

Kosovska *Hronologija* **2.0**

Kronologjia e Kosovës 2.0 - Kosovo Chronology 2.0

Kosovska hronologija 2.0
(2018-2023)

Kosovo Chronology 2.0
(2018-2023)

Kronologjia e Kosovës 2.0
(2018-2023)

Inicijativa mladih za ljudska prava
Youth Initiative for Human Rights
Nisma e Rinjve për të Drejtat e Njeriut

This publication was funded by a grant from the United States Department of State. The opinions, findings and conclusions stated herein are those of the author and do not necessarily reflect those of the United States Department of State.

Za izdavača:

Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR Srbija)
Dobračina 4, Beograd

Autori: Veljko Jovanović, Bojan Bogišić, Veljko Baljević, Jovana Đurđević i Aleksandar Radin.

Urednički tim: Sofija Todorović, Marko Milosavljević, Ivana Nikolić, Branimir Đurović i Ivana Radović

Lektura: Ivana Radović

Prevod na engleski jezik: Ivana Radović

Prevod na albanski jezik: Eda Radoman

Dizajn: Boris Firicki, Dalia Koler

Për botuesin:

Nisma e Rinjve për të Drejtat e Njeriut (YIHR Serbia)
Dobračina 4, Beograd

Autorët: Velko Jovanović, Bojan Bogishiq, Velko Baleviq, Jovana Gjurgjeviq dhe Aleksandar Radin.

Ekipi redaktues: Sofija Todorović, Marko Milosavljeviq, Ivana Nikoliq dhe Branimir Gjuroviq

Lektura: Ivana Radović

Përkthim në gjuhën angleze: Ivana Radović

Përkthim në gjuhën shqipe: Eda Radoman

Dizajni: Boris Firicki, Dalia Koler

For publisher:

Youth Initiative for Human Rights (YIHR Serbia)
Dobračina 4, Belgrade

Authors: Veljko Jovanović, Bojan Bogišić, Veljko Baljević, Jovana Đurđević and Aleksandar Radin

Editorial Team: Sofija Todorović, Marko Milosavljević, Ivana Nikolić, Branimir Đurović and Ivana Radović

Proofreading: Ivana Radović

English translation: Ivana Radović

Albanian translation: Eda Radoman

Design: Boris Firicki, Dalia Koler

Sadržaj / Përmbajtja / Table of Contents

Kosovska hronologija 2.0 (2018-2023) / Srpski jezik	2
Kronologjia e Kosovës 2.0 (2018-2023) / Shqip	130
Kosovo Chronology 2.0 (2018-2023) / English	218

Spisak skraćenica

BiH – Bosna i Hercegovina
BIRN – Balkanska istraživačka novinarska mreža
CEAS - Centar za evro-atlantske studije
CeSID -Centar za slobodne izbore i demokratiju
CZKD – Centar za kulturnu dekontaminaciju
DSS – Demokratska stranka Srbije
EU – Evropska unija
EULEX – Misija Evropske unije na Kosovu
FHP – Fond za humanitarno pravo
FPN – Fakultet političkih nauka
HRW - Human Rights Watch
IOM - Međunarodna organizacija za migracije
KFOR – Misija Severnoatlantskog pakta na Kosovu
KOMS – Krovna organizacija mladih u Srbiji
MKSJ – Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
MRMKS – Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove
MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
NADA – Politička koalicija u koju su okupljeni Novi DSS, POKS
NATO – Severnoatlantski pakt
NDNV – Nezavisno društvo novinara Vojvodine

NVO – Nevladina organizacija
OEBS – Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OVK – Oslobodilačka vojska Kosova
RDS – Regionalni direktorat Sever
RTS – Radio televizija Srbije
SAD – Sjedinjene Američke Države
SANU – Srpska akademija nauka i umetnosti
SNS – Srpska napredna stranka
SNV – Srpsko narodno veće
SPC – Srpska pravoslavna crkva
SPS – Socijalistička partija Srbije
SRJ – Savezna Republika Jugoslavija
TOK – Tužilaštvo za organizovani kriminal
TRZ – Tužilaštvo za ratne zločine Republike Srbije
UN – Ujedinjene nacije
UNHCR – Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice
UNMIK – Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
VJ – Vojska Jugoslavije
VTK - Tužilaštvo za visokotehnološki kriminal Republike Srbije
ZSO – Zajednica opština sa većinski srpskim stanovništvom

Uvod

Od okončanja sukoba na Kosovu 1999. godine, mladi Kosova i Srbije bore se da normalizuju odnose koji bi omogućili nesmetanu razmenu dve zemlje na političkom i društvenom nivou. Od 2018. godine primećuje se ozbiljno pogoršanje odnosa, a politički dijalog dostigao je novi minimum. Javni interes Srbije je da ima mlade ljude koji neguju principe mira, saznanja zasnovanog na činjenicama i aktivnog građanstva kako bi se usprotivili radikalizaciji koja se obično sprovodi zloupotrebom kosovskog mita. Kada je reč o Kosovu, odnosima između Beograda i Prištine, a pogotovo Srbima sa severa, građani i građanke Srbije izloženi su neproverenim i nepotpunim informacijama, pristrasnom izveštavanju i često zapaljivim izjavama najviših državnih funkcionera. Sve ovo dovodi do odsustva kritičkog promišljanja odnosa Kosova i Srbije i jačanja nacionalističkih sentimenata, pogotovo kod mladih. Zbog nepoznavanja i nerazumevanja kosovskog sukoba i uloge koju je Srbija imala u višedecenijskoj diskriminaciji Albanaca u Jugoslaviji, mladi su najčešće neinformisani i nemotivisani da preuzmu aktivnu ulogu u doprinosu unapređenju demokratije i suočavanju sa prošlošću.

Najnovije istraživanje Krovne organizacije mladih Srbije (KOMS) pokazalo je da su mladi u Srbiji veoma zainteresovani za Kosovo kao temu. Ipak, pokazalo je i mnogo zabrinjavajućih trendova u pogledu stava prema Kosovu i Albancima. Rezultati pokazuju da mladi u Srbiji imaju najjaču etničku distancu prema Albancima, dok bi značajan udeo mladih (31%) podržao reintegraciju Kosova u sastav Srbije vojnim putem.¹ To posebno zabrinjava ako se u obzir uzme teroristički napad grupe oko Milana Radoičića u Banjskoj na Kosovu, kojem je prethodila kampanja ispisivanja grafita u gradovima širom Srbije sa militantnom porukom „Kad se vojska na Kosovo vrati”.

¹ Boban Stojanović, Aleksandar Ivković, Boris Kaličanin, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2024. godine, Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS), str. 147: https://koms.rs/wp-content/uploads/2024/08/Alternativni_izvestaj_2024.pdf

S ciljem da unapredi znanje mladih o Kosovu, kao i njihovo kritičko mišljenje o složenim odnosima Srbije i Kosova, Inicijativa mladih za ljudska prava je, u okviru projekta „Mladi i Kosovski čvor”, organizovala akademiju „Kosovski čvor” za 25 mladih iz različitih delova Srbije u decembru 2023. Nakon akademije, na kojoj se razgovaralo o istoriji sukoba na Kosovu, političkim i pravnim aspektima dijaloga u Briselu i poštovanju ljudskih prava u Srbiji i na Kosovu, izabran je tim mladih istraživačica i istraživača koji su od aprila do septembra 2024. godine napisali tekstove koji sadrže hronologiju najrelevantnijih političkih i društvenih procesa u vezi sa Kosovom u periodu od 1. januara 2018. godine do 31. decembra 2023. godine. Kosovska hronologija 2.0 namenjena je svima koji su zainteresovani za temu Kosova, a posebno mladima. Ova publikacija sadrži osnovni presek glavnih društvenih događaja i aktera istovremeno je i nastavak nastojanja Inicijative mladih za ljudska prava da doprinese proširivanju prostora za argumentovan razgovor i debatu na osnovu činjenica o svim pitanjima koja su vezana za Kosovo.

Tim istraživačica i istraživača činili su Bojan Bogišić, Veljko Jovanović, Jovana Đurđević, Veljko Baljević i Aleksandar Radin. „Kosovska hronologija” nastala je kao aktivnost na projektu „Mladi i Kosovski čvor”, koji je podržala Ambasada Sjedinjenih Američkih Država u Beogradu.

Briselski dijalog: Sporazumi i njihova realizacija

Briselski dijalog predstavlja proces pregovora između Srbije i Kosova, uz posredovanje Evropske unije (EU), koji je počeo 8. marta 2011. godine u cilju postizanja sporazuma o normalizaciji odnosa dve strane, te olakšavanja svakodnevnog života ljudi na Kosovu.

Početni razgovori fokusirali su se na tehnička pitanja, da bi 2012. godine

prerasli u politički dijalog. U sklopu Briselskog dijaloga postignut je niz sporazuma koji regulišu pitanja poput energetike, telekomunikacija, matičnih knjiga, slobode kretanja i carine, ali mnoge obaveze iz sporazuma i dalje nisu sprovedene, poput formiranja Asocijacije/ Zajednice srpskih opština (ZSO). Iako je formiranje ZSO dogovoreno još 2013. godine, do danas je ostalo glavni kamen spoticanja u odnosima dve strane.

Zastoj u dijalogu

Tokom 2018. i 2019. godine, Briselski dijalog blokiran je nakon što je Vlada Kosova, koju je predvodio Ramuš Haradinaj, u novembru 2018. godine uvela carinu od 100% na robu iz Srbije i Bosne i Hercegovine (BiH).² Kosovska vlada je svoje postupke obrazložila razlozima jačanja domaće proizvodnje, ekonomije i kosovske državnosti.³ Predsednik Srbije Aleksandar Vučić poručio je da neće biti dijaloga dok Kosovo ne povuče odluku o carinama⁴, dok je kosovski premijer Ramuš Haradinaj izjavio da nema dijaloga ni ukidanja carina dok Srbija ne prizna nezavisnost Kosova.⁵ Haradinaj je u julu podneo ostavku zbog poziva Specijalnog suda za ratne zločine na Kosovu za saslušanje u svojstvu osumnjičenog.⁶ Kako nije formirana nova većina, u oktobru su raspisani vanredni parlamentarni izbori, na kojima je pobjedu odneo pokret Samoopredeljenje Aljbina Kurtija.⁷ Vlada je formirana u februaru naredne godine.

2 „Kosovo uvelo carine od 100 odsto Srbiji i BiH. Mogerini pozvala na ukidanje odluke”, Radio Slobodna Evropa, 21.11.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-uvelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>

3 Isto.

4 „Vučić: Nema nastavka dijaloga dok Priština ne ukine takse”, Radio Slobodna Evropa, 08.02.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29759025.html>

5 „Haradinaj: Rešenje za naše muke je – nema vraćanja unazad, nema podele i nema pripajanja”, KoSsev, 04.07.2019, <https://kossev.info/haradinaj-u-ekskluzivnom-intervjuu-za-kossev-ako-nemamo-politicke-odnose-necemo-imati-ni-ekonomske-takse-do-priznanja/>;

6 Amra Zejneli Loxha, „Haradinaj podneo ostavku zbog poziva Suda za ratne zločine”, Radio Slobodna Evropa, 19.07.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30065109.html>

7 „Kosovski parlamentarni izbori 2019. u brojkama”, KoSsev, 07.10.2019, <https://kossev.info/izbori-u-brojkama/>

Uprkos zastoju u dijalogu, u sklopu regionalne inicijative potpisan je sporazum o romingu između zemalja Zapadnobalkanske šestorke⁸, a u aprilu su se u sklopu Berlinskog samita sastali predsednik Srbije Aleksandar Vučić i predsednik Kosova Hašim Tači, ali sastanak nije dao rezultate.⁹

Sjedinjene Američke Države (SAD) su i pored odsustva dijaloga dve strane poručile da veruju da je 2019. godina u kojoj je moguće postići sveobuhvatni dogovor o normalizaciji.¹⁰ U tom duhu su u avgustu, odnosno oktobru SAD imenovala Metjua Palmera za specijalnog izaslanika za Balkan i Ričarda Grenela za specijalnog izaslanika za pregovore Beograda i Prištine, u nameri da ponovo pokrenu dijalog Beograda i Prištine. Naredne 2020. godine, Evropska unija imenovala je Miroslava Lajčaka za specijalnog predstavnika EU za dijalog Beograda i Prištine, a od imenovanja Ričarda Grenela za specijalnog izaslanika i SAD imaju aktivniju ulogu u dijalogu.¹¹

Vašingtonski sporazum

Tokom 2020. godine Kosovo je ukinulo carine na robu iz Srbije i BiH, te je Briselski dijalog obnovljen.

Bez koordinacije sa Evropskom unijom, SAD su 4. septembra u Beloj kući organizovale susret predsednika Srbije Aleksandra Vučića i kosovskog premijera Avdulaha Hotija. Tom prilikom potpisan je dokument o ekonomskoj normalizaciji odnosa, s tim da su u

8 „Potpisan regionalni sporazum o roamingu: Od jula znatno niže cijene”, Al Jazeera, 04.04.2019, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2019/4/4/potpisan-regionalni-sporazum-o-roamingu-od-jula-znatno-nize-cijene>

9 Aleksandar Miladinović, „Berlinski samit: Šta se promenilo posle susreta lidera regiona”, BBC, 30.04.2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-48100330>

10 Ognjen Zorić, „SB UN o Kosovu: Prevazići prepreke koje su zaustavile dijalog”, Radio Slobodna Evropa, 08.02.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/savet-bezbednosti-un-prevazi%C4%87i-prepreke-koje-su-zaustavile-dijalog/29758278.html>

11 „Istorija dijaloga u Briselu: Šta sve treba znati pred susret Kurtija i Vučića?”, Danas, 18.08.2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/istorija-dijaloga-u-briselu-sta-sve-treba-znati-pred-susret-kurtija-i-vucica/>

dokumentu dominirala međunarodno-politička pitanja. Potpisivanju je prisustvovao tadašnji predsednik SAD Donald Tramp. Dokument je postao poznat kao Vašingtonski sporazum, iako mu nedostaju uobičajeni elementi sporazuma. Srbija i Kosovo nisu potpisale istovetan dokument, te se dve verzije dokumenta razlikuju u jednoj tački, odnosno u poslednjem članu 16. sporazuma koji se odnosi na otvaranje diplomatskog predstavništva Srbije u Jerusalimu.¹²

Nekoliko tačaka potpisanog dokumenta već je bilo tema ranijih sporazuma postignutih u okviru dijaloga Beograda i Prištine (otvaranje i operacionalizacija objekata na zajedničkom prelazu Merdare i međusobno priznavanje diploma i profesionalnih sertifikata), dok su se o pojedinim pitanjima i ranije vodili temeljni razgovori u Briselu (pronalazak i identifikacija posmrtnih ostataka nestalih osoba).

Pojedine odredbe dokumenta uopšte se ne tiču odnosa Beograda i Prištine, poput pitanja 5G mreže, dekriminalizacije homoseksualnosti u drugim zemljama i odnosa prema Hezbolahu.

Jedna od ključnih tačaka dokumenta je ona koja uvodi jednogodišnji moratorijum na kampanju Srbije za povlačenje priznanja nezavisnosti Kosova, odnosno apliciranje Kosova za članstvo u međunarodnim organizacijama. Kao posebno sporna tačka izdvaja se međusobno priznanje Kosova i Izraela, kao i premeštanja kosovske i srpske ambasade iz Tel Aviva u Jerusalim. Rok za premeštanje ambasada bio je 1. jul 2021. godine, što Srbija još uvek nije ispunila.

Francusko-nemački plan i Ohridski sporazum

Narednih godina odnosi Srbije i Kosova bili su veoma napeti, praćeni

---

¹² Analiza dokumenata potpisanih u Beloj kući, Centar za društveni dijalog i regionalne inicijative, https://cddri.rs/wp-content/uploads/2020/09/Analiza-dokumenata-potpisanih-u-Beloj-ku%C4%87i_WEB001.pdf

brojnim incidentima, barikadama, bojkotom izbora i napuštanjem kosovskih institucija od strane Srba. U jeku napetosti, u Briselu je dogovoren novi plan za nastavak dijaloga – Sporazum o putu ka normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije, tzv. Francusko-nemački plan. Visoki predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednost Žozep Borelj održao je 27. februara 2023. godine odvojene sastanke sa predsednikom Srbije Aleksandrom Vučićem i premijerom Kosova Aljbinom Kurtijem gde je usaglašen nacrt za normalizaciju odnosa Beograda i Prištine.¹³ Već 18. marta u Ohridu organizovan je zajednički sastanak gde je dogovoren Aneks za implementaciju Sporazuma, poznatiji kao Ohridski sporazum.

Sporazum, između ostalog, predviđa da će dve strane razvijati dobrosusedske odnose, da će međusobno priznati dokumenta i simbole, da se Srbija neće protiviti članstvu Kosova u međunarodnim organizacijama, te da će se obe strane voditi ciljevima i principima iz Povelje UN, uključujući i poštovanje teritorijalnog integriteta.¹⁴ Reafirmisana je i obaveza iz Briselskog sporazuma iz 2013. godine da nijedna strana neće blokirati napredak druge strane na putu ka EU.

Sporazum i Aneks nisu potpisani, već je postignuta usmena saglasnost oko sadržine teksta. Spekulisalo se o obaveznosti onoga što je dogovoreno u Briselu i Ohridu, posebno uzimajući u obzir da je Vučić insistirao na tome da ništa nije potpisao, niti prihvatio.¹⁵ Ipak, sa izmenama pregovaračkog poglavlja 35 u pristupnim pregovorima sa Srbijom 22. aprila 2024. godine, obaveze iz Sporazuma i Aneksa o njegovoj primeni postale su sastavni deo pregovaračkog procesa

---

¹³ „Srbija i Kosovo: Beograd i Priština saglasni sa evropskim predlogom za Kosovo, kaže Borelj, Vučić insistira na Zajednici srpskih opština”, BBC, 27.02.2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-64771528>

¹⁴ „Ovo je tekst sporazuma oko kog su se usaglasili Vučić i Kurti”, Radio Slobodna Evropa, 28.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kurti-srbija-kosovo-sta-stoji-u-sporazumu/32292258.html>

¹⁵ Jelena Jelovac, „Šta ovo bi predsedniče? Vučić „ništa nije potpisao”, ali sporazum s Prištinom postao deo poglavlja 35”, 24.04.2024, nova.rs, <https://nova.rs/vesti/politika/sta-ovo-bi-predsednice-vucic-nista-nije-potpisao-ali-sporazum-s-pristinom-postao-deo-poglavlja-35/>

Srbije u okviru evropskih integracija Srbije.¹⁶ Prilikom posete Prištini i Beogradu u oktobru 2023. godine, predsednica Evropske komisije Ursula fon der Lajen izjavila je da sprovođenje dogovorenog sporazuma znači de facto priznanje nezavisnosti Kosova.¹⁷

Ideja razgraničenja

Tokom 2017. godine (re)aktuelizovana je mogućnost razgraničenja između Srbije i Kosova (tj. Srba i Albanaca), a o tome se intenzivnije govorilo tokom 2018. godine. U martu 2018. godine predsednik Kosova Hašim Tači je izjavio da je još od početka dijaloga Beograda i Prištine 2011. godine srpska strana pominjala mogućnost podele Kosova, ali da on o tome nije hteo da razgovara.¹⁸ Tokom godine, Tači je isticao da će dijalog Beograda i Prištine uključiti i razgovore o korekciji granice, za šta ga je opozicija na Kosovu kritikovala ukazujući na to da je izraz „korekcija granica” zapravo eufemizam za podelu Kosova.¹⁹ Ramuš Hardinaj, lider Alijanse za budućnost Kosova, u više navrata je isključivao mogućnost bilo kakve podele Kosova ili razmene teritorija, ističući da su na toj ideji, osim Tačija i Vučića, radili i premijer Albanije Edi Rama i Visoka predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednost Federika Moggerini.²⁰ Tači je deklarativno takođe odbacivao podelu, ali je isticao da je voljan da razgovara o mogućnosti pripajanja Preševske

16 Nikola Radišić, „Ohridski sporazum i formalno ušao u pregovarački okvir za članstvo Srbije u EU”, N1, 22.04.2024, <https://n1info.rs/vesti/ohridski-sporazum-i-formalno-usao-u-pregovarački-okvir-za-clanstvo-srbije-u-eu/>

17 „Ursula fon der Lajen: Sprovođenje Ohridskog sporazuma je de facto priznanje Kosova”, N1, 31.10.2023, <https://n1info.rs/vesti/ursula-fon-der-lajen-ohridski-sporazum-de-fakto-priznanje/>

18 Die Morina, „Thaci: Serbia Leaders Pushed for Kosovo Division”, Balkan Insight, 30.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/30/thaci-claims-serbia-pushed-for-kosovo-division-03-30-2018/>

19 Perparim Isufi and Gordana Andric, „Kosovo President Accused of Planning Land Swap with Serbia”, Balkan Insight, 01.08.2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/01/kosovo-president-accused-of-planning-land-swap-with-serbia-08-01-2018/>

20 „Haradinaj: Ideja o podeli Kosova zaustavljena u Berlinu”, KoSSev, 30.08.2019, <https://kossev.info/haradinaj-ideja-o-podeli-kosova-zaustavljena-u-berlinu/>

doline Kosovu.²¹ Ipak, pozicija kosovskih vlasti po ovom pitanju ostala je nejasna i kontradiktorna, tim pre što se pokazalo da je Ministarstvo za evropske integracije Kosova angažovalo kompaniju za odnose s javnošću iz Francuske da promoviše ideju promene granica.²² Pozicija Srbije, s druge strane, bila je oličena u izjavama predsednika Vučića, koji je otvoreno govorio da se zalaže za razgraničenje.²³

Međunarodna zajednica bila je podeljena po ovom pitanju. Savetnik za nacionalnu bezbednost SAD Džon Bolton izjavio je da SAD ne isključuju tu mogućnost i ne protive se razmeni teritorija između Srbije i Kosova ukoliko bi se dve strane tako dogovorile.²⁴ Za austrijskog kancelara Sebastijana Kurca podela je prihvatljivo rešenje.²⁵ S druge strane, nemačka kancelarka Angela Merkel iskazala je oštro protivljenje promenama granica na Zapadnom Balkanu.²⁶ Ni Rusija nije blagonaklono gledala na ideju o podeli Kosova.²⁷

Srpska pravoslavna crkva (SPC) odbacila je rešenje kosovskog pitanja koje uključuje priznanje ili podelu Kosova, navodeći da bi to neizbežno

21 Die Morina, „Thaci's 'Corrections' Call Raises Spectre of Kosovo's Partition”, Balkan Insight, 02.08.2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/02/thaci-s-corrections-call-raises-spectre-of-kosovo-s-partition-08-02-2018/>

22 Jeta Xharra, „Kosovo Taxpayers' Money Was Used to Promote Border Changes”, Balkan Insight, 28.05.2020, <https://balkaninsight.com/2020/05/28/kosovo-taxpayers-money-was-used-to-promote-border-changes/>

23 Aleksandra Nenadović, „Predsednik Srbije za razgraničenje sa Albancima”, VoA, 09.08.2018, <https://www.glasamerike.net/a/predsednik-srbije-za-razgraničenje-sa-albancima-aleksandar-vucic/4520385.html>

24 Filip Rudic, „US Won't Oppose Serbia-Kosovo Border Changes – Bolton”, Balkan Insight, 24.08.2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/24/us-will-not-weigh-in-on-serbia-kosovo-partition-08-24-2018/>

25 „Kurc: Rešenje za KiM samo uz velike sile”, Danas, 03.04.2019, <https://www.danas.rs/vesti/politika/kurc-resenje-za-kim-samo-uz-velike-sile/>

26 Branka Trivić, „Vučić prelazi 'granicu' Angele Merkel?”, Radio Slobodna Evropa, 14.08.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-nemacka-kosovo-vucic-merkel-razgranicenje/29433746.html>

27 „Bocan-Harčenko o Kosovu: Rešenje samo kao kompromis, ne zalažemo se za podelu”, KoSSev, 15.09.2019, <https://kossev.info/bocan-harcenko-o-kosovu-resenje-samo-kao-kompromis-ne-zalazemo-se-za-podelu/>

dovelo do iseljavanja većine preostalog srpskog stanovništva.²⁸ Sumnju prema ideji razgraničenja izrazio je i predsednik Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) Vladimir Kostić koji je istakao da je neophodno pojasniti šta ta ideja podrazumeva.²⁹ Prema istraživanju Centra za evro-atlantske studije (CEAS) i Centra za slobodne izbore i demokratiju (CeSID) iz 2020. godine, 21% građana Srbije bi podržalo razgraničenje Srbije i Kosova.

Pitanje razgraničenja nikada nije bilo deo zvaničnih pregovora dve strane u Briselu i do danas nije jasno šta se pod razgraničenjem podrazumeva. Narednih godina prestalo je da se govori o ovoj temi.

Sporazum o slobodi kretanja i registarskim tablicama 2021. godine

U Briselu je 2011. godine, u okviru tehničkog dijaloga, potpisan Tehnički sporazum o slobodi kretanja koji je trebalo da stupi na snagu u novembru iste godine. Ovaj sporazum nastojao je da smanji poteškoće u pogledu slobode kretanja tako što je omogućio građanima Kosova i građanima Srbije da se slobodno kreću po teritoriji Kosova i Srbije sa ličnim kartama (bez pasoša). Dakle, sloboda kretanja je u praksi omogućena svim građanima, bez obzira na vrstu dokumenata koju poseduju, kao i bez posebnih upravnih i administrativnih procedura koje bi bile povezane sa statusnim pitanjima. Važno je pomenuti da, od 2008. godine do postizanja ovog sporazuma, građanima Kosova koji nisu imali srpska ili dokumenta izdata od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK), nije bilo dozvoljeno da putuju kroz Srbiju, a od 2010. godine to pravo nisu imala ni vozila sa registarskim

28 „Sabor SPC: Kosovo je deo Srbije, priznanje ili podela neprihvatljivi”, N1, 17.05.2019, <https://n1info.rs/vesti/a484499-spc-protiv-podele-ili-priznanja-kosova/>

29 „Akademik Kostić: Mi i taj narod na Kosovu smo samo korisni idioti koje koriste veliki u igri svojih moći”, KoSSev, 11.09.2018, <https://kossev.info/akademik-kostic-mi-i-taj-narod-na-kosovu-predstavljamo-samo-korisne-idiote-koje-koriste-veliki-u-igri-svojih-moci/>

tablicama RKS (Republika Kosovo). Srbija priznaje samo KS (Kosovo) tablice, koje zadržavaju neutralnost statusa, ali ne i RKS, koje predstavljaju Republiku Kosovo. Vozilima s RKS tablice, međutim, nije bio onemogućen ulazak u Srbiju, već su vlasnici dobijali privremene srpske tablice dok su u Srbiji.³⁰

Sporazum iz 2011. predviđao je otvaranje dve tranzitne tačke iz Srbije za treće zemlje, za građane Kosova: između Srbije i Mađarske (*Horgoš – Rösztke*) i između Srbije i Hrvatske (*Batrovci-Bajakovo*). Godine 2014. dogovoreno je proširivanje Sporazuma o slobodi kretanja na još šest tranzitnih tačaka, tj. dva aerodroma u Srbiji (Beograd i Niš) i još četiri tranzita - Šid-Tovarnik između Srbije i Hrvatske, *Kelebia-Tompa* između Srbije i Mađarske, *Preševo-Tabanovce* između Srbije i Severne Makedonije i *Gradinje-Kalotina* između Srbije i Bugarske.³¹

Septembra 2016. godine, Beograd i Priština dogovorili su se o korišćenju nalepnica preko RKS registarskih tablica prilikom putovanja kroz Srbiju, kao i preko tablica Republike Srbije prilikom putovanja po Kosovu. Međutim, ova mera nije zaživela u praksi. U okviru tehničkog dijaloga postignut je dogovor o produžetku važenja KS tablica, koje su iz srpskog ugla „statusno neutralne”, za pet godina, tj. do 2016. godine, a 2016. njihovo važenje produženo je za još pet godina, do 2021. godine. Međutim, 2020. godine, Vlada Kosova ukinula je KS tablice. Takva odluka je vlasnicima automobila sa KS tablicama ostavila samo jednu mogućnost, a to je da svoja vozila preregistruju na RKS tablice.³²

Septembra 2021. godine, premijer Kosova Aljbin Kurti doneo je dugo najavljivanu odluku o primeni načela reciprociteta, kojom se zabranjuje kretanje vozila sa srpskim tablicama po teritoriji Kosova i nagoveštava zaplena vozila sa tablicama koje Republika Srbija izdaje za gradove na

30 BPRG, Politički izveštaj – Briselski dijalog između Srbije i Kosova: Dostignuća i izazovi, Balkanska grupa za istraživanje politika, str. 21-22: https://balkansgroup.org/wp-content/uploads/2020/10/BPRG_DIALOGU-I-BRUKSELIT_SRB_draft1-1.pdf

31 BPRG, The Dialogue platforma – Sloboda kretanja: <https://dialogue-info.com/sr/sloboda-kretanja/>

32 Isto;

Kosovu. Radi sprovođenja ove odluke, Vlada Kosova poslala je specijalne policijske snage sa oklopnim vozilima na sever Kosova. Nezadovoljni odlukom i raspoređivanjem specijalnih policijskih snaga, Srbi na severu Kosova blokirali su puteve (kamionima, automobilima i svojim telima) koji vode do dva prelaza sa Srbijom - Jarinja i Brnjaka. Prekid blokade bio je uslovljen ukidanjem ove odluke. Nakon 12 dana blokade i napetosti, uz posredovanje predstavnika EU, postignut je kompromis. Specijalne policijske snage povučene su sa Jarinja i Brnjaka, privremeno su raspoređeni pripadnici Misije Severnoatlantskog pakta na Kosovu (KFOR), a kosovski Srbi deblokirali su puteve. Uspostavljen je tzv. režim nalepnica (iz 2016. godine) koji podrazumeva obavezno prekrivanje državnih simbola na registarskim tablicama. Ovo je bilo privremena mera do postizanja konačnog dogovora o tablicama, što se očekivalo 2022. godine. U tu svrhu formirana je Radna grupa koja je trebalo da postigne konačni sporazum u roku od šest meseci. Ponovno korišćenje nalepnica oročeno je na period od šest meseci, do kada bi timovi Beograda i Prištine trebalo da dođu do trajnog i održivog rešenja.³³

Aprila 2022. godine taj rok je istekao, a pregovaračke delegacije nisu se dogovorile kako treba da izgleda konačno rešenje u pogledu slobode kretanja i registarskih tablica. Zbog toga, Vlada Kosova ponovo se odlučila da sama sprovede nova pravila. Naime, jula 2022. godine, odlukom Vlade Kosova određeno je da preregistracija vozila sa srpskim registarskim tablicama gradova na Kosovu na RKS registarske tablice započne 1. avgusta. Za građane koji to žele da učine predviđene su i pogodnosti, poput oslobađanja od carine za vozila koja su već ocarinjena u Srbiji. Istovremeno, onima koji ne preregistruju vozila u roku od dva meseca zaprećeno je „konfiskacijom“. Odluka kosovske vlade predviđala je i meru reciprociteta prema Srbiji u vidu izdavanja tzv. papira o „ulazu i izlazu“, kako se nazivaju u sporazumu iz

33 BPRG, Politički izveštaj – Briselski dijalog između Srbije i Kosova: Dostignuća i izazovi, Balkanska grupa za istraživanje politika, str. 21-22: https://balkansgroup.org/wp-content/uploads/2020/10/BPRG_DIALOGU-I-BRUKSELIT_SRB_draft1-1.pdf

2011. godine ili „deklaracionog papira“, kako ga naziva Vlada Kosova, svim građanima koji se na prelazima sa Kosovom pojave sa ličnim kartama Srbije. Nezadovoljni odlukom, Srbi na severu Kosova ponovo su postavili barikade na puteve i kategorički odbili da se povinuju odluci. Posredovanjem EU i ambasade SAD u Prištini izbegnuta je dalja eskalacija tako što je Vlada Kosova prihvatila da odloži primenu odluke za mesec dana, tj. do 1. septembra 2022. godine.³⁴

Vlada Kosova usvojila je 4. januara 2024. godine odluku o uklanjanju režima papirnih nalepnica za automobile sa srpskim registarskim tablicama i to, kako je navedeno u saopštenju, kao „čin dobrosusedstva i nakon potpunog priznavanja registarskih tablica Kosova od strane Srbije».³⁵

Direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije, Petar Petković, saopštio je 25. decembra 2023. godine da je Vlada Srbije donela odluku kojom je omogućila slobodu kretanja za sva vozila sa Kosova, što je njena obaveza iz Sporazuma o slobodi kretanja iz 2011. godine. Petković je u izjavi novinarima takođe istakao da se u odluci izričito ističe da ona ne znači priznavanje Kosova, niti se može tumačiti kao pristanak Beograda na odstupanje od prava garantovanih Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija (UN), kao i da će se odluka primenjivati od 1. januara.³⁶

34 RSE, EU pozdravlja primenu sporazuma o dokumentima, 1.9.2022: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-srbija-prelazak-granice/32014405.html>

35 Kosovo Online, Vlada Kosova usvojila odluku o uklanjanju nalepnica za automobile sa srpskim tablicama, 4.1.2024: <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/vlada-kosova-usvojila-odluku-o-uklanjanju-nalepnica-za-automobile-sa-srpskim>

36 KOSSEV/ N1, Šta piše u odluci Vlade Srbije o ukidanju stikera za RKS tablice, 4.1.2024: <https://n1info.rs/vesti/sta-pise-u-odluci-vlade-srbije-o-ukidanju-stikera-za-rks-tablice/>

Tabela sporazuma

DATUM POTPISIVANJA	NAZIV SPORAZUMA	STATUS SPORAZUMA
02.07.2011.	Sporazum o matičnim knjigama	Implementiran u celosti
02.07.2011.	Sporazum o slobodi kretanja	Implementiran u celosti
02.09.2011.	Sporazum o katastru	Nije implementiran
02.09.2011.	Sporazum o carinskom pečatu	Implementiran u celosti
21.11.2011.	Sporazum o uzajamnom priznavanju univerzitetskih diploma	Implementiran u velikoj meri
02.12.2011.	Sporazum o integrisanom upravljanju prelazima	Implementiran u velikoj meri
23.02.2012.	Tehnički protokol o sprovođenju sporazuma o integrisanom upravljanju prelazima	Implementiran u velikoj meri
24.02.2012.	Sporazum o regionalnom predstavljanju	Implementiran u celosti
04.12.2012.	Sporazum o razmeni oficira za vezi	Implementiran u celosti
09.01.2013.	Sporazum o procedurama za pravnu pomoć između strana	Delimično implementiran
17.01.2013.	Sporazum o prikupljanju carinskih prihoda na severu i fond za razvoj	Implementiran u celosti

19.04.2013.	Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa (tzv. Briselski sporazum)	Delimično implementiran
19.04.2013.	Plan za implementaciju prvog sporazuma o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine	Delimično implementiran
07.08.2013.	Sporazum o uspostavljanju trajnih graničnih prelaza	Delimično implementiran
08.09.2013.	Sporazum o energetici	U procesu sprovođenja
08.09.2013.	Sporazum o telekomunikacijama	Implementiran u velikoj meri
13.12.2013.	Sporazumi privrednih komora	Implementiran u celosti
14.11.2014.	Sporazum o zvaničnim posetama	Implementiran u velikoj meri
09.02.2015.	Sporazum o integraciji pravosuđa	Implementiran u celosti
26.03.2015.	Sporazum o integraciji civilne zaštite	Implementiran u celosti
26.05.2015.	Sporazum o obostranom priznanju osiguranja vozila	Delimično implementiran
25.08.2015.	Sporazum o opštim principima – glavnim elementima ZSO	Nije implementiran
25.08.2015.	Sporazum o revitalizaciji mosta u Mitrovici	Delimično implementiran

25.08.2015.	Zaključci EU posrednika o sprovođenju sporazuma o energetici	U procesu sprovođenja
25.08.2015.	Drugi sporazum o energetici	U procesu sprovođenja
26.08.2015.	Akcioni plan u vezi telekomunikacija	U procesu sprovođenja
29.09.2015.	Zaključci o međusobnom priznanju diploma	Delimično implementiran
19.01.2016.	Zaključci o primeni prvobitnih sporazuma	Nije implementiran
19.04.2016.	Sporazum o međusobnom priznavanju sertifikata za vozače i automobile	Implementiran u celosti
13.09.2016.	Dogovori u vezi sa finalizacijom sprovođenja sporazuma o slobodi kretanja	Implementiran u celosti
13.11.2016.	Zaključci EU posrednika o sprovođenju sporazuma o telekomunikacijama	Delimično implementiran
30.11.2016.	Zaključci EU posrednika o pravosuđu	Delimično implementiran
04.09.2020.	Vašingtonski sporazum	Delimično implementiran
30.09.2021.	Sastanak glavnih pregovarača – Dogovor u vezi sa automobilskim tablicama	Implementiran u celosti

21.06.2022.	Mapa puta za primenu sporazuma o energetici	U procesu sprovođenja
27.02.2023.	Sporazum o putu ka normalizaciji odnosa Kosova i Srbije (tzv. Francusko-nemački plan)	Nije implementiran
18.03.2023.	Aneks za implementaciju Sporazuma o putu ka normalizaciji odnosa (tzv. Ohridski sporazum)	Nije implementiran

Odnos prema ratu: suđenja za ratne zločine, komemoracije, pitanje nestalih i pravo na povratak

Pitanje nestalih, raseljenih i pravo na povratak

U periodu od marta do juna 1999, sprske vojne i policijske snage proterale su oko 863.000 kosovskih Albanaca i počinile neka od najmasovnijih kršenja ljudskih prava tokom rata na Kosovu. Nakon potpisivanja Kumanovskog sporazuma 9. juna 1999. i povlačenja srpskih snaga, kosovski Albanci počinju da se vraćaju svojim kućama. Prema podacima UNHCR-a, do avgusta 1999. godine, preko 90% izbeglih kosovskih Albanaca vratilo se na Kosovo.³⁷ Srbi su u tom

37

Kosovo Crisis Update, UNHCR, <https://www.unhcr.org/news/kosovo-crisis-update-56>

periodu počeli da napuštaju Kosovo, uglavnom iz straha od albanske odmazde za počinjene ratne zločine i progon stanovništva. Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije i UNHCR-a, u martu 2000. godine u Srbiji je registrovano 187.129 raseljenih lica sa Kosova. Danas u Srbiji živi blizu 195.000 interno raseljenih lica sa Kosova, od čega je 68.500 posebno ranjivo i živi u veoma teškim uslovima. Poslednji kolektivni centar na teritoriji Srbije nalazi se u Bujanovcu, i on je u procesu zatvaranja.³⁸

Srbi na Kosovu, kojih ima između 90.000 i 100.000, danas žive u četiri opštine na severu, kao i u manjim sredinama u centralnom i južnom delu Kosova, poput opština Gračanice i Štrpca. Prema podacima UNHCR-a, skoro 30.000 Srba i pripadnika drugih manjinskih naroda vratilo se na Kosovo od 1999. godine; od 2017. do 2021. zabeleženo je ukupno 1778 dobrovoljnih povratka.

Kada je reč o nestalima, od 1. januara 1998. do 31. decembra 2000. godine, nestalo je 6065 osoba. Prema podacima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, danas se oko 1617 osoba³⁹ i dalje vodi kao nestalo.⁴⁰ U svojoj publikaciji „Dostojanstvo za nestale”, Fond za humanitarno pravo (FHP) i Fond za humanitarno pravo Kosovo navode da se 1636 osoba još uvek vodi kao nestalo⁴¹.

Odsustvo političke volje u Beogradu i Prištini, troma i neredovna saradnja srpskih i kosovskih institucija, spor napredak u pregovorima, zatvorenost etničkih zajednica na Kosovu, zapaljivi govori istaknutih ličnosti u obe zemlje, napadi na povratnike i njihovu imovinu, napadi na verske objekte SPC, odbijanje lokalnih zajednica da prihvate

38 Godišnji izveštaj EK o napretku Srbije za 2023. godinu, Ministarstvo za evropske integracije, str. 57 https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_23.pdf

39 Podaci Vladine komisije za nestala lica na Kosovu.

40 Kosovo*, Međunarodna komisija za nestale osobe, <https://icmp.int/sr/nedostaje/gde-su-nestali/kosovu/>

41 „Dostojanstvo za nestale”, Fond za humanitarno pravo, <http://www.hlc-rdc.org/?p=39902>

povratak lica druge nacionalnosti, glorifikacija ratnih zločinaca i poricanje sopstvene odgovornosti, samo su neki od razloga zašto u vezi sa pitanjima nestalih i raseljenih lica na Kosovu ostvaren skroman napredak.

2018. godina

- **Januar** - Vlada Kosova donela je Uredbu o povratku raseljenih lica, koja treba da obezbedi bolju saradnju opštinskih kancelarija za povratak s Ministarstvom za zajednice i povratak, a raseljenima olakša pristup kosovskim institucijama, uz manje birokratije i jačanje transparentnosti.⁴²
- **Početak godine**, opština Gračanica potpisala je Memorandum o saradnji sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM), u saradnji sa kosovskim Ministarstvom za zajednice i povratak, koji obezbeđuje pomoć u vidu izgradnje i rekonstrukcije kuća povratničkih porodica i interno raseljenih lica.
- **24. jul** - Šefovi vlada zemalja učesnica u Berlinskom procesu potpisali su u Londonu Zajedničku deklaraciju o nestalim osobama,⁴³ gde su se države - uključujući Kosovo i Srbiju - obavezale da će saradivati i preduzeti napore da pronađu nestale, kao i da će se, između ostalog, uzdržati od politizacije pitanja nestalih osoba.
- U izveštaju Stejt Departmenta za 2018. godinu⁴⁴ ocenjeno je da je povratak raseljenih praćen incidentima i nevoljnošću lokalne zajednice da prihvati povratnike. Navodi se da Vlada Kosova nije preduzela neophodne korake da spreči ovakve pojave i osigura nesmetan proces povratka. Hapšenja Srba, koja srpski politički

42 Uredba Vlade Republike Kosovo br. 01/2018 za povratak raseljenih lica i trajna rešenja, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15942>

43 Zajednička deklaracija o nestalim osobama u okviru Berlinskog procesa, <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2018/09/Deklaracija-o-nestalim-osobama-bcs.pdf>

44 Kosovo 2018 Human Rights Report, US Department of State. Ceo izveštaj: <https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/kosovo/>

predstavnicima ocenjuju kao pritisak da se spreči povratak raseljenih, takođe su navedena kao problem koji se što pre mora rešiti.⁴⁵

2019. godina

- **4. septembar** - Nemačka organizacija ASB raspisala je javni poziv namenjen interno raseljenim licima koja su zainteresovana za povratak na Kosovo, a koja su mogla da konkurišu za opremu, mašine i alate, kao i za obuku za pokretanje posla. Predviđeno je bilo da se opremi 54 porodica, a da kroz obuku prođe 39 porodica.⁴⁶
- Prema izveštaju FHP, 1669 lica se vodilo kao nestalo na Kosovu 2019. godine.⁴⁷
- U izveštaju Misije Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) na Kosovu navedeno je da se od jula 2015. do decembra 2019. godine na Kosovu dogodio 1621 incident „koji je potencijalno uticao na bezbednosnu percepciju zajednica u brojčanoj manjini na nivou opštine“. Provale u kuće Srba povratnika najčešća su vrsta incidenata. U izveštaju stoji i da je reakcija lokalnih opštinskih organa i kosovske policije na nasilje prema povratnicima slaba i nedovoljna.⁴⁸
- Prema proceni UNHCR-a, na Kosovo se, zaključno sa decembrom 2019. godine, vratilo 28.302 raseljenih lica, većinom srpske nacionalnosti. Takođe, zaključno sa decembrom 2019. godine, na

---

45 Isto.

46 Javni poziv za interno raseljena lica sa Kosova za opremu i obuke za pokretanje posla, ASB, 3.9.2019: <https://asb-see.org/javni-poziv-za-interno-raseljena-lica-sa-kosova-za-opremu-i-obuke-za-pokretanje-posla/>

47 „REKOM pozvao zemlje bivše Jugoslavije da se pozabave pitanjem nestalih“, N1, 29. 8. 2019, <https://n1info.rs/region/a521502-rekom-pozvao-zemlje-bivse-jugoslavije-da-se-pozabave-pitanjem-nestalih/>

48 „OEBS: Tenzije među zajednicama oko povratka raseljenih – problem koji postoji i ponavlja se“, KoSSev, 30. 7. 2021, <https://kossev.info/oebs-tenzije-medju-zajednicama-okopovratka-raseljenih-problem-koji-postoji-i-ponavlja-se/>

Kosovu je i dalje bilo 16.151 interno raseljeno lice.⁴⁹

- Do decembra 2019. godine, samo 32 opštine na Kosovu obrazovale su Opštinske komisije za povratak, čije formiranje predviđa Uredba iz januara 2018. godine.⁵⁰

2020. godina

- Kosovsko Ministarstvo za zajednice i povratak, u okviru projekta „Povratak i reintegracija na Kosovu (EU RRK-5)“, koji je finansirala Kancelarija EU na Kosovu, uz sufinansiranje MZZP, a koji sprovodi IOM, opremilo je oko 50 povratničkih porodica.⁵¹
- 16. novembar - U rudniku Kiževak blizu Raške otkrivena je masovna grobnica sa telima kosovskih Albanaca. Ovo je peta po redu masovna grobnica u Srbiji. Posmrtno ostatke pronašli su stručnjaci Misije Evropske unije na Kosovu (EULEX), kosovskog Instituta za sudsku medicinu i Komisije Vlade Srbije za nestala lica. Iz EULEX-a su 20. novembra saopštili da njihovi stručnjaci vrše iskopavanja u Kiževku od 2015. godine, te da su napravili pomak zahvaljujući snimcima iz vazduha⁵². Predsednik Komisije za nestala lica Vlade Srbije Veljko Odalović rekao je da se veruje da se u grobnici nalazi između 15 i 17 tela.
- Zatvorena su četiri kolektivna centra za interno raseljena lica Republike Srbije na teritoriji Kosova. Ostalo je da funkcioniše pet kolektivnih centara - četiri na Kosovu i jedan u Bujanovcu. U centrima se nalazilo ukupno 184 osoba: 168 interno raseljenih lica

---

49 Isto.

50 Isto.

51 „MZZP: Opremljeno dvanaest kuća povratnika i raseljenih lica“, KoSSev, 12.09.2020, <https://kossev.info/mzzp-opremljeno-dvanaest-kuca-povratnika-i-raseljenih-lica/>

52 „Kizevak explained: EULEX experts describe how they identified the exact location where the human remains were discovered“, EULEX, 20.11.2020, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,1267>

i 18 izbeglica.⁵³

2021. godina

- **30. septembar** - Na Kosovo su vraćeni posmrtni ostaci devet Albanaca koji su pronađeni u masovnoj grobnici u rudniku Kiževak. Oni su se vodili kao nestali od masakra u kosovskom selu Rezale 5. aprila 1999, kada su pripadnici Vojske Jugoslavije i Ministarstva unutrašnjih poslova isterali meštane iz njihovih kuća, a zatim ubili najmanje 41 albanskog civila, od toga 39 u jednoj masovnoj egzekuciji. Njihova tela prekrili su zemljom, a deo posmrtnih ostataka otkriven je godinama kasnije u masovnoj grobnici u Rudnici.⁵⁴

2022. godina

- Na Kosovu se i dalje 1.621 osoba vodila kao nestala. Udruženja porodica nestalih naglasila su da se bore da dođu do istine, a da ih često u tome sputavaju i predstavnici Srbije i predstavnici Kosova.⁵⁵
- Komisija za nestala lica Vlade Srbije, koja je bila zadužena izradi nacrt Zakona o nestalim licima, saopštila je da je zakon skoro gotov, ali da još uvek nije ušao u skupštinsku proceduru, ne dajući obrazloženje zbog čega.⁵⁶
- Ombudsmanu na Kosovu je u toku godine podneto 77 pritužbi za

53 M. Milosavljević, M. Radovanović, Analiza prepreka pri procesu povratka raseljenih lica iz rata na Kosovu u periodu od 2017. do 2021. godine, Beograd, 2022, str. 3.

54 Dosije: Rudnica, Fond za humanitarno pravo, Beograd, januar 2015, str. 18: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf

55 „Udruženje nestalih: Nije nađeno još 1.621 lice s Kosova“, Beta, N1, 26.08.2022, <https://n1info.rs/vesti/udruzenje-nestalih-nije-nadjeno-jos-1-621-lice-s-kosova/>

56 A. Savić, M. Milosavljević, M. Radovanović, Efikasnost mehanizma institucija Srbije i Kosova u pronalaženju nestalih osoba iz rata na Kosovu u periodu od 2016. do 2020. godine, Beograd, 2021, str. 18.

kršenje ljudskih prava iz redova srpske nacionalne zajednice.⁵⁷

2023. godina

- **2. maj** - Kosovo i Srbija usvojili su u Briselu Deklaraciju o nestalim osobama⁵⁸, čime su se obavezali da će, između ostalog, saradivati na pronalaženju grobnica i praćenju ekshumacija, koristiti satelitske podatke i drugu naprednu tehnologiju u otkrivanju masovnih grobnica, i adekvatno osigurati prava i odgovoriti na potrebe porodica nestalih lica.
- **30. avgust** - Povodom Međunarodnog dana nestalih lica, srpski ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Nikola Selaković najavio je da će Radna grupa za izradu zakona o nestalim licima nastaviti sa radom, da ima punu političku podršku, kao i da će rad na nacrtu zakona biti nastavljen tamo gde se stalo 2021. godine.⁵⁹

Povratničko naselje „Sunčana dolina”

Izgradnja „Sunčane doline”⁶⁰, srpskog povratničkog naselja koje se nalazi između Mitrovice i Zvečana, počela je u junu 2016. godine, godinu dana nakon što su Kancelarija za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije, Eparhija raško-prizrenska i opština Zvečan potpisali sporazum

57 „Ombudsman: Međuetnički incidenti usporavaju povratak raseljenih Srba“, Kosovo Online, 29.01.2024, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/ombudsman-medjuetnicki-incidenti-usporavaju-povratak-raseljenih-srba-29-1-2024>

58 Declaration of President Aleksandar Vučić and Prime Minister Albin Kurti on Missing Persons, EEAS, 02.05.2023, https://www.eeas.europa.eu/eeas/declaration-president-aleksandar-vu%C4%8Di%C4%87-and-prime-minister-albin-kurti-missing-persons_en

59 „Porodice nestalih zahtevaju izradu obećanog Zakona o nestalim licima“, In Sajder, 30.08.2023, <https://insajder.net/prenosimo/porodice-nestalih-zahtevaju-izradu-obecanog-zakona-o-nestalim-licima>

60 Naselje Sunčana dolina u Malom Zvečanu u opštini Zvečan, Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije, <https://iaus.ac.rs/naselje-suncana-dolina-u-malom-zvec/>

o izgradnji.⁶¹ Naselje se prostire na 24 hektara, a planirana je izgradnja oko 300 stambenih jedinica za 1200-1500 raseljenih lica sa Kosova, kao i javnih objekata (škola, crkva, obdanište, tržnica, sportski tereni). Vrednost projekta procenjena je na oko 25 miliona evra.

Međutim, izgradnja naselja naišla je na negodovanje kosovskih vlasti, pa je zamenik premijera Enver Hodžaj 2019. izjavio da je izgradnja Sunčane doline pokušaj „kolonizacije“ i promene etničke strukture na severu.⁶² Kosovske vlasti takođe su tražile od opštine Zvečan da preda dokumentaciju za legalizaciju ovog projekta. Nakon što opština nije odgovorila na zahteve institucija i pripremila dokumentaciju, kosovsko Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranje tužilo je opštinu Zvečan, ali je postupak 2021. godine obustavljen zbog zastarelosti. Obraćajući se Skupštini Kosova, ministar životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture Ljiburn Alju je tada rekao: „Ono što se dešava na severu, koliko mi imamo informacija, nije ni u skladu sa urbanističkim planovima Srbije. Tako da, ono što se dešava u Sunčanoj dolini, što se kosovskih institucija tiče, nema nikakvu dozvolu, ali ne postoji informacija da postoji bilo kakva dozvola za izgradnju, odnosno bilo kakav prostorni plan koji je poštovan tokom izgradnje“.⁶³

Inače, radove je 2018. obišao i Predsednik Srbije Vučić, koji je istakao da Srbija ulaže veliki novac za opstanak svog naroda na Kosovu, kao i da se nada da će kuće biti useljive do Vidovdana 2019. godine.⁶⁴

Prema pisanju medija, prvi stanovnici Sunčane doline uselili su se

61 „Predstavljen projekat ‘Sunčana dolina’“, KoSSEv, 31.05.2016, <https://kossev.info/predstavljen-projekat-suncana-dolina/>

62 „Hodžaj o povratničkom naselju Sunčana dolina: Kolonizacija Severa“, KoSSEv, 24.06.2019, <https://kossev.info/hodzaj-o-povratnickom-naselju-suncana-dolina-kolonizacija-severa/>

63 „Obustavljen sudski postupak oko gradnje naselja raseljenim Srbima u Zvečanu“, Radio Slobodna Evropa, 16.07.2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-zvecan-srbi-suncana-dolina/31362215.html>

64 „Vučić u Sunčanoj dolini: Moramo kao nacija da opstanemo“, Kancelarija za koordinacione poslove u pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini, 09.09.2018. <https://www.kord-kim.gov.rs/lat/v2719.php>

početkom 2024. godine. To su uglavnom socijalno ugrožena lica i porodice sa više dece. Početkom avgusta iste godine, kosovska policija zaustavila je radove na asfaltiranju ulica u Sunčanoj dolini pošto izvođač radova nije imalo dozvolu za rad.⁶⁵

Povratak Dragice Gašić u Đakovicu

Dragica Gašić, koja je 1999. izbegla sa Kosova, početkom juna 2021. vratila se u Đakovicu i tako postala prva povratnica u ovaj grad iz redova srpske zajednice. Dragica Gašić vratila se nakon što je Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine odobrila njen zahtev i potvrdila da je ona vlasnica stana od 1997, te se ona ponovo uselila 9. juna. Neki stanovnici Đakovice su se, međutim, oštro usprotivili njenom povratku, pa je jedanaest nevladinih organizacija (NVO) iz opštine Đakovica saopštilo da će Vladi Kosova podneti peticiju sa zahtevom da Dragica Gašić ode iz Đakovice.⁶⁶ Početkom jula, Opština Đakovica pokrenula je tužbu tražeći „otkazivanje ugovora o najmu stana sa zahtevom za privremenu meru“. Dragica Gašić je prethodno, 30. juna, napustila stan jer se nije osećala bezbedno. Sud je 11. avgusta odbacio krivičnu prijavu i dozvolio da ona ostane u stanu. Međunarodna zajednica pozdravila je povratak izbeglica, osuđujući pretnje koje je Dragica Gašić dobijala, a kao neprihvatljivi ocenjeni su pokušaji zastrašivanja nekoga o želi da se vrati svojoj kući.⁶⁷ FHP Kosova i Inicijativa mladih za ljudska prava Kosovo pozvale su na poštovanje kosovskog Ustava, kao i da se Dragici Gašić olakša povratak i boravak u Đakovici.⁶⁸

65 “Kosovska policija zaustavila asfaltiranje ulica u Snčanoj dolini”, KoSSEv, 09.08.2024, <https://kossev.info/kosovska-policija-zaustavila-asfaltiranje-ulica-u-suncanoj-dolini/>

66 Sandra Cvetković. „Kosovski ombudsman traži objašnjenje slučaja srpske povratnice u Đakovicu“, Radio Slobodna Evropa, 12.09.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-povratnica-dragica-gasic-djakovica/32030202.html>

67 „OEBS: Osuđujemo incidente usmerene protiv Dragice Gašić, proces povratka treba da se nastavi“, KoSSEv, 09.07.2021, <https://kossev.info/oeps-osudujemo-incidente-usmerene-protiv-dragice-gasic-proces-povratka-treba-da-se-nastavi/>

68 „FHP i YIHR Kosova: Vlasti u Đakovici da povuku tužbu protiv Gašić, u suprotnosti je sa Ustavom“, KoSSEv, 08.07.2021, <https://kossev.info/fhp-i-yihr-kosova-vlasti-u-djakovici-dapovuku-tuzbu-protiv-gasic-u-suprotnosti-je-sa-ustavom/>

U izjavama za medije, Dragica Gašić opisala je svoj život od povratka u Đakovicu. Rekla je da joj je prvih godinu dana bilo teško zbog obijanja stana, lupanja na vrata u toku noći, stalnog pritiska da se iseli, nezainteresovanosti lokalne administracije da odgovori na njene zahteve itd. Vlasnik obližnje prodavnice zabranio je svojim zaposlenima da joj prodaju osnovne životne namirnice, tako da je bila primorana da ide u drugi deo grada. Prema njenim rečima, sada joj je mnogo lakše nego kada se vratila u Đakovicu, a život joj olakšava pomoć Srba iz drugih mesta koji je povremeno obilaze, kao i Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije. Istakla je da, uprkos svim pritiscima, nema nameru da se iseli iz Đakovice.⁶⁹ Za to vreme, Vlada Srbije nema strategiju koja bi sistematski podstakla povratak raseljenih građana na Kosovo, a zvaničnici, ministri, kao i funkcioneri vladajućih stranaka zloupotrebili su ovaj slučaj kako bi stanje na Kosovu predstavili gorim nego što jeste i tako dodatno obeshrabrili povratak raseljenih.

Suđenja za ratne zločine

Izveštaji domaćih i međunarodnih organizacija o procesuiranju ratnih zločina u Republici Srbiji već godinama ne nude mnogo razloga za optimizam. Tako, godišnji izveštaji FHP,⁷⁰ organizacije koja od 2002. godine aktivno i detaljno prati suđenja za ratne zločine, pokazuju da je rad (Javnog) tužilaštva za ratne zločine ((J)TRZ)⁷¹ neefikasan, vidljivost suđenja slaba, a građani o njima neobavešteni, kao i da se postupci odugovlače, „dalekosežne i ozbiljne” posledice.⁷²

69 „Dragica Gašić: Komšije Albanci neće ni dobar dan da kažu”, Kosovo Online, 10.06.2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/drustvo/dragica-gasic-komsije-albanci-nece-ni-dobar-dan-da-kazu-10-6-2023>

70 Publikacije, Fond za humanitarno pravo, <http://www.hlc-rdc.org/?cat=223>

71 Setom niza pravosudnih zakona promenjen je naziv tužilaštva u Srbiji pa tako je i Tužilaštvo za ratne zločine dobilo novi naziv Javno tužilaštvo za ratne zločine od januara 2023. godine: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5354569/sta-se-promenilo-posle-skoro-godinu-dana-od-izmene-nacina-izbora-tuzilaca.html>

72 Izveštaj o sudenjima za ratne zločine u Srbiji, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, str. 17: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

Najvažniji državni dokumenti koji se odnose na suđenja za ratne zločine su tužilačke i nacionalne strategije. Aktualna Revidirana tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji za period 2022-2026,⁷³ sa pratećim akcionom planom, usvojena je 27. decembra 2022. Ona je zamenila prethodnu strategiju koja je obuhvatala period 2018-2023. i koja je bila oštro kritikovana zbog brojnih nedostataka.⁷⁴ Donošenje Revidirane strategije proteklo je bez konsultacija sa organizacijama civilnog društva i relevantnim međunarodnim organizacijama. Što se Kosova tiče, Revidiranom strategijom predviđa se unapređenje saradnje sa privremenim institucijama u Prištini preko EULEX-a, unapređenje saradnje sa Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove (MRMKS), kao i postizanje napretka u rasvetljavanju sudbina nestalih lica.

Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina u Srbiji za period 2021-2026.⁷⁵ usvojena je 14. oktobra 2021, čime je zamenila prethodnu, prvu nacionalnu strategiju, koja je obuhvatala period 2016-2020. FHP je zaključio da osnovni cilj prve strategije - povećanje efikasnosti postupaka za ratne zločine pred organima Republike Srbije - nije postignut. Prema navodima FHP, „rezultati sprovođenja nove [...] još su lošiji. Ovo je posebno očigledno u odnosu na cilj u pogledu povećanja efikasnosti, s obzirom na to da u 2023. godini JTRZ nije podiglo nijednu potvrđenu optužnicu na osnovu sopstvene istrage i da je podiglo ukupno samo tri optužnice”.⁷⁶ Slična zapažanja iznela je i Evropska

73 Revidirana tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji, Javno tužilaštvo za ratne zločine, 2022, <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/documents/2023-11/revidirana%20strategija.pdf>

74 Izveštaj o sudenjima za ratne zločine u Srbiji, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, str. 13: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

75 Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina u Srbiji za period 2021-2026, Javno tužilaštvo za ratne zločine, <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/documents/2021-10/Nacionalna%20strategija%20za%20procesuiranje%20ratnih%20zlocina%20od%202021.%20do%202026.%20godine.pdf>

76 Izveštaj o sudenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2023, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2024, str. 15 https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf

komisija u svom izveštaju o napretku Srbije u procesu pristupanja EU za 2023. godinu, u kome je navedeno da „treba osigurati istinsku posvećenost rešavanju predmeta, uključujući predmete osumnjičenih visokog profila“.⁷⁷

Sredinom 2020. godine usvojen je još jedan važan dokument - Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2020–2025, sa ciljem unapređenja položaja žrtava i svedoka u skladu sa standardima EU.⁷⁸ Donošenjem ove Strategije „učinjen [je] korak napred u unapređenju položaja žrtava i svedoka u Srbiji, te [...] će žrtve ratnih zločina ubuduće dobijati sveobuhvatniju podršku i pomoć“.⁷⁹

Postoji mnogo problema i prepreka kada je reč o suđenjima za ratne zločine počinjene na Kosovu. Pre svega, JTRZ nema saradnju sa institucijama na Kosovu. Zatim, vidno je odsustvo političke podrške, uz glorifikaciju i rehabilitaciju osuđenih ratnih zločinaca od strane vlasti, kao i njihov povratak na javnu scenu. Zločini se negiraju i relativizuju. Takođe, ove procese u priličnoj meri otežava i Ministarstvo odbrane Srbije, koje uglavnom odbija da daje podatke o tome da li su lica koja se sumnjiče za ratne zločine aktivna u službi, kao i podatke koji bi pomagali u istragama, ali i odbija da ukloni iz aktivne službe osumnjičene ratne zločince.⁸⁰

Poslednje, ali ne i najmanje važno, JTRZ je iz godine u godinu na meti kritika zbog podizanja optužnica protiv niže rangiranih vojnih i

77 Godišnji izveštaj EK o napretku Srbije za 2023. godinu, Ministarstvo za evropske integracije.

78 Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2020–2025, Vlada Republike Srbije, <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategija-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivicnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php>

79 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji – 2020. godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2021, str. 11 http://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2021/05/Izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2020._godine.pdf

80 „Ministarstvo odbrane skriva podatke o aktivnim pripadnicima Vojske Srbije optuženim za ratni zločin“, Fond za humanitarno pravo, 01.08.2016, <http://www.hlc-rdc.org/?p=32497>

policijskih službenika, tj. izbegavanja da procesuiraju visokorangirane pripadnike vojske i policije.

Pregled najvažnijih dešavanja tokom 2018. godine

Tokom ove godine, TRZ je podiglo jedanaest optužnica protiv 15 lica. Od ovog broja, sedam predmeta protiv sedam lica ustupilo je Tužilaštvu BiH. Samo jedna optužnica odnosila se na ratne zločine počinjene na Kosovu, u predmetu „Gornje Nerodimlje“ protiv Ramadana Maljokua,⁸¹ koja je podignuta u decembru 2018. Prema navodima optužnice, Maljoku je počinio ratni zločin protiv civilnog stanovništva u selu Gornje Nerodimlje, opština Uroševac, 21. juna 1999. Sud je 19. marta 2019. godine prihvatio sporazum o priznanju krivičnog dela zaključen između okrivljenog i TRZ, i oglosio Maljokua krivim za mučenje dvoje srpskih civila, osudivši ga na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest meseci.⁸²

TRZ nije podiglo nijednu optužnicu za do sada neprocesuirane zločine izvršene nad albanskim civilima na Kosovu (poslednja optužnica podignuta je 2014. godine, predmet „Ljubenić“), iako je FHP od 2013. do 2018. godine podneo ukupno devet krivičnih prijava. Takođe, TRZ nije imalo nikakvu saradnju sa institucijama na Kosovu, koje odbijaju saradnju, zbog čega je FHP predlagao da bi se „pitanje vakuuma nastalog postepenim povlačenjem Misije EULEX-a sa Kosova moralo prioritarno rešavati u okviru pregovora u Briselu između Srbije i Kosova, kako bi se omogućila saradnja dve strane u procesuiranju ratnih zločina“.⁸³

81 Optužnica protiv Ramadana Maljokua, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Ramadan_Maljoku_-_Optuznica.pdf

82 Presuda Ramadanu Maljokuu, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Ramadan_Maljoku_-_SPK.pdf

83 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, str. 19: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

Jedan od važnijih događaja u 2018. je i prevremeno puštanje na slobodu Saše Cvjetana nakon što je odslužio dve trećine zatvorske kazne. Cvjetan je 2005. godine osuđen pred Okružnim sudom u Beogradu da je kao pripadnik paravojne formacije „Škorpioni“ učestvovao u streljanju 14 civila albanske nacionalnosti (sedmero dece, starosti od 2 do 15 godina i sedam žena) u dvorištu porodice Gaši u Podujevu 1999. godine. Kaznu je služio u kazneno–popravnim zavodima u Sremskoj Mitrovici i Beogradu. FHP osudio je ovu odluku suda, jer, iako u saglasnosti sa zakonom, ona nije dokaz da se osuđenik iskreno pokajao za učinjeno delo (tokom suđenja negirao je krivicu). Sem toga, sud nije uzeo u obzir patnju žrtava i njihovih porodica i, način na koji je zločin izvršen, već se vodio samo primernim vladanjem osuđenika tokom služenja kazne.⁸⁴

Pregled najvažnijih dešavanja tokom 2019. godine

Tokom 2019. godine, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu donelo je prvostepene presude u osam predmeta. Samo jedan od njih se odnosi na ratni zločin na Kosovu - predmet „Trnje“. Prvostepena presuda doneta je u aprilu,⁸⁵ drugostepena u decembru.⁸⁶ Šest godina nakon podizanja optužnice, jedan optuženi je oslobođen, a drugi osuđen na 15 godina zatvora zbog ratnog zločina nad civilnim stanovništvom u kosovskom selu Trnje u martu 1999. godine. Ovo je jedan od najvažnijih, ali i najvećih slučajeva vođenih pred sudom u Beogradu, jer je reč o velikom broju žrtava, uključujući i četvorogodišnjeg dečaka. Sem toga, ovaj predmet je pod lupu javnosti stavio zdravstvene ustanove Vojske Srbije, kao i Ministarstvo odbrane. Naime, predsedavajuća sudija

84 „Osuđeni za ubistvo žena i dece u Podujevu – Saša Cvjetan – pušten na slobodu pre isteka kazne“, Fond za humanitarno pravo, 25.04.2018, <http://www.hlc-rdc.org/?p=35087>

85 Prvostepena presuda za zločin u selu Trnje, Fond za humanitarno pravo http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2020/05/Prvostepena_presuda,_Trnje,_01.04.2019_anonimizovana.pdf

86 Drugostepena presuda za zločin u selu Trnje, Fond za humanitarno pravo http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2020/05/Drugostepena_presuda_12.12.2019_anonimizovana.pdf

Višeg suda u Beogradu Mirjana Ilić izrazila je sumnju da optuženi namerno izbegavaju da prisustvuju sudskim ročištima, navodeći da imaju zdravstvene probleme.⁸⁷ I FHP je tvrdio da zdravstvene ustanove Vojske Srbije omogućavaju optuženima da izbegnu ročišta koristeći kao razlog pogoršano zdravstveno stanje. Vojnomedicinska akademija negirala je ove navode.

TRZ je 2019. godine podiglo tri optužnice protiv tri lica. Jedan od optuženih bio je Predrag Vuković, koji se tereti za ratni zločin nad civilnim stanovništvom u kosovskim selima Čuška i Ljubenić 1999. godine.⁸⁸ Treba napomenuti da optužnica protiv Vukovića nije rezultat nove istrage jer se protiv njega vodila i okončala istraga 2010. godine ali nije bio obuhvaćen optužnicom koja je tada podignuta u odnosu na ostalih devet saizvršilaca jer se nalazio u bekstvu.

Tokom ovog perioda, TRZ nije saradivalo sa institucijama na Kosovu. Pošto je u junu 2018. godine izmenjen mandat EULEX-a, koji je od tada sveden samo na nadgledanje i savetovanje, FHP je smatrao da je neophodno uspostaviti mehanizam koji će omogućiti komunikaciju i saradnju TRZ i tužilaštava na Kosovu.⁸⁹

Pregled najvažnijih dešavanja tokom 2020. godine

Tokom 2020. godine je, prema navodima TRZ, podignuto sedam optužnica protiv sedam lica, od čega jedna u vezi sa ratom na Kosovu. Reč je o predmetu „Rudice“ i optuženom Neziru Mehmetaju, koji se

87 Filip Rudić, „Srbija: Sudija kritikovala nepojavljivanje oficira VJ optuženih za zločin na Kosovu“, Balkan Insight, 07.03.2019, <https://balkaninsight.com/sr/2019/03/07/srbija-sudija-kritikovala-nepojavljivanje-oficira-vj-optuzenih-za-zlocin-na-kosovu/>

88 Optužnica protiv Predraga Vukovića, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2022/07/Optuznica_Predrag_Vukovic_03.07.2019..pdf

89 Analiza i preporuke za unapređenje regionalne saradnje u procesuiranju ratnih zločina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2018, str. 19: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2018/12/Analiza_i_preporuke_za_unapredjenje_regionalne_saradnje_u_procesuiranju_ratnih_zlocina.pdf

tereti da je, kao pripadnik OVK, učestvovao, sa više NN lica iz istog sastava, u ubistvima, otmicama, proterivanju, nasilnom odvođenju i fizičkom zlostavljanju nealbanskih civila, pljačkanju njihove imovine i paljenju kuća u selu Rudice, opština Klina, tokom juna i jula 1999. godine.

Od pomenutih sedam optužnica, pet je podignuto na osnovu ustupljenih predmeta. FHP ocenjuje da „imajući u vidu da TRZ ima tužioca i devet zamenika, podizanje samo dve optužnice tokom čitave godine koje su rezultat vlastite istrage, može se smatrati veoma neefikasnim radom“.⁹⁰

Ovu godinu obeležili su pandemija Covid-19 i zatvaranja, što je dovelo i do odlaganja velikog broja suđenja. Kao jedan od primera „nerazumno i neosnovano dugog trajanja postupka“, FHP navodi i predmet „Ćuška“, u kome je optužnica podignuta još 2010. godine, a koji se 2020. našao u fazi glavnog pretresa u ponovljenom postupku.⁹¹ Pandemija je kao posledicu imala i sve manji broj prisutnih u publici, kao i odsustvo članova porodica žrtava. U jednom trenutku, usled pogoršanja epidemiološke situacije, suđenja su se mogla pratiti samo uz posebnu dozvolu suda.

U godišnjem izveštaju međunarodne nevladine organizacije za zaštitu ljudskih prava *Human Rights Watch* (HRW)⁹², u odeljku koji obrađuje odgovornost za ratne zločine u Srbiji kritikuju se vlasti u Beogradu zbog bekstva osuđenog Rajka Kozline. Kozlina u bekstvu od 2020. godine iako je u osuđen u decembru 2019, što je Apelacioni sud u junu 2020. HRW navodi i sastanak predsednika Srbije Vučića sa tadašnjim

90 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji – 2020. godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2021, str. 8: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2022/05/Godisnji_izvestaj_2022.pdf

91 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji – 2020. godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2021, str. 15: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2022/05/Godisnji_izvestaj_2022.pdf

92 World Report 2021: Events of 2020, Human Rights Watch, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf

premijerom Kosova Avduhom Hotijem, na kome je Vučić predložio saradnju srpske i kosovske vlade po pitanju traganja za licima nestalim tokom i nakon sukoba na Kosovu.⁹³

Vrhovni kasacioni sud je 23. juna odbio kao neosnovane zahteve za zaštitu zakonitosti branilaca Rajka Kozline, koje je podneo protiv pravosnažnih presuda Višeg suda.⁹⁴

Pregled najvažnijih dešavanja tokom 2021. godine

Tokom 2021. godine podignuto je sedam optužnica protiv devet lica, ali nijedna za zločine na Kosovu. U ovoj godini počelo je suđenje Neziru Mehmetaju u predmetu „Rudice“.

Loša epidemiološka situacija tokom ove godine za posledicu je imala i to da članovi porodica žrtava nisu dolazili na suđenja, jer su mnogi od njih u godinama i narušenog zdravlja, pa nisu želeli da rizikuju.

Pored toga, suđenja su često i odlagana jer su sudije, optuženi i svedoci obojevali ili bili u izolaciji. Zbog toga je od 127 zakazanih glavnih pretresa održano manje od polovine, tj. samo 62.

Pregled najvažnijih dešavanja tokom 2022. godine

Krajem juna, TRZ podiglo je optužnicu protiv Petrita Dulje, koji se teretio da je, kao pripadnik OVK, sa više NN pripadnika OVK, u junu 1999. godine u Đakovici nasilno odveo civilno lice u svoju kuću u istom gradu, gde je prema njemu nečovečno postupao, fizički ga zlostavljao i nanosio mu telesne povred. Suđenje je počelo nekoliko meseci

93 Isto.

94 Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Fond za humanitarno pravo, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/10/%D0%9Azz_RZ_1-20_prekoracjenje_optuzbe_nepostojanje_elenenata_kvivcnog_dela.pdf

kasnije, 9. septembra. I tokom ove godine evidentan je bio sve slabiji odziv svedoka u postupcima za ratne zločine, prvenstveno zbog toga što je od izvršenih zločina prošlo mnogo vremena.⁹⁵

Pregled najvažnijih dešavanja tokom 2023. godine

Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu donelo je pet presuda kojima su pravosnažno okončani neki postupci, uključujući i predmet „Đakovica”,⁹⁶ u kome je okrivljeni Petrit Dulja oslobođen optužbi. U predmetu „Rudice” uočen je problem jer JTRZ više od dve godine nije uspelo da dovede ključnog svedoka optužbe, iako se insistira na njegovom neposrednom ispitivanju.⁹⁷ Rajko Kozlina, još uvek se nalazi u bekstvu.

Osim toga, i u ovoj godini bilo je odugovlačenja velikog broja suđenja, uključujući i onih za ratne zločine počinjene na Kosovu, usled propusta Visokog saveta sudstva i promena u sastavu veća Odeljenja za ratne zločine.⁹⁸

Predmeti aktivni u periodu 2018-2023. godine

Čuška

Optužnica je podignuta 10. septembra 2010, a suđenje je počelo 20. decembra iste godine. Optužnice su se menjale iz godine u godinu, a sa promenama optužnice menjao se i broj optuženih, kao i zaštićenih

95 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji – 2022. godina, Fond za humanitarno pravo, str. 146: https://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/05/Godisnji_izvestaj_2022_sr.pdf

96 Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Fond za humanitarno pravo, <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/10/Kz1-Po2-1-23.pdf>

97 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2023, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2024. str 13: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf

98 Isto, str 13;

svedoka. Četiri godine kasnije, 11. februara 2014. prvostepeno je osuđeno devet od deset optuženih, ali je već naredne godine ta presuda ukinuta, a slučaj vraćen na početak. FHP ocenio je da ovaj sudski proces predugo traje. Poslednja jedinstvena i izmenjena optužnica podignuta je 10. januara 2024. godine.⁹⁹

Trnje

Optužnica je podignuta 4. novembra 2013, a suđenje je počelo dve godine kasnije. Prvostepena i drugostepena presuda donete su 2019. godine, a godinu dana kasnije i presuda Vrhovnog kasacionog suda. Jedan od optuženih je pravosnažno oslobođen, a drugi je osuđen na 15 godina zatvora. On je, međutim, i dalje u bekstvu. Ovo suđenje obeležila su konstantna odlaganja ročišta zbog zdravstvenog stanja optuženih, zbog čega je poteze optuženih komentarisala i predsedavajuća sudija Mirjana Ilić.¹⁰⁰

Rudice

Optužnica protiv Nezira Mehmetaja podignuta je 6. decembra 2020, a suđenje je počelo 22. aprila 2021. Jedan od svedoka naveo je da je u nekoliko navrata dobijao pretnje od članova porodice optuženog. Prema navodima FHP, jedan od najvećih problema je to što JTRZ više od dve godine ne uspeva da dođe do ključnog svedoka „koji očigledno ne želi da svedoči i izbegava primanje poziva, zbog čega se postupak nepotrebno odugovlači. Samim tim narušava se pravo optuženog na suđenje u razumnom roku, posebno ako se ima u vidu da se on nalazi u pritvoru”.¹⁰¹

99 Isto, str. 53;

100 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2019. godine, str. 83-85: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

101 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2023, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2024. str 84: https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf

Đakovica

Optužnica protiv Petrita Dule podignuta je 28. juna 2022, a suđenje je počelo 9. septembra iste godine. Viši sud u Beogradu prvostepeno je osudio Dulju na kaznu zatvora u trajanju od dve godine 8. novembra 2022. godine. Aprila naredne godine, Apelacioni sud oslobodio je Dulju usled nedostatka dokaza. FHP navodi da „ovaj postupak predstavlja primer efikasno vođenog krivičnog postupka, a posebno jer se radilo o predmetu u kom je optuženom bio određen pritvor“.¹⁰²

Gornje Nerodimlje

Optužnica protiv Ramadana Maljokua podignuta je 24. decembra 2018. godine. Okrivljeni je sa TRZ potpisao sporazum o priznanju krivičnog dela ratni zločin protiv civilnog stanovništva, što je Viši sud u Beogradu prihvatio i 19. marta 2019. ga osudio na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i šest meseci.

Grupa Pauk

Optužnica protiv petorice lica zbog krivičnih dela špijunaža, iznuda, ubistvo i neovlašćeno držanje vatrenog oružja i municije podignuta je još 4. maja 2000. godine, a suđenje je počelo 4. jula. Prema navodima optužnice, oni su ova dela počinili na Kosovu tokom ratnog stanja 1999. godine. Optuženi su negirali izvršenje svih dela osim nedozvoljenog posedovanja oružja. Okružni sud u Beogradu doneo je 13. novembra 2000. godine presudu, ali ju je dve godine kasnije Vrhovni sud ukinuo i predmet vratio na ponovni postupak. U međuvremenu je došlo do sukoba nadležnosti, te je Viši sud u Beogradu 2009. godine doneo odluku da se postupak prekine zbog nedostatka dokaza, pa je predmet vraćen na sprovođenje dodatnih istražnih radnji istražnom sudiji Višeg suda u Beogradu.¹⁰³

---

102 Isto, str. 219;

103 Izveštaj o sudenjima za ratne zločine u Srbiji, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2019, 118: <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

Viši sud u Beogradu doneo je 16. juna 2017. godine presudu kojom je optužene Jugoslava Petrušića, Milorada Pelemiša, Slobodana Orašanina, Radeta Petrovića i Branka Vlača oslobodio od optužbe za krivično delo špijunaže. Apelacioni sud u Beogradu, odlučujući o žalbi tužioca na prvostepenu presudu u ponovljenom postupku, doneo je 21. marta 2018. godine presudu kojom je istu odbio u celosti kao neosnovanu i potvrdio prvostepenu presudu.¹⁰⁴

Komemoracije i odnos prema ratu i ratnim zločinima

U periodu od 2018. do 2023. godine primetno je bilo aktivno prisustvo u javnom životu lica osuđenih za ratne zločine i zločine protiv čovečnosti tokom rata na Kosovu. Od bivših osuđenika najprisutniji na javnoj sceni bili su generali Vojske Jugoslavije (VJ) u penziji Vladimir Lazarević, Dragoljub Ojdanić (preminuo 2020. godine) i Božidar Delić (preminuo 2022. godine), kao i nekadašnji visokorangirani član Socijalističke partije Srbije (SPS) i zvaničnik Srbije i Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) Nikola Šainović u periodu od 1989. do 2000. godine, ali i drugi osuđeni za ratne zločine, kako na Kosovu, tako i u Hrvatskoj i BiH, pred domaćim ili međunarodnim sudovima (npr. Vojislav Šešelj, predsednik Srpske radikalne stranke i poslanik u Narodnoj skupštini Republike Srbije od 2016. do 2020. godine). Svi oni dele zajednički narativ da su osuđeni na montiranim sudskim procesima i da nisu krivi za zločine koji su im stavljeni na teret.¹⁰⁵

Isti narativ mogao se čuti i od strane najviših državnih zvaničnika, kao što su Aleksandar Vučić, Nikola Selaković i Aleksandar Vulin, predstavnika stranaka vladajuće koalicije, ali i predstavnika određenih opozicionih političkih stranaka. Govori podrške i prisustvo osuđenih ratnih zločinaca bili su izuzetno primetni u vreme predizbornih

---

104 Isto.

105 Odnos prema ratnim zločincima u izbornoj kampanji 2022. godine, Inicijativa mladih za ljudska prava, Beograd, mart 2022, str. 15-17, 22-24, 29-30, 33-34.

kampanja za parlamentarne izbore u Srbiji 2020, 2022. i 2023. godine.¹⁰⁶

2018. godina

- **22. oktobar** - Na 63. Sajmu knjiga u Beogradu održana je promocija četiri toma ratnog dnevnika haškog osuđenika, generala Nebojše Pavkovića, komandanta Treće armije VJ tokom rata na Kosovu, pod nazivima „Treća armija sedamdeset osam dana u zagrljaju 'Milosrdnog anđela'“, „Bitka za Paštrik – sećanja učesnika 1999“, „Prištinski korpus 1998-1999 – svedočenja ratnih komandanata“ i „Bitka na Košarama - sećanje učesnika 1999“. Prilikom predstavljanja knjige „Bitka za Paštrik – sećanja učesnika 1999“, na skupu je govorio i bivši komandant 549. motorizovane brigade VJ, general Božidar Delić.¹⁰⁷

2019. godina

- **24. mart** - U Nišu je održana centralna svečanost povodom dvadesete godišnjice početka NATO bombardovanja SRJ, pod nazivom „Oprostit ćemo, ako budemo mogli, zaboraviti, samo ako nas ne bude“. Okupljenima su se obratili patrijarh srpski Irinej, zastavnik u penziji Slađan Vučković, kao i predsedavajući Predsedništva BiH Milorad Dodik, koji je NATO bombardovanje nazvao nemilosrdnim, koje su članica pakta pretvorile u anđela, aludirajući na odomaćeni netačan naziv operacije – Milosrdni anđeo. Zatim je govorio o ponovnoj svetskoj zaveri protiv Srbije i srpskog naroda. Okupljenima se na kraju obratio predsednik Srbije Aleksandar Vučić, koji je izjavio da je tokom bombardovanja stradalo 2500 civila, od čega 79 dece.¹⁰⁸ Ono što je zajedničko svim

106 Isto, str. 40-50.

107 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji – 2020. godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2021, str. 24-25.

108 Zvanične institucije nikada nisu izvršile sveobuhvatni popis stradalih tokom NATO bombardovanja SRJ. Ministarstvo odbrane SRJ i VJ objavili su spomen-knjigu „Junaci otadžbine“ (Beograd 2000), u kojoj su popisani samo stradali pripadnici VJ. Do sada je jedino FHP izvršio sveobuhvatni popis civilnih žrtava i stradalih pripadnika oružanih formacija. Prema tom popisu, ukupan broj stradalih je 769. Baza podataka FHP: <https://www.hlc-rdc.org/db/nato/index.html>

govornicima je predstavljanje NATO bombardovanja kao napada na jednu malu i slobodarsku zemlju, koju je NATO želeo da raskomada, bez ikakvog pomena o civilnim žrtvama na Kosovu pre početka bombardovanja i krizi na Kosovu tokom devedesetih.¹⁰⁹

2020. godina

- Usled covid pandemije i vanrednog stanja u Srbiji koje je trajalo od 15. marta do 6. maja, ove godine nije bilo svečanosti radi obeležavanja godišnjice početka NATO bombardovanja.
- **14. oktobar** - Prilikom obeležavanja Dana 63. padobranske brigade, Dana vojnih padobranaca i krsne slave 63. padobranske brigade, na vojnom aerodromu „Narednik-pilot Mihajlo Petrović“ u Nišu, ministar odbrane Srbije Aleksandar Vulin naveo je, pored ostalog, da se Vojska Srbije nikada više „neće stideti ni Lazarevića ni Pavkovića ni svih onih koji su ovu zemlju branili“.¹¹⁰

2021. godina

- **24. mart** - Centralna svečanost povodom godišnjice početka NATO bombardovanja održana je u Beogradu. Okupljenima su se obratili patrijarh srpski Porfirije, predsedavajući Predsedništva BiH Milorad Dodik i predsednik Srbije Aleksandar Vučić. Govornici su govorili isključivo o stradalima tokom 78 dana bombardovanja, ne pominjući ni civilne, a ni vojne i policijske žrtve stradale pre početka bombardovanja. Na ovaj način nastavilo se sa stvaranjem i utvrđivanjem stava da je NATO bombardovanje došlo kao iznenadni čin, deo svetske zavere moćnika, s ciljem uništenja srpskog naroda i srpske države.¹¹¹

109 Državna ceremonija povodom 20. godišnjice početka NATO bombardovanja SRJ: „Oprostit ćemo, ako budemo mogli, zaboraviti, samo ako nas ne bude bilo!“, YouTube kanal: RTS Sajt - Zvanični kanal, 24.03.2019, <http://youtube.com/watch?v=DP9AHdSRwcl>

110 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji – 2020. godina, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2021, str. 14.

111 Svečana akademija povodom godišnjice NATO bombardovanja, YouTube kanal: RTS Sajt - Zvanični kanal, 24.03.2021, <https://www.youtube.com/watch?v=SXzmal0uBx0&t=12s>

- **24. mart** - U emisiji Radio televizije Srbije (RTS) posvećenoj godišnjici početka NATO bombardovanja gostovali, su Nikola Šainović i Vladimir Lazarević, obojica osuđeni za ratne zločine pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKTJ).¹¹²
- **4. avgust** - Vladimir Lazarević, general VJ osuđen za ratne zločine, proglašen je počasnim građaninom niške Gradske opštine Pantelej.¹¹³
- **22. septembar** - U Domu Vojske Srbije održana je promocija knjige „Košare i Paštrik – srpski Termopili“, čiji je koautor Nebojša Pavković, general VJ osuđen za zločine protiv čovečnosti i ratne zločine.¹¹⁴
- **15. novembar** - Ministarstvo unutrašnjih poslova i RTS predstavili su novi serijal dokumentarno–igranih filmova „Dosije Kosovo“, koji se bavi hronologijom dešavanja i sudbinama civila i pripadnika policije na Kosovu u periodu od 1998. do 2001. godine. Ministar unutrašnjih poslova Srbije Aleksandar Vulin, najavljujući serijal, istakao je da „Ministarstvo ima obavezu da sačuva istinu o vremenu albanske oružane pobune i NATO agresije na našu zemlju“, kao i da je serijal „organizovan, sistematičan, dokumentovan i na istini i dokazima zasnovan način da se ispriča srpska priča i naša istorija“.¹¹⁵

2022. godina

- **24. mart** - U Kraljevu je održana centralna svečanost povodom obeležavanja godišnjice početka NATO bombardovanja. Svečanost

112 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2021. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2022, str. 11, <http://www.hlc-rdc.org/?p=38451>

113 Haški osuđenik proglašen za počasnog građanina u Srbiji, Radio Slobodna Evropa, 4.8.2021: <https://www.slobodnaevropa.org/a/ha%C5%A1ki-optu%C5%BEenik-po%C4%8Dasni-gra%C4%91anin-srbije/31393232.html>

114 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2021. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, maj 2022, str. 12, <http://www.hlc-rdc.org/?p=38451>

115 Isto, str. 12.

je započela parastosom za stradale, koji je služio patrijarh srpski Porfirije. Ovo je prva svečanost posvećena godišnjici početka bombardovanje na kojoj je održan verski obred. Na svečanosti su govorili i srpski član Predsedništva BiH Milorad Dodik i predsednik Srbije Aleksandar Vučić. Obojica su ponovila kako je NATO imao za cilj da uništi srpski narod, predstavljajući bombardovanje kao jednu epizodu svetske zavere. Ni ovoga puta nije bilo osvrta bilo na civilne, bilo na uniformisane žrtve na Kosovu pre početka bombardovanja, već je fokus bio isključivo na period od 24. marta do 10. juna 1999. godine.¹¹⁶

- **27. mart** - Na predizbornom skupu Pokreta socijalista u Beogradu govorio je Vladimir Lazarević.¹¹⁷
- **Avgust** - General VJ u penziji Božidar Delić bio je nosilac liste ispred koalicije NADA na opštim izborima u Srbiji 3. aprila 2022. godine. Koalicija NADA osvojila je 15 mandata, a u avgustu je Delić izabran za jednog od potpredsednika Narodne Skupštine Srbije. Božidar Delić je tokom rata na Kosovu bio komandant 549. motorizovane brigade VJ, u čijoj zoni odgovornosti je ubijeno više od 2100 albanskih civila. FHP je protiv Delića podneo dve krivične prijave, ali optužnica nikada nije podignuta. Delić je preminuo u avgustu 2022. godine.¹¹⁸
- **Oktobar** - Ordenom Surduličkih velikomučenika Episkop vranjski Pahomije odlikovao je Vladimira Lazarevića.¹¹⁹

2023. godina

- **24. mart** - Centralna državna komemoracija povodom početka

116 Dan sećanja na stradale u NATO agresiji 1999. godine, YouTube kanal: RTS Sajt - Zvanični kanal, 24.03.2022, <https://www.youtube.com/watch?v=S5QTDae4rKc&t=1s>

117 Izveštaj o suđenjima za ratne zločine u Srbiji tokom 2022. godine, Fond za humanitarno pravo, Beograd, 2023, str. 10, https://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/05/Godisnji_izvestaj_2022_sr.pdf

118 Isto, str. 11.

119 Isto, str. 12.

NATO bombardovanja SRJ održana je u Somboru. Na početku komemoracije, patrijarh Porfirije održao je pomen stradalima. Nakon pomena, Patrijarh je izjavio da je NATO intervencija bila „najnesrazmerniji vojni sukob otkad je sveta i veka“. Milorad Dodik je veći deo svog govora posvetio dnevnopolitičkim temama, kulminirajući izjavom da su „oči Republike Srpske uperene prema ujedinjenu sa Srbijom“, kao i da će, ako neko pokuša da otme imovinu Republike Srpske sazvati sednicu Narodne skupštine Republike Srpske, na kojoj će biti proglašena samostalnost. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je nakon toga govorio kako je NATO intervencijom „umrlo međunarodno pravo“. Kao i govornici pre njega, istakao je da je intervencija bila uperena protiv srpskog naroda, koji je samo želeo da „bude svoj na svome“, te da je SRJ samo „htela da bude slobodarska“, ignorišući činjenice zbog kojih je došlo do same intervencije. Poput Dodika, Vučić se dotakao teme da je srpski narod i dalje ugrožen, ali je govorio i o geopolitici, smeštajući srpski narod i Jugoslaviju u sam epicentar svetskih događaja u poslednjoj deceniji XX veka.¹²⁰

- **28. jul** - Predsednik skupštinskog Odbora za Kosovo i Metohiju Milovan Drecun izjavio je da su suđenja Srbima na Kosovu politička, da tu nema pravde, i uporedio ih je sa suđenjima u Haškom tribunalu. Povodom suđenja u Prištini za govor mržnje Ivanu Todosijeviću koji je poricao zločin u Račku, Drecun je izjavio : „Ovo im je ista situacija. Ovo je politički sud. Sudite nekome za verbalni delikt, jer kaže ono što je dokazano, da u Račku nije bio nikakav masakr civila. Dokazano je na način tako što je taj isti tzv. Haški tribunal iz optužnice protiv Slobodana Miloševića izbacio ono što mu je bilo udarna stvar, a to je Račak. Dakle, nema nikakvog masakra.“¹²¹

120 Dan sećanja na stradale u NATO agresiji 1999. godine, YouTube kanal: RTS Sajt - Zvanični kanal, 24.03.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=UI2J1T01deE&t=4437s>

121 „Drecun: Suđenja uhapšenim Srbima na KiM su politička, kao ona u Haškom tribunalu“, Tanjug, 28.07.2023, <https://www.tanjug.rs/srbija/politika/43244/drecun-sudenja-uhapšenim-srbima-na-kim-su-politicka-kao-ona-u-haskom-tribunalu/vest>

- **6. oktobar** - Ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja Nikola Selaković u Merošini je uručio Boračke spomenice borcima, ratnim vojnim invalidima i porodicama stradalih pripadnika VJ. Ovom događaju prisustvovao je i osuđeni ratni zločinac Vladimir Lazarević.¹²²
- **24. novembar** - U organizaciji omladine Srpske napredne stranke (SNS) u Nišu, održano je predavanje pod nazivom „Čas patriotizma - da se ne zaboravi“. Predavač je bio Vladimir Lazarević.¹²³

Hronologija političkih kriza između Srbije i Kosova 2018-2023.

2018. godina

Januar - Ubistvo Olivera Ivanovića

Oliver Ivanović, lider Građanske inicijative Sloboda, demokratija, pravda, ubijen je rano ujutro 16. januara 2018. godine. Napadač, koji je i danas nepoznat javnosti, ispalio je u njega šest hitaca s leđa ispred zgrade u kojoj se nalazila kancelarija Ivanovićeve stranke u Mitrovici. Kako je jedan od tekstova u ovoj publikaciji detaljno posvećen ubistvu Ivanovića, ovde ćemo navesti samo neke od činjenica koje su važne za razumevanje odnosa Kosova i Srbije u periodu 2018-2023.

U mesecima koji su prethodili njegovom ubistvu, Ivanović je bio u otvorenom sukobu sa predstavnicima Srpske liste, stranke kosovskih

122 „Ministar Selaković svečano uručio Boračke spomenice u Merošini“, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 12.10.2023, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/ministar-selakovic-svecano-urucio-boracke-spomenice-u-merosini>

123 „Simboli ruske invazije, pretnje i veličanje ratnih zločinaca u izbornoj kampanji u Srbiji“, Radio Slobodna Evropa, 06.12.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/izborna-kampanja-srbija-ratni-zlocini-rusija-invazija-pretnje/32718745.html>

Srba, koji godinama na Kosovu sprovode politiku Beograda i vladajuće SNS. Ivanovića su optuživali za izdaju, antisrpsstvo, saradnju sa Prištinom, a posebno je targetiran u spotu koji se emitovao na TV Most i TV Pink neposredno pred izbore na Kosovu oktobra 2017. Automobil mu je zapaljen dva puta: 2005. i 2017, a članovi stranke redovno zastrašivani. U jednom od svojih poslednjih intervjua označio je Milana Radoičića, čoveka koji će se kasnije često dovoditi u vezu sa njegovim ubistvom, za *de facto* nosioca vlasti na severu Kosova.

Osnovni sud u Prištini nedavno je prvostepeno osudio četiri osobe srpske nacionalnosti zbog umešanosti u Ivanovićevo ubistvo, ali se imena nalogodavaca i politička pozadina ubistva još uvek ne znaju. U Srbiji, čiji su političari i nosioci vlasti obećavali da će se ubistvo Olivera Ivanovića rešiti čim pre, predistražni postupak vodi se od dana kada je Ivanović ubijen. Pomaka još uvek nema.

Mart - Hapšenje Marka Đurića

Direktor kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije Marko Đurić i generalni sekretar predsednika Srbije Nikola Selaković prisustvovali su sastanku u Mitrovici 26. marta, kada su pripadnici specijalne policijske jedinice ROSU upali u salu u kojoj se održavao sastanak i uhapsili Đurića. Hapšenju je prethodila najava ministra spoljnih poslova Kosova Bedžeta Pacolija da Đuriću nije dozvoljen ulazak na Kosovo, te da će biti uhapšen ukoliko pokuša da uđe, dok su pripadnici ROSU razmešteni u blizini prelaza Jarinje.¹²⁴

Prilikom upada policije, čuli su se pucnji i bačeni su suzavac i šok bombe, a potom je Đurić sproveden do policijske stanice u Prištini. U akciji kosovske policije povređene su 32 osobe.¹²⁵ U Mitrovici i Zvečanu

124 Die Morina i Maja Zivanovic, "Kosovo Deploys Special Police to Stop Serbian Visit", Balkan Insight, 26.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/26/kosovo-special-forces-in-north-due-to-serb-officials-visit-03-26-2018/>

125 Die Morina, "Kosovo Deports Serbian Official for Illegal Entry", Balkan Insight, 26.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/26/kosovo-deports-serbian-official-after-illegal-entry-03-26-2018/>

čule su se sirene za vazдушnu opasnost, a Srbi su kamionima i građevinskim mašinama blokirali put Mitrovica-Priština.¹²⁶ Iste večeri Đurić je proteran sa Kosova.

Povodom Đurićevog hapšenja, predsednik Srbije Aleksandar Vučić sazvaio je sednicu Saveta za nacionalnu bezbednost, nakon koje je poručio da će svi oni koji su učestvovali u hapšenju biti procesuirani pred srpskim sudovima.¹²⁷ Rukovodstvo Srpske liste održalo je hitan sastanak na kome je usvojena inicijativa za izlazak iz Vlade Kosova.¹²⁸ EU je pozvala Srbiju i Kosovo na uzdržanost, ističući da su ovakvi postupci u suprotnosti sa normalizacijom odnosa.¹²⁹

Novembar - Uvođenje takse na robu iz Srbije

Krajem novembra 2018. godine Vlada Kosova uvela je carine od 100% na proizvode iz Srbije i BiH u cilju „jačanja domaće proizvodnje, ekonomije i kosovske državnosti”.¹³⁰ Ovu inicijativu pokrenuo je tadašnji ministar trgovine Kosova Endrita Šalje, koji je pozvao domaće proizvođače da se fokusiraju na kvalitet, a od trgovaca zatražio da istražuju nova tržišta za saradnju. U objavi na Fejsbuku rekao je i da se kosovski proizvođači suočavaju sa mnogim barijerama u Srbiji, kao i da se njihovi proizvodi ne plasiraju na srpskom tržištu.¹³¹

Ovaj potez Kosova, koji je među prvima kritikovala visoka predstavnica EU za spoljnu politiku i bezbednost Federika Mogerini, narušio je već

126 „BLOG UŽIVO: Nakon ispitivanja u Prištini, Đurić proteran”, N1, 26.03.2018, <https://n1info.rs/vesti/a374729-uhapsen-marko-djuric-u-kosovskoj-mitrovici/>

127 M. Simić, „Vučić: Učesnici u hapšenju Đurića će odgovarati pred srpskim sudovima”, Danas, 26.03.2018, <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-ucesnici-u-hapsenju-djurica-ce-odgovarati-pred-srpskim-sudovima/>

128 „Srpska lista najavila izlazak iz Vlade Kosova”, Radio Slobodna Evropa, 26.03.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29125285.html>

129 „Kocijančić: Sprečiti eskalaciju posle hapšenja Đurića”, Radio Slobodna Evropa, 26.03.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29125181.html>

130 „Kosovo uvelo carine od 100 odsto Srbiji i Bosni, Mogerini pozvala na ukidanje odluke”, Radio Slobodna Evropa, 21.11.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-avelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>

131 Isto.

loše odnose Beograda i Prištine. „Današnja odluka Vlade Kosova da poveća takse na robu iz Srbije i Bosne i Hercegovine na 100% jeste jasno kršenje sporazuma CEFTA i duha Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropske unije i Kosova. To dodatno pogoršava situaciju nakon početnog povećanja takse od 10% prošle sedmice. Vlada Kosova mora odmah da ukine ove odluke”, navela je Mogerini u pisanoj izjavi 21. novembra 2018. Pre povećanja od 100%, Vlada Kosova uvela je carinu od 10% na proizvode iz Srbije i BiH u cilju zaštite domaćeg tržišta, ali i zbog, kako je navela, destruktivnog ponašanja Srbije prema Kosovu.

Odluku kosovskih vlasti komentarisao je i srpski predsednik Vučić, rekavši da je doneta zabrana protoka robe, što nije civilizacijska niti razumna mera, ali da Srbija neće uzvraćati sličnim merama jer želi da ostane pouzdan partner svima. „Ovo je de fakto neformalno potpuna zabrana trgovine”, rekao je Vučić i dodao da iza svega stoje ciljevi Prištine, kao što su pritisak na Srbiju da prizna Kosovo, pritisak na međunarodnu zajednicu oko vizne liberalizacije, ali i namera „da učestvuju u tihom, ali ubrzanom progonu srpskog i nealbanskog stanovništva sa Kosova i Metohije”.¹³²

Do povećanja takse došlo je nakon što Kosovo nije uspelo da postane članica Interpola posle dva kruga glasanja na zasedanju Generalne skupštine u Dubaiju novembra iste godine. Protiv prijema Kosova u Interpol glasala je 51 država, 68 je bilo za, a 16 uzdržano. Kosovski zvaničnici optužili su Srbiju da je sprovela „divlju kampanju”. Zbog carine je na neko vreme prekinut i Briselski dijalog o normalizaciji odnosa Kosova i Srbije, a gradonačelnici četiri opštine sa srpskom većinom - Zubinog Potoka, Leposavića, Zvečana i Severne Mitrovice - podneli su ostavke na te funkcije 27. novembra.¹³³ Uvođenje carina

132 „Vučić: Vlada Srbije obratiće se 22. novembra članicama EU i SB UN zbog odluke Prištine”, Radio Slobodna Evropa, 21.11.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29613678.html>

133 „Načelnici srpskih općina na Kosovu podnijeli ostavke”, Al Jazeera, 27.11.2018, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2018/11/27/nacelnici-srpskih-opcina-na-kosovu-podnijeli-ostavke>

dovelo je i do mirnih protesta Srba na Kosovu.

Taksa je napokon ukinuta 2020. godine, na čemu su insistirale SAD i vlade zemalja EU.¹³⁴ Dok je vlada Ramuša Haradinaja stajala iza odluke da će carine biti ukinute kada Srbija prizna Kosovo ili kada njegova vlada dobije pisane garancije od SAD i EU da će se to desiti, naredni premijer Kosova Aljbin Kurti zamenio je taksu recipročnim merama. Međutim, i te recipročne mere ukinute su u junu 2020, po dolasku Adulaha Hotija na mesto premijera Kosova. Hoti je ukinuo recipročne trgovinske mere prema Srbiji i rekao da su time otklonjene prepreke u procesu dijaloga o normalizaciji odnosa Kosova i Srbije.

2019. i 2020. godina

Tokom 2019. i delom 2020. godine nije bilo dijaloga između Beograda i Prištine, a 2020. godinu obeležila je i pandemija virusa Covid-19. Detaljnije od događajima iz ovih godina u delu teksta *Briselski dijalog: Sporazumi i njihova realizacija* na strani XX.

Decembar - Izazovi usled pandemije

Predsednik Srbije Vučić izjavio je 25. decembra da je vakcinacija protiv korona virusa počela i na severu Kosova. Mediji su tih dana izveštavali da je u četiri opštine na severu Kosova stiglo po 50 doza Fajzerove vakcine, kao i da je revakcinacija zakazana tri nedelje od prijema prve doze. Istovremeno je Osnovno tužilaštvo u Mitrovici počelo sa prikupljanjem informacija oko ulaska vakcina iz Srbije u opštine na severu Kosova.¹³⁵ Vlada Kosova saopštila je da na osnovu informacija Carine i Granične policije nema podataka da su vakcine ušle na sever Kosova zvaničnim, legalnim putem. „Ako su ove vakcine na Kosovo ušle

134 „SAD ponovo pozvale Kosovo da ukine takse: 'U ovakvim vremenima, saradnja je od vitalnog značaja...’”, Nedeljnik, 18.03.2020, <https://www.nedeljnik.rs/sad-ponovo-pozvale-kosovo-da-ukine-takse-u-ovakvim-vremenima-saradnja-je-od-vitalnog-znacaja/>

135 „Dok Kosovo pokreće istragu iz Srbije najavljuju još vakcina”, Radio Slobodna Evropa, 28.20.2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-vakcinacija-korona-virus-srbija/31023164.html>

preko ilegalnih puteva, onda će kosovske institucije preduzeti potrebne zakonske mere protiv osoba uključenih u ovu ilegalnu aktivnost, šverc lekovima”, stoji u reakciji Vlade Kosova. Dodaje se i da kosovske institucije nisu imale zvaničnu komunikaciju sa institucijama Srbije po ovom pitanju.¹³⁶

Jun - Protesti zbog služenja liturgije u nedovršenoj pravoslavnoj crkvi

Grupa studenata Prištinskog univerziteta protestovala je 11. juna ispred nedovršene pravoslavne crkve koja se nalazi u okviru univerzitetskog kampusa, dan nakon što je SPC održala liturgiju u toj crkvi¹³⁷ i objavila nekoliko fotografija sa službe na Iksu¹³⁸. Izgradnja Hrama Hrista Spasa počela je 1992. godine, zbog čega se dovodi u vezu sa režimom Slobodana Miloševića i represijom prema albanskom stanovništvu na Kosovu. Prištinski univerzitet je 2012. pokrenuo spor protiv SPC, tvrdeći da zemljište na kome se crkva nalazi pripada Univerzitetu.

Erblin Hodža, član Studentskog parlamenta, pozvao je tokom protesta kosovske institucije da odgovore na, kako je rekao „provokacije unutar univerzitetskog kampusa“ i uklone crkvu ili je pretvore u muzej „u kojem će biti prikazani nasilje i genocid nad kosovskim stanovništvom“. Nakon liturgije, na vratima Hrama Hrista Spasa osvanuo je grafit „Isus mrzi Srbe“, koji je u međuvremenu obrisan, a neposredno pre protesta aktivisti Socijaldemokratske partije ispisali su novu poruku: „Simbol šovinizma postaje svetinja blagoslovom Aljbina Kurtija“.¹³⁹

136 „Vlada Kosova: Nema podataka da su vaccine protiv korona virusa ušle na sever Kosova iz Srbije preko zvaničnih puteva“, Radio Slobodna Evropa, 26.12.2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/31020197.html>

137 Perparim Isufi i Milica Stojanović, „Protest protiv liturgije u spornoj crkvi u Prištini“, Balkan Insight, 11.06.2021, <https://balkaninsight.com/sr/2021/06/11/protesti-zbog-liturgije-u-spornoj-crkvi-u-pristini/>

138 Objava sa zvaničnog X naloga Eparhije raško-prizrenske

139 Katarina Marinković, „Priština: Protest zbog bogosluženja u crkvi čija se zakonitost osporava“, VoA, 11.06.2021, <https://www.glasamerike.net/a/pristina-crkva-protest-legalnost/5925429.html>

Proteste je nekoliko dana kasnije komentarisao i predsednik Srbije Vučić, koji je rekao da je međunarodnoj zajednici uputio apel i molbu da vode računa da se ne dogode incidenti i bilo šta što bi moglo da ugrozi mir i stabilnost u regionu.¹⁴⁰

Septembar - Preregistracija vozila i barikade na Kosovu

Krajem septembra, kosovska Vlada donela je odluku da vlasnici vozila srpskih registarskih oznaka moraju imati posebne privremene tablice dok su na teritoriji Kosova. Ova odluka predstavlja još jednu meru reciprociteta: naime, već više od 20 godina vlasnici vozila registarskih oznaka RKS (Republika Kosovo) u obavezi su da stave privremene tablice kada ulaze u Srbiju. Prema dogovoru o tablicama koji su Kosovo i Srbija potpisali 2011. godine, vozila sa statusno neutralnom oznakom KS (Kosovo) mogla su da ulaze na teritoriju Srbije, dok su ona sa oznakom RKS na ulasku u Srbiju dobijala privremene papirne tablice. S druge strane, prema istom dogovoru, vozila sa oznakom SRB mogla su neometano da ulaze na Kosovo, bez ikakvih procedura. Ovaj dogovor istekao je 2016, nakon čega je produžen na još pet godina, do 15. septembra 2021. Kosovski premijer Kurti odbio je da produži važenje dogovora, što je naišlo na oštre reakcije i Beograda i Srba sa severa Kosova, koji su na dan kada je objavljena odluka postavili barikade na prelazima Jarinje i Brnjak. Kurti je reagovao slanjem kosovske specijalne policije na oba prelaza.

Nakon trinaestodnevne blokade, 4. oktobra 2021. na snagu je stupilo takozvano privremeno rešenje, koje je podrazumevalo da vozači sa kosovskim i srpskim tablicama stavljaju nalepnice preko državnih simbola na svojim registarskim tablicama svaki put kada ulaze na Kosovo, odnosno u Srbiju.¹⁴¹ Ova odluka ostala je na snazi do januara 2022, kada su obe zemlje, tiho i bez prevelike medijske pompe, objavile

140 „Vučić: Za njih je liturgija provokacija“, KoSSev, 16.06.2021, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/vucic-za-njih-je-liturgija-provokacija-16-6-2021>

141 Xhorxhina Bami, „Kosovo-Serbia License Plates 'Sticker Regime' Comes Into Force“, Balkan Insight, 04.10.2021, <https://balkaninsight.com/2021/10/04/kosovo-serbia-license-plates-sticker-regime-comes-into-force/>

da vozila sa tablicama RKS i SRB mogu normalno da se kreću po Kosovu, odnosno Srbiji.

Oktoibar - Kosovska policija na severu Kosova

Opsežna akcija kosovske policije¹⁴² protiv krijumčarenja robe sprovedena je 13. oktobra u četiri kosovska regiona: Priština, Peć, Južna i Severna Mitrovica. Direktor kosovske policije Samedin Mehmeti rekao je da je ovoj akciji prethodila istraga koja je trajala oko godinu dana, kao i da je policija trebalo da izvrši pretres na 26 različitih lokacija, od čega pet u Severnoj Mitrovici i četiri u Zvečanu. Međutim, policija se u Mitrovici i Zvečanu sukobila sa građanima, koji su postavili blokade u gradu, ali i na magistralnom putu Priština – Raška, u naselju Veliko Rudare u opštini Zvečan, i gađali pripadnike policije čvrstim predmetima. Mehmeti je rekao i da je došlo do upotrebe vatrenog oružja i ručnih bombi. Policija je uzvratila bacanjem suzavca. U sukobu je ranjeno deset policajaca i deset građana Mitrovice, od kojih jedan teže¹⁴³. Direktor Doma zdravlja u Mitrovici Zlatan Elek rekao je da su povređeni uglavnom zadobili povrede od gumenih metaka, suzavca i šok bombi.

Na dešavanja u Mitrovici i Zvečanu reagovala su i kosovska i srpska strana, pa je tako kosovski premijer Kurti rekao da će Kosovo nastaviti da se bori protiv krijumčarenja i pozvao građane Severne Mitrovice „da ne nasedaju na neke srpske medije, koji brane kriminal, korupciju i šverc i žele da ga politizuju i etnizuju“. Predsednica Kosova Vjosa Osmani rekla je da „svako ko je protiv ove akcije je na strani organizovanog kriminala i protiv vrednosti vladavine prava koju promovise EU“. Oglasio se i srpski predsednik Vučić, koji je 13. oktobra u Raškoj održao sastanak sa političkim predstavnicima Srba sa Kosova: „Plašim se da imamo

142 „A police operation in the whole country is conducted in the fight against smuggling“, Policija Kosova, 13.10.2021, <https://www.kosovopolice.com/en/a-police-operation-in-the-whole-country-is-conducted-in-the-fight-against-smuggling/>;

143 „Povređeni, uhapšeni i barikade na severu Kosova“, Radio Slobodna Evropa, 13.10.2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-sever-protesti-krijumcarenje/31506691.html>

nekoga ko je potpuno iracionalan u Prištini, imamo i neke zlonamerne u međunarodnoj zajednici, koji iskreno žele sukobe ovde. Koji hoće da nas uvuku u sukob”.¹⁴⁴

U međuvremenu, SAD su pozvale na smirenost, a šef diplomatije EU Žozep Borelj zatražio je da se „nasilni incidenti na severu Kosova odmah zaustave“, kao i da su „jednostrane i nekoordinisane“ akcije neprihvatljive.

2022. godina

Januar - Referendum o pravosudnim reformama u Srbiji

Skupština Kosova usvojila je 15. januara Rezoluciju protiv održavanja referenduma Srbije na teritoriji Kosova, dan nakon što je međunarodna zajednica zatražila od Vlade Kosova upravo suprotno: da „dozvoli Srbima na Kosovu da ostvare pravo glasanja na izborima i izbornim procesima u skladu sa ovom ustaljenom praksom”.¹⁴⁵ Reč je o referendumu koji je održan 16. januara i na kome su se srpski državljani izjašnjavali da li su za promenu Ustava u oblasti pravosuđa. U kosovskoj Rezoluciji navodi se da je jedinstveni stav Skupštine Kosova da se organizovanjem referenduma Srbije na Kosovu narušavaju suverenitet i ustavni poredak Kosova, kao i da je glasanje u suprotnosti sa Ustavom i zakonima Kosova, ali i međunarodnim standardima. Zaključuje se i da pripadnici srpske zajednice na referendumu Srbije mogu da glasaju putem pošte ili Kancelarije za vezu Srbije sa Kosovom u Prištini. Predsednik parlamentarne grupe Srpska lista Igor Simić u kosovskom parlamentu pozvao je da se prestane sa „antisrpskom kampanjom“ i da se dozvoli održavanje referenduma, a nakon njegovog izlaganja poslanici Srpske liste napustili su sednicu. Kosovska policija 14.

144 „Vučić na sastanku Srbima sa Kosova: Uz vas smo“, Radio Slobodna Evropa, 13.10.2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbi-kosovo-vucic-raska/31507274.html>

145 „Skupština Kosova usvojila Rezoluciju protiv održavanja srpskog referenduma“, Radio Slobodna Evropa, 15.01.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/skupstina-kosovo-srpski-referendum/31655756.html>

januara nije dozvolila kamionima koji su prenosili izborni materijal iz Srbije da uđu na Kosovo, a direktor Kancelarije za Kosovo Vlade Srbije Petar Petković rekao je da je taj materijal bio najavljen OEBS-u, ali da je sada zaplenjen. Srpski predsednik Vučić takođe se izjasnio povodom zabrane kosovskih vlasti da Srbi glasaju u svojim opštinama na severu Kosova, rekavši da će biti „većih i dalekosežnijih posledica nego što se pretpostavlja” ukoliko se ne dozvoli otvaranje biračkih mesta na teritoriji Kosova. Meštani Goraždevca su mirno protestovali dan uoči referendumu. Prema pisanju medija, povukli su se nakon sat vremena zbog insistiranja kosovske policije.¹⁴⁶

Mart i april - Izborna kampanja pred parlamentarne i predsedničke izbore u Srbiji

Srbima sa Kosova u aprilu je ponovo onemogućeno da iz svojih opština glasaju na predsedničkim i parlamentarnim izborima u Srbiji. Ministarka pravde Kosova Aljbuljena Hadžiju izjavila je da će Srbi moći da glasaju na dva načina, putem pošte ili Kancelarije za vezu¹⁴⁷, a kosovski premijer Kurti nekoliko je puta istakao da je do ove odluke došlo jer Srbija nije želela da uputi direktan zahtev Kosovu da dozvoli izbore na severu. Napori međunarodne zajednice da se glasa na Kosovu, uz posredstvo OEBS-a, nisu urodili plodom, te su Srbi sa Kosova glasali u opštinama Bujanovac, Raška, Kuršumljaja i Tutin, a zemlje Kvinte oštro su kritikovale kosovske vlasti.¹⁴⁸

Predstavnici Srba sa Kosova sastali su sa Vučićem u Beogradu 22. marta kako bi razgovarali o glasanju na izborima i tada su predložili da izađu iz svih kosovskih institucije u znak protesta, što je Vučić odbio. Zbog učešća na sastanku sa Vučićem, Sudski savet Kosova suspendovao je predsednicu Osnovnog suda u Mitrovici Ljiljanu

146 „Goraždevac: Protesti zbog odluke Vlade Kosova o referendumu”, KoSSev, 16.01.2022, <https://kossev.info/gorazdevac-protesti-zbog-odluke-vlade-kosova-o-referendumu/>

147 „Hadžiju: Srbi mogu da glasaju putem pošte ili Kancelarije za vezu”, Goraždevac, 23.02.2022, <https://www.gorazdevac.com/2022/02/23/hadziju-srbi-mogu-da-glasaju-putem-poste-ili-kancelarije-za-vezu/>

148 https://xk.usembassy.gov/joint_statement_on_kosovo_2332022/

Stevanović.¹⁴⁹ Suspenzija sudije Stevanović dovela je do toga da tema prethodno zakazanih protesta u Gračanici i Mitrovici 25. marta bude upravo njena suspenzija, a ne odluka kosovskih vlasti o glasanju na izborima u Srbiji. Protesti su protekli mirno, a okupljeni su nosili transparente sa natpisima „Kurti, srušio si Briselski sporazum, srušio si sve”, „Stop Kurtijevom teroru”, „Kurti nas neće oterati sa KiM” itd. U znak podrške Ljiljani Stevanović, ostale sudije i opštinski radnici srpske nacionalnosti neko vreme nisu odlazili na posao. Osim suspenzije, koja je istekla 10. maja, nakon čega se vratila na posao, Ljiljana Stevanović je dobila i umanjenje plate od 30%,¹⁵⁰ a u oktobru naredne godine je i definitivno razrešena funkcije zbog govora održanog u Mitrovici 6. novembra 2022.¹⁵¹

Maj - Zahtev Kosova za članstvo u Savetu Evrope

Vlada Kosova uputila je 12. maja zahtev za članstvo u Savetu Evrope, a dan nakon toga srpski predsednik Vučić sazvao je sednicu Saveta za nacionalnu bezbednost. „Kao ministar spoljnih poslova danas sam predsedniku Vučiću predao diplomatske note četiri države koje su povukle priznanje Kosova, a Savet za nacionalnu bezbednost ovlastio je Vučića da, u trenutku kada to bude smatrao potrebnim, i širu javnost obavesti o kojim državama je reč”, rekao je nakon sednice Nikola Selaković, tadašnji ministar spoljnih poslova.¹⁵² Selaković je dodao i da „najmanje dve velike države u ovom trenutku rade na pružanju ozbiljne

149 „Suspendovana predsednica suda u Mitrovici zbog učešća na sastanku sa Vučićem”, Radio Slobodna Evropa, 24.03.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-sud-mitrovica-suspenzija/31769033.html>;

150 „Ljiljani Stevanović 30 odsto od plate zbog učestvovanja na sastanku sa Vučićem”, KoSSev, 14.09.2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/ljiljani-stevanovic-30-odsto-od-plate-zbog-ucestvovanja-na-sastanku-sa-vucicem-14-9>

151 „Odluka SSK-a: Stevanović razrešena funkcije predsednice Suda u Mitrovici zbog političkog govora na protestu 6. novembra”, KoSSev, 26.10.2023, <https://kossev.info/odluka-ssk-a-stevanovic-razresena-funkcije-predsednice-suda-u-mitrovici-zbog-politickog-govora-na-protestu-6-novembra/>

152 Maja Živanović i Ljudmila Cvetković, „Beograd nastavlja da radi na povlačenju priznanja Kosova”, Radio Slobodna Evropa, 13.05.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-savet-sednica/31844576.html>

logističke podrške Prištini u njihovoj kampanji za dobijanje novih priznanja, ali i u onemogućavanju kampanje povlačenja priznanja". Selaković i Vučić su se takođe pozvali na Vašingtonski sporazum, koji su Srbija i Kosovo potpisali 4. septembra 2020, tvrdeći da ga je kosovska Vlada apliciranjem za članstvo u Savet Evrope „brutalno pogazila“.¹⁵³ Iako su se sporazumom iz Vašingtona i Srbija i Kosovo obavezali da će obustaviti kampanju za povlačenje priznanja nezavisnosti Kosova, odnosno da neće aplicirati za članstvo u međunarodnim organizacijama, taj moratorijum istekao je još septembra 2021. Portparol američkog Stejt Departmenta je, u odgovoru Glasu Amerike, istog dana izjavio da su „Kosovo i Srbija suverene zemlje koje imaju pravo da odrede sopstvene spoljnopolitičke prioritete“.¹⁵⁴

Dve godine kasnije, sredinom aprila 2024, Parlamentarna skupština Saveta Evrope usvojila je preporuku o prihvatanju prijave Kosova za članstvo u toj organizaciji, ali se ova tema još uvek nije našla na dnevnom redu Komiteta ministara spoljnih poslova. Članstvo Kosova u Savetu Evrope dovodi se u vezu sa ispunjenjem nekoliko uslova, kao što je formiranje ZSO.

Jul - Pitanje ličnih karata i barikade

Krajem jula 2022. godine, pojedini predstavnici Srba postavili su barikade na severu Kosova, u mestima Rudare i Zupče kao i na prelazima Jarinje i Brnjak.¹⁵⁵ Do ovog poteza je došlo nakon što je Vlada Kosova odlučila da nosioci ličnih karata koje izdaje Srbija ne mogu da uđu na teritoriju Kosova bez posebnih ulazno-izlaznih dokumenata koji treba da zamene srpska dokumenta. Ovakva odluka prištinskih vlasti predstavljala je recipročnu meru, s obzirom na to da državni organi

153 „Srbija i Kosovo sami biraju spoljnopolitičke prioritete, saopštio State Department“, Radio Slobodna Evropa, 13.05.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sad-kosovo-savet-evrope-srbija/31847643.html>

154 Isto.

155 „Postavljenje barikade u mestima Rudare i Zupče na severu Kosova“, Kosovo Online, 31.07.2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/postavljene-barikade-u-mestima-rudare-i-zupce-na-severu-kosova-31-7-2022>

Srbije nisu priznavali dokumenta koja izdaje Kosovo, te su nosiocima kosovskih ličnih karata prilikom ulaska u Srbiju izdavali identična ulazno-izlazna dokumenta. Takođe, kosovske vlasti najavile su i da srpske registarske oznake gradova na Kosovu moraju biti zamenjene tablicama sa oznakom RKS (Republika Kosovo).

Situacija je bila veoma napeta. U Mitrovici su se čule sirene za uzbunu, a na više mesta na severu Kosova odjekivali su pucnji, ali nije bilo povređenih.¹⁵⁶ Kosovo i Srbija su tokom avgusta iste godine međusobno razmenjivali optužbe, pa je tako, u saopštenju Vlade Kosova navedeno da je reč o pokušajima destabilizacije Kosova, a kosovski premijer Kurti ocenio je da se Priština suočava sa „srpskim nacional-šovinizmom“.¹⁵⁷ S druge strane, srpski predsednik Vučić upozorio je da je cilj Prištine da istisne Srbe sa Kosova i pozvao je NATO/KFOR da zaštiti Srbe ili će u suprotnom to morati da uradi Srbija.¹⁵⁸ KFOR je saopštio da je situacija napeta i da je spreman da interveniše ako bude bilo potrebe, dok je EU pozvala da se sva otvorena pitanja rešavaju kroz dijalog.¹⁵⁹

Nakon razgovora predsednice Kosova Vjose Osmani i kosovskog premijera Aljbina Kurtija sa ambasadorom SAD u Prištini Džefrijem Hovenijerom, kosovske vlasti ponudile su odlaganje odluke o izdavanju posebnih dokumenata za nosioce srpskih ličnih karata do 1. septembra ukoliko barikade budu uklonjene.¹⁶⁰ Ubrzo nakon toga, barikade su uklonjene, a saobraćaj je normalizovan. Uz posredovanje EU, krajem avgusta postignut je dogovor da Srbija prekine sa praksom izdavanja

156 „Srbija i Kosovo: Priština odložila primenu novih mera, saobraćaj na prelazima normalizovan“, BBC, 01.08.2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-62367717>

157 „Uklonjene sve barikade na sjeveru Kosova“, Al Jazeera, 01.08.2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/8/1/noc-na-sjeveru-kosova-protekla-mirno-prijelazi-i-dalje-blokirani>

158 “Protect Serbs in Kosovo or we’ll do it ourselves, Vucic warns NATO“, Euronews, 22.08.2022, <https://www.euronews.com/2022/08/22/protect-serbs-in-kosovo-or-well-do-it-ourselves-vucic-warns-nato>

159 „Uklonjene sve barikade na sjeveru Kosova“, Aljazeera, op cit.

160 Perparim Isufi and Xhorxhina Bami, “Serb Barricades Still up in North Kosovo Despite Govt Climdown“, Balkan Insight, 01.08.2022, <https://balkaninsight.com/2022/08/01/serb-barricades-still-up-in-north-kosovo-despite-govt-climdown/>

ulazno-izlaznih dokumenata za kosovske državljane, a da Kosovo odustane od namere da takva dokumenta izdaje za srpske lične karte.¹⁶¹ Na prelazima sa Kosovom, Srbija je postavila disklejmere na kojima se navodi da se priznanje dokumenata koje izdaje Priština ne može tumačiti kao priznanje jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova. Ipak, pitanje tablica je ostalo otvoreno.¹⁶²

Novembar - Izlazak predstavnika Srba iz kosovskih institucija

Nakon ponovnog odlaganja roka za preregistraciju vozila sa 1. septembra na 31. oktobar 2022. godine, kosovske vlasti odbile su nove zahteve SAD i EU za dodatnim odlaganjem.¹⁶³ Tako je kosovska policija od 1. novembra počela da izriče opomene vlasnicima vozila sa registarskim oznakama Srbije, sa namerom da posle tri nedelje počne da izriče novčane kazne, a u finalnoj fazi da oduzima registarske tablice.¹⁶⁴ Ubrzo nakon toga, regionalni direktor policije u Severnoj Mitrovici Nenad Đurić suspendovan je zbog najave da srpski policajci neće sprovoditi odluku o uručivanju opomena.¹⁶⁵ Zbog suspenzije Nenada Đurića, 5. novembra Srbi su napustili svoje pozicije u kosovskim institucijama u četiri opštine na severu Kosova sa srpskom većinom. Ostavke na funkcije podneli su predsednici tih opština, odbornici, poslanici u kosovskoj skupštini, sudije i tužioci, kao i pripadnici kosovske policije, koji su simbolično poskidali svoje uniforme.

---

161 „Borelj: Beograd i Priština postigli dogovor”, Danas, 27.08.2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/borelj-beograd-i-pristina-postigli-dogovor/>, pristupljeno dana 24.07.2024.

162 Perparim Isufi, “Serbia Reminds Kosovo: ID Cards Deal Doesn’t Imply Recognition”, Balkan Insight, 31.08.2022, <https://balkaninsight.com/2022/08/31/serbia-reminds-kosovo-id-cards-deal-doesnt-imply-recognition/>

163 “Kosovo will not delay Serb car plate rule despite calls by West”, EU Reporter, 27.10.2022, <https://www.eureporter.co/world/kosovo/2022/10/27/kosovo-will-not-delay-serb-car-plate-rule-despite-calls-by-west/>

164 Predrag Vujić, „Srbija i Kosovo: Srbi se povukli iz svih institucija, policajci poskidali uniforme, EU poziva na razum”, BBC, 06.11.2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-63527308>

165 „Suspendovan komandir policije na severu Kosova Nenad Đurić”, Danas, 03.11.2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/suspendovan-komandir-policije-na-severu-kosova-nenad-djuric/>

Na sastanku u Zvečanu na kojem je doneta odluka o napuštanju kosovskih institucija, predsednik Srpske liste Goran Rakić izjavio je da je ova odluka doneta kao posledica kontinuiranog kršenja od strane kosovskih vlasti svega što je dogovoreno u dijalogu Beograda i Prištine, kao i da ta odluka ostaje na snazi sve dok Priština „ne povuče jednostrane i protivpravne odluke o preregistraciji tablica i dok ne formira Zajednicu srpskih opština”.¹⁶⁶ Ovim povodom oglašila se predsednica Kosova Osmani, optužujući Srbiju za ovakav potez Srba sa severa Kosova i ističući da je cilj destabilizacija severa zemlje.¹⁶⁷ Premijer Kosova Kurti pozvao je Srbe da ne bojkotuju i ne napuštaju institucije, te da ne budu žrtve „političkih manipulacija i geopolitičkih igara”.¹⁶⁸

S druge strane, predsednik Srbije Vučić demantovao je da je on nagovorio Srbe da napuste kosovske institucije, tvrdeći čak da je više puta pokušao da ih spreči da to urade, ali da ih razume i da stoji uz njih.¹⁶⁹ Visoki predstavnik EU za spoljnu i bezbednosnu politiku Žozep Borelj reagovao je istog dana, pozivajući Srbe da se vrate u institucije, dok je od kosovskih vlasti zahtevao hitno produženje roka za preregistraciju i početak formiranja ZSO.¹⁷⁰ KFOR je i ovoga puta objavio da prati situaciju i da će reagovati ukoliko stabilnost bude ugrožena.¹⁷¹

Decembar - Izbori, hapšenja i barikade

Nakon što su Srbi napustili kosovske institucije, Priština je odgovorila raspisivanjem vanrednih izbora za predsednike opština Severna

---

166 Budimir Ničić, „Srbi sa severa napustili Vladu Kosova i ostale institucije, Kurti im poručio: Ne budite žrtva manipulacija”, VoA, 05.11.2022, <https://www.glasamerike.net/a/kosovo-srbija-srbi-povlacenje-institucije/6821655.html>

167 Isto.

168 Isto.

169 Predrag Vujić, „Srbija i Kosovo: Srbi se povukli iz svih institucija, policajci poskidali uniforme, EU poziva na razum”, op. cit.

170 Andrija Lazarević, „Nova.rs na Kosovu: Danas narodni skup, Kfor i NATO pozivaju na uzdržanost”, nova.rs, 05.11.2022, <https://nova.rs/vesti/politika/srbi-napustili-kosovske-institucije-pljuste-ostavke-funkcionera-policajci-skinuli-uniforme/>

171 Isto.

Mitrovica, Zubin Potok, Leposavić i Zvečan za 18. decembar. Ipak, 10. decembra, kosovska predsednica Osmani saopštila je da se izbori odlažu za april 2023. godine zbog bezbednosne situacije.¹⁷² Odluci o odlaganju izbora prethodili su incidenti od 6. decembra u Zubinom Potoku i Mitrovici, kada su građani pokušali da spreče predstavnike opštinskih izbornih komisija da u pratnji kosovske policije uđu u prostorije opštinske izborne komisije. Čule su se sirene za vazдушnu opasnost, pucnji i eksplozije, a prostorije izborne komisije su demolirane. Kasnije je zbog incidenata uhapšen Dejan Pantić, bivši kosovski policajac, zbog „terorističkih akata i napada na ustavni poredak“.¹⁷³

Hapšenje Pantića dovelo je do novih blokada na severu. Blokirane su pojedine saobraćajnice u Zvečanu, Leposaviću i Zubinom Potoku, dok je kosovska policija zatvorila prelaze Jarinje i Brnjak. Ponovo su se čuli pucnji i detonacije, a kosovska policija saopštila je da je pucano na njene pripadnike.¹⁷⁴ Kasnije je zatvoren i prelaz Merdare, a došlo je i do napada na misiju EULEX-a i patrole KFOR-a.¹⁷⁵

Usled povećanih tenzija, Vlada Srbije uputila je KFOR-u zahtev za povratak određenog broja pripadnika srpske vojske i policije, ali je taj zahtev kasnije odbijen. Srbija je povećala vojno prisustvo u blizini granice, a vojska stavljena u najviši stepen pripravnosti. Vučić je izjavio da će preduzeti sve neophodne mere kako bi zaštitio Srbe na severu Kosova. Pojavili su se i navodi o pripremama Prištine za napad

172 Zana Cimili, „Vjosa Osmani odložila izbore na severu Kosova, Kvinta i EU pozdravili“, N1, 10.12.2022, <https://n1info.rs/vesti/vjosa-osmani-odlozila-izbore-na-severu-kosova/>

173 „Svečlja: Bivši policajac Dejan Pantić uhapšen zbog 'terorističkog napada'“, N1, 10.12.2022, <https://n1info.rs/vesti/sveclja-bivsi-policajac-dejan-pantic-uhapsen-zbog-teroristickog-napada/>

174 „Napeto na blokadama: Pucnjava nadomak Zubinog Potoka, pretučeni otac i sin“, N1, 10.12.2022, <https://n1info.rs/vesti/n1-saznaje-srbi-blokiraju-puteve-nakon-hapsenja-bivseg-policajca/>

175 „Zatvorene i Merdare, tri prelaza između Kosova i Srbije van funkcije“, Radio Slobodna Evropa, 28.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/merdare-granica-kosovo-srbija-zatvorena-/32196886.html>

na Srbe na severu.¹⁷⁶ U zajedničkom saopštenju, EU i SAD izrazile su zabrinutost zbog napete situacije na Kosovu i pozvale strane da se suzdrže od provokacija i pretnji, te da hitno deeskaliraju situaciju.¹⁷⁷

Nakon sastanka predsednika Vučića sa kosovskim Srbima, 29. decembra je počelo uklanjanje barikada na severu Kosova i dogovoreno je da se oni koji su bili na barikadama ne progone i ne procesuiraju, dok je uhapšeni Pantić pušten u kućni pritvor.¹⁷⁸

2023. godina

Februar-mart - Protesti zbog eksproprijacije zemljišta na severu Kosova

Meštani sela Dren i opštine Leposavić protestovali su tokom februara i marta, zahtevajući da Vlada Kosova odustane od eksproprijacije zemljišta u tom kraju. Okupljeni meštani su medijima rekli da je njihova imovina uzurpirana i ugrožena, ali da je najveći problem to što je cilj eksproprijacije izgradnja baze za graničnu policiju Kosova.¹⁷⁹ Meštani su noći provodili u šatorima na putu koji vodi ka Drenu kako bi sprečili izgradnju policijske stanice u tom selu.¹⁸⁰ Proces eksproprijacije na severu Kosova započeo je 16. januara 2023. godine, kada je Vlada Kosova jedan deo zemlje proglasila „nepokretnom imovinom od posebnog javnog interesa, koja je potrebna za realizaciju infrastrukturnih projekata od javnog interesa“. Vlada Kosova je nakon

176 Guy De Launey, "Kosovo: Serbia puts troops on high alert over rising tensions", BBC, 27.12.2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-64099388>

177 „SAD i EU zabrinuti zbog napetosti na sjeveru Kosova“, Radio Slobodna Evropa, 28.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sad-eu-kosovo-zabrinutost-/32197388.html>

178 „Uklanjanje barikada sa severa Kosova kreće 29. decembra, izjavio Vučić“, Radio Slobodna Evropa, 28.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kosovo-srbi-barikade/32197712.html>

179 Sandra Cvetković, „Vlast nastavlja sa eksproprijacijom na severu Kosova, meštani protestuju“, Radio Slobodna Evropa, 03.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/eksproprijacija-leposavic-dren-granicna-policija/32254160.html>

180 Adelina Ahmeti, "Kosovo Serb Villagers Stage Camp Protest to Stop Land Expropriation", Balkan Insight, 10.03.2023, <https://balkaninsight.com/2023/03/10/kosovo-serb-villagers-stage-camp-protest-to-stop-land-expropriation/>

toga donela još nekoliko odluka i rešenja u vezi sa eksproprijacijom na severu, što je navelo neke od meštana da se obrate sudovima u Prištini. U međuvremenu je predsednik Srpske liste Goran Rakić poslao pismo ambasadorima SAD, Velike Britanije, Francuske, Italije, Nemačke, kao i šefovima misija EU, UNMIK-a, OEBS-a i komandantu KFOR-a. Rakić je u pismu rekao da Vlada Kosova krši propise kojima je regulisano pitanje eksproprijacije, da je sam postupak neprihvatljiv za vlasnike nepokretnosti i Srbe sa severa Kosova, kao i da se „ovi jednostrani potezi razumeju kao institucionalno nasilje i otimačina srpske zemlje od srpskih domaćina”.¹⁸¹ Reakcije su stigle i od Kancelarije EU na Kosovu, koja je apelovala na kosovske vlasti da se „striktno pridržavaju zakonskih procedura oko eksproprijacije nepokretne imovine” i obezbede poštovanje imovinskih prava vlasnika. Osnovni sud u Prištini je krajem decembra 2023. poništio vladinu odluku o eksproprijaciji zemljišta i vratio je na ponovno razmatranje.

Vlada Kosova je u maju 2024. ipak donela odluku o eksproprijaciji oko 100 hektara zemlje u opštinama Leposavić i Zubin Potok, uprkos konstantnom protivljenju zemalja Kvinte.¹⁸²

April - Bojkot izbora

Nakon što su vanredni lokalni izbori na severu Kosova odloženi za 23. april 2023. godine, Srpska lista pozvala je Srbe da izbore bojkotuju, navodeći da su ti izbori nedemokratski i da je reč o „provokaciji” Kurtijevog režima.¹⁸³ Zvaničnici SAD istakli su da nije pravo vreme da

181 Saopštenje Srpske liste od 2. februara 2023. godine: <https://www.facebook.com/srpskalista.net/posts/pfbid02HDiiU3jVVGDXH8E8HG9tEj6eeEGuovQ8kJurW7UnMPc14PiNKLVgZaRUEYKg2Jvil>

182 Xhorxhina Bami, "Western Powers Condemn Kosovo Land Expropriation in Serb-Populated North", Balkan Insight, 06.06.2024, <https://balkaninsight.com/2024/06/06/western-powers-condemn-kosovo-land-expropriation-in-serb-populated-north/>

183 „Srpska lista pozvala na bojkot lokalnih izbora na severu Kosova”, Radio Slobodna Evropa, 21.04.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-izbori-srpska-lista/32373784.html>

se izbori održe,¹⁸⁴ ali da će priznati rezultate bez obzira na to što Srbi na njima ne žele da učestvuju.¹⁸⁵

Predsednik Srbije Vučić izjavio je da će Srbija insistirati da se izbori održe tek nakon što bude formirana ZSO.¹⁸⁶ Izbori su ipak održani, uprkos činjenici da gotovo da nije bilo srpskih kandidata. Za tu priliku postavljeni su kontejneri kao alternativa uobičajenim glasačkim mestima, odnosno školama koje funkcionišu po srpskom sistemu.¹⁸⁷ Izlaznost je bila svega 3,47% i u sve četiri opštine sa srpskom većinom pobedu su odneli albanski kandidati.¹⁸⁸ Nakon objavljivanja rezultata izbora, oglasila se EU, koja je u svom saopštenju navela da, zbog slabe izlaznosti i neučešća Srba, ovi izbori ne nude dugotrajno političko rešenje, te da je potrebno da se Srbi što pre vrate u kosovske institucije i da se formira ZSO.¹⁸⁹

Maj - Neredi na severu i ranjavanje pripadnika KFOR-a

Do protesta u Zvečanu, Zubinom Potoku i Leposaviću došlo je 26. maja, nakon što su novoizabrani predsednici četiri srpske opštine na severu Kosova položili zakletvu i došli da preuzmu dužnost. Kosovski Srbi okupili su se tog dana ispred zgrada opština i nisu dozvolili nijednom od trojice novopostavljenih gradonačelnika da uđu u zgradu. Dok su

184 „Hil o izborima na severu Kosova: SAD i mnoge druge zemlje smatraju da nije pravo vreme da se oni održe”, Kosovo Online, 20.04.2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/hil-o-izborima-na-severu-kosova-sad-i-mnoge-druge-zemlje-smatraju-da-nije-pravo>

185 „Escobar: SAD će priznati rezultate izbora na Kosovu bez obzira na bojkot Srba”, Al Jazeera, 19.04.2023, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/4/19/escobar-sad-ce-priznati-rezultate-izbora-na-kosovu-bez-obzira-na-bojkot-srba>

186 Perparim Isufi and Milica Stojanovic, "Serbia Conditions Disputed Elections in North on Serb Municipalities Body", Balkan Insight, 13.04.2023, <https://balkaninsight.com/2023/04/13/serbia-conditions-disputed-elections-in-north-on-serb-municipalities-body/>

187 Nataša Anđelković i Sandra Maksimović, „Kosovo i Srbija: Izbori na severu Kosova gotovo bez Srba”, BBC, 21.04.2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65066638>

188 „Objavljeni konačni rezultati lokalnih izbora na severu Kosova”, Radio Slobodna Evropa, 25.04.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/objavljeni-kona%C4%8Dni-rezultati-lokalnih-izbora-na-severu-kosova/32378797.html>

189 „EU: Izbori na Kosovu ne nude dugotrajno političko rešenje”, Radio Slobodna Evropa, 24.04.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/eu-izbori-na-kosovu-ne-nude-dugotrajno-politi%C4%8Dko-re%C5%A1enje/32377030.html>

protesti u Zubinom Potoku i Leposaviću proticali mirno, u Zvečanu je došlo do incidenta, u kome je povređeno oko pedeset ljudi i tridesetak pripadnika KFOR-a.¹⁹⁰ KFOR je reagovao suzavcem i dimnim bombama oko zgrade opštine Zvečan nakon što su se kosovski Srbi oglušili na njihove zahteve da se razidu, pa su demonstranti na njih bacali kamenice, flaše i Molotovljeve koktele. Istovremeno sa incidentom odvijao se i verbalni sukob između Beograda i Prištine, pa je tako kosovska Vlada optužila Beograd da „predvodi ekstremističku gomilu“ na severu zemlje. Predsednica Kosova Osmani rekla je da tenzije izazivaju „ilegalne srpske strukture pretvorene u kriminalne bande“. S druge strane, predsednik Srbije Vučić rekao je da je za tenzije na severu odgovoran kosovski premijer Kurti, rekavši da njemu odgovara da dođe do sukoba između NATO i Srba. Vučić je takođe izdao naredbu da se borbena gotovost Vojske Srbije podigne na najviši stepen. Reakcije su došle i od međunarodne zajednice, koja je osudila odluku Vlade Kosova da gradonačelnici nasilno uđu u zgrade opština i pozvala vlasti na uzdržanost i povlačenje. Istovremeno su osudili nasilje nad novinarima i KFOR-om. Kosovski Srbi su protestovali danima, tražeći da se specijalci Kosovske policije povuku iz opštinskih zgrada, da gradonačelnici izabrani na izborima 23. aprila ne dolaze u opštinske objekte, kao i da se smesta oslobode Srbi uhapšeni nakon incidenta sa KFOR-om.¹⁹¹ Ova hapšenja dovela su do novih protesta kosovskih Srba u junu 2023, koji su ovoga puta prošli mirno.¹⁹²

Jun - Hapšenje i otmica pripadnika kosovske policije

Ovo je još jedan u nizu događaja koji su srpske i kosovske vlasti

190 Perparim Isufi, "Protesters, Peacekeepers, Injured as Violence Erupts in North Kosovo", Balkan Insight, 29.05.2023, <https://balkaninsight.com/2023/05/29/protesters-peacekeepers-injured-as-violence-erupts-in-north-kosovo/>

191 „KFOR na još pet lokacija u Zvečanu, evropski lideri razgovaraju o Kosovu“, Al Jazeera, 01.06.2023. <https://balkans.aljazeera.net/news/2023/6/1/kfor-na-jos-pet-lokacija-u-zvecanu-evropski-lideri-razgovaraju-o-kosovu>

192 Sasa Dragojlo and Xhorxhina Bami, "Kosovo Serbs Protest Arrests of Serbs Suspected of Attacking Journalists", Balkan Insight, 19.06.2023, <https://balkaninsight.com/2023/06/19/kosovo-serbs-protest-arrests-of-serbs-suspected-of-attacking-journalists/>

interpretirale na potpuno drugačije načine. Direktor kancelarije za Kosovo Vlade Srbije Petar Petković izjavio je da je srpska policija 14. juna uhapsila trojicu pripadnika kosovske policije u selu Gnjilica u opštini Raška, nedaleko od granice sa Kosovom. Kosovske vlasti su, međutim, saopštile da su policajci kidnapovani, a ne uhapšeni, kao i da je do toga došlo na Kosovu, a ne u Srbiji. Tako je kosovski premijer Kurti tvrdio da su policajci kidnapovani u Leposaviću, na mestu nekadašnje ilegalne krijumčarske rute, a Petković da srpska policija nije kročila na teritoriju Kosova, kao i da su kosovski policajci bili naoružani automatskim oružjem i u punoj ratnoj opremi sa džipi-es uređajima, mapama i drugom opremom. Kurti je rekao i da je kidnapovanje kosovskih policajaca zapravo osveta za hapšenje Miluna Luneta Milenkovića dan ranije, 13. juna, zbog napada na snage KFOR-a tokom protesta u Zvečanu krajem maja 2023.¹⁹³

Trojica pritvorenih policajaca puštena su 26. juna, nakon urgiranja EU, SAD, ali i mađarskog premijera Viktora Orbana, koji je javno zatražio od Vučića da oslobodi kosovske policajce.¹⁹⁴ Pre nego što ih je pustio, Viši sud u Kraljevu potvrdio je optužnicu protiv policajaca, u kojoj se terete da su izvršili krivično delo nedozvoljena proizvodnja, držanje, nošenje i promet oružja i eksplozivnih materija.¹⁹⁵

June - Novi protest kosovskih Srba

Nekoliko stotina kosovskih Srba, uključujući i lidere Srpske liste Gorana Rakića i Igora Simića, učestvovalo je u protestnoj šetnji 19. juna u znak podrške Srbima koji su uhapšeni zbog napada na novinare 29. maja i 16. juna u Leposaviću. Predvođeni medicinskim radnicima, okupljeni su šetali od Mitrovice do Zvečana, gde su im se pridružili radnici iz rudnika Trepča. Okupljeni su nosili transparente „Stop Kurtijevom

193 Perparim Isufi and Milica Stojanovic, "Arrest in Northern Kosovo Tests De-Escalation Efforts", Balkan Insight, 13.06.2023, <https://balkaninsight.com/2023/06/13/arrest-in-northern-kosovo-tests-de-escalation-efforts/>

194 <https://x.com/BalkanInsight/status/1671131448227647488>

195 „Srbija i Kosovo: Uhapšeni kosovski policajci pušteni da se brane sa slobode i predati Kosovu“, BBC, 14.06.2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65907441>

teroru” i „Svuda u svetu lekari su heroji, za Prištinu kriminalci”, aludirajući na činjenicu da je jedan od uhapšenih Srba lekar. Istog dana građani su protestovali i u Leposaviću. Prema saopštenju Udruženja novinara Kosova, od 26. maja napadnuto je 30 novinara.¹⁹⁶

Do nove serije protesta došlo je nakon što je kosovska policija organizovani u Gračanici 21. juna uhapsila Dragišu Milenkovića zbog sumnje da je počinio ratni zločin nad albanskim civilima u periodu 1998-1999. godine. Policija je saopštila da je Milenković, radeći kao čuvar u zatvoru Lipljan, bio odgovoran za sistematsko vršenje torture, „fizičko i psihičko nasilje, zlostavljanje i nehumano i po život opasno maltretiranje albanskih zatvorenika”. Srpska lista saopštila je da je „bez ikakvih dokaza u Gračanici uhapšen Dragiša Milenković” i da „Kurtijev režim nastavlja sa lovom na Srbe pred očima međunarodne zajednice koja anemično čuti i daje prostor Kurtiju da progoni Srbe, dok Euleks glumi statistički zavod koji u svoje izveštaje dodaje jedno po jedno ime časnog Srbina”. Suđenje Milenkoviću počelo je 10. januara 2024, a on se izjasnio da nije kriv.

Septembar - Teroristički napad u Banjskoj

Do incidenta je došlo 24. septembra 2023. godine kada se grupa teško naoružanih napadača (kasnije će se utvrditi da su imali naoružanje u vrednosti od pet miliona evra)¹⁹⁷ predvođena Milanom Radoičićem, dotadašnjim potpredsednikom Srpske liste, sukobila sa kosovskom policijom u selu Banjska nedaleko od Zvečana. Tom prilikom ubijen je jedan, a ranjena su dva kosovska policajca, a ubijena su i trojica napadača iz Radoičićeve grupe. Radoičić je ubrzo preuzeo odgovornost za napad, tvrdeći da on nema veze sa zvaničnim Beogradom. Saslušan je u Višem javnom tužilaštvu u Beogradu, ali je odmah nakon saslušanja pušten na slobodu. Oduzet mu je pasoš, zabranjeno mu je da napušta

¹⁹⁶ Sasa Dragojlo and Xhorxhina Bami, “Kosovo Serbs Protest Arrests of Serbs Suspected of Attacking Journalists”, Balkan Insight, op. cit.

¹⁹⁷ „Kosovska policija: Zaplenjeno oružje vredno pet miliona evra”, Vreme, 26.9.2023, <https://vreme.com/vesti/kosovska-policija-zaplenjeno-oruzje-vredno-pet-miliona-evra/>

Srbiju, kao i da odlazi na Kosovo. Više od događajima u Banjskoj možete pročitati u delu teksta *Specijal: Banjska* na strani 113.

Decembar - Uklanjanje sirena za uzbunu

Pripadnici kosovske policije su 21. decembra 2023. godine uklonili sirenu za uzbunu sa šest pojačivača sa jedne od zgrada u Kosovskoj Mitrovici. U opštinama sa srpskom većinom na severu Kosova sirene za uzbunu godinama su pozivale građane da se okupe ili su ih upozoravale na dolazak specijalnih jedinica kosovske policije. Poslednji put su se čule kada je uhapšen Milun Lune Milenković, koji je označen kao jedan od organizatora napada na KFOR krajem maja u Zvečanu. Inače, kosovska policija je još u junu 2019. godine pokrenula istražni postupak o naredbi za upotrebu sirena za uzbunu na severu Kosova. Tadašnji ministar unutrašnjih poslova Kosova Ekrem Mustafa rekao je da se prikupljaju informacije o krivičnom delu neovlašćenog korišćenja sirena.¹⁹⁸

Odnos Republike Srbije prema albanskoj nacionalnoj manjini

Pitanje položaja nacionalnih manjina od velikog je značaja za uspešno zaključivanje pregovora o Poglavlju 23 u pregovorima sa EU (Pravosuđe i osnovna prava). U Izveštaju Evropske komisije za 2023. godinu navodi se da većina prošlogodišnjih preporuka još uvek nije sprovedena, kao i da je u narednoj godini neophodno uspostaviti održiv okvir prikupljanja podataka o nacionalnoj pripadnosti i sprovesti konkretna poboljšanja širom zemlje u efektivnom ostvarivanju prava pripadnika nacionalnih

¹⁹⁸ „Kosovska policija uklonila sirenu za uzbunu u Severnoj Mitrovici”, Kosovo Online, 21.12.2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kosovska-policija-uklonila-sirenu-za-uzbunu-u-severnoj-mitrovici-21-12-2023>

manjina.¹⁹⁹

U Izveštaju se konstatuje da sprovođenje Akcionog plana za ostvarivanje prava nacionalnih manjina i relevantnog zakonodavstva mora da dovede do konkretnog poboljšanja u efikasnom ostvarivanju prava pojedinaca koji pripadaju nacionalnim manjinama. Takođe se, kao i u prethodnom izveštaju, ponavljaju različite konstatacije koje se odnose na, između ostalog, zabrinutost pripadnika albanske nacionalne manjine zbog sprovođenja procesa pasivizacije adresa njihovog prebivališta/boravišta na jugu Srbije; neophodnost dodatnog intenziviranja napretka u vezi sa štampanjem određenih udžbenika na jezicima manjina; i uvođenje većeg broja medijskih sadržaja na jezicima nacionalnih manjina.²⁰⁰ U Izveštaju se i dalje prati slučaj govora mržnje u medijima iz 2021. godine usmeren ka albanskoj nacionalnoj manjini. Navodi se da je predsednik Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine podneo tužbu protiv Aleksandra Vulina zbog upotrebe govora mržnje i da je žalbeni postupak pred Ustavnim sudom u toku.²⁰¹

U Novom Sadu, se 2018. godine dogodio incident, kada je grupa od četiri lica napala dva momka albanske nacionalne pripadnosti zbog, kako se navodi u izveštajima, njihovog razgovora na albanskom jeziku. „Devetnaestogodišnji G.B. i C.M. napadnuti su u noći između subote i nedelje, na taksi stanici, od strane nepoznate grupe od četiri osobe bez očiglednog razloga, već zbog međusobnog razgovora na albanskom“, navodi se u saopštenju Udruženja Albanaca u Srbiji.²⁰² Jedan od momaka zadobio je teške telesne povrede, kao što su prelom lobanje i kranijalno krvarenje, dok je drugi takođe teško povređen, ali nije bio u životnoj opasnosti. Iz Udruženja je potvrđeno da policija intenzivno traga za napadačima. Predsednik Saveza Albanaca Demo Beriša izrazio je zahvalnost Hitnoj pomoći novosadskog Doma zdravlja i

199 Godišnji izveštaj EK o napretku Srbije za 2023. godinu, op.cit., str. 42.

200 Isto.

201 Isto, str. 56.

202 "Two Ethnic Albanians Assaulted in Novi Sad, One of Them in Critical Condition", Beta, KoSSev, 08.10.2024, <https://kossev.info/two-ethnic-albanians-assaulted-in-novi-sad-one-of-them-in-critical-condition/>

Kliničkog centra Vojvodine i apelovao na nadležne organe da počinioc privedu pravdi."²⁰³

Iako srpski politički sistem ne predviđa garantovanu zastupljenost albanske manjine, jedan Albanac biran je za poslanika u Narodnoj skupštini u svakom sazivu od 2006. godine. U skupštinskom sazivu 2020–2022, u kontekstu koji se tumači kao država koja je zarobljena od strane vladajuće stranke, predstavnik albanske manjine Šaip Kamberi smatran je jednim od najvažnijih opozicionih glasova u političkim institucijama Srbije. Isti poslanik ponovo je izabran na parlamentarnim izborima 2023. godine. Iako je odziv Albanaca na izborima u ovom delu zemlje bio znatno veći nego 2022. godine, to nije bilo dovoljno da se obezbedi više od jednog poslaničkog mesta za albansku manjinu.²⁰⁴

Kao jedna od priznatih nacionalnih manjina, albanska zajednica bira članove Nacionalnog saveta za nacionalne manjine, koji može da ostvaruje prava u oblasti kulture, obrazovanja, informisanja i službene upotrebe jezika. Savet se finansira iz budžeta Republike Srbije, nezavisno od budžeta jedinice lokalne samouprave. I budžet i broj članova zasnivaju se na podacima iz popisa. Shodno tome, 2014. godine broj članova opao je sa 29 na 15 nakon što je veliki deo albanske zajednice bojkotovao popis stanovništva u Srbiji 2011. godine.²⁰⁵

Vlada Albanije je 2019. godine donela odluku da podrži Albance van svojih granica i, između ostalog, finansira Nacionalni savet Albanaca u Srbiji. Od tada je i Vlada Kosova počela da finansira albansku zajednicu, što je izazvalo dodatne kontroverze zbog nepriznatog statusa Kosova. Jedan od istaknutih primera gušenja slobode izražavanja je zabrana prikazivanja filma u Bujanovcu koji je finansijski podržala Vlada Kosova.

Vlada Srbije je 2000. godine, kao odgovor na krizu na jugu Srbije,

203 Isto.

204 Studija slučaja: Državljanstvo, integracija i popis stanovništva na jugu Srbije, PCI, februar 2024, https://peacefulchange.org/wp-content/uploads/2024/03/CASE-STUDY-Citizenship-integration-and-the-census-in-south-Serbia_Serbian_AC_digital.pdf;

205 Isto, str. 10.

osnovala Koordinaciono telo za opštine Preševo, Bujanovac i Medveđa, kako bi dodatno posvetila pažnju politici, bezbednosti i ekonomiji regiona, sa ciljem da unapredi životni standard i zaštiti prava. Aktivnosti Koordinacionog tela daju prioritet pitanjima obrazovanja, socijalne zaštite, ekonomskog razvoja i jačanja civilnog društva. Iako većinu lokalnih zaposlenih čine etnički Albanci, kritikovano je zbog toga što Albanci nisu imenovani na strateške i rukovodeće funkcije.²⁰⁶

Grupa desničara okupila se prvo 27. aprila, a zatim 5. maja 2019. ispred pekare Roma u Borči, vlasnika Mona Đuraja, zahtevajući da se pekara zatvori, jer je na društvenim mrežama objavljena fotografija bivšeg radnika te pekare kako u centru Beograda rukama pokazuje dvoglavog orla, albanski nacionalni simbol. Oni su šetali Borčom, pevali nacionalističke pesme i širili govor mržnje protiv Albanaca bez ikakve reakcije policije, a na automobilu vlasnika pekare ostavili su svinjsku glavu.

Ministar unutrašnjih poslova Srbije Nebojša Stefanović izjavio je tada da policija čuvala mir tokom okupljanja građana ispred pekare u Borči i da nije bilo nijednog incidenta. Aktivistkinja za ljudska prava Sofija Todorović, jedna od organizatorki skupa solidarnosti koja se suprotstavila grupi nasilnika, suočila se nakon toga sa brojnim pretnjama na društvenim mrežama. Ona se obratila FHP, koji se preko advokata obratio policiji i Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal (VTK), podnevši više krivičnih prijava za hitno postupanje i tražeći procenu rizika bezbednosti Sofije Todorović, a po potrebi i policijsku zaštitu. Nijedan državni organ nije odgovorio ni na jedan od zahteva, te se FHP obratio i Evropskom sudu za ljudska prava. Kako je saopštio FHP, „Evropski sud prihvatio je zahtev za razmatranje predloga za određivanje privremene mere koji je inicirala Sofija Todorović, usled nepostupanja državnih organa Srbije po njenim krivičnim prijavama zbog progona i pretnji kojima je bila izložena na društvenim

---

206 Isto.

mrežama”.²⁰⁷

U Redovnom godišnjem izveštaju Zaštitnika građana za 2022. godinu navodi se da je tokom te godine Zaštitnik razmatrao 27 predmeta iz oblasti prava nacionalnih manjina. Predmeti iz ove oblasti čine skoro 1% ukupno razmatranih predmeta. Zaštitnik građana primio je pritužbu od jednog roditelja, u kojoj se navodi da Gradska uprava za organe grada i građanska stanja grada Niša dve godine odbija da na njegov zahtev upiše ime maloletnog deteta i na albanskom jeziku i pismu. Zaštitnik građana uputio je mišljenje Ministarstvu državne uprave i lokalne samouprave, u kom je ukazao na to da je odbijanje zahteva za upis ličnog imena, odnosno prezimena maloletnog deteta na albanskom jeziku dovelo do povrede prava deteta, te za posledicu ima da se prezime deteta razlikuje od prezimena koje je upisano njegovim roditeljima u matične knjige rođenih. Zaštitnik građana izneo je stav da su zakonski uslovi ispunjeni da drugostepeni organ (Ministarstvo) poništi rešenje Gradske uprave za organe grada i građanska stanja grada Niša i sam odluči o upravnoj stvari u skladu sa zakonom. Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave u potpunosti je postupilo po upućenom mišljenju Zaštitnika građana.²⁰⁸

Popis stanovništva 2022. godine pokazao je da u Srbiji živi više od 61.000 Albanaca, najviše u tri opštine na krajnjem jugu Srbije – Preševu, Bujanovcu i Medvedi. Politički predstavnici albanske zajednice iz ove tri opštine, poznate pod kolokvijalnim nazivom Preševska dolina, često su ukazivali na „administrativnu diskriminaciju” od strane vlasti u Srbiji. Prema podacima iz Akcionog plana, prema pisanju Radio Slobodne Evrope (RSE), od ukupno 800 pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) u tri opštine na jugu, tek 233 dolaze iz

---

207 Udruženja građana: Sužavanje prostora za delovanje, Srbija 2019, Građanske inicijative, Beograd, januar 2020, str. 12, <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/02/Udru%C5%BEenja-gra%C4%91ana-Su%C5%BEavanje-prostora-za-delovanje-OCD-2019-.pdf>;

208 „Ministarstvo da donese rešenje o upisu imena deteta na jeziku nacionalne manjine”, 23.03.2023. Dostupno na internet stranici Zaštitnika građana: <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-11-11-34-45/7698-inis-rs-v-d-d-n-s-r-sh-nj-upisu-i-n-d-n-zi-u-n-ci-n-ln-njin>

albanske zajednice.²⁰⁹

U izveštaju Inicijative mladih za ljudska prava iz 2023. godine navodi se više slučajeva zadržavanja pripadnika albanske manjine iz Preševske doline na administrativnom prelazu s Kosovom. Zadržavanja na prelazima veoma su učestala: događaju se i po nekoliko puta u roku od par meseci, traju i do nekoliko sati, a obavljaju se bez jasnih obrazloženja zbog čega do njih dolazi.²¹⁰

Juna 2023. godine cenzurisani su dokumentarni filmovi na albanskom jeziku zbog simbola države Kosovo. Odlukom Višeg suda u Vranju od 14. avgusta 2023. godine, zabranjeno je prikazivanje filma „Neverni“ albanskog autora Ganija Veseljija je u Srbiji. Kako se navodi u odgovoru koji je iz te institucije dostavljen RSE, sudsko veće ocenilo je osnovanim stav javnog tužilaštva da ovo delo „zagovara i podstiče diskriminaciju i mržnju“. Istom odlukom dozvoljeno je prikazivanje još jednog Veseljijevog filma, pod naslovom „Tišina ubija“, ali pod uslovom da se, između ostalog, sa najavne i odjavne špice ukloni obeležje Republike Kosova. Veselji je izjavio tom prilikom da je razočaran odlukom i da neće ukloniti obeležje Kosova, pošto je tamošnja Vlada finansijski podržala filmove. Dva kratkometražna filma producentske kuće „Colosseum Production“ iz Preševa našla su se pred sudom nakon što je policija u junu dobila anonimnu prijavu, uoči njihovog premijernog prikazivanja u Bujanovcu, da podstiču mržnju i diskriminaciju, što autori negiraju.²¹¹

Portal Insajderi je 1. oktobra 2023. godine objavio vest da je grupa od 15 maskiranih mladića, pevajući srpske nacionalističke pesme, bacala kamenje i druge teže predmete na kuću i automobil Ruhana

209 „Predstavnici Albanaca u Srbiji ukazuju na probleme, vlast negira“, Radio Slobodna Evropa, 13.08.2024, <https://www.slobodnaevropa.org/a/albanaci-srbija-problemi-vlast/33077402.html>

210 Pasivizacija adresa Albanaca u Preševskoj dolini kao diskriminatorna praksa, Inicijativa mladih za ljudska prava, Beograd, 2023, str. 40, <https://yih.rs/wp-content/uploads/2023/10/izvestaj-Pasivizacija-adresa-Albanaca-u-Presevske-dolini-kao-diskriminatorna-praksa.pdf>

211 „Cenzura kulture: Sud u Srbiji zabranio filmove albanskog autora“, Radio Slobodna Evropa, 15.08.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/cenzura-kulture-film-gani-veseli-srbija-sud/32549290.html>

Muharemija. Nacionalni savet Albanaca je o ovom događaju obavestio policiju u Medvedi, Misiju OEBS-a i Ambasadu Albanije u Srbiji. Policija je kasnije utvrdila da su deca, uzrasta od 10 do 12 godina, 30. septembra u poslepodnevnim satima bacila više kamenica prema kući tročlane albanske porodice u Medvedi. Policija je istovremeno opomenula roditelje dece da vode računa o njihovom ponašanju, ali nije poznato da li su im izrečene bilo kakve kazne.

Odnos Republike Srbije prema srpskoj zajednici na Kosovu

2018. godina

Januar

Nedugo po ubistvu Olivera Ivanovića, predsednik Srbije Aleksandar Vučić 20. januara posetio je Kosovo.²¹² Kako navodi tadašnji direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije, Marko Đurić, ova poseta imala je za cilj da „vrati sigurnost srpskom narodu koji želi da ostane na svojim ognjištima“, nakon što je ideja o bezbednosti nestala Ivanovićevim ubistvom. Vučić je posetio sever Kosova, ali i Srbe južno od Ibra. U dvorištu manastira Banjska, gde je održao govor, pričao je o važnosti opstanka Srba na „svojoj zemlji“, a da će im Republika Srbija pomoći u tome, kako ekonomski, tako i bezbednosno.

Februar

Početkom februara, Marko Đurić je na konferenciji za novinare rekao da će od 2018. godine Srbija udvostručiti pomoć Srbima na Kosovu, podsećajući na ono što je do sada urađeno i najavljujući šta je planirano

212

Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2236.php>

u bliskoj budućnosti.²¹³ Planirano je da se u okolini manastira Banjska obnovi banja, čime će se otvoriti nova radna mesta za meštane, a sam banjski kompleks će privući turiste iz čitave Srbije, sve u cilju opstanka Srpskog naroda na Kosovu. Proteklih meseci, Vučić je u svojoj poseti razgovarao sa meštanima, slušao njihove potrebe, i sada je vreme da svaka pojedinačna potreba i zahtev bude zadovoljen.

Tri opštine u Srbiji - Sombor, Lučani i Vranje²¹⁴ - pridružile su se pružanju pomoći opštinama na Kosovu sa pretežno srpskim stanovništvom. Planira se da se ovom pomoći - finansijskom, materijalnom, savetodavnom i kroz međusobna posećivanja - obuhvati deset opština sa Kosova.

April

Premda je istog meseca 2013. godine usvojen Briselski sporazum, njegova implementacija se odugovlačila, a najvažniji njegov deo za srpsku manjinu na Kosovu je bilo osnivanje ZSO. Tek sada počinje izgradnja nacrtu ZSO, pošto je potvrđen mandat Upravljačkog tima. Kako navodi Marko Đurić, direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije, u jednom od svojih intervjuua, on ne vidi da Priština uopšte ima u planu formiranje ZSO.²¹⁵

Takođe, Ministarstvo pravde je u aprilu donelo odluku da fizička i pravna lica sa prebivalištem na Kosovu mogu na lični zahtev u sudovima u Srbiji dobiti uverenja da se protiv njih ne vodi krivični postupak i da nisu bili osuđivani.²¹⁶

Nastavljaju se aktivnosti na unapređenju turizma i nastavku izgradnje kompleksa „Rajska Banja“, čije radove obilazi Đurić.²¹⁷

213 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2285.php>

214 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2298.php>

215 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2448.php>

216 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2437.php>

217 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2460.php>

Jul

Ministarstvo za sport i omladinu dodelilo je ugovore o stipendiranju 21 studenta Prištinskog univerziteta koje ima sedište u Mitrovici kao oblik finansijskih podsticaja za mlade na Kosovu.²¹⁸ Ubrzo nakon toga, četiri škole su od Ministarstva omladine i sporta dobile donaciju u vidu opreme za fiskulturne sale.²¹⁹

Dalje donacije su bile namenjene zdravstvu, gde je pomoćnica direktora Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije, Slađana Marković-Stojanović, uručila stomatološku opremu Klinici za stomatologiju, koja je deo Medicinskog fakulteta u Mitrovici.²²⁰

Avgust

Usled nastojanja da se nađe najbolje rešenje za obe strane, Predsednik Srbije Vučić kao da ne shvata pojam kompromisa time da obe strane budu zadovoljene: „Da izvučemo najviše što možemo, a da izgubimo najmanje što moramo, to je ono za šta se, u gotovo nemogućim uslovima, borimo kad je reč o Kosovu i Metohiji”,²²¹ što je njegov odgovor na ideju o razmeni teritorija sa Kosovom, a što zapravo ne predstavlja sporazumeo rešenje i EU vodi računa da se nešto tako ne dogodi.

Septembar

Vučić je tokom svoje druge ovogodišnje posete Kosovu 8-9. septembra posetio nekoliko srpskih domaćinstava,²²² pričao o budućim ulaganjima, kao i o otvaranju novih radnih mesta. Posetio je biznis forum u Leposaviću, na kom su izlagale firme iz deset kosovskih opština sa srpskom većinom. Narednog dana, Vučić je posetio KBC Mitrovica i KBC Gračanica sa donacijama za nove zdravstvene ustanove

218 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2607.php>

219 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2608.php>

220 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2621.php>

221 Videti: <https://www.slobodnaevropa.org/a/va%C5%A1ington-i-podela-kosova/29405225.html>

222 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2713.php>

i najavom dodatnih ulaganja.²²³ Posetio je i „Sunčanu dolinu“, naselje u izgradnji namenjeno Srbima povratnicima, čiji završetak je najavljen za Vidovdan naredne godine.²²⁴ Svoju posetu Vučić je završio govorom u Mitrovici.²²⁵

Nakon posete Kosovu, Vučić je napisao tekst koji je objavljen u dnevniku *Blic*, u kom kaže da se zalaže za mir između Albanaca i Srba, dok druge države i narodi žele uvek da ga prikažu kao glavnog negativca.²²⁶

Decembar

Mesec dana nakon što je Priština podigla carine na robu iz Srbije, pomoćnik direktora Kancelarije za Kosovo i Metohiju poručio je Srbima na Kosovu da ne reaguju nasilno na odluke Prištine, kao i da se dijalog između Beograda i Prištine neće nastaviti sve dok takse ne budu ukinute.²²⁷

Uoči novogodišnjih praznika, 30. decembra, Vučić je u prostorijama Predsedništva Srbije deci sa Kosova podelio novogodišnje paketiće i zahvalio se njihovim roditeljima zato što „čuvaju srpsko ime na Kosovu i Metohiji.“²²⁸

2019. godina

Maj

Drugačiji glasovi često su predstvaljali smetnju vladajućoj stranci u Srbiji. Predsednik Srbije Vučić je, gostujući u nemačkim medijima, govorio o srpskim medijima na Kosovu. Predstavio ih je kao strane

---

223 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2718.php>

224 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2719.php>

225 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2720.php>

226 Videti: <https://kossev.info/vucic-u-autorskom-tekstu-za-srbe-sa-kosova-trazim-prava-a-ne-teritorije/>

227 Videti: <https://www.kim.gov.rs/v2943.php>

228 Videti: <https://kossev.info/vucic-devojicima-sa-kim-a-ne-krijete-da-ste-sprkinje-i-borite-se-tv-mostu-kosovski-dodatak-za-izvestavanje-sa-najtejih-terena-na-kim-u/>

plaćenike koji novac primaju upravo da bi njega blatili, provlačeći ih kroz pozicije na mestima u nevladinim organizacijama.²²⁹

Septembar

Nasuprot narativu da država Srbija brine o Srbima na Kosovu, čini se da ona zapravo otežava sve administrativne postupke koji su u njenoj nadležnosti. Poznati su slučajevi pokušaja promene prebivališta sa mesta na Kosovu na mesta u Srbiji, a ti postupci, koji se inače rešavaju u par minuta, za Srbe sa Kosova predstavljaju višemesečnu borbu, koja uključuje česte provere policije, ispitivanja komšiluka i dodatna dokumenta.²³⁰ Takođe, njihovi pasoši se ne tretiraju na isti način kao pasoši drugih građana u Srbiji. Naime, do uvođenja vizne liberalizacije sa EU za građane Kosova, ni Srbi sa Kosova nisu mogli slobodno da putuju po EU iako su imali pasoše Srbije, koja je već godinama u režimu vizne liberalizacije. Zbog toga su mnogi od njih imali potrebu da svoje prebivalište, koje je inače na Kosovu, registruju u Srbiji.

2020. godina

Istraživanje koje je sprovedla nevladina organizacija „Aktiv“ za 2020. godinu pokazuje da Srbi na Kosovu nemaju poverenje u svoje političke lidere.²³¹ Ovakav rezultat ponavlja se već nekoliko godina; 2019. i 2020. godine, tek jedan od sedam ispitanika izjavljivao je da ima poverenja u političke predstavnike Srba na Kosovu, dok najistaknutija stranka, Srpska lista, uživa poverenje samo 13% ispitanika.

Kada je reč o poverenju u zvanične institucije, Srbi sa Kosova najviše poverenja imaju u Vladu Srbije i vladinu Kancelariju za Kosovo i Metohiju.²³²

---

229 Videti: <https://kossev.info/cbs-predsednice-vucicu-izvinite-za-kosovo/>

230 Videti: <https://balkaninsight.com/sr/2019/09/09/srbija-ogranicava-slobodu-kretanja-srbima-sa-kosova/>

231 Analiza trendova, NVO Aktiv, Severna Mitrovica, 2020, str.18.

232 Isto, str. 21.

Kada je reč osećaju bezbednosti, postoji razlika između Srba koji žive severno i južno od Ibra. Stanovnici srpskih opština južno od Ibra osećaju se ugroženije, ali i kod jednih i kod drugih, više od tri četvrtine zajednice ne se oseća ugroženo.²³³

2021. godina

U istraživanju NVO „Aktiva“ za 2021. godinu primećuje se blago poboljšanje ocene ekonomske situacije, dok se osećaj bezbednosti građana smanjio.²³⁴ Kao i prethodne godine, stranka koja je pod najvećim uticajem Beograda, Srpska Lista, ima poverenje tek oko 10% građana,²³⁵ dok Vlada Srbije predstavlja instituciju u koju poverenje srpske manjine na Kosovu raste iz godinu u godinu.²³⁶ Najveći broj ispitanika smatra da smanjenju bezbednosti najviše doprinosi politička nestabilnost.²³⁷

2022. godina

Oktobar

Vlada Kosova najavila je 28. oktobra obavezu za građane Kosova koji poseduju vozila registrovana od strane Srbije da izvrše preregistraciju na kosovske registracione tablice, pod pretnjom novčane kazne.²³⁸

Novembar

Od kad je Priština objavila odluku o preregistraciji vozila, pokazalo se da je promena tablica najmanji problem sa kojim su Srbi na Kosovu morali da se suoče. Naime, zabeleženi su incidenti u kojima su spaljivana vozila vlasnika koji su izvršili preregistraciju, kao i okolna

233 Isto, str. 36.

234 Analiza trendova, NVO Aktiv, Severna Mitrovica, 2021, str.18.

235 Isto, str.29.

236 Isto, str.32.

237 Isto, str.52.

238 Videti: <https://kryeministri.rks-gov.net/sr/blog/103-sednica-vlade/>

imovina. Za incidente se najčešće sumnjiči Srpska lista, koja ima za cilj da zastraši ljude i obeshrabri ih da uzmu kosovske tablice.

Regionalni direktor policije Kosova za Severnu Mitrovicu Nenad Đurić javno je 2. novembra odbio da primeni odluku kosovskih vlasti o promeni tablica i poručio da se u regionu njegove nadležnosti to neće desiti. Đurić je suspendovan dan kasnije.

Zatim je 5. novembra doneta odluka da sve sudije, tužioci i administrativni radnici iz srpske zajednice napuste institucije u kojima rade na teritoriji Mitrovice. Osim odluke Prištine o zameni registarskih tablica, kao razlog za ovaj potez naveden je i još uvek neispunjen zahtev iz Briselskog sporazuma o formiranju ZSO. U proteklih godinu dana primećena je značajna promena u radu ovih institucija, kada su službenici srpske i albanske nacionalnosti radili zajedno: predmeti nisu bili u zaostatku, a saradnja je bila primetno bolja. Odluka o napuštanju institucija doneta je na sastanku u Zvečanu, koji je vodio lider Srpske liste Goran Rakić, u tom trenutku ministar za zajednice i povratak u vladi Kosova.²³⁹

Srbi koji su radili u sudovima, tužilaštvima i na ostalim administrativnim pozicijama u i oko Mitrovice napustili su svoje institucije 7. novembra. To je značajno uticalo na njihovu efikasnost u rešavanju predmeta. Prema podacima OEBS-a, nakon masovnih ostavki iz Mitrovice je otišlo 17 kosovskih Srba koji su bili sudije, kao i po dvoje sudija iz Leposavića i Zubinog Potoka. Broj administrativnih radnika se takođe smanjio sa 65 u Mitrovici, 20 u Leposaviću i 26 u Zubinom potoku na nula u sva tri mesta.²⁴⁰

Sprovedenje mera koje su imale za cilj rešavanje novonastale situacije započelo je 15. novembra, a sav posao preuzeo je jedan tužilac albanske

239 Videti: <https://kossev.info/zvecan-poceo-sastanak-srba-sa-severa-ceka-se-odluka-o-nenapustanju-institucija/>

240 Pravosudni sistem u Mitrovici - status pre i posle masovne ostavke sudija, tužilaca i administrativnog osoblja iz zajednice kosovskih Srba, OEBS, februar 2024, str.14, https://www.osce.org/files/f/documents/8/a/562530_0.pdf

nacionalnosti. Kao jedna od mera, tri tužioca iz osnovnih tužilaštva iz Uroševca i Prištine poslata su u Mitrovicu. Mere su trajale narednih šest meseci.

2023. godina

April

Više javno tužilaštvo dobilo je 11. aprila od Službe za borbu protiv terorizma MUP Srbije dopis u kom se nekadašnji policajci sa Severa Kosova terete za prikupljanje i predaju podataka o Srbima na Severu Kosova kosovskim bezbednosnim strukturama, što predstavlja direktno ugrožavanje ustavnog poretka Srbije. Takođe, okrivljeni su i za spavljanje automobila Srba na severu, deljenje letaka Srbima kojima su pozivali na preuzimanje kosovskih dokumenata i izlazak na lokalne izbore.

Srpski policajac Dragan Nikolić, koji je u novembru 2022. zajedno sa ostalim srpskim policajcima sa severa Kosova napustio službu, bio je priveden i proveo je mesec i po dana u pritvoru, kada ga je zaustavila policija u Srbiji i, kao motiv za uvrede koje mu je uputio, iskoristio činjenicu da Nikolić poseduje kosovska dokumenta i registarske tablice. Na sličan način uhapšeno je još šest osoba, uz optužbe za nasilnu promenu ustavnog poretka Srbije. Treba imati u vidu da državni organi Srbije nemaju pravo da vrše hapšenja na teritoriji Kosova, već to čine na administrativnim prelazima ili u njihovoj blizini, na teritoriji Srbije, onda kada ljudi imaju potrebu za posete Srbiju.²⁴¹

Vanredni lokalni i opštinski izbori održani su 23. aprila, ali na njima nisu učestovale srpske stranke, koje su poštovale odluku Srpske liste da se na izbore ne izlazi.²⁴²

241 Videti: <https://birn.rs/hapsenje-srba-sa-kosova/>

242 Videti: <https://www.dw.com/sr/sever-kosova-%C5%A1ta-posle-bojkota/a-65414942>

Maj

Svi policajci koji su bili uhapšeni početkom aprila, osim jednog, pušteni su na slobodu, jer nisu postojali svedoci na teritoriji Kosova.

Do 15. maja primenjivale su se prve mere preduzete radi regulisanja broja predmeta u opštem tužilaštvu. Odluka da još dvoje tužilaca bude premešteno u Mitrovicu iz Uroševca donesena je 23. maja.

Jul

Sudski savet Kosova doneo je 28. jula odluku da problem koji je nastao ostavkama kosovskih Srba iz novembra 2022.godine rešava tako što će protiv trojice sudija primeniti disciplinske mere, a kao razlog za disciplinski postupak navodi se prisustvo sastanku u Zvečanu na kom je doneta odluka o napuštanju institucija po nagovoru Srpske liste.

Drugačiji glasovi o Kosovu pod lupom vlasti u Srbiji: Sloboda izražavanja i okupljanja u kontekstu kosovske politike

Činjenica da je dominantni narativ o trenutnoj situaciji na Kosovu ono u šta ljudi najbrže i najlakše poveruju ne treba da čudi, jer se vlasti u Srbiji na sve načine trude da zataškaju i uguše sve suprotstavljene glasove. Mediji koji se trude da približe realnu sliku stanja na Kosovu proglašavaju se za strane plaćenike, a na ovaj epitet nije imuno ni civilno društvo koje kroz kulturno-umetničke događaje nastoji da ublaži konflikt i otvori mogućnost za pomirenje i buduću međuljudsku saradnju.

Početak ove hronologije podudara se s krajem prvog pokušaja

unutrašnjeg dijaloga o kosovskom pitanju, koji je pokrenut na inicijativu predsednika Srbije Aleksandra Vučića. Iako je u okviru tzv. „unutrašnjeg dijaloga“ organizovano nekoliko okruglih stolova, na njima se ništa nije postiglo, jer učesnici nisu bili otvoreni u izražavanju svojih stavova, pa je dijalog češće ličio na monolog inicijatora.

Početak 2018. godine na Kosovu obeležilo je ubistvo Olivera Ivanovića, koje do danas nije razjašnjeno.

2018. godina

Januar

Oliver Ivanović, politički predstavnik Srba na Severu Kosova ubijen je 18. januara. On se dva puta kandidovao za gradonačelnika Mitrovice, 2013. i 2017. godine, ali doživeo je poraz od kandidata Srpske liste, političke partije koja uživa podršku Beograda.

Februar

Dobar primer uspostavljanja veze između mladih sa Kosova i iz Srbije jesu zajedničke umetničke izložbe. Jedna od takvih je bila izložba, pod nazivom „Mi imamo vremena“ održana je u Beograda 14 februara.. Izložba je imala za cilj prikazivanje „drugačijeg“, koji zapravo može biti dobar primer dijaloga i uticati na mogućnost pomirenja. Izložbu je organizovao Helsinški odbor za ljudska prava.²⁴³

Avgust

Osudu političara na vlasti pretrpele su organizacije civilnog društva kada su u avgustu 2018. godine upitale otvoreno pismo Visokoj predstavnici EU za spoljnu politiku i bezbednost Federiki Mogerini.²⁴⁴ U pismu se traži da Mogerini zauzme stav o pitanju podele teritorija

243 Videti: https://www.helsinki.org.rs/srbija%20i%20kosovo/serbian/aktivnosti_mladi_t16.html

244 Sadržaj pisma videti na: <https://www.ozonpress.net/drustvo/otvoreno-pismo-federiki-mogerini/>

između Beograda i Prištine, i izražava se nezadovoljstvo opozicije takvim predlogom za rešavanje kosovskog pitanja. Ubrzo se oglasio i Vučić, izjednačavajući NVO sa ekstremno desničarskim političkim partijama. Ovaj potez opozicije osudila je i potpredsednica Vlade i ministarka građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, Zorana Mihajlović.²⁴⁵

Novembar

Predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava Sonja Biserko u jednom od svojih intervjua skrenula je pažnju na nezavidan položaj Srba na Kosovu. Sporazum koji bi podrazumevao razmenu teritorija direktno bi ugrozio živote ljudi koji na tim teritorijama žive, iako se međunarodnoj zajednici on predstavlja kao idealno rešenje.²⁴⁶

2019. godina

April

Dokumentarni film „Albanke su naše sestre“, snimljen 2017. godine, ni dve godine kasnije ne prestaje da bude trn u oku desničarskim strankama u Srbiji. Film, snimljen u produkciji Nezavisnog društva novinara Vojvodine (NDNV), govori o solidarnosti mirovnih aktivistkinja u trenucima kada je solidarnost bila najpotrebnija i najodsutnija. Autorke, novinarko Sanja Kljajić, Vanja Đurić i Milena Popović, suočile su se sa uvredljivim komentarima i pretnjama smrću na društvenim mrežama. Od kad je film prvi put prikazan, NDNV i njegovi saradnici takođe su često primali slične pretnje.²⁴⁷

Pekara „Roma“ u beogradskom naselju Borča našla se na meti desničara 27. aprila. Naime jedan od radnika je godinu dana ranije, na svom nalogu na jednoj društvenoj mreži, objavio je sopstvenu

245 Ljudska prava u Srbiji 2018, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2019, str.129.

246 Videti : <https://n1info.rs/vesti/a434456-sonja-biserko-o-kosovu/>

247 Videti: <https://www.slobodnaevropa.org/a/29886690.html>

fotografiju iz centra Beograda, na kojoj šakama pokazuje albanski nacionalni simbol.²⁴⁸ Ovo je poslužilo kao povod za okupljanje ekstremnih desničara i ksenofoba, koji su protestovali ispred pekare. Iako nije bilo materijalne štete i fizičkih konflikata, ovaj slučaj ilustruje duboku netrpeljivost prema albanskoj zajednici u Srbiji.

Inicijativa mladih za ljudska prava osudila je ponašanje grupe koja je širila mržnju ispred pekare i zahtevala hitnu reakciju tužilaštva i policije. Građanska Vojvodina ukazala je na činjenicu da ovo nije izolovan slučaj kada je reč o napadima na osnovu nacionalne pripadnosti, dok je Nova stranka rekla da je tzv. protest inspirisan patriotizmom zapravo iskazivanje nacionalne mržnje prema drugim narodima. Povodom ovog slučaja oglasile su se i opozicione Liberalno demokratska partija i Pokret slobodnih građana.

Maj

Slučaj pekare u Borči inspirisao je mnoge Beograđane na solidarnost kroz akciju „Burek solidarnosti“, koju su 3. maja, zajedno sa vlasnikom pekare organizovale organizacije civilnog društva, uključujući i Inicijativu mladih za ljudska prava. Vlasnik pekare Mon Đuraj delio je sugrađanima besplatno svoja peciva, a oni koji su insistirali da plate imali su priliku da umesto toga doniraju novac u humanitarne svrhe.²⁴⁹

Jun

Festival „Mirëdita, dobar dan“ ima za cilj povezivanje kulture Kosova i Srbije, kao i regionalnu saradnju kosovskih i srpskih umetnika i boraca za ljudska prava, sa idejom da je promena na bolje u odnosima Srbije i Kosova moguća. Trebalo bi da se festival svake druge godine održava u Prištini i u Beogradu naizmenično, ali njegovo održavanje u Beogradu uvek je praćeno prisustvom i provokacijama desničarskih grupa, uz niz incidenata.

248 Videti: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-desnicara-u-borci/29908483.html>

249 Videti: <https://www.slobodnaevropa.org/a/burek-solidarnosti-borca/29919325.html>

Grupe huligana pratile su dešavanja na festivalu 2019. godine, ometajući događaje u Centru za kulturnu dekontaminaciju (CZKD) i Dorćol Platzu. Policija je dva puta morala da reaguje i suzbija pokušaje navijača da se približe posetiocima festivala, ali niko nije priveden. Pored navijača, protestovala je i desno orijentisana Demokratska stranka Srbije (DSS), čiji su predstavnici dan pred otvaranje festivala izložili fotografije spaljenih manastira na Kosovu ispred CZKD.²⁵⁰

2020. godina

Maj

Organizacije Hartefakt iz Beograda i Ćendra Multimedia iz Prištine organizovale su trogodišnji program *Reconnection 2.0*, koji ima za cilj kulturnu saradnju Srbije i Kosova. Fokus je na pozorišnim predstavama, pa je beogradska publika imala priliku da se upozna sa pozorišnim stvaralaštvom kosovskih umetnika.²⁵¹

2021. godina

Mart

Stav predsednika SANU Vladimira Kostića da Kosovo nije deo Republike Srbije izazvao je brojne osude. Na negativne reakcije kako nekih akademika, tako i šire javnosti, SANU je dogovorila da se nikome ne može uskratiti pravo na mišljenje, a da je Predsednik izneo svoj lični politički stav.²⁵²

250 Videti <https://balkans.aljazeera.net teme/2019/6/2/mirdita-dobar-dan-uprkos-navijacima>

251 Videti: <https://heartefact.org/hartefakt-fond-zapocinje-projekat-saradnje-sa-qendra-multimedia-reconnection-2-0/>

252 Videti: <https://www.slobodnaevropa.org/a/zasto-je-predsednik-sanu-na-meti-kritike-zbog-stava-o-kosovu/31143588.html>

2022. godina

Maj

Srpska koalicija NADA zatražila je 24. maja zabranu održavanja festivala „Mirëdita, dobar dan“, istakavši da jedan takav festival radi na secesiji Kosova i Metohije, što narušava ustavnopravni poredak Srbije.²⁵³ Na dan otvaranja festivala jedan dan kasnije, pred početak izložbe „Sve naše suze“ u Endžio Habu članovi desničarske DSS okačili su fotografije pod nazivom „Kosovska kultura“, na kojima su prikazani zločini pričinjeni od strane Albanaca.²⁵⁴

2023. godina

Februar

18.02.

Tokom 2023. godine, širom Srbije osvanuli su grafiti sa natpisom „Kad se vojska na Kosovo vrati“. Inicijativa mladih za ljudska prava i udruženja Krokodil prekrečili su jedan takav grafit 18. februara. Pripadnici Komunalne milicije i Policijske stanice Vračar prekinuli su ovu akciju, legitimisali učesnike i zapretili im prijavama za oštećivanje fasade Instituta za hemiju, tehnologiju i metalurgiju.²⁵⁵ Dan kasnije, na istom mestu osvanuli su natpisi sa nacionalističkim sadržajem. Na kraju, jedini neprekrečen natpis bio je „Kosovo je Srbija“.²⁵⁶

Mart

Skup profesora Fakulteta političkih nauka u Beogradu (FPN) i

253 Videti: <https://poks.rs/2022/05/24/zabraniti-festival-mirdita-dobar-dan/>

254 Videti: <https://www.slobodnaevropa.org/a/beograd-protest-desnicari-mirdita/31867328.html>

255 Videti: <https://www.danas.rs/vesti/beograd/u-parku-kod-miticeve-rupe-organizovano-ciscenje-prekrecen-mural-sa-natpisom-kad-se-vojska-na-kosovo-vrati/>

256 Videti: <https://n1info.rs/vesti/prekreceni-novi-nacionalisticki-grafiti-u-parku-miticeva-rupa-na-slaviji/>

Filozofskog fakulteta u Prištini, najavljen za 16.mart, otkazan je samo dan ranije, jer su se ispred zgrade FPN pojavili plakati na kojima su asistenti ovog fakulteta Stefan Surlić, Jelena Lončar i Marko Veković okarakterisani kao izdajnici.²⁵⁷ Fakultet je stao iza svojih profesora i slučaj prijavio policiji.

Najznačajnije odluke Predsednika Republike, Narodne skupštine i Vlade prema Kosovu (2018-2023)

Predsednik Republike Srbije

Funkciju predsednika Srbije u periodu od 2018. do 2023. godine vršio je Aleksandar Vučić. Svoj drugi mandat na mestu predsednika potvrdio je na izborima u aprilu 2022. godine. Došavši na mesto predsednika Republike nakon obavljanja funkcije predsednika Vlade, Vučić je bio i ostao ključna figura u Srbiji kada je reč o pregovorima sa međunarodnom zajednicom i vlastima u Prištini oko rešavanja kosovskog čvora. Dok je kao premijer, tj. kao nosilac najviše funkcije izvršne vlasti u zemlji, imao i zakonski i ustavni okvir za pregovore, dolaskom na mesto predsednika Republike njegove nadležnosti se drastično menjaju. Naime, prema Ustavu, predsednik države ukazom proglašava zakone, raspušta Narodnu skupštinu, postavlja i opoziva ambasadore Republike Srbije, daje odlikovanja i postavlja, unapređuje i razrešava oficire Vojske Srbije, te predlaže Narodnoj skupštini kandidata za predsednika Vlade. Izašavši iz svojih ustavnih nadležnosti, Vučić je u ime Srbije nastavio pregovore oko rešavanja pitanja Kosova, dok su međunarodni zvaničnici, shvativši da je on. bez obzira koju

257 Videti: <https://www.slobodnaevropa.org/a/beograd-profesor-politi%C4%8Dke-nauke/32321395.html>

funkciju da vrši, ubedljivo najmoćniji političar u zemlji, nastavili da se oslanjaju na njega znajući da će svojim autoritetom i uticajem uspeti da sprovede sve što bude dogovoreno. U okviru ove hronologije prikazani su Vučićevi sastanci sa kosovskim i međunarodnim zvaničnicima vođeni od proleća 2018. do jeseni 2023. godine.

Hronologija sastanaka:

- 23. mart 2018. godine: Sastanak Vučića i kosovskog predsednika Hašima Tačija u Briselu, uz posredstvo visoke predstavnice EU za spoljnu politiku i bezbednost Federike Mogerini. Sastanak je usledio nakon trodnevni sastanaka delegacija na tehničkom nivou. Pregovaralo se o formiranju ZSO i normalizaciji odnosa Srbije i Kosova, kao i o prijemu Kosova u UN. Sastanak završen bezuspešno.²⁵⁸
- 24. jun 2018. godine: Sastanak Vučića i Tačija uz posredstvo Federike Mogerini. Pregovori su vođeni sa ciljem dogovora oko formiranja ZSO. EU je od Prištine tražila da se do kraja avgusta iste godine izradi statut ZSO. Takođe, naglašena je potreba rešavanja statusa hidroelektrane Gazivode i energetskog sistema na Kosovu.²⁵⁹
- 7. septembar 2018. godine: Bilateralni sastanak Vučića i Federike Mogerini. Do sastanka sa kosovskom delegacijom, na čelu sa Tačijem, nije došlo, usled neslaganja u kom pravcu pregovori treba da se nastave i povišenih tenzija između Beograda i Prištine zbog najavljene Vučićeve posete Kosovu. Evropska komisija izdala saopštenje u kome je ocenjeno da je došlo do zastoja u dijalogu.²⁶⁰
- 8. novembar 2018. godine: Trilateralni sastanak Vučića, Tačija i

258 „Završen sastanak Vučića, Tačija i Mogerini u Briselu”, N1, 23.03.2018, <https://n1info.rs/vesti/a373896-vucic-i-taci-u-briselu/>

259 „Završeni razgovori Mogerini sa Vučićem i Tačijem u Briselu”, N1, 24.06.2018, <https://n1info.rs/vesti/a398710-vucic-i-taci-nova-runda-dijaloga-u-briselu/>

260 Jelena Popadić, „Brisel prokockao poverenje Beograda”, Politika, 07.09.2018, <https://www.politika.rs/scc/clanak/410749/Brisel-prokockao-poverenje-Beograda>

Federike Mogerini usled povećanja carina od strane kosovskih institucija na robu iz Srbije za 10%, najave formiranja vojske Kosova i upućivanja jedinica na sever, kao i pitanja energetske mreže. Vučić je najavio da neće biti dijaloga dok Priština ne povuče svoje protivpravne odluke. Tači je izjavio da je razgovor sa Srbijom žestok i da se nada mirnom rešenju. Federika Mogerini pozvala je Kosovo i Srbiju da se vrate dijalogu i uzdrže od mera koje prete miru i normalizaciji odnosa.²⁶¹

- 12. jul 2020. godine: Nakon 20 meseci zastoja u dijalogu, održan je video-sastanak sa visokim predstavnikom EU za spoljne poslove i bezbednosnu politiku Žozepom Borelom i specijalnim predstavnikom EU za dijalog Beograda i Prištine i druga regionalna pitanja Miroslavom Lajčakom gde je dogovoren nastavak pregovora u Briselu.²⁶²
- 16. jul 2020. godine: Sastanak u Briselu između Vučića i kosovskog premijera Avdulaha Hotija, uz posredstvo Žozepa Borelja i Miroslava Lajčaka. Vođeni su pregovori o nestalima, gde je kosovska strana tražila otvaranje arhiva policije i vojske, na šta je srpska strana pristala uz uslov da se otvore arhive OVK. Razgovaralo se i o povratku raseljenih lica i ekonomskoj saradnji.²⁶³
- 4. septembar 2020. godine: Vučić i Hoti potpisali sporazum u Vašingtonu uz pokroviteljstvo američkog predsednika Donalda Trampa. Sporazum, između ostalog, podrazumeva jednogodišnji moratorijum na kampanju Srbije za povlačenje priznanja Kosova, kao i na konkurisanje Kosova za članstvo u međunarodnim organizacijama, ekonomsku i energetska saradnju, označavanje Hezbolaha kao terorističke organizacije, izmeštanje ambasada iz

261 „Nema dijaloga dok Priština ne povuče protivpravne odluke”, Politika, 08.11.2018, <https://www.politika.rs/scc/clanak/415328/Završeni-razgovori-u-Briselu>

262 „Vučić: Dogovorene teme za nastavak dijaloga u Briselu”, N1, 12.07.2020, <https://n1info.rs/vesti/a618944-vucic-dogovorene-teme-za-nastavak-dijaloga-u-briselu/>

263 „Vučić nakon susreta sa Hotijem: Razgovori nisu bili laki, ali ima napretka”, N1, 16.07.2020, <https://n1info.rs/vesti/a620420-vucic-i-hoti-u-briselu/>

Tel Aviva u Jerusalim.²⁶⁴

- 25-26. april 2021. godine: Vučićevi sastanci sa predsednicom Evropske komisije Ursulom fon der Lajen, Žozepom Boreljom i evropskim komesarom za proširenje Oliverom Varheljijem. Tema sastanaka, između ostalog, bila je i nastavak dijaloga Beograda i Prištine.²⁶⁵
- 15. jun 2021. godine: Sastanak Vučića i kosovskog premijera Aljbina Kurtija uz posredstvo Žozepa Borelja i Miroslava Lajčaka. Vođeni su razgovori na temu nestalih osoba i zahteva Srbije da dobije pristup mestima za koje se sumnja da su masovne grobnice iz rata 1998-99. godine. Kurti se zalagao za međusobno priznanje Kosova i Srbije i potpisivanje mirovnog sporazuma između dve države. Po pitanju ZSO, Kurti je predložio da Srbi dobiju nacionalni savet, sličan onome koji Albanci imaju u Srbiji. Dogovoren je nastavak dijaloga za jul iste godine.²⁶⁶
- 19. jul 2021. godine: Sastanak Vučića i Kurtija uz posredstvo Miroslava Lajčaka. Vođeni su razgovori na temu nestalih osoba, suzdržavanja od upotrebe sile u međusobnim odnosima, uloge Srbije u zločinima nad Albancima, kao i suočavanja s prošlošću. Sastanak je završen bez dogovora.²⁶⁷
- 11. maj 2022. godine: Radna večera u Briselu za lidere Zapadnog Balkana gde je najavljeno apliciranje Kosova za prijem u članstvo Saveta Evrope. Vučić je najavio težak period i pritiske na Srbiju u

264 Jack Robinson, "Kosovo and Serbia sign 'economic normalization' agreements", Prishtina Insight, 04.09.2020, <https://prishtinainsight.com/kosovo-and-serbia-sign-economic-normalisation-agreements-with-us/>

265 „Vučić u Briselu razgovarao sa Fon der Lajen, Borelom i Varheljijem”, N1, 26.05.2021, <https://n1info.rs/vesti/vucic-sa-ursulom-fon-der-lajen-u-briselu/>

266 „Vučić nakon pregovora s Kurtijem: Apsolutno se ni o čemu nismo dogovorili”, Al Jazeera, 15.06.2021, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/6/15/danas-u-briselu-pregovori-srbije-i-kosova>

267 "Second Vučić-Kurti meeting ends with no agreements", European Western Balkans, 19.07.2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/07/19/second-vucic-kurti-meeting-ends-without-any-agreement/>

svetlu ruske invazije na Ukrajinu.²⁶⁸

- 19. avgust 2022. godine: Sastanak Vučića i Kurtija u Briselu uz posredstvo Žozepa Borelja. Sastanak je vođen sa ciljem postizanja dogovora o formiranju ZSO, ali je završen neuspešno. Dogovoreno je da se pregovori nastave u što kraćem roku.²⁶⁹
- 21. novembar 2022. godine: Sastanak Vučića i Kurtija uz posredstvo Žozepa Borelja i Miroslava Lajčaka. Tema sastanka bilo je formiranje ZSO i zahtev Srbije da vlasti u Prištini ukinu odluku o registarskim tablicama. Predstavnici EU tražili su odlaganje primene odluke o tablicama za deset meseci, što je Priština odbila. Pregovori su okončani neuspešno.²⁷⁰
- 27. februar 2023. godine: Sastanak Vučića i Kurtija uz posredstvo Žozepa Borelja i specijalnog izaslanika SAD-a Gabrijela Eskobara. Vođeni su razgovori na temu povratka Srba u kosovske institucije Kosova, formiranja ZSO, kao i Francusko-nemačkog plana za rešenje kosovskog pitanja. I Kurti i Vučić su se saglasili s planom, dok je pitanje njegovog sprovođenja ostalo otvoreno.²⁷¹
- 2. maj 2023. godine: Sastanak Vučića i Kurtija uz posredstvo Miroslava Lajčaka, Žozepa Borelja i Gabrijela Eskobara. Glavna tema sastanka bila je primena Francusko-nemačkog plana i

268 „Vučić posle radne večere u Briselu: Složena i kompleksna situacija za Srbiju”, N1, 11.05.2022, <https://n1info.rs/vesti/vucic-posle-radne-vecere-u-briselu-slozena-i-kompleksna-situacija-za-srbiju/>

269 „BBC: Kako zaista izgledaju pregovori Srbije i Kosova u Briselu”, Kosovo Online, 19.08.2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/bbc-kako-zaista-izgledaju-pregovori-srbije-i-kosova-u-briselu-19-8-2022>

270 „Vučić se oglasio iz Brisela: Nismo postigli dogovor”, Al Jazeera, 21.11.2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/11/21/danas-hitno-sastanak-u-briselu-sprecavanje-eskalacije-i-tenzija-na-kosovu>

271 Sofija Popović, „Sastanak u Briselu: Predlog prihvaćen, pregovori se nastavljaju”, Vreme, 27.02.2023, <https://vreme.com/vesti/sastanak-u-briselu-predlog-prihvacen-pregovori-se-nastavljaju/>

Ohridskih aneksa. Usvojena je Deklaracija o nestalim osobama.²⁷²

- 14. septembar 2023. godine: Sastanak Vučića i Kurtija uz posredstvo Miroslava Lajčaka i Žozepe Borelja. Glavna tema razgovora bila je redosled sprovođenja postignutih dogovora, konkretno, formiranje ZSO i sprovođenje Ohridskog aneksa. Pregovori su okončani neuspešno.²⁷³
- 26. oktobar 2023. godine: Sastanci Vučića i Kurtija u Briselu sa Žozepom Boreljom i Miroslavom Lajčakom, kao i sa francuskim predsednikom Emanuelom Makronom, nemačkim kancelarom Olafom Šolcom i italijanskom premijerkom Đorđom Meloni. Vučić je istakao nepristajanje Srbije na članstvo Kosova u UN i insistirao na formiranju ZSO i sprovođenju dogovorenih sporazuma. Kosovska strana tvrdila je da je bila spremna da potpiše Osnovni sporazum za normalizaciju odnosa, na koji je srpska strana tražila izmene. Obe strane odbile su predlog EU oko uslova za formiranje ZSO.²⁷⁴

Narodna skupština

Kada posmatramo rad Narodne skupštine po pitanju Kosova, najupečatljivije i u javnosti najzastupljenije bile su posebne sednice, na kojima su prisutni bili članovi Vlade, direktor Kancelarije za Kosovo i Metohiju i predsednik Vučić. Na ovim sednicama, uvek bi se prvo obraćao Vučić, koji bi izvestio narodne poslanike, između ostalog, o statusu pregovora, međunarodnim okolnostima, statusu i položaju srpskog naroda na Kosovu. U nastavku će ukratko biti prikazane tri posebne sednice Narodne skupštine održane 2019, 2022. i 2023. godine, tj. glavni govori i izveštaji predsednika Vučića, kao i obraćanja i

²⁷² „Usvojena Deklaracija o nestalima: završen sastanak Vučića i Kurtija u Briselu”, Euractiv, 02.05.2023, <https://euractiv.mondo.rs/politika/a1177/Brisel-pregovori-usvojena-deklaracija-o-nestalima.html>

²⁷³ Stefan Miljuš i Rade Ranković, „Vučić i Kurti u Briselu: Još jedna runda neuspešnih pregovora”, VoA, 14.09.2023, <https://www.glasamerike.net/a/brisel-dijalog-normalizacija-vu%C4%8Di%C4%87-kurti-borelj-nesupeh/7268295.html>

²⁷⁴ Lana Gedošević, „Završeni sastanci u Briselu”, Blic, 26.10.2023, <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-u-briselu-završeni-sastanci-dogovor-nije-postignut/3hzwjv4>

stavovi ostalih važnijih političkih aktera u srpskom parlamentu.

Prva posebna sednica

Prva posebna sednica Narodne skupštine posvećena Kosovu održana je 27. maja 2019. godine. Od tri posebne sednice o Kosovu, na ovoj je Vučić dao najiscrpniji i najduži izveštaj. U njegovom izlaganju primetno je prebacivanje odgovornosti za sve loše poteze na prethodnu vlast kada je sve navodno dogovarano na štetu srpskog naroda i srpske države, tj. do 2012-2013. godine. S druge strane, Briselski sporazum i naknadni pregovori, kao i obećano formiranje ZSO prikazuju se u pozitivnom svetlu i kao ogroman diplomatski uspeh. Vučić je više puta kroz svoje izlaganje stavljao do znanja da država neće dopustiti novi pogrom kao onaj iz marta 2004. godine i da su policija i vojska dovoljno snažne da zaštite srpski narod na Kosovu. Vučić je na kraju svog govora istakao da je ponosan na ovaj izveštaj i na sve što je učinjeno na Kosovu.

Ovaj skupštinski saziv obeležila je dominacija vladajuće Srpske napredne stranke i njenih koalicionih partnera, uz primetno odsustvo opozicije koja je od decembra 2018. godine bojkotovala rad parlamenta zbog, kako su naveli, institucionalnog nasilja vladajuće većine nad poslanicima opozicije, nemogućnosti da predstave svoje programe i nemogućih uslova za slobodno i demokratsko delovanje. U takvim okolnostima, Vučićev izveštaj nije podlegao velikoj kritici narodnih poslanika, već je dobio punu podršku, osim od poslanika Čedomira Jovanovića, koji je istakao da se albanski narod na Kosovu bori za stvaranje svoje države kao što se Srbija borila u XIX veku i da im moramo pomoći da to ostvare zarad mira i sigurnosti na Balkanu. Naveo je da će Vučić za deo naroda uvek biti izdajnik, šta god uradio sa Kosovom.²⁷⁵

Na ovoj posebnoj sednici, izveštaj Kancelarije za Kosovo i Metohiju

²⁷⁵ Dvadeset druga posebna sednica, 27.05.2019, Otvoreni parlament, <https://otvoreniiparlament.rs/transkript/7658>

usvojen je s velikom većinom.²⁷⁶

Druga posebna sednica

Druga posebna sednica Narodne skupštine održana je 13-14. septembra 2022. godine sa ciljem predstavljanja izveštaja o statusu i napretku pregovora između Beograda i Prištine. Vučić je bio glavni akter sednice; pored izveštaja, kao i na prvoj sednici 2019. godine, on je narodnim poslanicima dao i širok istorijski i geopolitički prikaz kosovskog čvora. Vučić je akcenat stavio na nezavidan položaj srpskog naroda, koji se nalazi na administrativnom bojnopolju između srpske i kosovske vlasti. Njegovo obraćanje poslanicima obeležio je poziv na očuvanje mira između Srba i Albanaca, izjava da Srbija trpi velike međunarodne pritiske i da će im se teško moći odupreti, ali i da je država dovoljno jaka da zaštiti srpski narod na Kosovu od bilo kakvog nasilja.

Izlaganje su nastavili poslanici iz stranaka nacionalnih manjina, Šaip Kamberi (Partija za demokratsko delovanje) i Balint Pastor (Savez vojvodanskih Mađara). Kamberi je pozvao srpsko rukovodstvo da učini sve kako bi došlo do normalizacije odnosa sa Kosovom i ukazao na probleme sa kojima se suočava albanska nacionalna manjina u Srbiji, pozvavši državu da izjednači status Albanaca u Srbiji sa pravima srpskog naroda u Republici Kosovo. Balint Pastor je, s druge strane, pružio bezrezervnu podršku Vučićevoj politici i prikazao kako može doći do pomirenja između dva naroda, nudeći primer Srba i Mađara u Vojvodini.

Za razliku od 2019. godine, na ovoj sednici čule su se i kritike od strane opozicionih poslanika iz različitih stranaka i različitih ideoloških pozadina. Boško Obradović (Srpski pokret Dveri) kritikovao je Briselski sporazum, tvrdeći da je on protivustavan i štetan po Srbiju i njene interese na Kosovu. Zamerio je Vučiću na korišćenju termina kao što

²⁷⁶ Odluka o prihvatanju izveštaja o Kosovu i Metohiji, 28.05.2019, Otvoreni parlament, <https://otvoreni.parlament.rs/akt/3998>

su „mitovi“, „pusti snovi“, „zaglavljani u prošlosti“, jer su za Obradovića Kosovo i Metohija klevka srpskog naroda i srpske države. Istakao je da je njegov predlog i predlog njegove poslaničke grupe da se Kosovo i Metohija proglašavaju okupiranim teritorijom od strane NATO i da „ćemo ga kad-tad vratiti u punu ustavno-pravnu nadležnost naše države“.²⁷⁷

Radomir Lazović (Zeleno levi klub – Ne davimo Beograd – Moramo) istakao je da tadašnja predsednica Vlade Ana Brnabić nikada za svoja dva mandata nije bila na Kosovu, a da izveštaj njene Vlade pred poslanicima brani predsednik Vučić, kome to prema Ustavu nije u nadležnosti. Istakao je sa kakvim problemima se na Kosovu suočavaju obični ljudi, pre svega Srbi, u pogledu nabavke lekova, školskih udžbenika, priznavanja diploma Univerziteta u Prištini, i slično. Naveo je da je primećeno da Vučić u svom govoru nije pomenuo Olivera Ivanovića i njegovo ubistvo, kao i da se i dalje ne zna ko je za njega odgovoran. Takođe, optužio je SNS da su vlast na severu Kosova predali u ruke kriminalaca Zvonka Veselinovića i Milana Radoičića. Za kraj, predložio je u ime svog poslaničkog kluba da je pre normalizacije odnosa sa Kosovom, potrebno raditi na poboljšanju svakodnevnog života i životnog standarda svih ljudi koji žive na Kosovu, a konačne sporazume o statusu Kosova rešavati nakon toga.²⁷⁸

Miroslav Aleksić (Narodna stranka) se, kao i Radomir Lazović, u svom obraćanju osvrnuo na nerasvetljeno ubistvo Olivera Ivanovića i vlast Zvonka Veselinovića, Milana Radoičića i Srpske liste na severu Kosova. Upitao je s kim je Srpska lista u vlasti na Kosovu i u čijem državnom sistemu deluje, te da li postoji pokrajinski odbor SNS za Kosovo i Metohiju. Istakao je da Vučiću ne odgovara da se na sednici donese rezolucija o novom pregovaračkom okviru sa Prištinom, jer bi onda morao u pregovorima da deluje strogo u njenim okvirima, za razliku od dotadašnjih privatizovanih pregovora „gde pričate na tajnim večerama i skupovima šta hoćete, s kim hoćete, i onda dođete ovde i držite nam

²⁷⁷ Prva posebna sednica, 13.09.2022, Otvoreni parlament, <https://otvoreni.parlament.rs/transkript/7953?page=3>

²⁷⁸ Isto.

dva dana predavanje o tome kako se mučite, kako je vama teško“. Pozvao je na dogovor o daljim koracima u pregovorima sa prištinskim vlastima i istakao da Narodna stranka neće glasati za izveštaj, jer bi to dalo legitimitet Vučićevim pregovorima u poslednjih deset godina.²⁷⁹

Na svako obraćanje poslanika opozicionih stranaka, Vučić je od predsednika skupštine Vladimira Orlića dobijao vreme za repliku, koje se uglavnom sastojala od odbrane politike koja je vođena na Kosovu od 2012. godine, kao i od ličnih i političkih uvreda.

Rezultat druge posebne sednice bilo je izglasavanje i davanje podrške izveštaju predsednika Vučića i Vlade Srbije.²⁸⁰

Treća posebna sednica

Treća posebna sednica Narodne skupštine posvećena Kosovu održana je 2. i 3. februara 2023. godine, u periodu kada je aktuelan bio Francusko-nemački plan za Kosovo. Određeni članovi ovog sporazuma naišli su na negodovanje dela javnosti i opozicionih partija. Reč je o članovima koji predviđaju da će Srbija i Kosovo razvijati dobrosusedske odnose i da će međusobno priznati dokumenta, registarske tablice, pasoše i diplome, kao i član kojim se utvrđuje da se Srbija neće protiviti članstvu Kosova u međunarodnim organizacijama.²⁸¹

Kao i na prethodne dve posebne sednice o Kosovu, izveštaj Vlade i situaciju u pregovorima sa Prištinom predstavio je predsednik Vučić. U svom govoru osvrnuo se na napade na Srbe koji su se odigrali na Kosovu u periodu neposredno pre održavanja sednice, da bi potom istakao da se Srbija nalazi u izuzetno teškom položaju jer ne želi da uvede sankcije Rusiji zbog invazije na Ukrajinu, a okružena je

279 Isto.

280 Odluka o prihvatanju izveštaja o pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini, od 15. juna 2021. godine do 1. septembra 2022. godine, Otvoreni parlament, <https://otvoreniiparlament.rs/akt/4784>

281 „Francusko-nemački plan o rešavanju pitanja Kosova u 10 tačaka: Šta sve piše u dokumentu o kojem će sutra raspravljati Vučić i Vlada Srbije?“, Danas, 22.01.2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/sta-pise-u-francusko-nemackom-dokumentu-o-kosovu/>

zemljama koje su ili članice NATO ili su NATO trupe prisutne na njihovoj teritoriji, kao što je slučaj BiH i Kosova. Naveo je da Srbija mora da se fokusira na svoj ekonomski rast, što neće biti moguće ako zemlja zbog neodgovorne politike ode u izolaciju i sankcije. Vučić se tokom svog govora nijednom direktno nije osvrnuo na Francusko-nemački plan i njegove kontroverzne članove, već je samo govorio o tome kako će se Srbija suočiti sa neviđenim ekonomskim i političkim pritiscima ako ne postigne dogovor sa Prištinom. Za vreme Vučićevog govora, poslanici desnih opozicionih stranaka razvili su transparente na kojima je pisalo „Izdajnik“, „Ne kapitulaciji“, kao i transparent sa likom Olivera Ivanovića uz reč „Odgovaracete“.²⁸²

Radimir Lazović (Zeleno levi klub – Ne davimo Beograd – Moramo) istakao je da građane Srbije i narodne poslanike interesuje konkretno Francusko-nemački plan i ono što u njemu piše. Tražio je da se poslanicima sporazum dostavi na uvid. Rekao je da je Predsednik došao u Narodnu skupštinu po blanko podršku za sve što bude tajno dogovarao u vezi sa Kosovom sa međunarodnim zvaničnicima. Lazović se sa poslaničkog mesta obratio i stranim diplomatama, ističući da Srbija nije ni despotija ni kraljevina pa da razgovaraju samo sa Vučićem, već da imamo i Vladu i Narodnu skupštinu i izabrane zvaničnike, i da neko ko opstaje na vlasti medijskom kontrolom i krađom izbora nije prava adresa za pregovore.²⁸³

Boško Obradović (Srpski pokret Dveri) istakao je u svom obraćanju da je tekst Francusko-nemačkog plana koji su objavili mediji u potpunosti suprotan Ustavu i Rezoluciji Saveta bezbednosti UN 1244, kao i zakletvi Predsednika Republike, te da bi njegovo prihvatanje i potpisivanje predstavljalo izdaju Kosova i Metohije i srpskih nacionalnih interesa. Predstavio je „Svetosavski proglas za spas Kosova i Metohije“ koji je potpisalo preko 200 javnih ličnosti, intelektualaca i političara, a kojim

282 Treća posebna sednica, 02.02.2023, Otvoreni parlament, <https://otvoreniiparlament.rs/transkript/7975>

283 Isto.

se poziva na odbacivanje Francusko-nemačkog plana.²⁸⁴

Nedugo nakon Obradovićevog govora, došlo je do incidenta u kom su poslanici desne opozicije (Dveri, DSS, POKS i Narodna stranka) napustili svoja mesta i krenuli prema mestu gde se nalazio Vučić i predsednik Narodne skupštine Vladimir Orlić, usled čega su i poslanici SNS napustili svoja mesta i napravili živi zid između opozicije i Vučića. Došlo je do guranja. Ova situacija na ivici fizičkog obračuna smirila se posle pola sata, kada su se poslanici opozicije vratili na svoja mesta.²⁸⁵ Nakon toga, desnoj opoziciji obratio se predsednik Vučić, optužujući ih da su hteli da ga prebiju, a DSS i njenog bivšeg predsednika Vojislava Koštunicu optužio je da su posle 5. oktobra 2000, po preuzimanju vlasti, na slobodu pustili Aljbina Kurtija i još 1800 Albanaca sa Kosova.²⁸⁶

Nebojša Zelenović (Moramo – Zajedno) istakao je u svom obraćanju da Srbija mora da pokrene inicijativu za sazivanje međunarodne konferencije, na kojoj bi učestvovalo svih šest entiteta Zapadnog Balkana, EU i zemlje Kvinte. Cilj ove konferencije bilo bi usaglašavanje spoljne i odbrambene politike zemalja Zapadnog Balkana i stvaranje njihove slobodne ekonomske zajednice. Istakao je kroz primere iz istorije da Srbija ima više šansi za razvoj i opstanak ako se osloni na zapadne zemlje, a ne na Rusiju. Što se tiče Kosova, Zelenović je izneo stav da je sada pravi momenat za dogovor sa Prištinom radi konačnog mira na Balkanu. Da bi se mir postigao, Kosovo mora biti demilitarizovano uz nov mandat koji bi dobile međunarodne snage i mora biti formirana ZSO po ugledu na autonomije u nekim evropskim zemljama. Takođe, potrebno je videti šta Srbija i Kosovo mogu dobiti ako se dogovore, a ne šta mogu izgubiti.²⁸⁷

---

284 Isto.

285 „Skupština o Kosovu: Šta je obeležilo sednicu nakon 11 sati trajanja - nevidene scene, uvrede, incidenti, napeta atmosfera”, Danas, 02.02.2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/skupstina-o-kosovu-nevidjene-scene-poslanici-desnice-ustali-i-krenuli-na-vucica/>

286 Treća posebna sednica, 02.02.2023, Otvoreni parlament, <https://otvoreniparlament.rs/transkript/7975?page=11>

287 Isto.

Zoran Lutovac (Demokratska stranka) izneo je stav da je ova posebna sednica o Kosovu bila nepotrebna, jer je predsednik Vučić nju iskoristio ne da govori o Francusko-nemačkom planu, već za sopstvenu promociju. Istakao je da poslanici nisu dobili navedeni plan na uvid, da on nije pravljen u dogovoru sa institucijama Republike Srbije, već nam je samo predstavljen uz ultimatum. Rekao je da predsednik neće dobiti podršku Demokratske stranke, niti legitimitet za tajne pregovore sa međunarodnom zajednicom, i istakao je da je za kosovsku stranu Vučić savršeni pregovarač jer je autokrata koji vlada uz pomoć masovne kontrole medija, krađe izbora i kriminala, i kao takav ne budi osećaj poštovanja i poverenja u međunarodnoj zajednici.²⁸⁸

Rezultat ove posebne sednice Narodne skupštine o Kosovu bilo je izglasavanje odluke o prihvatanju izveštaja o pregovaračkom procesu sa privremenim institucijama samouprave u Prištini.²⁸⁹

Vlada Srbije

Rad Vlade Republike Srbije u odnosima sa Kosovom od 2018. do 2023. godine, sastoji se pre svega od delovanja Kancelarije za Kosovo i Metohiju i Kancelarije za koordinacione poslove u pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini. Zatim, tu su različite Vladine inicijative, kao što je kampanja povlačenja priznanja Kosova u međunarodnoj zajednici i borba protiv prijema Kosova u Savet Evrope. U periodu od 2018. do 2023. godine, funkciju predsednika Vlade vršila je Ana Brnabić, dok su ministri spoljnih poslova bili Ivica Dačić i Nikola Selaković, a direktori Kancelarije za Kosovo i Metohiju Marko Đurić i Petar Petković.

---

288 Isto.

289 Odluka o prihvatanju izveštaja o pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini od 1. septembra 2022. do 15. januara 2023. godine, 03.02.2023, Otvoreni parlament, <https://otvoreniparlament.rs/akt/4997>

Izveštaji o radu Kancelarije za Kosovo i Metohiju i Kancelarije za koordinacione poslove u pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini

Izveštaji o radu Kancelarije za Kosovo i Metohiju i Kancelarije za koordinacione poslove u pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini izrađuju se na svakih šest do devet meseci. Iako neki od njih nisu dostupni za pregled i analizu, iz dostupnih izveštaja može se videti na koji način Vlada Srbije prati dešavanja na Kosovu i koliko je napredovao ili nazadovao proces pregovora Beograda i Prištine u različitim domenima, Svaki izveštaj u svom uvodu daje analizu društveno-političkog stanja na Kosovu, tj. u kakvom su odnosu snaga albanske političke partije u Parlamentu i Vladi Kosova, ili u Privremenim institucijama samouprave kako ih izveštaj naziva. Analiziraju se izbori, političke kampanje i odnos prištinskih vlasti prema nastavku pregovora i ispunjenje postignutih sporazuma, kao i položaj srpske manjine na Kosovu i napadi na njih i njihovu imovinu koji su se odigrali u određenom izveštajnom periodu.

Tako je u izveštaju za period januar-jun 2021. godine navedeno da je izbor novih vlasti u Prištini (Aljbin Kurti i Vjosa Osmani), koje gaje izraziti antisrpski sentiment i označavaju Beograd kao direktnu pretnju nezavisnosti Kosova, doveo do čak 82 etnički motivisana napada na Srbe, za razliku od 71 incidenta registrovanih u celoj prethodnoj godini.²⁹⁰

Glavni deo svakog izveštaja odnosi se na napredak pregovora i analizu u kolikoj meri su obe strane ispunile prethodno potpisane sporazume. Ono što je karakteristično za svaki izveštaj je da se srpska strana prikazuje kao ta koja ispunjava sve što je potpisano i dogovoreno, dok glavnu krivicu za kočenje dijaloga i neispunjavanje sporazuma

²⁹⁰ Izveštaj o napretku u dijalogu Beograda i Prištine za period od 01. januara 2021. do 30. juna 2021. godine, Kancelarija za Kosovo i Metohiju i Kancelarija za koordinacione poslove u pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini, Beograd, 15. jul 2021, <https://www.kord-kim.gov.rs/doc/pregovaracki-proces/Izvestaj%20o%20dijalogu%20jul%202021%20sr%20cir.pdf>

prebacuje na kosovsku stranu i njene zvaničnike. Tako se, na primer, u izveštaju za period septembar 2019–jun 2020. godine, tvrdi da Priština otvoreno krši član 9. Briselskog sporazuma, u kojem je navedeno da će za četiri većinski srpske opštine na severu Kosova biti određen poseban policijski direktorat, na čijem čelu će biti osoba srpske nacionalnosti koju predlože gradonačelnici ove četiri opštine u ime ZSO. Pošto Priština objavljuje da formira ZSO, osoba srpske nacionalnosti koja je imenovana na čelo Regionalnog direktorata Sever (RDS) bila je samo u v.d. statusu.

Takođe, u izveštaju se navodi da prema sporazumu jedino komandant RDS ima pravo da poziva dodatne policijske snage iz ostalih direktorata Kosova, dok Priština ovo konstantno krši, šaljući svoje specijalne policijske snage na sever Kosova bez znanja i dozvole v.d. direktora RDS.²⁹¹ Ono što se iz izveštaja prvo može zaključiti jeste da je glavni kamen spoticanja bio i ostao formiranje ZSO, što srpska strana uzima kao uslov za ostvarenje daljih dogovora, a kosovska strana radi na odlaganju i odbijanju formiranja ZSO dok prethodno ne dobije priznanje svoje nezavisnosti od strane Srbije.

Članstvo Kosova u Savetu Evrope

Savet Evrope je međunarodna organizacija osnovana 1949. godine, koja okuplja 46 država i koja za cilj ima očuvanje demokratije i ljudskih prava. Članstvo u ovoj organizaciji često nazivaju i „predvorjem Evrope“, tj. članstvo u Savetu Evrope jedna je od obaveza koje države moraju ispuniti kako bi se mogle kandidovati za punopravno članstvo u EU. S obzirom na to da je proklamovani cilj Kosova pridruživanje EU, zahtev za prijem u Savet Evrope bio je očekivan. Zahtev za članstvo bio je na dnevnom redu sastanka Komiteta ministara Saveta Evrope 24. aprila 2023. godine, gde je dobio 33 za, sedam glasova protiv i pet uzdržanih,

²⁹¹ Izveštaj o napretku u dijalogu Beograda i Prištine za period od 01. septembra 2019. do 15. juna 2020. godine, Kancelarija za Kosovo i Metohiju i Kancelarija za koordinacione poslove u pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini, Beograd, 15. jun 2020, <https://www.kord-kim.gov.rs/doc/pregovaracki-proces/Izvestaj%20o%20dijalogu%20jun%202020%20sr%20cir.pdf>

nakon čega je prosleđen Parlamentarnoj skupštini Saveta Evrope na dalje odlučivanje. Pored Srbije, protiv zahteva Kosova glasale su Španija, Rumunija, Mađarska, Kipar, Azerbejdžan i Gruzija. Zvaničnici Kosova negodovali su zbog postupaka srpske delegacije, podsećajući na član 4. Francusko-nemačkog plana i Ohridskih aneksa, u kojima se Srbija obavezala da neće sprečavati prijem Kosova u međunarodne organizacije. Ovo je demantovao predsednik Srbije Vučić, rekavši da je taj član izbačen iz plana primene navedenih sporazuma na inicijativu kosovskog premijera Kurtija.²⁹² Ambasadorica Srbije u Savetu Evrope Aleksandra Đurović istakla je da je ovakva odluka Komiteta ministara doneta uz pritisak zemalja Kvinte predvođene Nemačkom i uslovljavanjem premijera Kurtija da se neće pojaviti na sastanku 2. maja i otpočeti sa formiranjem ZSO ukoliko Kosovo ne otpočne proces prijema u Savet Evrope.²⁹³ Pitanje prijema Kosova u Savet Evrope nije rešeno do 2024. godine i ono je ponovo otvoreno posle decembarskih parlamentarnih izbora, uz nastavljeno protivljenje Srbije kosovskim aspiracijama.

Sportski događaji

„Šta se desi kad se Kosovo pojavi na fudbalskom terenu?“ Ovo je naslov članka na sajtu BBC-ja, koji objašnjava kosovsko-srpski administrativni čvor i na jednom primeru prikazuje izuzetno složene odnose Srbije i Kosova, pre svega u domenu ponašanja zvaničnika Republike Srbije (u ovom slučaju sportista) kada se nađu na manifestacijama na kojima učestvuju i predstavnici Kosova. Među zvaničnim dokumentima i uredbama Vlade i njenih tela kako se ponašati u slučaju kontakta sa kosovskim zvaničnicima na međunarodnim skupovima, nalazi se i *Preporuka za postupanje organizacija u oblasti sporta Republike Srbije u vezi sa statusom sportskih organizacija sa KiM pod ingerencijom*

292 Nataša Anđelković i Aleksandar Miladinović, „Kosovo i Savet Evrope: Počela procedura prijema nove članice na osnovu Briselskog sporazuma i Ohridskog aneksa Beograda i Prištine“, BBC, 25.04.2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-61425651>

293 „Ambasadorka Srbije u SE o Kosovu: Demonstracija sile Kvinte sa Nemačkom na čelu“, N1, 24.04.2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/ambasadorka-srbije-u-se-o-kosovu-demonstracija-sile-kvinte-sa-nemackom-na-celu/>

*Privremenih institucija samouprave u Prištini.*²⁹⁴ Ova preporuka ne sadrži potpuno jasne instrukcije kako se ponašati kada se timovi i reprezentacije sa Kosova nađu na istom međunarodnom takmičenju sa sportistima iz Srbije, već preporuku da se u svakom pojedinačnom slučaju, bilo da se radi o državi domaćinu koja priznaje ili ne priznaje nezavisnost Kosova, izvesti Vlada i Kancelarija za Kosovo i Metohiju koji će analizirati situaciju i naknadno dati detaljna uputstva o daljem postupanju. Preporuka je jasna jedino u slučaju ako se sportisti Srbije moraju naći na pobedničkom postolju zajedno sa sportistima sa Kosova, gde se navodi da srpski sportisti ne smeju budu na istom postolju ukoliko su izloženi grb i zastava Republike Kosovo i ukoliko se intonira himna Kosova.

Događaj koji je privukao pažnju javnosti odigrao se u martu 2018. godine, kada je zabranjena utakmica između juniorskih rukometnih reprezentacija Srbije i Kosova u sklopu kvalifikacija za svetsko prvenstvo. Utakmica je prvobitno trebalo da se održi u Kragujevcu, ali je prebačena u Kovilovo kod Beograda uz jake bezbednosne mere policije. Utakmica naišla je na negodovanje i proteste ultradesničarskih organizacija, usled čega je ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović zabranio ovu sportsku manifestaciju, pravdajući se bezbednosnim rizicima. Utakmica je trebalo da se održi bez publike i medija, kao i bez intoniranja himne i bez državnih obeležja Kosova, na šta je prethodno pristala Evropska rukometna federacija.

Kampanja za povlačenje priznanja Kosova

Period od 2018. do 2023. godine obeležila je i kampanja Vlade Srbije usmerena na povlačenje priznanja Kosova od strane država članica UN. Cilj ove kampanje je bilo umanjivanje legitimiteta kosovske države

294 Preporuka za postupanje organizacija u oblasti sporta pod ingerencijom Republike Srbije u vezi sa statusom sportskih organizacija sa KiM pod ingerencijom Privremenih institucija samouprave u Prištini u međunarodnim sportskim organizacijama i slučajevima učestvovanja sportista sa AP KiM u svojstvu sportskih reprezentacija pod ingerencijom Privremenih institucija samouprave u Prištini na međunarodnim takmičenjima, <https://www.serbiashooting.rs/akta/Preporuka%20Vlade%20RS-KiM.pdf>

u međunarodnoj areni, kao i osiguravanje glasova u UN koji će podržati Srbiju u glasanju protiv prijema Kosova u međunarodne organizacije. Glavni deo kampanje bio je usmeren na zemlje Afrike i Azije sa kojima je Srbija (SFRJ) činila Pokret nesvrstanih u vreme Hladnog rata, kao i one zemlje u kojima je Rusija imala dovoljno jak uticaj kako bi vlade tih zemalja promenile svoj stav prema Kosovu. Priština na ovu kampanju Srbije nije imala razrađenu strategiju, već se oslanjala na osude i oštre izjave nakon svake nove najave povlačenja priznanja. Ova kampanja odgovarala je srpskim vlastima i na unutrašnjem planu, jer im je omogućila da se svom biračkom telu predstave kao zaštitnici Kosova i Metohije u sastavu Srbije.²⁹⁵ Kampanja je bila prekinuta na godinu dana nakon potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, koji je predviđao jednogodišnji moratorijum na kampanju Srbije za povlačenje priznanja Kosova, kao i aktivnosti Kosova za prijem u međunarodne organizacije. Prva država koja je povukla priznanje Kosova bila je Surinam, što se dogodilo u oktobru 2017. godine. Tokom 2018. godine priznanje je povuklo još osam država, tokom 2019. pet, a 2020. godine jedna država.²⁹⁶

Prema saopštenjima predsednika Vučića i Ministarstva spoljnih poslova Srbije, do maja 2023. godine 26 država povuklo je priznanje Kosova. To se sa sigurnošću može reći za 15 država, dok za ostale nema informacija ili su dostupne informacije kontradiktorne. Tih 15 država su: Surinam, Gvineja Bisao, Burundi, Papua Nova Gvineja, Lesoto, Dominika, Grenada, Komori, Solomonska Ostrva, Madagaskar, Togo, Centralnoafrička Republika, Gana, Nauru i Sijera Leone.²⁹⁷ Ministar spoljnih poslova Ivica Dačić bio je predmet izveštavanja nekih afričkih medija nakon što je otkriveno da je za povlačenje priznanja

295 Dejan Vukadinović, „Srbija i Kosovo: povlačenje priznanja – da li je moguće i šta znači“, BBC, 10.10.2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-62971121>

296 Eugen Čakoli, Kosovo: između univerzalnog nepriznavanja i povlačenja priznanja, Kosovo Democratic Institute, Priština, 2020, str. 19.

297 „Koliko država je povuklo priznanje nezavisnosti Kosova“, European Western Balkans, 17.05.2023, <https://europeanwesternbalkans.rs/koliko-drzava-je-povuklo-priznanje-nezavisnosti-kosova/>

Centralnoafričke Republike njihovoj vladi platio 300 hiljada dolara. Gvineja Bisao povukla je priznanje krajem 2017. godine, da bi već u februaru 2018. uputila Vladi Kosova notu u kojoj navodi da povlačenje priznanja nema pravno dejstvo. Zvaničnici Liberije su tokom posete Beogradu u junu 2018. najavili povlačenje priznanja Kosova, što je kasnije vlada ove države odbila i potvrdila svoje bilateralne odnose sa Kosovom.²⁹⁸ Ministarstvo spoljnih poslova i dijaspore Kosova tvrdi da 117 država priznaje nezavisnost Kosova,²⁹⁹ dok se u istraživanju portala *European Western Balkans* iz maja 2023. godine navodi da 89 država podržava kosovsku nezavisnost, 91 država je ne priznaje, a 13 država imaju nejasan stav.³⁰⁰

Specijal: Ubistvo Olivera Ivanovića

Previše od šest godina, 16. januara 2018. godine, ubijen je Oliver Ivanović, lider Građanske inicijative Sloboda, demokratija, pravda. Na njega je pucano s leđa, ispred kancelarije njegove stranke u centru Mitrovice. U mesecima koji su prethodili ubistvu, nisu mu bili naklonjeni ni vlast u Srbiji ni političari sa Srpske liste – tada, kao i danas, vodeće srpske stranke na Kosovu koja sprovodi politiku Beograda i SNS. Nekoliko njegovih kolega odustalo je od izbora na Kosovu u oktobru 2017. godine, zbog pretnji i negativne kampanje koju su vodili Srpska lista i beogradske vlasti. Ivanoviću je tada spočitavana podrška Demokratske stranke, pa su i jedni i drugi nazivani antisrpskom koalicijom. TV Most i TV Pink emitovale su spot sa namerom da ga diskredituju, nazivajući ga nepoštenim čovekom za koga ne treba glasati jer ima podršku

298 Eugen Čakoli, Kosovo: između univerzalnog nepriznavanja i povlačenja priznanja, op. cit., str. 20.

299 Doruntina Baftiu, „Zašto dolazi do povlačenja priznanja Kosova i koje su posledice?“, Radio Slobodna Evropa, 17.01.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-povlacenje-priznanja-togo-srbija/32227713.html>

300 „Koliko država je povuklo priznanje nezavisnosti Kosova“, European Western Balkans, op. cit.

Prištine. I pored svega toga, Ivanović je sahranjen 18. januara 2018. godine u Aleji zaslužnih građana na Novom groblju u Beogradu. Oni koji su ga doskora kritikovali i crtali mu metu na čelu, sada su ga oplakivali, tešili njegovu porodicu i obećavali da će počinioci veoma brzo biti pronađeni i kažnjeni.

Šest i po godina kasnije, međutim, nije ostvaren značajan pomak. Iako je Osnovni sud u Prištini 28. juna 2024. prvostepeno osudio četvoricu Srba zbog umešanosti u Ivanovićevo ubistvo, i dalje se ne zna - i verovatno se nikada neće saznati - ko je ubistvo naredio i kakva je njegova politička pozadina. Osuđeni su Nedeljko Spasojevića (četiri godine i šest meseci zatvora), Dragiša Marković i Žarko Jovanović (po četiri godine zatvora) i Marko Rošić (deset godina zatvora). Spasojević i Rošić osuđeni su za učešće u organizovanoj kriminalnoj grupi koja je organizovala ubistvo, Marković za zloupotrebu službenog položaja, a Jovanović za zloupotrebu službenog položaja i neovlašćeno posjedovanje oružja. Reakcije na presudu iz Beograda bile su negativne. Vladina Kancelarija za Kosovo i Metohiju ocenila je da je presuda skandalozna i politički motivisana, da je doneta „bez konkretnih dokaza, pod značajnim političkim i medijskim pritiskom iz Prištine“, kao i da je „Srbima presuđeno i pre samog suđenja, a optužba je tokom samog procesa tri puta menjana.“³⁰¹

S druge strane, institucije Republike Srbije nisu učinile mnogo da pronađu i kazne počinioce. Javno tužilaštvo za organizovani kriminal u Beogradu je na dan ubistva pokrenulo predistražni postupak protiv neidentifikovanih izvršilaca, koji je i dalje u toku.³⁰²

---

301 Sandra Cvetković, „Sud na Kosovu osudio četiri osobe na zatvor zbog umešanosti u ubistvo Ivanovića“, Radio Slobodna Evropa, 28.06.2024, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-presuda-ubistvo-oliver-ivanovic/33012148.html>

302 „Javno tužilaštvo za organizovani kriminal: I dalje u toku predistražni postupak zbog ubistva Olivera Ivanovića“, Danas, 24.06.2024, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/oliver-ivanovic-ubistvo-predistrazni-postupak/>

Ko je bio Oliver Ivanović?

Oliver Ivanović rođen je u Peći 1. aprila 1953. godine. Diplomirao je na Mašinskom fakultetu u Mitrovici, a potom i na Ekonomskom fakultetu u Prištini. Čitav život bavio se karateom, bio je velemaistor i međunarodni sudija. U politiku je ušao slučajno, u junu 1999, „sa zahtevom ‘momaka s mosta’ da im kao karate majstor pomognem u odbrani“.³⁰³ Momci s mosta ili čuvari mosta bili su Srbi koji su patrolirali mostom preko Ibra u Mitrovici, koji grad deli na južni, albanski, i severni, srpski, deo. Oni su bili članovi Srpskog nacionalnog veća (SNV), osnovanog u januaru 1999. godine. Ivanović je ubrzo postao predsednik Izvršnog odbora SNV, čime je postao defakto vođa kosovskih Srba, posebno onih iz Mitrovice. Smenjen je dve godine kasnije: mnogi su verovali da je previše fleksibilan sa međunarodnom zajednicom i da jednostrano donosi odluke, a protivili su se i njegovoj odluci da se kosovski Srbi pozovu da učestvuju na kosovskim izborima.

Od 2008. do 2012. bio je državni sekretar u Ministarstvu za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije. Bio je član Demokratske alternative, a potom i Socijaldemokratske partije. Ivanović je inicirao formiranje Koordinacionog tela Vlade Srbije za Preševo, Bujanovac i Medveđu, čiji zadatak je bio doprinose održavanju mira na jugu Srbije, pomažući Albancima da se integrišu u političke i ekonomske tokove. Jedno vreme bio je na čelu Srpske liste za Kosovo i Metohiju, u to vreme jedne od dveju stranaka kosovskih Srba.

Ivanović je uhapšen u januaru 2014. zbog optužbi za ratni zločin protiv civilnog stanovništva na Kosovu 1999. i 2000. Tužilaštvo ga je teretilo da je kao vođa paravojne policijske jedinice naredio ubistva Albanaca u Mitrovici tokom NATO bombardovanja u aprilu 1999. godine, kao i da je podsticao na ubistva Albanaca u Mitrovici 3. februara 2000. godine,

---

303 Marija Ristić, „Oliver Ivanović: Majstor karatea poražen na sudu“, Balkan Insight, 21.01.2016, <https://balkaninsight.com/sr/2016/01/21/oliver-ivanovic-majstor-karatea-pora%C5%BEen-u-sudu-01-21-2016/>

kada su mnogi od njih oterani iz svojih domova, pri čemu je deset Albanaca ubijeno, a veći broj povređen. U januaru 2016, prvostepeno je osuđen na devet godina zatvora, da bi u februaru 2017. prvostepena presuda bila ukinuta i naloženo novo suđenje. Ivanović je u više navrata tvrdio da je proces protiv njega politički motivisan i nekoliko puta je u znak protesta štrajkovao glađu.

Bio je lider partije „Sloboda, demokratija, pravda”, na koju se gledalo kao na stranku nezavisnu od zvanične politike Beograda prema Kosovu. Iako je dugo smatran srpskim nacionalistom, po dolasku SNS na vlast i formiranju Srpske liste na Kosovu, postao je njihov najveći protivnik. Pred smrt, bio je sve glasnjiji kritičar i jednih i drugih.

Politički kontekst pre ubistva Ivanovića

Krajem jula 2017. godine Ivanoviću je po drugi put zapaljen automobil, a on je bio uveren da je motiv počiniooca političke prirode.³⁰⁴ Prvi incident dogodio se 2005. godine, kada je pod automobil, parkiran ispred zgrade u kojoj je živio, postavljen eksploziv.³⁰⁵ Ivanović je u više navrata izjavio da su on i njegova porodica dobijali pretnje, kao i da su zatražili pomoć od srpskih i kosovskih institucija, ali da odgovora nije bilo. U intervjuu koji je dao novinaru Balkanske istraživačke novinarske mreže (BIRN) u oktobru 2017, Ivanović je rekao da je Milan Radoičić ključna ličnost i defakto nosilac vlasti na severu Kosova: „Centar moći nije u zgradi opštine, nego zgrada opštine potpada pod ovaj drugi, neformalni centar moći. Predsednik [Aleksandar Vučić] je pomenuo Milana Radoičića, što mene zabrinjava, iskreno rečeno, strašno me zabrinjava da on uzima njega kao primer borca za opstanak srpstva na Kosovu.”³⁰⁶

304 „Zapaljen automobil Olivera Ivanovića”, Radio televizija Vojvodine, 28.07.2017, https://rtv.rs/hr/hronika/zapaljen-automobil-olivera-ivanovica_843721.html

305 „Zapaljen automobil Olivera Ivanovića u Kosovskoj Mitrovici”, N1, 28.07.2017, <https://n1info.rs/vesti/a286854-izgoreo-automobil-olivera-ivanovica-u-kosovskoj-mitrovici/>

306 Milan Radonjić, „Oliver Ivanović: Severom Kosova vlada Milan Radoičić”, Birn.rs, 27.02.2018, <https://birn.rs/oliver-ivanovic-severom-kosova-vlada-milan-radoicic/>

Nekoliko meseci pre Ivanovićevog ubistva emitovan je spot na TV Most i na TV Pink, u kome se Ivanović dehumanizuje i povezuje sa vlastima u Prištini.³⁰⁷ Ova tema je nanovo aktuelizovana 2022. godine prilikom televizijskog suočavanja Sava Manojlovića, direktora za kampanje pokreta Kreni-Promeni, i vlasnika TV Pink Željka Mitrovića, kada je Manojlović pitao ko je platio spot na TV Pink. Mitroviću nije bilo poznato ko je platio, ali je izjavio da će saznati.³⁰⁸ Informacija do danas nije poznata javnosti.

Četiri optužnice i jedna presuda

Dan nakon ubistva, kosovsko Ministarstvo pravde primilo je zvaničan zahtev tadašnje ministarke pravde Srbije Nele Kuburović za uključivanje Srbije u istragu. Međutim, Abeljard Tahiri, ministar pravde Kosova, odbacio je tu mogućnost, te su obe zemlje pokrenule sopstvene istrage.³⁰⁹ Javnost je ubrzo obavještena da je u blizini Ivanovićeve kancelarije pronađen zapaljeni automobil marke Opel Astra, za koji se sumnjalo da je povezan sa atentatom, i koji će se kasnije naći u jednoj od optužnica kosovskog tužilaštva. Srpska policija je dva dana nakon ubistva utvrdila da je vlasnik automobila Srbin iz Austrije koje je davno preminuo, kao i da je vozilo više puta preprodavano,³¹⁰ a kosovska policija ustanovila je i broj šasije vozila, kao i informacije o poslednjem vlasniku automobila, čije je prebivalište u Srbiji.³¹¹

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je 20. januara 2018. posetio

307 „Kakav je čovek Oliver Ivanović?”, TV Pink, https://www.youtube.com/watch?v=Uo3W1G-clZk&ab_channel=NSPMNSPM

308 „Mitrović: Ivanović mi je bio drug, pogledaću ko je platio spot protiv njega”, N1, 20.06.2022, <https://n1info.rs/vesti/mitrovic-ivanovic-mi-je-bio-drug-pogledacu-ko-je-platio-spot-protiv-njega/>

309 „Srbija zvanično zatražila da se uključi u istragu ubistva Ivanovića”, KoSSev, 17.01.2018, <https://kossev.info/srbija-zvanicno-zatrazila-da-se-ukljuci-u-istragu-ubistva-ivanovica/>

310 „Oliver Ivanović: Ja sam svoje srpstvo dokazao”, Danas, 20.01.2018, <https://www.danas.rs/vesti/politika/oliver-ivanovic-ja-sam-svoje-srpstvo-dokazao-2/>

311 Amra Zejneli Loxha, „Istraga o ubistvu Ivanovića ide 'dobrim smerom'”, Radio Slobodna Evropa, 19.01.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/istraga-policija-oliver-ivanovic/28985016.html>

Mitrovicu i položio venac na mesto ubistva. Tom prilikom poručio je da je neophodno preduzeti dodatne mehanizme za borbu protiv kriminala i korupcije u sopstvenim redovima.³¹² Ubistvo Olivera Ivanovića osudili su vlast i opozicija u Srbiji, predstavnici Srpske liste sa Kosova, Vlada Kosova i tadašnji predsednik Hašim Tači, kao i Evropska unija, EULEX i UNMIK.

Među prvim uhapšenima u vezi sa Ivanovićevim ubistvom bili su Dragiša Marković i Žarko Jovanović, policijski službenici kosovske policije, zbog sumnje da su manipulirali dokazima, odnosno da su uklonili čaure sa mesta ubistva.³¹³ Marković i Jovanović priznali su da su počinili krivična dela, a Jovanović je tvrdio da je to učinio zbog neznanja i nedovoljne obučenosti, kao i da se zbog svega toga kaje.³¹⁴ Već sledećeg dana pušteni su na slobodu,³¹⁵ a sredinom jula 2018. godine su i vraćeni na posao.³¹⁶

Do 8. marta 2018. godine slučajem se bavilo Osnovno tužilaštvo u Mitrovici, a potom je slučaj preuzelo prištinsko Specijalno tužilaštvo zbog „složenosti“.³¹⁷ Postupajući tužilac bio je Sulj Hodža. Tokom proteklih šest godina, kosovsko tužilaštvo je tri puta menjalo optužnicu. Poslednja je podignuta 2020. protiv šest lica koja su optužena da su bila deo „kriminalne grupe koja je učestvovala u organizaciji ubistva Olivera Ivanovića“. Optuženi su policijski službenici Nedeljko Spasojević, Dragiša Marković, Žarko Jovanović i Rade Basara, kao i

312 „Vučić na Kosovu posle ubistva Ivanovića: Najvažniji mir, ostanak i opstanak na vašim ognjištima“, RTV, 20.01.2018, https://rtv.rs/sk/politika/vucic-na-kosovu-posle-ubistva-ivanovica-najvazniji-mir-ostanak-i-opstanak-na-vasim-ognjistima_886970.html

313 „Mediji: Uhapšeni policajci su srpske nacionalnosti“, N1, 11.02.2018, <https://n1info.rs/vesti/a363762-mediji-uhapšeni-policajci-u-slucaju-ivanovic-su-srpske-nacionalnosti/>

314 „Priznanje pripadnika Policije Kosova oko Ivanovića“, Radio Slobodna Evropa, 13.02.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29037340.html>

315 „Oslobodjeni policajci u slučaju Ivanovića“, KoSSev, 12.02.2018, <https://kossev.info/oslobodjeni-policajci-u-slucaju-ivanovica/>

316 „Policajci osumnjičeni za manipulaciju dokazima u istrazi ubistva Ivanovića vraćeni na posao“, KoSSev, 18.06.2018, <https://kossev.info/policajci-osumnjiceni-za-manipulaciju-dokazima-u-istrazi-ubistva-ivanovica-vraceni-na-posao/>

317 „Specijalni tužilac preuzima istragu ubistva Olivera Ivanovića“, KoSSev, <https://kossev.info/specijalni-tuzilac-preuzima-istragu-ubistva-olivera-ivanovica/>

Marko Rošić, građanin Severne Mitrovice, i Silvana Arsović, sekretarica ubijenog Ivanovića. Suđenje je počelo u julu 2021. godine. Od šestoro optuženih, u junu 2024. nepravosnažno su osuđeni svi osim Silvane Arsović i Radeta Basare, od čijeg gonjenja je Specijalno tužilaštvo u Prištini odustalo usled nedostatka dokaza.

U optužnici su se našli i Milan Radoičić, Zvonko Veselinović, biznismen sa severa Kosova blizak Radoičiću i Željko Bojić, bivši šef operative Policije Kosova za region sever, kao vođe kriminalne grupe osumnjičene za ubistvo. S obzirom na to da su od početka nedostupni kosovskim organima, protiv njih se nije vodio postupak. Iako je prvobitno raspisana poternica za Radoičićem, ukinuta je nekoliko nedelja pred stupanje Aljbina Kurtija na poziciju premijera Kosova početkom 2021. Kancelarija za kontrolu strane imovine Ministarstva finansija SAD uvela je sankcije Radoičiću, Veselinoviću, Željku Bojiću i Marku Rosiću zbog sumnje da su učestvovali u organizovanom kriminalu, odnosno da su „uključeni u podmićivanje znatnih razmera kosovskih i srpskih bezbednosnih zvaničnika“.³¹⁸

U julu 2019. godine, godinu i po dana nakon ubistva, Vučić je izjavio da Milan Radoičić nema nikakve veze sa ubistvom i da je prošao poligraf. Važno je ukazati na činjenicu da poligraf nema dokaznu snagu na sudu, kao i da se na poligrafsko ispitivanje odlazi dobrovoljno.³¹⁹ Konkretno, Vučić je rekao da „Milan Radoičić nije cvečka, ali sa svim što smo dobili od Ministarstva unutrašnjih poslova i Bezbednosno informativne agencije, sa sigurnošću možemo da kažemo da Radoičić ni na koji način nije učestvovao u likvidaciji Olivera Ivanovića“. Vučić je na istoj konferenciji za novinare izjavio da mu je poznato ime ubice, ali se do konačne potvrde identiteta izvršioca čekaju materijalni dokazi.³²⁰

318 Milan Nešić i Helena Đorđević, „SAD uvele sankcije Zvonku Veselinoviću i Milanu Radoičiću“, VoA, 08.12.2021, <https://www.glasamerike.net/a/sad-sankcije-radojic-i-veselinovic/6344460.html>

319 „Upotrebnost vrednost poligrafa na sudu“, Politika, 22.03.2021, <https://www.politika.rs/scc/clanak/475432/Upotrebnost-vrednost-poligrafa-na-sudu>

320 „Vučić: Mislimo da imamo ime ubice Olivera Ivanovića“, Radio Slobodna Evropa, 03.07.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30034800.html>

Posebno upečatljiv momenat dogodio se juna 2023. godine na sednici Skupštine Srbije, kada je tadašnji ministar unutrašnjih poslova Bratislav Gašić izjavio da srpske vlasti „tačno znaju” ko je ubio Olivera Ivanovića. Rekao je da je tog čoveka srpska policija tražila od nemačkih organa „pod čijom je zaštitom”, kao i da srpska policija ima njegov snimak sa aerodroma u Tirani i fotografije iz Prištine. Rekao je i da je „slučaj rešen na način kako to profesionalci rade”, ali i da nisu dobili satelitske snimke sa mesta događaja koje su tražili od međunarodnih partnera uz obrazloženje „da je bila magla”.³²¹ Već sutradan, međutim, Ambasada Nemačke demantovala je Gašićeve tvrdnje: „Kategorično odbacujemo optužbu da je počinilac pod zaštitom nemačkih vlasti. Savezna vlada nije primila zahtev srpskih vlasti po ovom pitanju”.³²² Gašić je ubrzo izjavio da je njegova tvrdnja pogrešno interpretirana i da je preneti bez znaka pitanja, koji daje drugačiji smisao njegovim izjavama. Dva meseca nakon što je Bratislav Gašić izneo pomenute tvrdnje, Vučić se javno izvinio Nemačkoj: „Mi smo razgovarali sa pripadnicima nemačke službe prethodnih 20 dana, o tvrdnji Bratislava Gašića da prikrivaju ubice u slučaju Olivera Ivanovića. Dobili smo uveravanja i dokaze da oni ne prikrivaju te podatke. U svoje ime tražim da izvinjenje prihvate.”³²³

Krajem decembra 2023. godine Specijalno tužilaštvo Kosova podiglo je još jednu optužnicu protiv lica sa inicijalima M.M., zbog sumnje da je takođe bio član „organizovane kriminalne grupe” koja se dovodi u vezu sa ubistvom Ivanovića, ali i zbog „ometanja sudskog procesa”, „zastrašivanja” i „falsifikovanja dokumenata”.

Što se tiče Tužilaštva za organizovani kriminal (TOK) u Beogradu,

---

321 „Gašić: Tačno znamo ko je ubio Olivera Ivanovića, pod zaštitom je nemačkih organa”, Danas, 21.06.2023, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/gasic-tacno-znamo-ko-je-ubio-olivera-ivanovica-pod-zastitom-je-nemackih-organa/>

322 „Ambasada Nemačke odbacuje optužbe Gašića da je ubica Ivanovića pod zaštitom ove zemlje”, Danas, 22.06.2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/ambasada-nemacke-odbacuje-optuzbe-gasica-da-je-ubica-ivanovica-pod-njenom-zastitom/>

323 „Vučić se izvinio Nemačkoj zbog Gašićevih tvrdnji o ubici Olivera Ivanovića”, 23.08.2023, <https://n1info.rs/vesti/vucic-se-izvinio-nemackoj-zbog-izjave-bratislava-gasica/>

predistražni postupak traje već šest i po godina. Činjenica je da istražni organi Srbije nisu mogli da prisustvuju uviđaju, te iz tog razloga ne poseduju konkretne dokaze u vezi sa slučajem. Brat Olivera Ivanovića i advokat u penziji Miroslav Ivanović izjavio je za Radio Slobodnu Evropu da je važno uzeti u obzir da se radi o ubistvu koje je izazvalo veliku pažnju javnosti. „Samom tom činjenicom zavređivalo je bilo kakvu, makar i prećutnu saradnju između dva tužilaštva, Kosova i Srbije, kako bi se radilo na rasvetljavanju tog dela”, izjavio je Ivanović i dodao da je, ipak, prevladala politika.³²⁴

Samo suđenje je po oceni mnogih bilo problematično: ročišta su često bila odlagana jer se svedoci nisu pojavljivali, a mnogi anonimni svedoci odbili su da daju iskaze uz obrazloženje da im je identitet otkriven, te da im je život ugrožen.³²⁵

Specijal: Napad u Banjskoj

U rano jutro 24. septembra 2023. godine, malobrojne stanovnike sela Banjska u opštini Zvečan na severu Kosova probudile su detonacije i rafali iz automatskog naoružanja. Baš tada, u noći između subote na nedelju, otpočeo je oružani sukob između kosovske policije i grupe od tridesetak napadača srpske nacionalnosti koju je - saznaće se dva dana kasnije - predvodio tadašnji potpredsednik Srpske liste Milan Radoičić, kontroverzna ličnost koja se dovodi u vezu sa kriminalnim aktivnostima i na Kosovu i u Srbiji. Radoičiću je godinama zabranjen ulaz na Kosovo, a izveštaj kosovskog Ministarstva spoljnih poslova pokazuje da je sa grupom na Kosovo ušao preko ilegalnog graničnog prelaza Izvor, koji povezuje Banjsku i Zvečan sa Novim Pazarom.

---

324 Sandra Cvetković, „Šest godina od ubistva Olivera Ivanovića: Šta se do sada zna?”, Radio Slobodna Evropa, 16.01.2024, <https://www.slobodnaevropa.org/a/oliver-ivanovic-sest-godina-od-ubistva/32776440.html>

325 Sandra Cvetković, „Povlačenje svedoka u slučaju ubistva Olivera Ivanovića”, Radio Slobodna Evropa, 22.10.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-oliver-ivanovic-ubistvo-svedoci/32094580.html>

Kako je uopšte došlo do sukoba? Kosovska jedinica za brzu intervenciju granične policije primetila je 24. septembra u 02:34h da su most kod ulaza u Banjsku blokirala dva kamiona bez registarskih oznaka. Odmah su obavestili stanicu policije u Zvečanu, koja je na tu lokaciju uputila tri patrole. Kada su prišle barikadi, „policijske jedinice su naišle na otpor gde je sa nekih položaja pucano iz arsenala vatrenog oružja, uključujući ručne bombe i zolje“.³²⁶ Tom prilikom ubijen je Afrim Bunjaku, narednik kosovske policije poreklom iz Vučitrna kod Prištine, a još dvojica policajaca su ranjena. Na drugoj strani život su izgubila trojica napadača: Stefan Nedeljković iz Zvečana, i Bojan Mijailović i Igor Milenković iz Leposavića.

Prema svedočenjima meštana Banjske, pucnjava i detonacije čule su se do sedam sati ujutru. Sukob, međutim, nije bio završen. Radoičićeva oružana grupa provalila je blindiranim vozilom kapiju srpskog srednjevekovnog manastira Banjska. U tom trenutku u manastiru se, pored igumana i monaha, nalazila i grupa vernika iz Novog Sada. Prema saopštenju Eparhije raško-prizrenske, po otpočinjanju opsade svi su se zaključali u konak, dok su se dvorištem manastira kretali maskirani naoružani ljudi. Kosovski ministar unutrašnjih poslova Dželjalj Svećlja kasnije je potvrdio da se situacija smirila u večernjim satima, kada je kosovska policija uspela da uspostavi kontrolu nad teritorijom u Banjskoj. Veći deo naoružane grupe uspeo je da pobjegne nazad u Srbiju, dok je nekolicina uhapšena.

Zvaničnici Kosova i Srbije dali su potpuno različitu interpretaciju dešavanja u Banjskoj. U jutarnjim časovima 24. septembra reagovao je tadašnji predsednik Narodne skupštine Srbije Vladimir Orlić, rekavši da je premijer Kosova „Aljbin Kurti za događaje u Banjskoj odmah prvi pojurio da optuži Srbe, a da bi svako ozbiljan rekao da vidimo šta se tačno dogodilo pa da komentarišemo“. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić javnosti se prvi put obratio tog dana u 20 časova: „Izvinjavam se

326 „U Mitrovici Sever su vatrenim oružjem napadnute policijske jedinice, gde je u pucnjava ubijen policajac“, 24.09.2023, <https://www.kosovopolicie.com/sr/u-mitrovici-sever-su-vatrenim-oruzjem-napadnute-policijske-jedinice-gde-je-u-pucnjava-ubijen-policajac/>

građanima Srbije što nismo mogli ranije da se obratimo, jer od 1999. nemamo efektivnu kontrolu nad Kosovom i Metohijom i trebalo nam je mnogo vremena da sami ispitamo sve šta se dogodilo, šta je to što se zbivalo jutros, tokom celog prepodneva i poslepodneva, da bismo mogli da saopštimo istinu“. Vučić je potom osudio ubistvo kosovskog policajca i rekao da srpska vojska i policija nemaju nikakve veze sa dešavanjima u Banjskoj. Rekao je i da je ovo jedan od najtežih dana za Srbe na Kosovu od 2004. i 2008. godine, te da su se „lokalni kosovski Srbi pobunili jer ne žele više da trpe Kurtijev teror“, kao i da je jedini krivac za ova dešavanja kosovski premijer Kurti, „koji želi Srbiju da uvuče u sukob sa NATO“. Tadašnja premijerka Srbije Ana Brnabić podsetila je na TV Pink da je Vučić upozoravao u svom govoru u UN da je sukob na Kosovu moguć, ocenivši da je za sukob u Banjskoj jedini krivac premijer Kosova Aljbin Kurti i da je „ovo njegov životni san“. Vlada Srbije proglasila je 27. septembar danom žalosti „zbog tragičnih događaja na Kosovu“. Dan žalosti proglašen je i u Republici Srpskoj, kao i u srpskim sredinama na Kosovu, gde je Srpska lista objavila da su 26, 27. i 28. septembar „dani žalosti povodom pogibije sugrađana u tragičnom događaju u Banjskoj, u opštini Zvečan“.³²⁷

S druge strane, kada je sukob počeo, Kurti je tvrdio da napadači nisu obični Srbi sa Kosova, već organizovani i dobro obučeni specijalci iz Srbije: „Reč je o terorističkoj i kriminalnoj formaciji, profesionalnoj, koja je dugo planirala i pripremala ono što je uradila danas. To nije grupa švercera, već plaćenička struktura koju politički, finansijski i logistički podržava zvanični Beograd“.³²⁸ Predsednica Kosova Vjosa Osmani proglasila je 25. septembar danom žalosti na Kosovu kako bi se odala pošta ubijenom policajcu Afrimu Bunjakuu. Takođe je izjavila da stoji uz kosovsku policiju u „našoj plemenitoj misiji da odbranimo teritorijalni integritet i suverenitet Republike Kosova. Teroristi ne mogu da nas slome, samo će ojačati našu rešenost. Hvala našim

327 „Dan žalosti proglasila Vlada Srbije, Srpska lista tri dana“, KoSSev, 26.09.2023, <https://kossev.info/srpska-lista-proglasila-trodnevnu-zalost-u-srpskim-sredinama-na-kim/>

328 „Kurti: Policiju napala 'profesionalna formacija'“, Radio Slobodna Evropa, 24.09.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kurti-policija-napad-banjska/32607192.html>

herojima u uniformi. Kosovo je večno".³²⁹ Kosovski ministar unutrašnjih poslova Dželalaj Svećlja, po okončanju sukoba u Banjskoj, izašao je sa saopštenjem da je kosovska policija uspela da povrati kontrolu nad ovom teritorijom, da je zaplenjena velika količina oružja, municije i logistike, a da je šestorici uhapšenih napadača određeno zadržavanje od 48h. Njima se na teret stavljaju krivična dela u vezi sa rušenjem ustavnog poretka i terorizmom.

Ambasade zapadnih zemalja na Kosovu, pre svega SAD, Nemačke i Velike Britanije, pružile su u svojim saopštenjima podršku kosovskim vlastima i osudile napad u Banjskoj. Šef misije OEBS-a na Kosovu Majkl Davenport pozvao je na obnavljanje mira, kao i na privođenje pravdi svih napadača. Premijer Albanije Edi Rama poručio je da je ovo „najveće zvono za uzbunu do sada“³³⁰ i pozvao na sazivanje vanredne mirovne konferencije i davanje vanrednih ovlašćenja snagama KFOR-a kako bi se zaveo red i sprečili dalji sukobi i gubici.

Dva dana nakon događaja, kosovski ministar policije Svećlja objavio je na svom Fejsbuk profilu video snimak od 24. septembra, na kome se vide naoružani maskirani napadači u dvorištu manastira Banjska.³³¹ Jedan od njih bio je i Radoičić, rekao je Svećlja, što su preneli mediji širom Kosova i Srbije. „Ovaj na snimcima ispod je Milan Radoičić, potpredsednik Srpske liste, takođe sa crne liste SAD i Ujedinjenog Kraljevstva. [...] Ovo je još jedan dokaz njegove terorističke aktivnosti protiv Republike Kosovo. Potpredsednik Srpske liste je vođa terorističkog napada i grupe terorista“, stoji u opisu objave. Ovo je dodatno zateglo odnose Beograda i Prištine, a dan po objavi snimka oglasio se i Vučić rekavši da događaj u Banjskoj Srbiji ništa dobro nije doneo, kao i da je Radoičić u Srbiji, da nije ranjen i da će biti saslušan:

329 „U razmeni vatre na Kosovu ubijena trojica Srba, završena drama u manastiru Banjska (Uživo)“, Novi Magazin, 24.9.2023: <https://novimagazin.rs/vesti/304592-u-razmeni-vatre-na-kosovu-ubijena-trojica-napadaca-vucic-se-obraca-u-20h-uzivo>

330 „Rama: Ubistvo kosovskog policajca najveće zvono za uzbunu do sada“, Politika, 24.09.2024, <https://www.politika.rs/scc/clanak/573393/Rama-Ubistvo-kosovskog-policajca-najvece-zvono-za-uzbunu-do-sada>

331 <https://www.facebook.com/watch/?v=165918599893153>;

„Milan Radoičić se nikad nije skrivao, nije stideo svoje uloge. [...] On će svakako odgovoriti pozivu nadležnih organa Republike Srbije. Uveren sam da će biti saslušan.“³³²

Milan Radoičić javnosti se obratio putem pisma koje je pročitao njegov advokat Goran Petronijević već 29. septembra. Radoičić je preuzeo je odgovornost za napad na kosovsku policiju u selu Banjska, podneo ostavku na mesto potpredsednika Srpske liste i negirao učešće države Srbije u napadu: „Lično sam obavio sve logističke pripreme za odbranu našeg naroda od okupatora, a ovaj moj čin nema veze sa ranijim političkim angažmanom“.³³³

Početkom oktobra Radoičić je, po nalogu Višeg javnog tužilaštva u Beogradu, priveden na saslušanje na kome je negirao krivicu. Tužilaštvo ga tereti da je od januara do 24. septembra 2023. godine oružje, municiju i eksplozivna sredstva velike razorne moći nabavljao iz Tuzle, a da mu je isporučivano na teritoriji Grada Beograda, najčešće na potezu Bubanj Potok – Vrčin. Oružje je potom prenosio i skladištio na neutvrđenim lokacijama na teritoriji Kosova, gde ih je skrivao u napuštenim objektima i šumama, pa je kao kolovođa grupe sa više NN lica, zajedničkim delovanjem i opšte opasnom radnjom 24. septembra izazvao opasnost za život ljudi u mestu Banjska. Po završetku saslušanja Radoičić je pušten na slobodu, pošto je Viši sud odbio zahtev Tužilaštva za određivanje pritvora. Oduzet mu je pasoš i zabranjeno mu je da napušta Srbiju, kao i da ide na Kosovo. Poreklom zaplenjene municije i naoružanja bavili su se i novinari BIRN-a³³⁴, koji tvrde da je deo municije proizveden u srpskoj fabrici oružja Belom 2022, dok su minobacačke mine i zolje remontovane u srpskim državnim zavodima

332 „Vučić o Radoičiću: Nije ranjen, odgovoriće pozivu nadležnih organa“, N1, 27.09.2023, <https://n1info.rs/vesti/vucic-o-ubijenim-srbima-i-radoicicu/>

333 „Radoičić priznao odgovornost za napad u Banjskoj“, Radio Slobodna Evropa, 29.09.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/radoicic-advokat-kosovo-banjska/32615774.html>

334 Saša Dragojlo i Xhorxhina Bami, „Banjska: Radoičićeva grupa koristila nove metke i remontovane mine iz Srbije“, BIRN, 09.10.2023, <https://birn.rs/oruzje-iz-banjske-poreklom-iz-srbije/>

2018. i 2021.

Epilog sukoba u Banjskoj su četiri izgubljena života, narušavanje odnosa Beograda i Prištine i povećana tenzija i nesigurnost na severu Kosova. U reportaži koju je Al Jazeera snimila nepunih mesec dana nakon sukoba, kosovski Srbi iz opština na severu navode da mnogo teže žive sada nego pre sukoba, kao i da osećaju strah od kosovske policije, u kojoj još od novembra 2022. godine nema Srba. Srbi na severu Kosova smatraju da kosovski problem može rešiti samo međunarodna zajednica, jer Beogradu i Prištini odgovaraju sukobi kako bi se zataškali unutrašnji problemi i da su „ostali prepušteni sami sebi”, a za događaje u Banjskoj kažu da niko ne zna celu istinu o tom sukobu: „U Beogradu znaju šta se desilo, možda u Prištini, mi ne znamo ništa. I nećemo nikada saznati, čini mi se”.³³⁵

Specijal: Slučaj ubistva u kafiću „Panda”

Šestorica momaka srpske nacionalnosti ubijena su 14. decembra 1998. godine u pećkom kafiću „Panda”, kada su na njih pucala dva maskirana napadača. U domaćoj javnosti dugo je vladalo uverenje da su masakr izvršili pripadnici OVK,³³⁶ što su tvrdile i srpske i jugoslovenske vlasti na čelu sa Slobodanom Miloševićem. Ovo uverenje potpomognuto je činjenicom da je u danima nakon ubistva uhapšeno nekoliko mladića albanske nacionalnosti u Peći. Sam masakr korišćen je za antialbansku propagandu širom zemlje, a sve ovo je dodatno povećalo tenzije između Srba i Albanaca, kako u Peći, tako i na čitavom Kosovu. I dok je većina verovala da su srpske mladiće ubili albanski teroristi, odnosno OVK, bilo je i onih koji su govorili da ih je ubila srpska državna bezbednost

335 Christian Eccher, „Život na sjeveru Kosova: 'Kad Radoičić pozove na akciju, ne možete odbiti'”, Al Jazeera, 11.10.2023, <https://balkans.aljazeera.net/teme/2023/10/11/zivot-na-sjeveru-kosova-kad-radoicic-pozove-na-akciju-ne-mozete-odbiti>

336 „Ubistvo u kafiću Panda”, Istinomer, 14.12.2018, <https://www.istinomer.rs/amnezija/ubistvo-u-kaficu-panda/>

kako bi opravdala neophodnost rata na Kosovu.³³⁷

Prvi koji je osporio zvanični narativ da su srpske mladiće ubili Albanci bio je Aleksandar Vučić decembra 2013, u to vreme prvi potpredsednik Vlade Srbije. Govoreći u emisiji „Teška reč” na TV Pink, rekao je da „ima mnogo strašnih stvari s kojima ćemo morati da se suočimo, kao na primer ubistva Srba u kafiću „Panda” na Kosovu i Metohiji 1998. godine, za koja nema dokaza da su ga izvršili Albanci, kako se verovalo”.³³⁸

Dve godine kasnije, Vučić se ponovo oglasio na temu „Pande”, rekavši: „Bauljamo u mraku. Gotovo sam siguran šta se desilo u kafiću „Panda”, ali nema dokaza. Nisam siguran da bi naši organi mogli da se ponose onim što su tada uradili”.³³⁹ Obe njegove izjave iznenadile su javnost u Srbiji, a najviše porodice stradalih mladića, koje su godinama bezuspešno pokušavale da razgovaraju sa Vučićem,³⁴⁰ kao i da saznaju šta se zaista desilo u noći 14. decembra 1998. Tužilaštvo za organizovani kriminal u Beogradu pokrenulo je istragu 2016. godine, ali optužnice i dalje nema.³⁴¹

Na 25. godišnjicu ubistva, 14. decembra 2023, kosovska vlada postavila je spomen-ploču na kojoj piše: „u prostorijama ovog kafića (...) po naređenju Državne bezbednosti Srbije, streljano je šestoro srpskih mladića”.

„Za ovaj slučaj, koji su inscenirale srpske vlasti, uhapšeno je šest

337 Vuk Drašković, „Zašto sam saslušan o slučaju ubistva mladića u kafiću Panda”, Danas, 06.04.2023, <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/vuk-draskovic-zasto-sam-saslusavan-o-slucaju-ubistva-mladica-u-kaficu-panda/>

338 Emisija „Teška reč”, TV Pink (29. 12. 2013), preuzeto sa YouTube kanala Srpske napredne stranke: <https://www.youtube.com/watch?v=vLAKuBLAiqI>

339 „Vučić gotovo siguran šta se desilo u Pandi, ali nema dokaza”, Beta/N1, 11.12.2015, <https://n1info.rs/vesti/a117172-vucic-o-zlocinu-u-kaficu-panda/>

340 „Porodice: Vučićev odnos prema zločinu u 'Pandi' je surov i bezobrazan”, Beta/Danas, 09.03.2023, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/porodice-vucicev-odnos-prema-zlocinu-u-pandi-je-surov-i-bezobrazan/>

341 „Ubistvo u kafiću Panda, Istinomer”, op.cit.

nevinih mladih Albanaca koje je srpska policija teško maltretirala. Oni su proglašeni nevinim, ali je šteta prouzrokovana posledicama torture u zatvorima nenadoknadiva”, takođe stoji u natpisu.³⁴²

Početak avgusta 2023. godine, pravni zastupnik porodica žrtava podneo je TOK zahtev za saslušanje predsednika Srbije Aleksandra Vučića u svojstvu svedoka, ali do toga još uvek nije došlo.

Inače, od kako je Vučić izjavio da „albanski teroristi” nisu odgovorni za ubistvo srpskih mladića, srpski mediji, pogotovo tabloidi, počeli su da objavljuju izjave raznih javnih ličnosti u vezi sa ubistvom u Peći. Tako su se u *Kuriru* međusobno optuživali bivši načelnik Resora državne bezbednosti Radomir Marković i bivši komandant Jedinice za specijalne operacije Milorad Ulemek Legija, obojica u zatvoru.³⁴³ Vuk Drašković je za zločin takođe optužio tajnu službu, konkretno Radomira Markovića i Milorada Ulemeka Legiju, a sve je, tvrdi Drašković, urađeno po nalogu Slobodana Miloševića. Oglašavali su se i tadašnji ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović, koji je tvrdio da MUP nema saznanja o umešanosti službi državne bezbednosti u ubistva u Peći, kao i Vučić, koji je rekao da „ne postoje relevantni dokazi da je Rade Marković izdao naređenje da se mladići ubiju”. List *Nedeljnik* se u tekstu iz 2014. godine pozvao na „dobro informisane obaveštajne krugove” i objavio da je za zločin u „Pandi” odgovorna britanska tajna služba MI-6, a sve kao „priprema za eskalaciju sukoba na Kosovu”. Vučić, u to vreme i dalje prvi potpredsednik Vlade, opovrgao je navode *Nedeljnika* i rekao da zločin u „Pandi” „nema veze ni sa kakvom britanskom ili bilo kom službom”.

---

342 Miilica Stojanović, „Kosovo: Natpis na spomen-ploči okrivljuje DB Srbije za masakr u kafiću „Panda””, *Balkan Insight*, 14.12.2023, <https://balkaninsight.com/sr/2023/12/14/kosovo-natpis-na-spomen-ploci-okrivljuje-db-srbije-za-masakr-u-kaficu-panda/>

343 *Kurir*, Legija mi smeštao ubistvo Čuruvije: Bivši prvi čovek Državne bezbednosti izneo niz optužbi na račun Ulemeka, 26.10.2021: <https://www.kurir.rs/crna-hronika/3796295/legija-mi-smestao-ubistvo-curuvije>

Hronologija događaja

1998. godina

- **14. decembar** - Dvojica maskiranih muškaraca upala su u kafić „Panda” oko 20 časova i počela sa rafalnom paljbom. Tom prilikom stradali su: Ivan Obradović (14), Vukota Gvozdenović (16), Svetislav Ristić (18), Zoran Stanojević (17), Dragan Trifović (17) i Ivan Radević (25), dok su ranjeni Vlado Lončarević (18), Nikola Rajović (18) i Mirsad Šabović (35), vlasnik kafića.
- **16. decembar** - Na sahrani ubijenih mladića opelo je služio Patrijarh srpski Pavle. Prema medijskim natpisima, sahrani je prisustvovalo oko 15.000 ljudi.
- **17. decembar** - Uhapšeno je preko 30 kosovskih Albanaca, a mediji su objavljivali da je nalogodavac ubistva Ramuš Haradinaj. Među uhapšenima bila su i šestorica momaka starosti od 17 do 22 godine: Agron Kolčaku, Vlaznim Perdeđaj, Bećir Lodžaj, Behar Bajri, Đevdet Bajrami i Gazmend Bajrami. Oni su od januara do juna 1999. bili u zatvoru u Peći, a potom su autobusima prebačeni u zatvor u Leskovcu. Gazmend Bajrami je, kako je objasnio, usled ogromne policijske torture priznao ubistva koja su mu stavljena na teret. I pored toga, sva šestorica su oslobođena u novembru 1999. usled nedostataka dokaza. Osuđeni su na po godinu dana zatvora zbog narušavanja javnog reda i mira, i nakon toga pušteni na slobodu.³⁴⁴
- Nakon hapšenja kosovskih Albanaca, Nikola Šainović, tadašnji potpredsednik Savezne vlade zadužen za Kosovo i Metohiju, saopštio je da je „slučaj ‘Panda’” rešen.

---

344 Filip Rudić, Serbeze Hadžiaj, „Masakr u kafiću Panda na Kosovu nije razjašnjen ni nakon 20 godina”, *Balkan Insight*, 14.12.2018, <https://balkaninsight.com/2018/12/14/kosovo-s-panda-caf%C3%A9-massacre-mystery-unsolved-20-years-on-12-13-2018/>

1999. godina

- **Februar** - Porodicama ubijenih mladića obećano je da će ih primiti predsednik SRJ Slobodan Milošević i potpredsednik Savezne Vlade Nikola Šainović i detaljno ih izvestiti o svim detaljima. Do prijema nije došlo.

2001. godina

- Roditelji ubijenih mladića uputili su apel jugoslovenskim vlastima i međunarodnoj zajednici, tražeći da se počinioци nađu i procesuiraju u zemlji ili pred tribunalom u Hagu.

2005. godina

- Svedok odbrane na suđenju Slobodanu Miloševiću pred MKSJ bio je Zvonimir Gvozdenović, otac jedne od žrtava zločina, Vukote Gvozdenovića. On je **u aprilu** govorio o ubistvu dece u kafiću „Panda”. Milošević je ispitao nekoliko svedoka, uključujući i Gvozdenovića, kako bi potkrepio tvrdnje o „stepenu brutalnosti, bezdušnosti i divljaštva” OVK.³⁴⁵

2013. godina

- **14. decembra**, na godišnjicu zločina, Ljubiša Ristić, otac ubijenog Svetislava izjavio je: „Svi su se oglušili. Niko nije izrazio ni najmanju spremnost da učini konkretan korak da se ubice pronađu i privedu pravdi. I ja to doživljam kao da nam decu ponovo ubijaju”.³⁴⁶
- **29. decembar** - Vučićevo gostovanje u emisiji „Teška reč” na TV Pink.³⁴⁷

2014. godina

- **7. januar** - Vučić je na Božićnoj liturgiji u Gračanici ponovio da ne

345 Arhiva Inicijative mladih za ljudska prava. Dostupno i na veb-sajtu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju.

346 „Ubistvo u kafiću Panda, Istinomer”, op.cit.

347 Emisija „Teška reč”, TV Pink, op.cit.

zna ko je ubio srpske mladiće, ali da zna ko to nije uradio.³⁴⁸

- **20. januar** - Vučić je izjavio da prvobitna istraga nije urađena profesionalno.
- **21. januar** - Tadašnji glavni tužilac za ratne zločine Vladimir Vukčević rekao je da TRZ nije nadležno da istražuje slučaj ubistva u Peći, ali da jeste u nekoliko navrata razgovarao sa porodicama žrtava.
- **22. januar** - Lazar Obradović, otac ubijenog Ivana, u intervjuu za B92 rekao je da su 15 godina ćutali i država i mediji, te da se u poslednjih mesec i po dana o zločinu pisalo više nego ikad. „Čudno je od samog početka da je stalno bio nekakav zid ćutanja, na kraju mogu da tvrdim da nikakva istraga nije urađena. Nike bila ni dobra, ni loša, jer, u stvari, nikakva istraga nije urađena.”

2015. godina

- **11. jun** - Porodice žrtava uputile su otvoreno pismo predstavnicima vlasti, organizacijama koje se bave pitanjem ubijenih i nestalih, organizacijama za zaštitu ljudskih prava i čitavoj javnosti „sa molbom i zahtevom da svi daju doprinos kako bi se konačno čula istina o ubistvu naših sinova (...) Nijedna vlast nije pokazala ozbiljnu nameru da slučaj ubijenih mladića reši”.
- **18. novembar** - TRZ ustupilo je TOK spise predmeta u vezi sa zločinom u Peći.
- **11. decembar** - Vučić je, u svojstvu predsednika Vlade Srbije, izjavio da je siguran šta se desilo u „Pandi”, ali da nema dokaza.
- **14. decembar** - Porodice stradalih tražile su da ih Vučić primi i da s njima podeli informacije koje ima.

348 Budimir Ničić, „Vučić na Božićnoj liturgiji u Gračanici”, VoA, 07.01.2014, <https://www.glasamerike.net/a/serbia-vice-president-vucic-in-kosovo-celebrates-christmas/1825207.html>

2016. godina

- **12. maj** – TOK je pokrenulo istragu u vezi sa masakrom u kafiću „Panda“.
- **29. decembar** – Vučić je dao sledeću izjavu: „Znamo šta je bilo, imamo imena, blizu smo.“

2017. godina

- **12. septembar** – Vučić je izjavio: „Znam šta je moguće da se dogodilo, ali ne mogu da govorim o tome“.

2018. godina

- **10. oktobar** - U izjavi za B92, otac ubijenog Ivana Obradovića, Lazar Obradović, rekao je da smatra da je slučaj do sada mogao biti rešen, da su nadležni državni organi bili zainteresovani. Ivanova majka, Milena Radević, izjavila je da joj je „s jednog uticajnog mesta rečeno da bi bilo najbolje da stavi tačku na taj slučaj“. Roditelji su rekli i da su se posle rata obraćali predsedniku Srbije Milanu Milutinoviću, ministru policije Vlajku Stoilkoviću, kao i Vojislavu Koštunici, Zoranu Đinđiću i Borisu Tadiću, ali da im niko nije pomogao.
- **1. novembar** – Vučić, u svojstvu predsednika Srbije, izjavio je da ima informacije i saznanja o slučaju „Panda“, ali nije izneo nikakve detalje u vezi sa tim. „Naši nadležni organi tragaju za potpunim dokazima da bi taj strašan zločin mogao da se rasvetli“.

2022. godina

- **26. decembar** - Advokat Božo Prelević izjavio je da informacije koje Vučić poseduje potiču iz Službe državne bezbednosti, jer se i sam nezvanično dobio iste informacije od pripadnika Službe dok je bio član Koordinacionog tela za jug Srbije. Naveo je da se još početkom dvehiljaditih znalo da iza masakra u Peći nisu stajali pripadnici OVK, nego da je izvršen kako bi se povećala međuetnička netrpeljivost

na AP KiM, kao i da bi se OVK i albanski politički lideri prikazali u domaćoj i inostranoj javnosti kao konstantan izvor nestabilnosti na Kosovu.

2023. godina

- **11. januar** - Vučić je obećao je da će primiti roditelje ubijenih srpskih mladića i da će s njima podeliti informacije koje ima.
- **9. februar** - Roditelji ubijenih mladića poslali su pismo kabinetu predsednika Republike Srbije sa pitanjem kada će ih predsednik primi. Istog dana, TOK izdaje saopštenje da je istraga u vezi sa slučajem „Panda“ i dalje u toku.³⁴⁹
- **10. avgust** - Roditelji ubijenih mladića podneli su zahtev TOK da se Vučić sasluša u vezi sa izjavama koje je davao ranijih godina.
- **6. decembar** - Ivan Ninić, pravni zastupnik porodica ubijenih, izjavio je da je tužilac prilično nesamostalan u svom radu, kao i da su saslušani svi predloženi svedoci sem Vučića. Naveo je da TOK uporno izbegava da pozove Vučića da svedoči, pravdajući se da bi to moglo da naruši ugled predsednika Republike, iako bi Vučić bio pozvan i saslušan u svojstvu građanina, a ne u svojstvu predsednika Republike.³⁵⁰
- Od **marta 2017. do februara 2023.** godine roditelji ubijenih tražili su više od deset puta da ih Vučić primi. Do prijema i razgovora sa predsednikom Republike još uvek nije došlo.
- Na godišnjicu zločina, **14. decembra**, kosovska vlada postavila je spomen-ploču sa natpisom da je za ovaj događaj direktno

³⁴⁹ „Slučaj Panda: Roditelji još čekaju poziv iz Predsedništva, Tužilaštvo navodi da istraga nije završena“, Insajder 9. 2. 2023, <https://insajder.net teme/slucuj-panda-roditelji-jos-cekaju-poziv-iz-predsednistva-tuzilastvo-navodi-da-istraga-nije-završena-video>

³⁵⁰ „Ninić: Tužilac u predmetu „Panda“ nema samostalnost, Vučić još nije saslušan“, N1, 6. 12. 2023, <https://n1info.rs/vesti/ninic-tuzilac-u-predmetu-panda-nema-samostalnost-vucic-jos-nije-saslušan/>

Umesto zaključka

Kosovska hronologija 2.0 je publikacija koja je namenjena najširoj čitalačkoj publici, sa ambicijom da bude dokument koji na jednom mestu sabira i analizira događaje, procese i rezultate politike Republike Srbije prema kosovskom pitanju u prethodnih šest godina. Imajući u vidu kompleksnost ovog pitanja, mladi istraživači i istraživačice Inicijative mladih za ljudska prava pokušali su da predstave ključne obaveze, ali i niz neispunjenih koraka koji su nužni kako bi došlo do održivog mira i prosperiteta u Srbiji i na Kosovu, što bi trebalo da budu krajni ciljevi procesa normalizacije odnosa koje fascilitira Evropska unija.

Imajući to u vidu, kao i činjenicu da je period od 2018. do 2023. godine suštinski bio period uzastopnih kriza, a ne normalizacije u odnosima Beograda i Prištine, ova publikacija počinje tekstom Veljka Jovanovića u kome daje sažetak dijaloga u Briselu u ovom periodu. Posmatrajući odnose Srbije i Kosova iz vizure nerasvetljene nasilne prošlosti, posebno dekade devedesetih koja se završila ratom i masovnim ratnim zločinima, Jovanović daje hronološki prikaz nesuočavanja sa ratnom prošlošću i periodom koji je u većoj meri obeležilo slavljenje ratnih zločinaca, nego zajedničko traganje za nestalim osobama i napori Srbije da povratak raseljenih učini što održivijim.

Dalje, u tekstu Hronologija političkih kriza Bojana Bogišića predstavljene su žarišne epizode odnosa Srbije i Kosova koje su pretile da stanje dodatno pogoršaju, kao što je to bio slučaj sa kretanjem vojske duž granice sa Kosovom, otmicom kosovskih policajaca i na kraju terorističkim napadom u Banjskoj. Oni koji snose najveći teret „nenormalizacije odnosa” i politike neprijateljstava su etničke manjine,

351 Miilica Stojanović, „Kosovo: Natpis na spomen-ploči okrivljuje DB Srbije za masakr u kafiću „Panda”, Balkan Insight, op.cit.

ne samo srpska zajednica na Kosovu i albanska u Srbiji, već i druge marginalizovane grupe poput Roma, Aškalija, Egipćana, ali socijalno ugrožene grupe i pojedinci. Zbog toga je poseban deo Hronologije posvećen odnosu prema manjinama, a koji se ogleda u etničkoj distanci, govoru mržnje i oblicima diskriminacije prema Albancima u Srbiji o kome piše Jovana Đurđević.

Period od 2018. do 2023. godine je prema različitim izveštajima bio period u kome je vlast pospešivala autoritarizam i gušenje sloboda i prava, pa je tako i javni govor o Kosovu koji je baziran na činjenicama bio potiskivan i skrajnut. Zato smo kroz tekst „Drugačiji glasovi o Kosovu” želeli da predstavimo različite prepreke sa kojima su suočavaju oni koji promovišu saradnju i pomirenje između Srbije i Kosova, kao i da ponudimo pregled političkih stavova stranaka o „kosovskom čvoru” sa ciljem pronalaženja alternative dominantno etnonacionalističkom ključu koji nude vlasti u Srbiji. Shodno tome, kroz hronologiju i analizu Aleksandra Radina o koracima i odlukama izvršne vlasti u Beogradu, želeli smo da pokažemo i na koji način su zvanične ustanove formirale i kako (ni)su sprovodile politiku prema Kosovu u prethodnom šestogodišnjem periodu.

Imajući u vidu da politička ubistva, ratni zločini i akti terorizma često ostanu neprocesuirani, kao jednu vrstu oglednih slučajeva predstavili smo odnos institucija Srbije prema ubistvu u kafiću „Panda” iz 1998. godine, kao i dva recentna događaja - atentat na Olivera Ivanovića i napad u Banjskoj – koja su i vremenski omeđila period Kosovske hronologije 2.0.

Ova publikacija pisana je kako bi pozvala što veći broj ljudi u Srbiji da ponovo razmisli i razgovara o suštinskom interesu društva kada govorimo o rešavanju kosovskog pitanja. Zbog toga, ova skromna studija mladih ljudi, verujemo, jeste podsetnik koji poziva na odgovornost, ali predstavlja i poziv da se ponovo uspostave ne jedan, nego više dijaloga, na različitim kolosecima, o složenom pitanju Kosova. Za to je potrebno

više slobode u društvu, otpor politikama koje zagovaraju ratne trube ili nove etničke podele, kao i više razgovora koji će biti početak zajedničkih aktivnosti građana Srbije i Kosova sa ciljem da žive u prosperitetnim društvima, sa jasnom perspektivom članstva u EU i demokratskim ustanovama koje će osigurati saradnju dva multietnička društva koje istorija ne razdvaja, već spaja.

Za takav cilj potreban nam je razgovor u kome će osnovne smernice biti da glavni akteri pregovora u Briselu informišu građane o sporazumima, rokovima i sredstvima za sprovođenje. To znači transparentan odnos, ali i konstruktivnost u dijalogu koji će dati građanima više slobode za kretanje, saradnju u umetnosti i ekonomiji – a ne kao što je to bio čest slučaj, nuditi zabrane i barikade kao osnovu svoje politike. Takođe, za mir nam je potrebna odgovornost prema ratnoj prošlosti i poštovanje najviših standarda ljudskih prava. Zbog toga je ova publikacija novi poduhvat Inicijative mladih za ljudska prava kako bi se društvu dao prostor da debatuje i uči o Kosovu.

Lista e shkurtesave

BeH - Bosnje dhe Hercegovinë
QSEA - Qendra për Studime Euro-Atlantike
CeSID - Qendra për zgjedhje të lira dhe demokraci
BE - Bashkimi Evropian
EULEX – Misioni i Bashkimit Evropian në Kosovë
FDH – Fondi për të Drejtën Humanitare
HRW - Human Rights Watch, organizatë joqeveritare
IOM - Organizata Ndërkombëtare për Migracionin
KFOR – Misioni i Organizatës së Traktatit të Atlantikut të Veriut në Kosovë
KOMS – Organizata ombrellë e rinisë në Serbi
KS targat – Targat që ruajnë neutralitetin e statusit
QUINT - (engl. Quint — „pesëshja”) Aleancë jozyrtare vendimmarrëse e shteteve të përbërë nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe Katërshja e Madhe e Evropës Perëndimore (Italia, Gjermania, Mbretëria e Bashkuar dhe Franca).
MPB - Ministria e Punëve të Brendshme e Republikës së Serbisë
NADA –Koalicioni politik që përfshin DSS e Re, POKS
NATO – Traktati i Atlantikut të Veriut
OSBE – Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim Evropian
UÇK – Ushtria Çlirimtare e Kosovës

RKS targat – shenjat e regjistrimit për targat e Republikës së Kosovës
REL – Radio Evropa e Lirë
RTS – Radio Televizioni i Serbisë
SHBA – Shtetet e Bashkuara të Amerikës
ASSHA –Akademia Serbe e Shkencave dhe e Arteve
PPS – Partia Përparimtare Serbe
KOS – Kisha Ortodokse Serbe
PSS – Partia Socialiste e Serbisë
RFJ – Republika Federale e Jugosllavisë
PKL – Prokuroria për Krime të luftës e Republikës së Serbisë
UN – Kombet e Bashkuara
UNMIK – Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë
UJ – Ushtria e Jugosllavisë
PKTL - Prokuroria për Krimin e Teknologjisë së Lartë të Republikës së Serbisë
AKS – Asociacioni i komunave me shumicë serbe

Hyrje

Që nga përfundimi i konfliktit në Kosovë në vitin 1999, të rinjtë e Kosovës dhe Serbisë luftojnë për të normalizuar marrëdhëniet që do t'u mundësojnë shkëmbimin e papenguar të dy vendeve në nivel politik dhe social. Që nga viti 2018, është vërejtur një përkeqësim serioz i marrëdhënieve dhe dialogu politik ka arritur një nivel të ri të ulët. Interesi publik i Serbisë është që të ketë të rinj që ushqejnë parimet e paqes, njohurive të bazuara në fakte dhe qytetarisë aktive për të kundërshtuar radikalizimin e të rinjve, i cili zakonisht bëhet duke keqpërdorur mitin e Kosovës. Kur është fjala për Kosovën, marrëdhëniet ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, e sidomos serbët nga veriu, qytetarët dhe qytetaret e Serbisë janë të ekspozuar ndaj informacioneve të paverifikuara dhe jo të plota, raportimeve të njëanshme dhe shpeshherë deklaratave nxitëse të zyrtarëve më të lartë shtetërorë. E gjithë kjo çon në mungesën e një reflektimi kritik për marrëdhëniet ndërmjet Kosovës dhe Serbisë dhe në forcimin e ndjenjave nacionaliste - veçanërisht të të rinjtë. Për shkak të mungesës së njohurive dhe kuptimit të konfliktit të Kosovës dhe rolit që ka luajtur Serbia në dekadat e diskriminimit të shqiptarëve në Jugosllavi, të rinjtë shpesh janë të painformuar dhe të pamotivuar për të marrë një rol aktiv në kontributin në avancimin e demokracisë dhe përballjen me të kaluarën, përpjekjet në Serbi.

Anketa e fundit e KOMS ka treguar se të rinjtë në Serbi janë shumë të interesuar për Kosovën si temë. Megjithatë, ka shfaqur edhe shumë tendenca shqetësuese sa i përket qëndrimit të të rinjve ndaj Kosovës dhe shqiptarëve. Rezultatet tregojnë se të rinjtë në Serbi kanë distancën më të madhe etnike ndaj shqiptarëve, ndërsa një rritje e dukshme e të rinjve (31%) votuan për riintegrimin e Kosovës në Serbi me rrugë ushtarake. Kjo është veçanërisht shqetësuese nëse merret parasysh sulmi terrorist i grupit rreth Millan Radoičiqit në Banjska të Kosovës, i cili u parapri nga një fushatë grafiti në vende në Serbi me

mesazhin militant "Kur të kthehet ushtria në Kosovë".

Me qëllim të forcimit të njohurive të të rinjve për Kosovën, si dhe të mendimit kritik për marrëdhëniet komplekse ndërmjet Serbisë dhe Kosovës, Iniciativa të Rinjve për të Drejtat e Njeriut organizoi akademinë "Nyja e Kosovës" për 25 të rinj nga pjesë të ndryshme të Serbisë në kuadër të projektit "Rinia dhe Nyja e Kosovës". Pas akademisë në dhjetor 2023, ku u diskutua historia e konfliktit në Kosovë, aspektet politike dhe juridike të dialogut në Bruksel dhe respektimi i të drejtave të njeriut si në Serbi ashtu edhe në Kosovë, u zgjodh një ekip studiuesesh dhe studiuesish të rinj, i cili nga prilli deri në shtator 2024 ka punuar në tekste që përmbajnë kronologjinë e proceseve më të rëndësishme politike dhe shoqërore në lidhje me Kosovën në periudhën nga 1 janari 2018 deri më 31 dhjetor 2023. Kronologjia e Kosovës 2.0 është për të gjithë ata që janë të interesuar për temën e Kosovës, veçanërisht për të rinjtë. Ky seksion i ngjarjeve dhe aktorëve kryesorë paraqet vazhdimësinë e përpjekjes së Nismës së të Rinjve për të Drejtat e Njeriut për të zgjeruar hapësirën për diskutim të arsyetuar për të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me Kosovën në mënyrë që shoqëria të zhvillojë biseda dhe debate të bazuara në fakte.

Ekipi i studiueseve dhe studiuesve përbëhej nga: Bojan Bogishiq, Velko Jovanoviq, Jovana Gjurgjeviq, Velko Baleviq dhe Aleksandar Radin. Kronologjia e Kosovës është krijuar si aktivitet në projektin "Rinia dhe Nyja e Kosovës" i cili është mbështetur nga Ambasada e Shteteve të Bashkuara të Amerikës në Beograd.

Dialogu i Brukselit: Marrëveshjet dhe zbatimi i tyre

Dialogu i Brukselit përfaqëson procesin e negociatave që filloi më 8 mars 2011 ndërmjet Serbisë dhe Kosovës, me ndërmjetësimin e Bashkimit Evropian, me qëllim të arritjes së marrëveshjes për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet dy palëve dhe lehtësimin e jetës së përditshme të njerëzve në Kosovë.

Bisedimet fillestare u fokusuan në çështje teknike, por në vitin 2012 ato u kthyen në një dialog politik. Në kuadër të dialogut të Brukselit, janë arritur një sërë marrëveshjesh që rregullojnë çështjet si energjia, telekomunikacioni, librat e gjendjes civile, liria e lëvizjes, doganat, por shumë detyrime nga marrëveshja ende nuk janë zbatuar, siç është formimi i Asociacionit/Bashkësia e Komunave Serbe. Ndonëse për formimin e AKS-së u ra dakord që në vitin 2013, deri më sot ajo mbetet pengesa kryesore në marrëdhëniet mes dy palëve.

Pauza në dialog

Gjatë vitit 2018 dhe 2019, dialogu i Brukselit u bllokua pasi qeveria e Kosovës, e udhëhequr nga Ramush Haradinaj, vendosi tarifa 100% për mallrat nga Serbia dhe Bosnja e Hercegovina në nëntor 2018.¹ Qeveria e Kosovës i arsyetoi veprimet e saj me arsyet për forcimin e prodhimit vendor, ekonomisë dhe shtetësisë së Kosovës.² Presidenti serb Aleksandar Vuçiq tha se nuk do të ketë dialog derisa Kosova të tërheqë

1 "Kosova vendosi tarifa doganore 100 për qind për Serbinë dhe Bosnje-Hercegovinën. Mogherini bëri thirrje për anulimin e vendimit", Radio Evropa e Lirë, 21.11.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-uvelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>

2 Njësoj;

vendimin për taksat³, ndërsa kryeministri i Kosovës Ramush Haradinaj tha se nuk do të ketë dialog apo heqje të taksave derisa Serbia ta njohë pavarësinë e Kosovës.⁴ Në korrik, Haradinaj dha dorëheqjen për shkak të ftesës së Gjykatës Speciale për Krimet e Luftës në Kosovë për t'u dëgjuar si i dyshuar.⁵ Meqë nuk u formua shumica e re, në tetor u shpallën zgjedhjet e jashtëzakonshme parlamentare, në të cilat fitoi Lëvizja Vetëvendosje e Albin Kurtit.⁶ Qeveria u formua në shkurt të vitit të ardhshëm.

Pavarësisht ngecjes së dialogut, si pjesë e iniciativës rajonale, u nënshkrua marrëveshja për roaming ndërmjet gjashtë vendeve të Ballkanit Perëndimor⁷, dhe në prill, në kuadër të Samitit të Berlinit, u takuan presidenti serb Aleksandar Vuçiq dhe ai i Kosovës, Hashim Thaçi, por takimi nuk dha rezultat.⁸

Pavarësisht mungesës së dialogut mes dy palëve, SHBA-ja porositi se besojnë se viti 2019 është viti në të cilin është e mundur të arrihet një marrëveshje gjithëpërfshirëse për normalizimin.⁹ Në këtë frymë, në gusht dhe tetor, SHBA-ja emëroi Matthew Palmer si të dërguar special për Ballkanin dhe Richard Grenell si të dërguarin special për negociatat ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, me qëllim të rifillimit

3 Vuçiq: Nuk ka vazhdim të dialogut derisa Prishtina të heq taksat, Radio Evropa e Lirë, 08.02.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29759025.html>;

4 Haradinaj: Zgjidhja e hallevë tona është - nuk ka kthim prapa, pa ndarje dhe pa bashkim", Kossev, 04.07.2019, <https://kossev.info/haradinaj-u-ekskluzivnom-intervjuu-zakossev-ako-nemamo-politicke-odnose-necemo-imati-ni-ekonomske-takse-do-priznanja/>;

5 Amra Zejneli Loxha, "Haradinaj dha dorëheqje për shkak të thirrjes së Gjykatës për Krime të luftës", Radio Evropa e Lirë, 19.07.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30065109.html>;

6 "Zgjedhjet parlamentare të Kosovës 2019 në numra", Kossev, 07.10.2019, <https://kossev.info/izbori-u-brojka/>;

7 "Nënshkruhet marrëveshja rajonale për roaming: çmime dukshëm më të ulëta nga korriku", Al Jazeera, 04.04.2019, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2019/4/4/potpisan-regionalni-sporazum-o-roamingu-od-jula-znatno-nize-cijene>

8 Aleksandar Milladinović, "Samiti i Berlinit: Çfarë ka ndryshuar pas takimit të liderëve rajonalë", BBC, 30.04.2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-48100330>

9 Ognjen Zoriq, "Këshilli i Sigurimit i OKB-së për Kosovën: Kapërcimi i pengesave që ndaluan dialogun", Radio Evropa e Lirë, 08.02.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/savet-bezbednosti-un-prevazi%C4%87i-prepreke-koje-su-zaustavile-dijalog/29758278.html>

të dialogut ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Në vitin 2020, Bashkimi Evropian emëron Miroslav Lajçak si përfaqësues special të BE-së për dialogun ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, dhe që nga emërimi i Riçard Grenel si i dërguar special, SHBA-ja kanë luajtur gjithashtu një rol më aktiv në dialog.¹⁰

Marrëveshja e Uashingtonit

Kosova gjatë vitit 2020 hoqi taksat për mallrat nga Serbia dhe Bosnja e Hercegovina dhe dialogu i Brukselit u rinovua.

Pa koordinim me Bashkimin Evropian, SHBA-ja organizoi një takim mes presidentit serb Aleksandar Vuçiq dhe kryeministrit të Kosovës Avdullah Hoti në Shtëpinë e Bardhë më 4 shtator. Me atë rast u nënshkrua një dokument për normalizimin ekonomik të marrëdhënieve, ku dokumenti dominohej nga çështjet politike ndërkombëtare.¹¹ Nënshkrimi u ndoq nga presidenti amerikan Donald Trump. Dokumenti u bë i njohur si Marrëveshja e Uashingtonit, megjithëse i mungonin elementet e një marrëveshjeje. Serbia dhe Kosova nuk nënshkruan të njëjtin dokument dhe dy versionet e dokumentit ndryshojnë në një pikë.

Disa pika të dokumentit të nënshkruar tashmë ishin objekt i marrëveshjeve të mëparshme të arritura në kuadër të dialogut ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës (hapja dhe operacionalizimi i objekteve në vendkalimin e përbashkët Merdare dhe njohja e diplomave dhe certifikatave profesionale), ndërsa në Bruksel tashmë u mbajtën diskutime themelore për disa çështje (gjetja dhe identifikimi i mbetjeve të personave të zhdukur).

Disa dispozita të dokumentit nuk kanë të bëjnë fare me marrëdhëniet

10 "Historia e dialogut në Bruksel: Çfarë duhet ditur para takimit Kurti-Vuçiq?, Danas, 18.08.2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/istorija-dijaloga-u-briselu-sta-sve-treba-znati-pred-susret-kurtija-i-vucica/>

11 Analiza e dokumenteve të nënshkruara në Shtëpinë e Bardhë, Qendra për Dialog Social dhe Iniciativa Rajonale, https://cddri.rs/wp-content/uploads/2020/09/Analiza-dokumenata-potpisanih-u-Beloi-ku%C4%87i_WEB001.pdf

ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, siç është çështja e rrjetit 5G, dekriminalizimi i homoseksualitetit në vende të tjera dhe marrëdhëniet me Hezbollahun.

Një nga pikat kyçe të dokumentit është ajo që prezanton një moratorium një vjeçar të fushatës së Serbisë për tërheqjen e njohjes së pavarësisë së Kosovës, pra aplikimin e Kosovës për anëtarësim në organizatat ndërkombëtare. Një pikë veçanërisht e diskutueshme është ajo që parashikon njohjen reciproke të Kosovës dhe Izraelit dhe zhvendosjen e ambasadës së Kosovës dhe Serbisë nga Tel Avivi në Jerusalem. Afati i fundit për lëvizjen e ambasadave ishte 1 korriku 2021, të cilin Serbia nuk e përmbushi deri në shtator 2024.

Plani franko-gjerman dhe Marrëveshja e Ohrit

Në vitet në vijim, marrëdhëniet ndërmjet Serbisë dhe Kosovës ishin shumë të tensionuara, të shoqëruara me incidente të shumta, barrikada, bojkot të zgjedhjeve dhe braktisje të institucioneve të Kosovës nga serbët. Në mes të tensionit, në Bruksel u dakordua plani i ri për vazhdimin e dialogut – Marrëveshja për rrugën e normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë, i ashtuquajtur i Plani franko-gjerman. Më 27 shkurt 2023, Përfaqësuesi i Lartë i BE-së për Politikë të Jashtme dhe Siguri, Zhozep Borel, zhvilloi takime të ndara me Aleksandar Vuçiqin dhe Albin Kurtin, ku u ra dakord për draftin për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës.¹² Tashmë më 18 mars u organizua një takim i përbashkët në Ohër ku u ra dakord për Aneksin për zbatimin e Marrëveshjes, e njohur më mirë si Marrëveshja e Ohrit.

Marrëveshja, ndër të tjera, parasheh që të dyja palët të zhvillojnë

12 "Serbia dhe Kosova: Beogradi dhe Prishtina pajtohen me propozimin evropian për Kosovën", thotë Borel, Vuçiq insiston në Bashkimin e Komunave Serbe, BBC, 27.02.2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-64771528>

marrëdhënie të mira fqinjësore, të njohin reciprokisht dokumentet dhe simbolet, se Serbia nuk do të kundërshtojë anëtarësimin e Kosovës në organizatat ndërkombëtare dhe se të dyja palët do të udhëhiqen nga qëllimet dhe parimet e Kartës së OKB-së, duke përfshirë respektimin e integritetit territorial.¹³ U riafirmua edhe detyrimi nga Marrëveshja e Brukselit e vitit 2013 se asnjë palë nuk do të bllokojë përparimin e palës tjetër në rrugën drejt BE-së.

Marrëveshja dhe Aneksi nuk u nënshkruan, por u arrit një marrëveshje me gojë lidhur me përmbajtjen e tekstit. Ka pasur spekulime për obligimin e asaj që është marrë vesh në Bruksel dhe Ohër, sidomos duke pasur parasysh se Aleksandar Vuçiq ka insistuar se ai nuk nënshkroi dhe as nuk pranoi gjë.¹⁴ Megjithatë, me ndryshimet në kapitullin 35 të negociatave në negociatat e anëtarësimit me Serbinë, më 22 prill 2024, detyrimet nga Marrëveshja dhe Aneksi për zbatimin e marrëveshjes u bënë pjesë integrale e procesit të negociatave ndërmjet Serbisë dhe Kosovës në kuadër të integritetit evropian të Serbisë.¹⁵ Presidentja e Komisionit Evropian, Ursula von der Leyen, gjatë vizitës së saj në Prishtinë dhe Beograd në tetor të vitit 2023, tha se zbatimi i marrëveshjes së rënë dakord do të thotë njohje de facto e pavarësisë së Kosovës.¹⁶

13 "Ky është teksti i marrëveshjes për të cilën ranë dakord Vuçiq dhe Kurti", Radio Evropa e Lirë, 28.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kurti-srbija-kosovo-stoji-u-sporazumu/32292258.html>

14 Jellena Jelovac "Çfarë ishte kjo President? Vuçiqi "nuk nënshkroi asgjë", por marrëveshja me Prishtinën u bë pjesë e kapitullit 35", nova.rs, <https://nova.rs/vesti/politika/sta-ovo-bi-predsednice-vucic-nista-nije-potpisao-ali-sporazum-s-pristinom-postao-deo-poglavlja-35/>

15 Nikolla Radishiq, "Marrëveshja e Ohrit ka hyrë zyrtarisht në kornizën e negociatave për anëtarësimin e Serbisë në BE", N1, 22.04.2024, <https://n1info.rs/vesti/ohridski-sporazum-i-formalno-usao-u-pregovaracki-okvir-za-clanstvo-srbije-u-eu/>

16 Ursula von der Leyen: Zbatimi i Marrëveshjes së Ohrit është një njohje de facto e Kosovës, N1, 31.10.2023, <https://n1info.rs/vesti/ursula-fon-der-lajen-ohridski-sporazum-de-fakto-priznanje/>

Ideja e demarkacionit

Gjatë vitit 2017 u (riaktualizua) mundësia e demarkacionit ndërmjet Serbisë dhe Kosovës (serbe dhe shqiptarë) dhe u diskutua më intensivisht gjatë vitit 2018. Në mars të vitit 2018, presidenti i Kosovës, Hashim Thaçi, deklaroi se që nga fillimi i dialogut ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës në vitin 2011, pala serbe ka përmendur mundësinë e ndarjes së Kosovës, por se ai nuk dëshiron të diskutojë për këtë.¹⁷ Gjatë këtij viti, Thaçi ka theksuar se në dialogun Beograd-Prishtinë do të ketë edhe diskutime për korigjimin e kufijve, për çka e kritikoi opozita në Kosovë, duke theksuar se termi "korigjim i kufijve" në fakt është një eufemizëm për ndarjen e Kosovës.¹⁸ Ramush Hardinaj, kreu i Aleancës për Ardhmërinë e Kosovës, në disa raste ka përjashtuar mundësinë e ndonjë ndarje të Kosovës apo shkëmbim terriroresh dhe ka treguar se për këtë ide kanë punuar, përveç Thaçit dhe Vuçiqit, kryeministri i Shqipërisë Edi Rama dhe Përfaqësuesja e Lartë e BE-së për Politikën e Jashtme Federika Mogerini.¹⁹ Edhe Thaçi në mënyrë deklarative e hodhi poshtë ndarjen, por theksoi se është i gatshëm të diskutojë mundësinë e aneksimit të Luginës së Preshevës në Kosovë.²⁰ Megjithatë, qëndrimi i autoriteteve të Kosovës për këtë çështje mbeti i paqartë dhe kontradiktor, sidomos para se të zbulohet se Ministria e Integritetit Evropian e Kosovës ka angazhuar një kompani për marrëdhënie me publikun nga Franca për të promovuar idenë e

17 Die Morina, "Thaçi: Serbia Leaders Pushed for Kosovo Division", Balkan Insight, 30.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/30/thaci-claims-serbia-pushed-for-kosovo-division-03-30-2018/>

18 Përparim Isufi and Gordana Andric, "Kosovo President Accused of Planning Land Swap with Serbia", Balkan Insight, 01.08.2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/01/kosovo-president-accused-of-planning-land-swap-with-serbia-08-01-2018/>

19 "Haradinaj: Ideja për ndarjen e Kosovës u ndal në Berlin", Kossev, 30.08.2019, <https://kossev.info/haradinaj-ideja-o-podeli-kosova-zaustavljena-u-berlinu/>

20 Die Morina, "Thaci's 'Corrections' Call Raises Spectre of Kosovo's Partition", Balkan Insight, 02.08.2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/02/thaci-s-corrections-call-raises-spectre-of-kosovo-s-partition-08-02-2018/>

ndryshimit të kufijve.²¹ Qëndrimi i Serbisë, nga ana tjetër, u mishërua në deklaratat e presidentit Aleksandër Vuçiq, i cili haptas fliste se ishte pro demarkacionit.²²

Komuniteti ndërkombëtar ishte i ndarë për këtë çështje. Këshilltari i Sigurisë Kombëtare i SHBA-së, John Bolton, deklaroi se SHBA-ja nuk e përjashtojnë këtë mundësi dhe nuk janë kundër shkëmbimit të territoreve ndërmjet Serbisë dhe Kosovës nëse të dyja palët bien dakord për një gjë të tillë.²³ Për kancelarin austriak Sebastian Kurz, ndarja është një zgjidhje e pranueshme.²⁴ Nga ana tjetër, kancelarja gjermane Angela Merkel shprehu kundërshtimin e saj të fortë ndaj ndryshimeve të kufijve në Ballkanin Perëndimor.²⁵ As Rusia nuk e pa me dashamirësi idenë e ndarjes së Kosovës.²⁶

Kisha Ortodokse Serbe ka refuzuar një zgjidhje për çështjen e Kosovës që përfshin njohjen ose ndarjen e Kosovës, duke deklaruar se kjo do të çonte në mënyrë të pashmangshme në emigrimin e shumicës së popullsisë së mbetur serbe nga Kosova.²⁷ Në idenë e demarkacionit kishte dyshime edhe presidenti i SANU-së, Vlladimir Kostiq, i cili theksoi

21 Jeta Xharra, "Kosovo Taxpayers' Money Was Used to Promote Border Changes", Balkan Insight, 28.05.2020, <https://balkaninsight.com/2020/05/28/kosovo-taxpayers-money-was-used-to-promote-border-changes/>

22 Aleksandra Nenadović, "Presidenti i Serbisë për demarkacion me shqiptarët", VoA, 09.08.2018, <https://www.glasamerike.net/a/predsednik-srbije-za-razgrani%C4%8Denje-sa-albancima-aleksandar-vucic/4520385.html>

23 Filip Rudic, "US Won't Oppose Serbia-Kosovo Border Changes – Bolton", Balkan Insight, 24.08.2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/24/us-will-not-weigh-in-on-serbia-kosovo-partition-08-24-2018/>

24 "Kurz: Zgjidhja për Kosovën vetëm me fuqitë e mëdha" Danas, 03.04.2019, <https://www.danas.rs/vesti/politika/kurz-resenje-za-kim-samo-uz-velike-sile/>

25 Branka Trivić, "Vuçiqi kalon "kufirin" e Angela Merkelit?", Radio Evropa e Lirë, 14.08.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-nemacka-kosovo-vucic-merkel-razgranicenje/29433746.html>

26 "Bocan-Kharchenko për Kosovën: Zgjidhja vetëm si kompromis, ne nuk mbrojmë ndarje", Kossev, 15.09.2019, <https://kossev.info/bocan-harcenko-o-kosovu-resenje-samo-ka-kompromis-ne-zalazemo-se-za-podelu/>

27 Kuvendi i Kishës Ortodokse Serbe: Kosova është pjesë e Serbisë, njohja apo ndarja e papranueshme, N1, 17.05.2019, <https://n1info.rs/vesti/a484499-spc-protiv-podele-ili-priznanja-kosova/>

se duhet sqaruar se çfarë nënkupton kjo ide.²⁸ Sipas një sondazhi të vitit 2020 nga Qendra për Studime Euro-Atlantike (CEAS) dhe Qendra për Zgjedhje të Lira dhe Demokraci (CeSID), 21% e qytetarëve serbë do të mbështesnin demarkacionin e Serbisë dhe Kosovës.

Çështja e demarkacionit asnjëherë nuk ka qenë pjesë e negociatave zyrtare mes dy palëve në Bruksel dhe sot e kësaj dite nuk është e qartë se çfarë nënkuptohet me demarkacion. Në vitet në vijim nuk u fol më për këtë.

Marrëveshja për Lirinë e Lëvizjes dhe Targat (2011)

Në Bruksel në vitin 2011, në kuadër të dialogut teknik, u nënshkrua Marrëveshja Teknike për Lirinë e Lëvizjes, e cila ishte planifikuar të zbatohet nga nëntori i të njëjtit vit. Kjo marrëveshje synonte të zvogëlonte vështirësitë në lidhje me lirinë e lëvizjes duke u mundësuar qytetarëve të Kosovës dhe qytetarëve të Serbisë që të lëvizin lirshëm brenda territoreve të Kosovës dhe Serbisë me letërnjoftime (pa pasaportë). Prandaj, në praktikë është e mundur të ushtrohet e drejta e lëvizjes së lirë për të gjithë njerëzit, pavarësisht nga lloji i dokumenteve që zotërojnë, pa procedura të veçanta administrative dhe administrative që do të kishin të bënin me çështjet e statusit. Është me rëndësi të përmendet në këtë pikë se, nga viti 2008 deri në arritjen e kësaj marrëveshjeje, qytetarët e Kosovës të cilët nuk kishin dokumente serbe apo dokumente të lëshuara nga administrata e përkohshme e UNMIK-ut nuk u lejuan të udhëtojnë nëpër Serbi dhe që nga viti 2010 atë të drejtë nuk e kishin as automjetet me targat RKS. Serbia nje vetëm targat KS (të cilat ruajnë statusin neutral), por jo RKS (që përfaqësojnë Republikën e Kosovës). Hyrja në Serbi nuk

28 "Akademiku Kostiq: Ne dhe ata njerëz në Kosovë jemi thjesht idiotë të dobishëm të përdorur nga të mëdhenjtë në lojën e pushteteve të tyre.", Kossev, 11.09.2018, <https://kossev.info/akademik-kostic-mi-i-taj-narod-na-kosovu-predstavljamo-samo-korisne-idiote-koje-koriste-veliki-u-igri-svojih-moci/>

është penguar për targat RKS, por pronarët e këtyre automjeteve kanë marrë targa të përkohshme serbe kur udhëtonin për në Serbi.

Marrëveshja e vitit 2011 parashikonte hapjen e dy pikave tranzite nga Serbia në vendet e treta, për qytetarët e Kosovës, një në mes të Serbisë dhe Hungarisë (Horgoš - Rösztke) dhe një ndërmjet Serbisë dhe Kroacisë (Batrovci-Bajakovë). Në vitin 2014, palët ranë dakord për zgjerimin e mëtejshëm të Marrëveshjes për Lirinë e Lëvizjes në gjashtë pika të tjera tranziti. Kjo përfshinte dy aeroporte në Serbi (Beograd dhe Nish) dhe katër tranzite të tjera, Shid-Tovarnik, ndërmjet Serbisë dhe Kroacisë; Kelebia-Tompa, ndërmjet Serbisë dhe Hungarisë; Preshevë-Tabanovcë, ndërmjet Serbisë dhe Maqedonisë së Veriut; dhe Gradinjë-Kalotinë, ndërmjet Serbisë dhe Bullgarisë.

Në shtator të vitit 2016, Beogradi dhe Prishtina ranë dakord për përdorimin e afisheve mbi targat RKS kur udhëtoni nëpër Serbi, si dhe mbi targat serbe kur udhëtonin në Kosovë. Megjithatë, kjo masë, pasi u dakordësua, nuk u realizua në praktikë. Është gjithashtu e rëndësishme të theksohet se në kuadër të dialogut teknik është arritur marrëveshje për vazhdimin e vlefshmërisë së targave KS, të cilat nga pikëpamja serbe janë “me status neutral” për pesë vjet, d.m.th. deri në vitin 2016, dhe më pas vlefshmëria u zgjat nga viti 2016 edhe për pesë vite të tjera, pra deri në vitin 2021. Megjithatë, në vitin 2020, Qeveria e Kosovës hoqi targat KS. Një vendim i tillë ka lënë një numër të madh të pronarëve të veturave me targa KS vetëm me një mundësi, që është riregjistrimi i automjetit me targa RKS.

Në shtator të vitit 2021, kryeministri i Kosovës Albin Kurti merr vendimin e shpallur prej kohësh për zbatimin e parimit të “reciprocitetit”, i cili ndalon qarkullimin e automjeteve me targa serbe në Kosovë dhe lë të kuptohet për konfiskimin e veturave me targa të lëshuara nga Republika e Serbisë për qytetet e Kosovës. Qeveria e Kosovës dërgoi forca speciale policore me automjete të blinduara në veri të Kosovës për të zbatuar këtë vendim. Të pakënaqur me vendimin dhe vendosjen

e mjeteve të blinduara të forcave speciale të policisë, serbët në veri të Kosovës kanë bllokuar rrugët (me kamionë, vetura dhe trupa të tyre) që të çojnë në dy vendkalime me Serbinë - Jarinja dhe Bërnjak. Përfundimi i bllokadës u kushtëzua me anulimin e këtij vendimi. Pas 12 ditësh bllokadë dhe tensioni, me ndërmjetësimin e përfaqësuesve të BE-së, u arrit kompromisi dhe tërheqja e forcave speciale policore nga Jarinja dhe Bërnjaku, vendosja e përkohshme e pjesëtarëve të KFOR-it dhe zhbllokimi i njëkohshëm i rrugëve nga serbët e Kosovës. I ashtuquajtur regjimi i afisheve (nga viti 2016) me mbulim të detyrueshëm të pjesëve të targave, si masë e përkohshme para marrëveshjes përfundimtare për targat e cila duhet të arrihet në vitin 2022. Për këtë qëllim u formua Grupi i Punës, i cili duhej të arrinte një marrëveshje përfundimtare për çështjen e lirisë së lëvizjes dhe targave, brenda gjashtë muajve. Ripërdorimi i afisheve është planifikuar për gjashtë muaj, në të cilën ekipet e Beogradit dhe Prishtinës duhet të arrijnë një zgjidhje të përhershme dhe të qëndrueshme.

Në prill 2022, ai afat skadoi dhe delegacionet negociuese nuk ranë dakord se si duhet të duket zgjidhja përfundimtare për lirinë e lëvizjes dhe targat. Prandaj, Qeveria e Kosovës ka vendosur sërish që rregullat e reja t'i zbatojë vetë. Konkretisht, në korrik të vitit 2022, me vendim të Qeverisë së Kosovës është dhënë mundësia që më 1 gusht të fillojë periudha e riregjistrimit të automjeteve me targa serbe të qyteteve të Kosovës në targa RKS. Për qytetarët që dëshirojnë ta bëjnë këtë, ofrohen përfitime, si përjashtimi nga detyrimet doganore për automjetet që tashmë janë zhdoganuar në Serbi. Në të njëjtën kohë, ata që nuk i riregjistrojnë automjetet e tyre pas afatit dy mujor kërcënohen me “konfiskim”. Vendimi i Qeverisë së Kosovës parashihte edhe masën e reciprocitetit ndaj Serbisë në formë të lëshimit të të ashtuquajturave letrave “hyrje dhe dalje”, siç thuhet në marrëveshjen e vitit 2011, apo “letër deklarate”, siç e quan Qeveria e Kosovës, për të gjithë qytetarët që paraqiten në vendkalimet me Kosovën me letërnjoftime të Serbisë. Të pakënaqur me vendimin, serbët në veri të Kosovës sërish i kanë bllokuar rrugët me barrikada dhe kategorikisht

kanë refuzuar ta zbatojnë vendimin. Me ndërmjetësimin e BE-së dhe Ambasadës Amerikane në Prishtinë, është shmangur përshkallëzimi i mëtejshëm me faktin se Qeveria e Kosovës ka pranuar rekomandimet e BE-së dhe Ambasadës Amerikane për shtyrjen e zbatimit të vendimit për një muaj, d.m.th. deri më 1 shtator 2022.

Më 4 janar 2024, Qeveria e Kosovës ka miratuar vendim për heqjen e regjimit të afisheve letër për veturat me targa të Serbisë dhe, siç thuhet në njoftimin e Qeverisë së Kosovës, si “akt i fqinjësisë së mirë dhe pas njohjes së plotë të targave të Kosovës nga Serbia”.

Drejtori i Zyrës për Kosovë dhe Metohi, Petar Petković, më 25 dhjetor 2023 ka njoftuar se Qeveria e Serbisë ka marrë një vendim që mundëson lëvizjen e lirë për të gjitha automjetet nga Kosova, që ishte obligim i saj nga marrëveshja për lirinë e lëvizjes nga viti 2011.

Më pas, Petković, në një deklaratë për gazetarët, theksoi se një pjesë e vendimit është një mohim që thotë qartë se kjo nuk do të thotë njohje e Kosovës dhe as nuk mund të interpretohet si pëlqim i Beogradit për të devijuar nga të drejtat e garantuara me Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurimit të OKB-së, si dhe se vendimi do të zbatohet nga 1 janari.

Tabela e marrëveshjeve:

DATA E NËNSHKRIMIT	TITULLI I MARRËVESHJES	STATUSI I MARRËVESHJES
02.07.2011	Marrëveshja për librat amzë	Zbatuar plotësisht
02.07.2011	Marrëveshja për lirinë e lëvizjes	Zbatuar plotësisht
02.09.2011	Marrëveshja për kadastër	Nuk është zbatuar
02.09.2011	Marrëveshja e vulës doganore	Zbatuar plotësisht
21.11.2011	Marrëveshja për njohjen e ndërsjellë të diplomave universitare	Zbatuar kryesisht
02.12.2011	Marrëveshja për menaxhimin e integruar të vendkalimeve	Zbatuar kryesisht
23.02.2012	Protokolli teknik për zbatimin e marrëveshjes për menaxhimin e integruar të vendkalimeve	Zbatuar kryesisht
24.02.2012	Marrëveshja për përfaqësimin rajonal	Zbatuar plotësisht
04.12.2012	Marrëveshja e Shkëmbimit të Oficerëve Ndërlidhës	Zbatuar plotësisht
09.01.2013	Marrëveshja për procedurat e ndihmës juridike ndërmjet palëve	Zbatuar pjesërisht

17.01.2013	Marrëveshja për mbledhjen e të hyrave doganore në veri dhe fondin zhvillimor	Zbatuar plotësisht
19.04.2013	Marrëveshja e parë mbi parimet që rregullojnë normalizimin e marrëdhënieve (e ashtuquajtura Marrëveshja e Brukselit)	Zbatuar pjesërisht
19.04.2013	Plani për zbatimin e marrëveshjes së parë për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës	Zbatuar pjesërisht
07.08.2013	Marrëveshja për krijimin e vendkalimeve të përhershme kufitare	Zbatuar pjesërisht
08.09.2013	Marrëveshja për energjinë	Në procesin e zbatimit
08.09.2013	Marrëveshja për Telekomunikacionin	Zbatuar kryesisht
13.12.2013	Marrëveshjet e dhomave të tregtisë	Zbatuar plotësisht
14.11.2014	Marrëveshja për vizitat zyrtare	Zbatuar kryesisht
09.02.2015	Marrëveshja për integrimin e gjyqësorit	Zbatuar plotësisht
26.03.2015	Marrëveshja për integrimin e mbrojtjes civile	Zbatuar plotësisht

26.05.2015	Marrëveshja për njohjen reciproke të sigurimit të automjeteve	
25.08.2015	Marrëveshja mbi parimet e përgjithshme - elementet kryesore të AKS	Nuk është zbatuar
25.08.2015	Marrëveshja për rivitalizimin e urës në Mitrovicë	Zbatuar pjesërisht
25.08.2015	Konkluzionet e ndërmjetësuesit të BE-së për zbatimin e marrëveshjes për energjinë	Në proces zbatimi
25.08.2015	Marrëveshja e dytë për energjinë	Në proces zbatimi
26.08.2015	Plani i veprimit në lidhje me telekomunikacionin	Në proces zbatimi
29.09.2015	Konkluzione për njohjen reciproke të diplomave	Zbatuar pjesërisht
19.01.2016	Konkluzionet për zbatimin e marrëveshjeve origjinale	Nuk është zbatuar
19.04.2016	Marrëveshje për njohjen e ndërsjellë të certifikatave për drejtuesit dhe veturat	Zbatuar plotësisht

13.09.2016	Marrëveshjet në lidhje me finalizimin e zbatimit të marrëveshjes për lirinë e lëvizjes	Zbatuar plotësisht
13.11.2016	Konkluzionet e ndërmjetësuesit të BE-së për zbatimin e marrëveshjes për telekomunikacionet	Zbatuar pjesërisht
30.11.2016	Konkluzionet e ndërmjetësit të BE-së për gjyqësorin	Zbatuar pjesërisht
04.09.2020	Marrëveshja e Uashingtonit	Zbatuar pjesërisht
30.09.2021	Takimi i kryenegociatorëve - Marrëveshja për targa	Zbatuar plotësisht
21.06.2022	Udhërrëfyesi për zbatimin e Marrëveshjes për Energjinë	Në procesin e zbatimit
27.02.2023	Marrëveshja për rrugën e normalizimit të marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë (i ashtuquajtur i Plani franko-gjerman)	Nuk është zbatuar
18.03.2023	Aneksi për zbatimin e Marrëveshjes për rrugën drejt normalizimit të marrëdhënieve (e ashtuquajtura Marrëveshja e Ohrit)	Nuk është zbatuar

Qëndrimi ndaj luftës: gjykimet për krime të luftës, përkujtimore, çështja e të pagjeturve dhe e drejta për t'u kthyer

Çështja e të pagjeturve, të zhvendosurve dhe e drejta për t'u kthyer

Ndërmjet marsit dhe qershorit 1999, forcat ushtarake dhe policore serbe dëbuan afërsisht 863,000 shqiptarë të Kosovës dhe kryen disa nga shkeljet më masive të të drejtave të njeriut gjatë luftës në Kosovë. Pas nënshkrimit të Marrëveshjes së Kumanovës më 9 qershor 1999 dhe tërheqjes së forcave serbe, shqiptarët e Kosovës fillojnë të kthehen në shtëpitë e tyre. Sipas të dhënave të UNHCR-së, deri në gusht të vitit 1999, mbi 90 për qind e refugjatëve shqiptarë të Kosovës u kthyen në Kosovë.²⁹ Në atë periudhë, serbët filluan të largoheshin nga Kosova, kryesisht nga frika e hakmarrjes së shqiptarëve për krimet e kryera të luftës dhe persekutimin e popullatës. Sipas të dhënave të Komisarariatit për Refugjatë dhe Migrim të Republikës së Serbisë dhe UNHCR-së, në mars të vitit 2000 në Serbi janë regjistruar 187.129 persona të zhvendosur nga Kosova. Numri i personave të zhvendosur nga Kosova që jetojnë sot në Serbi është afër 195,000, prej të cilëve 68,500 janë veçanërisht të cënueshëm dhe jetojnë në kushte shumë të vështira. Kur flasim për këtë, qendra e fundit kolektive në territorin e Serbisë gjendet në Bujanoc dhe është në proces mbylljeje³⁰.

29 Kosovo Crisis Update, UNHCR, <https://www.unhcr.org/news/kosovo-crisis-update-56>
30 Serbia 2023 Report, European Union, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/9198cd1a-c8c9-4973-90ac-b6ba6bd72b53_en?filename=SWD_2023_695_Serbia.pdf

Serbët në Kosovë, të cilët janë nga 90,000 deri në 100,000, jetojnë sot në katër komuna në veri, si dhe në zona më të vogla në pjesën qendrore dhe jugore të Kosovës, siç janë komunat e Graçanicës dhe Shtërpcës. Sipas të dhënave të UNHCR-së, rreth 30,000 serbë dhe anëtarë të kombeve të tjera pakicë janë kthyer në Kosovë që nga viti 1999; nga viti 2017 deri në vitin 2021, janë regjistruar gjithsej 1,778 kthime vullnetare.

Kur bëhet fjalë për të zhdukurit, në periudhën nga 1 janari 1998 deri më 31 dhjetor 2000 janë zhdukur 6065 persona. Sot, rreth 1,617³¹ janë ende të zhdukur, sipas Komitetit Ndërkombëtar të Kryqit të Kuq.³² Në publikimin e fundit, "Dinjiteti për të Pagjeturit", Fondi për të Drejtën Humanitare dhe Fondi i Kosovës për të Drejtën Humanitare theksojnë se 1636 persona të tjerë janë të zhdukur.³³

Mungesa e vullnetit politik në Beograd dhe Prishtinë, bashkëpunimi i ngadaltë dhe i parregullt ndërmjet institucioneve të Serbisë dhe Kosovës, progresi i ngadalshëm në negociata, mbyllja e komuniteteve etnike në Kosovë, fjalimet nxitëse nga figura të shquara në të dy vendet, sulmet ndaj të kthyerve dhe pronës së tyre, sulme në ndërtesa fetare të Kishës Ortodokse Serbe, refuzimi i komuniteteve lokale për të pranuar kthimin e personave të një kombësie tjetër, glorifikimi i kriminelëve të luftës dhe mohimi i përgjegjësisë së tyre, janë vetëm disa nga arsyet pse është bërë pak përparim në lidhje me çështjet e personave të zhdukur dhe të zhvendosur në Kosovë.

31 Të dhënat nga Komisioni Qeveritar për Persona të Zhdukur në Kosovë.

32 Kosovo*, Komisioni Ndërkombëtar për Personat e Zhdukur, <https://icmp.int/sr/nedostaje/gde-su-nestali/kosovu/>

33 "Dinjiteti për të Zhdukurit", Fondi për të Drejtën Humanitare, <http://www.hlc-rdc.org/?p=39902>;

2018:

- Janar: Qeveria e Republikës së Kosovës ka miratuar Rregulloren për Kthimin e Personave të Zhvendosur, e cila duhet të sigurojë bashkëpunim më të mirë në mes të zyrave komunale për kthim me Ministrinë për Komunitete dhe Kthim dhe t'ua lehtësojë personave të zhvendosur qasjen në institucionet e Kosovës me më pak burokraci dhe transparencë e rritur.³⁴
- Në fillim të vitit, komuna e Graçanicës nënshkroi një memorandum bashkëpunimi me Organizatën Ndërkombëtare për Migrim (IOM), në bashkëpunim me Ministrinë e Kosovës për Komunitete dhe Kthim, e cila ofron ndihmë në formë të ndërtimit dhe rindërtimit të shtëpive për familjet e të kthyerve dhe personat e zhvendosur brenda vendit.
- 24 korrik: Krerët e qeverive të vendeve pjesëmarrëse në Procesin e Berlinit nënshkruan në Londër Deklaratën e Përbashkët për Personat e Zhdukur në kuadër të Procesit të Berlinit³⁵, ku shtetet – përfshirë Kosovën dhe Serbinë – morën përsipër të bashkëpunojnë dhe të bëjnë përpjekje për gjetjen e të zhdukurve, si dhe, ndër të tjera, të përmbahen nga politizimi i çështjes së personave të zhdukur.
- Në raportin e Departamentit të Shtetit për vitin 2018³⁶ u vlerësua se kthimi i të zhvendosurve u shoqërua me incidente dhe hezitim të komunitetit lokal për të pranuar të kthyerit. Në raport thuhet se Qeveria e Republikës së Kosovës nuk ka ndërmarrë hapat e nevojshëm për parandalimin e dukurive të tilla dhe për të siguruar

34 Rregullorja e Qeverisë së Republikës së Kosovës nr. 01/2018 për kthimin e personave të zhvendosur dhe zgjidhje të përhershme, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15942>

35 Deklarata e Përbashkët për Personat e Zhdukur në Procesin e Berlinit <https://www.icmp.int/wp-content/uploads/2018/09/Deklaracija-o-nestali-osobama-bcs.pdf>

36 Kosovo 2018 Human Rights Report, US Department of State. Raporti i plotë: <https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/kosovo/>

një proces të qetë të kthimit. Arrestimet e serbëve, të cilat përfaqësuesit politikë serbë i vlerësojnë si presion për të penguar kthimin e të shpërngulurve, në Raport janë renditur si problem që duhet zgjidhur sa më parë.³⁷

2019:

- 4 shtator: Organizata gjermane ASB ka shpallur thirrje publike për personat e zhvendosur brenda vendit, të cilët janë të interesuar të kthehen në Kosovë, dhe të cilët mund të aplikojnë për pajisje, makineri dhe vegla për të filluar një biznes, si dhe trajnime për fillimin e një biznesi. Parashikohet që të pajisen 54 familje dhe të trajnohen 39 familje.
- Sipas raportit të Fondit për të Drejtën Humanitare (FDH) në vitin 2019, 1669 persona ishin të zhdukur në Kosovë.³⁸
- Në raportin e misionit të OSBE-së në Kosovë, thuhej se nga korriku 2015 deri në dhjetor 2019, në tërë Kosovën kanë ndodhur 1621 incidente, “duke ndikuar potencialisht në perceptimin e sigurisë së komuniteteve në pakicën numerike në nivel komunal”. Thyerjet në shtëpitë e serbëve të kthyer janë lloji më i zakonshëm i incidentit. Në raport thuhet gjithashtu se reagimi i autoriteteve lokale komunale dhe policisë së Kosovës ndaj dhunës ndaj të kthyerve është i dobët dhe i pamjaftueshëm.³⁹
- Sipas vlerësimit të UNHCR-së, 28,302 persona të zhvendosur, kryesisht me kombësi serbe, janë kthyer në Kosovë që nga dhjetori

37 Njësoj;

38 KOMRA u bëri thirrje vendeve të ish-Jugosllavisë që të merren me çështjen e të pagjeturve, N1 (29. 8. 2019): <https://n1info.rs/region/a521502-rekom-pozvao-zemlje-bivse-jugoslavije-da-se-pozabave-pitanjem-nestalih/>

39 OSBE: Tensionet mes komuniteteve në lidhje me kthimin e të zhvendosurve - një problem ekzistues dhe i përsëritur, KoSSev (30. 7. 2021): <https://kossev.info/oeps-tenzije-medju-zajednicama-okolo-povratka-raseljenih-problem-koji-postoji-i-ponavlja-se/>

2019. Gjithashtu, deri në dhjetor 2019, në Kosovë kishte ende 16,151 persona të zhvendosur brenda vendit.⁴⁰

- Deri në dhjetor 2019, vetëm 32 komuna në Kosovë kishin themeluar Komitetet Komunale për Kthim, formimi i të cilave është paraparë me Rregullore nga janari 2018.⁴¹

2020:

- Ministria e Kosovës për Komunitete dhe Kthim, në kuadër të projektit “Kthimi dhe riintegrimi në Kosovë (EU RRK-5)”, i cili është financuar nga Zyra e BE-së në Kosovë, me bashkëfinancim nga Ministria e Punëve të Jashtme dhe implementuar nga Organizata Ndërkombëtare e Refugjatëve, pajisi rreth 50 familje të kthyer.⁴²
- 16 nëntor: Një varr masiv me trupa të shqiptarëve të Kosovës është zbuluar në minierën e Kizhevakut afër Rashkës – varri i pestë masiv në Serbi. Mbetjet njerëzore janë gjetur nga ekspertë të Misionit të Bashkimit Evropian në Kosovë (EULEX), Institutit të Kosovës për Mjekësi Ligjore dhe Komisionit të Qeverisë së Serbisë për Persona të Zhdukur. Më 20 nëntor, EULEX-i njoftoi se ekspertët e tyre po gjurmoojnë edhe në Kizhevak që nga viti 2015 dhe se kanë bërë përparim falë fotografive ajrore.⁴³ Kryetari i Komisionit për Persona të Zhdukur të Qeverisë së Serbisë, Velko Odallovic, tha se besohet se në varr ka nga 15 deri në 17 trupa.
- Janë mbyllur katër qendra kolektive për personat e zhvendosur brenda Republikës së Serbisë në territorin e Kosovës. Kanë

40 Njësoj;

41 Njësoj;

42 MKK: Pajisja e dymbëdhjetë shtëpive të të kthyerve dhe personave të zhvendosur, KoSSev, 12. 9. 2020, <https://kossev.info/mzpp-opremljeno-dvanaest-kuca-povratnika-i-raseljenih-lica/>

43 Kizhevak explained: EULEX experts describe how they identified the exact location where the human remains were discovered, EULEX, 20.11.2020, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,1267>

mbetur të funksionojnë pesë qendra kolektive - katër në territorin e Kosovës dhe një në Bujanoc. Në qendra ka gjithsej 184 persona: 168 persona të zhvendosur brenda vendit dhe 18 refugjatë.⁴⁴

2021:

- 30 shtator: Eshtrat e nëntë shqiptarëve që u gjetën në një varrezë masive në minierën e Kizhevakut afër Rashkës janë kthyer në Kosovë. Ata janë zhdukur që nga masakra në fshatin Rezale të Kosovës më 5 prill 1999, kur pjesëtarët e Ushtrisë Jugosllave dhe Ministrisë së Punëve të Brendshme i përzunë fshatarët nga shtëpitë e tyre dhe më pas vranë të paktën 41 civilë shqiptarë, 39 prej tyre në një ekzekutim masiv. Trupat e tyre ishin të mbuluar me dhe, dhe disa prej mbetjeve u zbuluan vite më vonë në një varr masiv në Rudnicë⁴⁵.

2022:

- Në Kosovë, 1621 persona janë ende të zhdukur. Shoqatat e familjeve të të pagjeturve theksuan se po luftojnë për të gjetur të vërtetën dhe se shpeshherë në këtë pengohen nga përfaqësuesit e Serbisë dhe Kosovës.⁴⁶
- Komisioni i Qeverisë së Republikës së Serbisë, i cili ishte ngarkuar me hartimin e Ligjit për Personat e Pagjetur, njoftoi se ligji është pothuajse i përfunduar, por se ende nuk ka hyrë në procedurë parlamentare, pa dhënë shpjegime se pse.⁴⁷

44 M. Millosavljeviq, M. Radovanoviq, Analiza e pengesave në procesin e kthimit të personave të zhvendosur nga lufta në Kosovë në periudhën 2017-2021, Beograd 2022, f. 3.

45 Dosja: Rudnica, Fondi për të Drejtën Humanitare, https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_sr.pdf

46 Beta, Shoqata e të Zhdukurve: Nuk janë gjetur edhe 1621 persona nga Kosova, N1, 26.08.2022, <https://n1info.rs/vesti/udruzenje-nestalih-nije-nadjeno-jos-1-621-lice-s-kosova/>

47 A. Saviq, M. Millosavljeviq, M. Radovanoviq, Efektiviteti i mekanizmit të institucioneve të Serbisë dhe Kosovës në gjetjen e personave të zhdukur nga lufta në Kosovë në periudhën 2016-2020, Beograd 2021, f. 18.

- Gjatë vitit, Avokatit të Popullit në Kosovë i janë dorëzuar 77 ankesa për shkelje të të drejtave të njeriut nga komuniteti kombëtar serb.⁴⁸

2023:

- 2 maj: Kosova dhe Serbia miratuan Deklaratën për Personat e Zhdukur në Bruksel,⁴⁹ me të cilën morën përsipër të bashkëpunojnë së bashku për gjetjen e varreve dhe monitorimin e zhvarrimeve, përdorimin e të dhënave satelitore dhe teknologjinë tjetër të avancuar në zbulimin e varrezave masive, sigurimin adekuat të të drejtave dhe t'u përgjigjen nevojave të familjeve të personave të zhdukur etj.
- 30 gusht: Ministri i Punës, Punësimit, Veteranëve dhe Çështjeve Sociale, Nikolla Sellakoviq, me rastin e Ditës Ndërkombëtare të Personave të Zhdukur, njoftoi se Grupi Punues për Hartimin e Ligjit për Persona të Zhdukur do të vazhdojë punën, se ka mbështetje të plotë politike dhe se puna për projektligjin do të vazhdojë aty ku ka mbetur në vitin 2021⁵⁰.

48 Avokati i Popullit: Incidentet ndëretnike po ngadalësojnë kthimin e serbëve të zhvendosur, Kosovo Online [29. 1. 2024]: <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/ombudsman-medjuetnicki-incidenti-usporavaju-povratak-raseljenih-srba-29-1-2024>

49 Declaration of President Aleksandar Vucic and Prime Minister Albin Kurti on Missing Persons, EEAS, 02.05.2023, https://www.eeas.europa.eu/eeas/declaration-president-aleksandar-vu%C4%8Di%C4%87-and-prime-minister-albin-kurti-missing-persons_en

50 Familjet e të pagjeturve kërkojnë hartimin e Ligjit të premtuar për Personat e Pagjetur, Insajder, 30.08.2023, <https://insajder.net/prenosimo/porodice-nestalih-zahtevaju-izradu-obecanog-zakona-o-nestalim-licima>

Lagjia e kthimit “Lugina me diell” (Sunčana dolina)

Ndërtimi i “Luginës me Diell”⁵¹ - vendbanimi serb i të kthyerve ndërmjet Mitrovicës dhe Zveçanit - filloi në qershor 2016, një vit pasi Zyra për Kosovë dhe Metohi e Qeverisë së Serbisë, Dioqeza e Rashko-Prizrenit dhe komuna e Zveçanit nënshkruan një marrëveshje ndërtimi.⁵² Lagjia ka një sipërfaqe prej 24 hektarësh, ku është planifikuar ndërtimi i rreth 300 njësive banesore për 1,200-1,500 persona të zhvendosur nga Kosova, si dhe objekte publike (shkollë, kishë, kopsht për fëmijë, treg, terrene sportive). Vlera e projektit është rreth 25 milionë euro.

Mirëpo, vetë ndërtimi i lagjes hasi në pakënaqësinë e autoriteteve kosovare, kështu që zëvendëskryeministri Enver Hoxhaj në vitin 2019 deklaroi se ndërtimi i “Luginës me Diell” është një përpjekje për të “kolonizuar” dhe për të ndryshuar strukturën etnike në veri.⁵³ Autoritetet kosovare kërkuan edhe nga komuna e Zveçanit që të dorëzojë dokumentacionin për legalizimin e këtij projekti. Pasi komuna nuk iu përgjigj kërkesave të institucioneve dhe nuk përgatiti dokumentacionin, Ministria e Mjedisit dhe Planifikimit Hapësinor e Kosovës paditi komunën e Zveçanit, por procedura u pezullua për shkak të parashkrimit në vitin 2021. Duke iu drejtuar Kuvendit të Kosovës, Ministri i Mjedisit, Planifikimit Hapësinor dhe Infrastrukturës Liburn Aliu atëherë tha: “Kjo që po ndodh në veri, për aq sa kemi informacione, nuk është as në përputhje me planet urbanistike të Serbisë. Pra, kjo që po ndodh në “Suncana Dolina”, sa i përket institucioneve të Kosovës,

51 Lagjia “Lugina me diell” në Zveçanin e vogël në komunën e Zveçanit, Instituti i Arkitekturës dhe Urbanizmit të Serbisë, <https://iaus.ac.rs/naselje-suncana-dolina-u-malom-zvec/>

52 Prezantohet projekti “Lugina me diell”, KoSSEv, 31. 5. 2016, <https://kossev.info/predstavljen-projekat-suncana-dolina/>

53 Hoxhaj mbi vendbanimin e kthimit “Lugina me diell”: Kolonizimi i Veriut, KoSSEv, 24.06.2019, <https://kossev.info/hodzaj-o-povratnickom-naselju-suncana-dolina-kolonizacija-severa/>

nuk ka asnjë leje, por nuk ka asnjë informacion se ka ndonjë leje për ndërtim, përkatësisht ndonjë plan hapësinor që është respektuar gjatë ndërtimit.⁵⁴

Por, në vitin 2018 punimet i ka vizituar edhe Vuçiq, i cili më pas ka theksuar se Serbia po investon shumë para për mbijetesën e popullit të saj në Kosovë dhe se shpreson që shtëpitë të jenë të banueshme për Vidovdan vitin e ardhshëm, 2019.⁵⁵

Sipas mediave, banorët e parë të “Luginës me Diell” janë shpërngulur në fillim të vitit 2024 dhe janë kryesisht persona të cenueshëm social dhe familje me disa fëmijë. Policia e Kosovës në fillim të gushtit të të njëjtit vit ndaloi asfaltimin e rrugëve në “Luginën me Diell” për shkak se kontraktori nuk kishte leje pune.⁵⁶

Kthimi i Dragica Gashiqit në Gjakovë

Dragica Gashiq, e cila u largua nga Kosova në vitin 1999, u kthye në Gjakovë në fillim të qershorit 2021, duke u bërë e kthyeren e parë në këtë qytet nga komuniteti serb. Gashiq u kthye pasi Agjencia Kosovare për Krahasimin dhe Verifikimin e Pronës aprovoi kërkesën e saj dhe vendosi se ajo e ka pronësinë e banesës që nga viti 1997, dhe ajo u vendos përsëri më 9 qershor. Megjithatë, disa banorë të Gjakovës e kundërshtuan ashpër kthimin e saj, kështu që njëmbëdhjetë organizata joqeveritare nga territori i komunës së Gjakovës njoftuan se do të dorëzojnë peticion në Qeverinë e Kosovës duke kërkuar largimin

54 Procedurat gjyqësore të pezulluara në lidhje me ndërtimin e lagjes për serbët e zhvendosur në Zveçan, Radio Evropa e Lirë, 16.07.2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-zvecan-srbi-suncana-dolina/31362215.html>

55 Vuçiq në “Luginën e diellit”: Duhet të mbijetojmë si komb, Zyra për Çështje Koordinuese në procesin e negociatave me institucionet e përkohshme të vetëqeverisjes në Prishtinë, 09.09.2018, <https://www.kord-kim.gov.rs/lat/v2719.php>

56 <https://kossev.info/kosovska-policija-zaustavila-asfaltiranje-ulica-u-suncanoj-dolini/>

e Dragica Gashiqit nga Gjakova.⁵⁷ Komuna e Gjakovës në fillim të korrikut ka ngritur padi me kërkesën për “anulimin e marrëveshjes për qira të banesës me kërkesë për masë të përkohshme”. Dragica Gashiq më parë u largua nga banesa më 30 qershor për shkak se nuk ndihej e sigurt. Më 11 gusht, gjykata e refuzoi këtë kallëzim penal dhe e lejoi Gashiq të qëndronte në banesë. Komuniteti ndërkombëtar mirëpriti kthimin e refugjatëve, duke dënuar kërcënimet që po merrte Dragica Gashiq, dhe si të papranueshme janë vlerësuar përpjekjet për të frikësuar dikë që dëshiron të kthehet në shtëpitë e vet.⁵⁸ Fondi për të Drejtën Humanitare të Kosovës dhe Nisma e Rinjve për të Drejtat e Njeriut në Kosovë bënë thirrje për respektimin e Kushtetutës së Kosovës dhe që Dragica Gashiq ta lehtësojë kthimin dhe qëndrimin e saj në Gjakovë.⁵⁹

Në prononcime për media, Dragica Gashiq ka treguar se si jeton që nga kthimi në Gjakovë. Ajo tha se viti i parë ishte i vështirë për të për shkak të grabitjes së shtëpisë, trokitjes në derë gjatë natës, presionit të vazhdueshëm për t’u larguar, mungesës së interesimit të administratës vendore për t’iu përgjigjur kërkesave të saj, etj. Pronari i një dyqani aty pranë i ndaloi punonjësit e tij t’i shisnin asaj gjërat e nevojshme, kështu që ajo u detyrua të shkonte në një pjesë tjetër të qytetit. Sipas saj, tani është shumë më e lehtë se sa kur u kthye në Gjakovë, dhe jetën e saj e lehtëson ndihma e serbëve nga vendet e tjera që e vizitojnë herë pas here, si dhe nga Zyra për Kosovë dhe Metohi e Qeverisë së Republikës së Serbisë. Gashiq ka theksuar se përkundër

të gjitha presioneve, ajo nuk ka ndërmend të largohet nga Gjakova.⁶⁰ Mirëpo, Qeveria e Serbisë nuk ka një strategji që do të inkurajonte sistematikisht kthimin e qytetarëve të zhvendosur në Kosovë dhe zyrtarë, ministra si dhe zyrtarë të partive në pushtet e keqpërdorën këtë rast për ta paraqitur situatën në Kosovë edhe më keq dhe kështu të dekurajojnë edhe më tej kthimin e personave të zhvendosur.

Gjykimet për krime të luftës

Raportet e organizatave vendore dhe ndërkombëtare për ndjekjen penale të krimeve të luftës në Republikën e Serbisë prej vitesh nuk ofrojnë shumë arsye për optimizëm. Kështu, raportet vjetore të Fondit për të Drejtën Humanitare (FDH),⁶¹ organizatë që monitoron në mënyrë aktive dhe nga afër gjykimet e krimeve të luftës që nga viti 2002, tregojnë se puna e Prokurorisë për Krimet e Luftës (PKL) është joefektive, se dukshmëria e gjykimeve është e ulët dhe qytetarët nuk janë të informuar për to si dhe se procedurat po zvarriten dhe pasojat e kohëzgjatjes së tyre shumëvjeçare janë “të mëdha dhe të rënda”.⁶²

Dokumentet më të rëndësishme shtetërore në lidhje me gjyqet e krimeve të luftës janë strategjitë prokuroriale dhe kombëtare. Strategjia aktuale e rishikuar e prokurorit për hetimin dhe ndjekjen penale të krimeve të luftës në Republikën e Serbisë për periudhën 2022-2026⁶³ me planin e veprimit shoqërues është miratuar më 27 dhjetor 2022. Ajo zëvendësoi atë të mëparshmen, e cila mbulonte periudhën 2018-

57 Sandra Cvetković. “Ombudsmani i Kosovës kërkon shpjegim për rastin e të kthyerës serbe në Gjakovë”, Radio Evropa e Lirë, 12.09.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-povratnica-dragica-gasic-djakovica/32030202.html>

58 „OSBE: Ne dënojmë incidentet e drejtuara kundër Dragica Gashiq, procesi i kthimit duhet të vazhdojë”. Kossev, 09.07.2021, <https://kossev.info/oeps-osudujemo-incidente-usmerene-protiv-dragice-gasic-proces-povratka-treba-da-se-nastavi/>

59 “FDH dhe YIHR e Kosovës: Autoritetet në Gjakovë të tërheqin padinë kundër Gashiq, është në kundërshtim me Kushtetutën”, Kossev, 08.07.2021, <https://kossev.info/fhp-i-yirh-kosova-vlasti-u-djakovici-da-povuku-tuzbu-protiv-gasic-u-suprotnosti-je-sa-ustavom/>

60 Dragica Gashiq: Fqinjët shqiptarë nuk duan të thonë as mirëdita, Kosovo Online (10. 6. 2023): <https://www.kosovo-online.com/vesti/drustvo/dragica-gasic-komsije-albanci-nece-ni-dobar-dan-da-kazu-10-6-2023>

61 Publikime, Fondi për të Drejtën Humanitare <http://www.hlc-rdc.org/?cat=223>

62 Raport mbi gjyqet e krimeve të luftës në Serbi, Fondi për të Drejtën Humanitare, 2019, <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

63 Strategjia e rishikuar e prokurorit për hetimin dhe ndjekjen penale të krimeve të luftës në Republikën e Serbisë, Zyra e Prokurorit Publik për Krimet e Luftës, 2022, <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/documents/2023-11/revidirana%20strategjia.pdf>

2023 , dhe që u kritikua ashpër për mangësi të shumta⁶⁴. Miratimi i Strategjisë së rishikuar u bë pa konsultim me organizatat e shoqërisë civile dhe organizatat përkatëse ndërkombëtare. Sa i përket Kosovës, Strategjia parasheh përmirësimin e bashkëpunimit përmes EULEX-it me institucionet e përkohshme në Prishtinë; përmirësimin e bashkëpunimit me MRMKS, si dhe arritjen e progresit në zbardhjen e fatit të personave të zhdukur.

Strategjia kombëtare për procedimin e krimeve të luftës në Serbi për periudhën 2021-2026⁶⁵ u miratua më 14 tetor 2021, e cila zëvendësoi strategjinë e mëparshme, përndryshe të parën kombëtare, e cila mbulonte periudhën 2016-2020. Konkluzioni i FDH-së është se qëllimi kryesor i strategjisë së parë, që është rritja e efikasitetit të procedurave të krimeve të luftës para autoriteteve të Republikës së Serbisë, nuk është arritur. Sipas Fondit, “rezultatet e zbatimit të ri... janë edhe më keq. Kjo është veçanërisht e dukshme në lidhje me qëllimin për rritjen e efikasitetit, duke pasur parasysh se në vitin 2023 PPKL nuk ka ngritur aktakuza të konfirmuara bazuar në hetimin e saj dhe ka ngritur vetëm tre aktakuza në total.”⁶⁶ Vëzhgimet e Komisionit Evropian për përparimin e Serbisë në procesin e anëtarësimit në BE për vitin 2023 janë të ngjashme, kështu që raporti thekson se “duhet të sigurohet një angazhim i vërtetë për zgjidhjen e çështjeve, përfshirë çështjet e të dyshuarve të profilit të lartë”.⁶⁷

64 Raport mbi gjyqet e krimeve të luftës në Serbi, Fondi për të Drejtën Humanitare, 2019, <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

65 Strategjia kombëtare për ndjekjen penale të krimeve të luftës në Serbi për periudhën 2021-2026, Zyra e Prokurorit Publik për Krimet e Luftës <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/documents/2021-10/Nacionalna%20strategjia%20za%20procesuiranje%20ratnih%20zlocina%20od%202021.%20do%202026.%20godine.pdf>

66 Raport mbi gjyqet e krimeve të luftës në Serbi në vitin 2023, Fondi për të Drejtën Humanitare https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf

67 Raporti Vjetor i KE-së për Progresin e Serbisë, Ministria e Integritetit Evropian https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_23.pdf

Në mesin e vitit 2020 u miratua një dokument tjetër i rëndësishëm - Strategjia Kombëtare për realizimin e të drejtave të viktimave dhe dëshmitarëve të veprave penale për periudhën 2020-2025, me qëllim të përmirësimit të pozitës së viktimave dhe dëshmitarëve në përputhje me standardet e BE-së.⁶⁸ Me miratimin e kësaj Strategjie, “është bërë një hap përpara në përmirësimin e pozitës së viktimave dhe dëshmitarëve në Serbi, dhe ... viktimat e krimeve të luftës do të marrin mbështetje dhe ndihmë më gjithëpërfshirëse në të ardhmen.”⁶⁹

Ka shumë probleme dhe pengesa kur bëhet fjalë për gjykimet për krimet e luftës të kryera në Kosovë. Së pari, Prokuroria vendase për Krime të Luftës nuk bashkëpunon me institucionet në Kosovë; është e dukshme mungesa e mbështetjes politike, siç është glorifikimi dhe rehabilitimi i autoriteteve të kriminelëve të dënuar të luftës dhe kthimi i tyre në skenën publike; mohimi dhe relativizimi i krimit. Gjithashtu, këto procese pengohen në mënyrë të konsiderueshme nga Ministria e Mbrojtjes e Republikës së Serbisë, e cila përgjithësisht refuzon të japë informacion nëse personat e dyshuar për krime të luftës janë aktivë në shërbim, si dhe informacione që do të ndihmonin hetimet dhe refuzon të largojë nga shërbimi aktiv personat e dyshuar për krime të luftës.⁷⁰

E fundit, por jo më pak e rëndësishme: PKL-ja është shënjestër e kritikave vit pas viti për akuzat e oficerëve ushtarakë dhe policorë të rangut më të ulët, d.m.th. shmangia e ndjekjes penale të anëtarëve të lartë të ushtrisë dhe policisë.

68 Strategjia kombëtare për realizimin e të drejtave të viktimave dhe dëshmitarëve të veprave penale për periudhën 2020-2025 (19 gusht 2020), Qeveria e Republikës së Serbisë, uebfaqja e Ministrisë së Drejtësisë: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategjia-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivicnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php>

69 Raport mbi gjyqet e krimeve të luftës në Serbi në vitin 2020, Fondi për të Drejtën Humanitare http://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2021/05/Izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2020_godine.pdf

70 Ministria e Mbrojtjes fsheh informacione për pjesëtarët aktivë të Forcave të Armatosura Serbe të akuzuar për krime të luftës, uebfaqja e Fondit për të Drejtën Humanitare (1. 8. 2016): <http://www.hlc-rdc.org/?p=32497>

Pasqyrë e ngjarjeve më të rëndësishme gjatë vitit 2018:

Gjatë këtij viti, PKL ka ngritur njëmbëdhjetë aktakuza kundër pesëmbëdhjetë personave. Nga ky numër, shtatë raste kundër shtatë personave janë transferuar nga Prokuroria e Bosnjë-Hercegovinës në PKL të Republikës së Serbisë. Vetëm një aktakuzë ka të bëjë me krimet e luftës të kryera në Kosovë - çështja “Nerodime e Epërme” kundër Ramadan Malokut⁷¹, e cila është ngritur në dhjetor të vitit 2018. Sipas aktakuzës, Maloku ka kryer krim lufte kundër popullatës civile më 21 qershor 1999, në fshatin Nerodime e Epërme në komunën Ferizajt në Kosovë. Tashmë më 19 mars 2019, gjykata pranoi marrëveshjen për pranimin e fajësisë të lidhur mes të pandehurit dhe PKL-së dhe e shpalli Malokun fajtor për torturimin e dy civilëve serbë, duke e dënuar me një vit e gjashtë muaj burg⁷².

Mirëpo, PKL-ja nuk ka ngritur aktakuzë për krimet e deritanishme të paproceduara të kryera kundër civilëve shqiptarë në Kosovë (akuza e fundit është ngritur në vitin 2014, çështja “Lubeniq”) edhe pse FDH nga viti 2013 deri në vitin 2018 ka dorëzuar gjithsej nëntë kallëzime penale për krime të kryera në Kosovë. Gjithashtu, PKL-ja nuk ka pasur bashkëpunim me institucionet në Kosovë, të cilat refuzojnë të bashkëpunojnë, prandaj FDH ka propozuar që “çështja e vakumit të krijuar nga tërheqja graduale e misionit të EULEX-it nga Kosova duhet të zgjidhet si prioritet brenda negociatat e Brukselit ndërmjet Serbisë dhe Kosovës, për të mundësuar bashkëpunimin e dy palëve në ndjekjen penale të krimeve të luftës”.⁷³

71 Aktakuza kundër Ramadan Malokut, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Ramadan_Maljoku_-_Optuznica.pdf

72 Vendimi për Ramadan Malokun, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Ramadan_Maljoku_-_SPK.pdf

73 Raport për gjyqet për krime e luftës në Serbi, Fondi për të Drejtën Humanitare <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

Një nga ngjarjet më të rëndësishme në vitin 2018 është lirimi i parakohshëm i Sasha Cvjetan pasi kreu dy të tretat e dënimit me burg. Në vitin 2005, Cvjetan u dënua para Gjykatës së Qarkut në Beograd se, si pjesëtar i formacionit paraushtarak “Scorpions”, ai mori pjesë në pushkatimin e 14 civilëve të nacionalitetit shqiptar (7 fëmijë, nga 2 deri në 15 vjeç dhe 7 gra) në Podujevë në vitin 1999, në oborrin e familjes Gashi. Ai e kreu dënimin në burgjet në Sremska Mitrovica dhe Beograd. Fondi për të Drejtën Humanitare e dënoi këtë vendim të Gjykatës, pasi edhe pse është në përputhje me rregulloret ligjore, ky vendim nuk është dëshmi se i dënuari është penduar sinqerisht (e ka mohuar fajësinë gjatë procesit gjyqësor) për veprën e kryer. Gjithashtu, gjykata nuk ka marrë parasysh vuajtjet e viktimave dhe familjeve të tyre, mënyrën se si është kryer krimi, por është udhëhequr vetëm nga sjellja shembullore e të dënuarit gjatë vuajtjes së dënimit.⁷⁴

Pasqyrë e ngjarjeve më të rëndësishme gjatë vitit 2019:

Gjatë këtij viti, Departamenti i Krimeve të Luftës në Gjykatën e Lartë në Beograd ka dhënë vendime të shkallës së parë në tetë raste. Vetëm njëri prej tyre i referohet krimit të luftës në Kosovë – rasti “Tërnje”. Vendimi i shkallës së parë u morr në prill⁷⁵, i shkallës së dytë në dhjetor⁷⁶: gjashtë vjet pas ngritjes së aktakuzës, njëri nga të akuzuarit u shpall i pafajshëm dhe tjetri u dënua me 15 vjet për krime të luftës kundër popullatës civile në fshatin Tërnje të Kosovës në mars të vitit 1999. Ky është një nga rastet më të rëndësishme, por edhe më të

74 I dënuari për vrasjen e grave dhe fëmijëve në Podujevë - Sasha Cvjetan - lirohet para përfundimit të dënimit, uebfaja e Fondit për të Drejtën Humanitare (25. 4. 2018): <http://www.hlc-rdc.org/?p=35087>

75 Vendimi i shkallës së parë për krimin në fshatin Tërnje, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2020/05/Prvostepena_presuda,_Trnje,_01.04.2019_anonimizovana.pdf

76 Vendimi i shkallës së dytë për krimin në fshatin Tërnje, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2020/05/Drugostepena_presuda_12.12.2019_anonimizovana.pdf

mëdha të zhvilluara para gjykatës në Beograd, sepse ka të bëjë me një numër të madh viktimash, duke përfshirë edhe një djalë katër vjeçar. Fjala vjen, ky rast ka vënë nën vëzhgimin e opinionit objektet mjekësore të Ushtrisë Serbe, por edhe Ministrinë e Mbrojtjes. Gjegjësisht, kryetarja e Gjykatës së Lartë në Beograd, Mirjana Iliq, ka shprehur dyshimin e saj që në vitin 2019 se të akuzuarit qëllimisht i shmangen pjesëmarrjes në seancat gjyqësore, duke deklaruar se kanë probleme shëndetësore.⁷⁷ Përveç kësaj, FDH-ja ka deklaruar se institucionet mjekësore të Ushtrisë Serbe u mundësojnë të akuzuarve të shmangin seancat duke përdorur si arsye përkeqësimin e shëndetit të tyre. Këto akuza u mohuan nga Akademia Mjekësore Ushtarake (VMA).

Në periudhën raportuese, PKL ka ngritur tre aktakuza kundër tre personave. Njëri nga të akuzuarit është Predrag Vuković, i cili akuzohet për krime të luftës kundër popullatës civile në vitin 1999 në fshatrat e Kosovës Qyshk dhe Lubeniç.⁷⁸ Duhet theksuar se aktakuza nuk ishte rezultat i një hetimi të ri, por: hetimi kundër Vukovićit kishte përfunduar në vitin 2010, por ai nuk ishte përfshirë në aktakuzën e ngritur kundër bashkëkryerësve të tjerë, sepse ishte në arrati.

Gjatë periudhës raportuese, PKL nuk ka pasur bashkëpunim me institucionet në Kosovë. Duke pasur parasysh se në qershor të vitit 2018, misionit të EULEX-it iu ndryshua mandati, i cili që atëherë është reduktuar vetëm në monitorim dhe këshillim, FDH e konsideron të nevojshme krijimin e një mekanizmi që do të mundësojë komunikimin dhe bashkëpunimin në mes të PKL-së dhe prokurorive në Kosovë.

77 Filip Rudiq, Serbi: Gjyqtarja kritikoi mosparaqitjen e oficerëve të UJ-së të akuzuar për krime në Kosovë, Balkan Insight, 07.03.2019. <https://balkaninsight.com/sr/2019/03/07/srbija-sudija-kritikovala-nepojavljanje-oficira-vj-optuzenih-za-zlocin-na-kosovu/>

78 Aktakuzë kundër Predrag Vukovićit, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2022/07/Optuznica_Predrag_Vukovic_03.07.2019..pdf

Pasqyrë e ngjarjeve më të rëndësishme gjatë vitit 2020:

Gjatë këtij viti, sipas PKL-së, janë ngritur shtatë aktakuza kundër shtatë personave, njëra prej të cilave ka të bëjë me luftën në Kosovë. Bëhet fjalë për rastin “Rudicë” dhe të akuzuarin Nezir Mehmetaj, i cili akuzohet se gjatë qershorit dhe korrikut 1999 në fshatin Rudicë të Komunës së Klinës në Kosovë, si pjesëtar i UÇK-së me disa pjesëtarë të panjohur, i të njëjtës përbërjes, ka marrë pjesë në vrasje, rrëmbime, dëbime, marrjen me forcë dhe abuzimin fizik të civilëve joshqiptarë, plaçkitjen e pronave të tyre dhe djegien e shtëpive.

Nga shtatë aktakuzat, pesë janë nga lëndët e caktuara. FDH thekson: “Duke qenë se PKL-ja ka një prokuror dhe nëntë zëvendës, ngritja e vetëm dy aktakuzave gjatë gjithë vitit, të cilat janë rezultat i hetimeve të saj, mund të konsiderohet punë shumë joefikase”.⁷⁹

Ky vit u shënuar nga Covid-19 dhe mbyllje për shkak të një situatë jashtëzakonisht të keqe epidemiologjike, e cila çoi në shtyrjen e një numri të madh të gjyqeve. Si një nga shembujt e “zgjatjes së procedurës në mënyrë të paarsyeshme dhe të pajustificueshme”, FDH-ja përmend rastin “Qyshka”, në të cilin aktakuza u rikthye në vitin 2010, dhe e cila në vitin 2020 u gjend në fazën e shqyrtimit kryesor në procedurë të përsëritur. Kovidit ka sjellë uljen e numrit të të pranishmëve në audiencë, por edhe mungesën e familjarëve të viktimave. Në një moment, për shkak të përkeqësimit të situatës epidemiologjike, gjykimet mund të ndiqeshin vetëm me leje të posaçme nga gjykata.

I dënuari për krime të luftës i arratisuri Rajko Kozlina është përfshirë edhe në raportin vjetor⁸⁰ të organizatës ndërkombëtare joqeveritare

79 Raport mbi gjyqet e krimeve të luftës në Serbi në vitin 2020, Fondi për të Drejtën Humanitare http://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2021/05/Izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2020._godine.pdf

80 World Report 2021: Events of 2020, Human Rights Watch https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf

për mbrojtjen e të drejtave të njeriut Human Rights Watch (HRW), në seksionin që ka të bëjë me përgjegjësinë për krimet e luftës në Serbi. Thuhet se Kozlina është në arrati edhe pse u dënua në dhjetor 2019, gjë që u konfirmua nga Gjykata e Apelit gjashtë muaj më vonë, në qershor të vitit 2020. Në të njëjtin seksion, HRW përmend edhe takimin mes Vuçiqit dhe kryeministrit të atëhershëm të Kosovës Avdullah Hoti, në të cilin Vuçiq propozoi bashkëpunimin e qeverisë serbe dhe asaj të Kosovës për kërkimin e personave të zhdukur gjatë dhe pas konfliktit në Kosovë.

Mirëpo, Gjykata Supreme e Kasacionit⁸¹ më 23 qershor rrëzoi si të pabazuara kërkesat për mbrojtjen e ligjshmërisë së mbrojtësve të Rajko Kozlinës, të cilat ai i kishte paraqitur kundër vendimeve të formës së prerë të Gjykatës së Lartë.

Pasqyrë e ngjarjeve më të rëndësishme gjatë vitit 2021:

Gjatë vitit 2021 janë ngritur shtatë aktakuza kundër nëntë personave, por asnjë për krime në Kosovë. Në këtë vit nisi procesi gjyqësor ndaj Nezir Mehmetaj për çështjen "Rudicë".

Meqë ra fjala, situata e keqe epidemiologjike gjatë këtij viti ka rezultuar edhe me faktin se anëtarët e familjeve të viktimave nuk kanë ardhur në gjyqe, sepse shumë prej tyre janë të moshuar dhe me shëndet të dobët dhe nuk kanë dashur të rrezikojnë.

Përveç kësaj, gjyqet shpesh shtyheshin për shkak se gjyqtarët, të pandehurit dhe dëshmitarët u sëmurën ose ishin në izolim. Pikërisht për këtë arsye janë mbajtur vetëm 62 nga 127 seancat kryesore të planifikuara, pra më pak se gjysma.

81 Vendimi i Gjykatës Supreme të Kasacionit, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/10/%D0%9Azz_RZ_1-20_prekoracenje_optuzbe_nepostojanje_elemenata_kvivicnog_dela.pdf

Pasqyrë e ngjarjeve më të rëndësishme gjatë vitit 2022:

Në fund të qershorit, PKL ngriti aktakuzë kundër Petrit Dulës, i cili, si pjesëtar i UÇK-së, akuzohej se kishte marrë me dhunë një civil në shtëpinë e tij në të njëjtin qytet në qershor të vitit 1999 në Gjakovë, së bashku me disa anëtarë të panjohur të UÇK-së, ku e trajtoi në mënyrë çnjerëzore, e dhunoi fizikisht dhe e lëndoi fizikisht. Gjyqi filloi disa muaj më vonë, më 9 shtator.

Edhe gjatë këtij viti në procedurat për krime të luftës ka qenë e dukshme reagimi në rënie i dëshmitarëve, para së gjithash për shkak se kishte kaluar shumë kohë nga kryerja e krimeve.

Pasqyrë e ngjarjeve më të rëndësishme gjatë vitit 2023:

Departamenti për Krime të luftës në Gjykatën e Apelit në Beograd nxori pesë vendime që i dhanë fund procedurave, duke përfshirë rastin "Gjakova"⁸², ku i pandehuri Petrit Dula u lirua nga akuzat për krime të luftës kundër popullatës civile si pjesëtar i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (UÇK). Në rastin "Rudicë", në të cilin aktakuza është ngritur në vitin 2020, është vërejtur problem për shkak se PPKL-ja ka dështuar të sjellë një dëshmitar kyç të prokurorisë për më shumë se dy vjet, edhe pse insistohet në marrjen në pyetje të menjëhershme.⁸³ Rajko Kozlina, i cili u dënua me vendim të formës së prerë me 15 vjet burg në vitin 2019 për krime kundër civilëve shqiptarë në fshatin Tërnje të Kosovës në vitin 1999, është ende në arrati.

82 Vendimi i Gjykatës së Apelit në Beograd, Fondi për të Drejtën Humanitare <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/10/Kz1-Po2-1-23.pdf>

83 Raport mbi gjyqet për krime të luftës në Serbi gjatë vitit 2023, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_za_ratne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf

Përveç kësaj, edhe këtë vit u vu re gjithashtu vonesa e një numri të madh gjykimesh - duke përfshirë disa për krime të luftës të kryera në Kosovë - për shkak të dështimit të Këshillit të Lartë të Gjyqësorit dhe ndryshimeve në përbërjen e panelit të Departamentit të Krimeve të Luftës.

Çështjet aktive në periudhën e viteve 2018-2023:

Qyshk

Aktakuza është ngritur më 10 shtator 2010, ndërsa gjykimi ka filluar më 20 dhjetor të po atij viti. Aktakuzat ndryshonin nga viti në vit dhe me ndryshimet në aktakuzë ndryshoi edhe numri i të akuzuarve dhe dëshmitarëve të mbrojtur. Katër vite më vonë, më 11 shkurt 2014, 9 nga 10 të pandehurit u dënuan në shkallë të parë, por vitin e ardhshëm ai vendim u anulua dhe çështja u kthye në fillim. Fondi për të Drejtën Humanitare ka vlerësuar se ky proces gjyqësor po zgjat shumë. Aktakuza e fundit e unifikuar dhe e ndryshuar është ngritur më 10 janar 2024.

Tërnje

Aktakuza u ngrit më 4 nëntor 2013 dhe gjykimi filloi dy vjet më vonë. Vendimet e shkallës së parë dhe të shkallës së dytë u dhanë në vitin 2019 dhe një vit më vonë vendimi i Gjykatës Supreme të Kasacionit. Njëri nga të akuzuarit është shpallur i pafajshëm, ndërsa tjetri është dënuar me 15 vite burg. Megjithatë, ai është ende në arrati. Ky gjykim u shënua me shtyrje të vazhdueshme të seancave për shkak të gjendjes shëndetësore të të akuzuarve, prandaj kryetarja e trupit gjykues Mirjana Iliq komentoi veprimet e të akuzuarve.

Rudicë

Aktakuza kundër Nezir Mehmetajt është ngritur më 6 dhjetor 2020,

ndërsa gjykimi ka filluar më 22 prill 2021. Njëri nga dëshmitarët ka deklaruar se në disa raste ka marrë kërcënime nga familjarët e të akuzuarit Mehmetaj. Sipas FDH-së, një nga problemet më të mëdha është se PPKL ka më shumë se dy vjet që nuk ka arritur të kontaktojë një dëshmitar kyç, "i cili me sa duket nuk dëshiron të dëshmojë dhe i shmanget ftesës, për këtë arsye procedurat zvarriten në mënyrë të panevojshme. "Kjo cenon të drejtën e të akuzuarit për gjykim brenda një afati të arsyeshëm, veçanërisht nëse merret parasysh se ai ndodhet në paraburgim".⁸⁴

Gjakovë

Aktakuza ndaj Petrit Dulës është ngritur më 28 qershor 2022, ndërsa gjykimi ka filluar më 9 shtator të po këtij viti. Më 8 nëntor 2022, Gjykata e Lartë e shkallës së parë në Beograd e dënoi Dulën me dy vjet burg. Në prill të vitit pasardhës, Gjykata e Apelit e shpalli të pafajshëm Dulën nga përgjegjësia penale për mungesë provash. FDH thekson se, "ky rast është shembull i një procedure penale të zhvilluar në mënyrë efikase, aq më tepër që ishte rast në të cilin i akuzuari ishte paraburgosur".⁸⁵

Nerodime e Epërme

Aktakuza ndaj Ramadan Malokut është ngritur më 24 dhjetor 2018. I pandehuri Ramadan Maloku ka nënshkruar marrëveshje për njohjen e veprës penale të krimeve të luftës kundër popullatës civile me PKL-në, të cilën Gjykata e Lartë në Beograd e ka pranuar dhe ka marrë vendim më 19 mars 2019, duke e dënuar me burgim një vit e gjashtë muaj.

Grupi Merimanga

Aktakuza në rastin kundër pesë personave për veprat penale të

84 Raport mbi gjyqet për krime të luftës në Serbi gjatë vitit 2023, Fondi për të Drejtën Humanitare http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_o_sudjenjima_zaradne_zlocine_u_Srbiji_tokom_2023.pdf

85 Njësoj;

spiunazhit, zhvatjes, vrasjes dhe zotërimit të paligjshëm të armëve të zjarrit dhe municionit është ngritur më 4 maj 2000, ndërsa gjykimi ka filluar më 4 korrik. Sipas aktakuzës, këto vepra ata i kanë kryer në Kosovë gjatë gjendjes së luftës në vitin 1999; të akuzuarit mohuan kryerjen e të gjitha veprave përveç armëmbajtjes pa leje. Gjykata e Qarkut në Beograd nxori një vendim më 13 nëntor 2000, por dy vjet më vonë Gjykata Supreme e anuloi atë dhe e ktheu çështjen për rigjykim. Ndërkohë pati një konflikt juridiksioni dhe në vitin 2009 Gjykata e Lartë në Beograd mori vendim për pushimin e procedurës për shkak të mungesës së provave, kështu që çështja iu kthye për zbatim të veprimeve shtesë hetimore gjyqtarit hetues të Gjykatës së Lartë në Beograd.⁸⁶

Më 16 qershor 2017, Gjykata e Lartë në Beograd nxori vendimin me të cilin të akuzuarit Jugosllav Petrushiç, Millorad Pelemish, Slobodan Orashanin, Rade Petroviç dhe Branko Vllaç i liroi nga akuza për kryerjen e veprës penale të spiunazhit. Gjykata e Apelit në Beograd, duke vendosur në lidhje me ankesën e prokurorit kundër vendimit të shkallës së parë në procedurë të përsëritur, më 21 mars 2018 morri vendimin me të cilin e refuzoi atë në tërësi si të pabazuar dhe vërtetoi vendimin e shkallës së parë.

Përkujtimore dhe qëndrimi ndaj luftës dhe krimeve të luftës

Është e dukshme prania aktive e personave të dënuar për krime të luftës dhe krime kundër njerëzimit gjatë luftës në Kosovë në periudhën 2018-2023. Nga ish të dënuarit, më të pranishëm në skenën publike ishin gjeneralët e pensionuar të ushtrisë jugosllave, Vlladimir Llazareviç, Dragolub Ojdaniç (vdiq më 2020) dhe Bozhidar Deliq (vdiq më 2022), si dhe ish-anëtari i lartë i Partisë Socialiste të Serbisë

86 Raport mbi gjyqet për krime të luftës në Serbi, Fondi për të Drejtën Humanitare <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Izvestaj-o-sudjenjima-za-ratne-zlocine-u-Srbiji.pdf>

dhe zyrtarit të Republikës së Serbisë dhe RFJ-së Nikolla Shainoviç (në periudhën 1989-2000), por edhe të tjerë të dënuar për krime të luftës, si në Kosovë, ashtu edhe në Kroaci dhe Bosnje e Hercegovinë (p.sh. Vojislav Sheshel, Kryetar i Partisë Radikale Serbe dhe deputet i Kuvendit Popullor të Republikës së Serbisë nga viti 2016 deri në vitin 2020), para gjykatave vendase apo ndërkombëtare. E përbashkët për të gjithë të dënuarit është narrativa se ata janë dënuar në procese të montuara dhe se nuk janë fajtorë për krimet për të cilat janë dënuar.⁸⁷

Të njëjtin narrativ mund të dëgjohej edhe nga zyrtarët më të lartë shtetërorë (si Aleksandar Vuçiq, Nikolla Sellakoviç dhe Aleksandar Vulin), përfaqësues të partive të koalicionit qeverisës, por edhe përfaqësues të partive të caktuara politike opozitare. Fjalimet mbështetëse dhe prania e të dënuarve për krime të luftës ishin jashtëzakonisht të dukshme gjatë fushatave zgjedhore për zgjedhjet parlamentare në Republikën e Serbisë në vitin 2020, 2022 dhe 2023.⁸⁸

2018:

- 22 tetor: Në Panairin e 63-të të Librit në Beograd, u mbajt promovimi i katër vëllimeve të ditarit të luftës së të dënuarit të Hagës, gjeneralit Nebojsa Pavkoviç, komandant i Armatës së Tretë të UJ-së gjatë luftës në Kosovë, me titujt “Armata e tretë shtatëdhjetë e tetë ditë në përfaqimin e “Ëngjëllit të Mëshirshëm”, “Beteja për Pashtrik - kujtime të pjesëmarrësve 1999”, “Korpusi i Prishtinës 1998-1999 - dëshmitë e komandantëve të luftës” dhe “Beteja e Koshares - kujtime të pjesëmarrësve 1999”. Gjatë prezantimit të librit “Beteja për Pashtrik - kujtime të pjesëmarrësve në vitin 1999”, në tubim foli ish-komandanti i Brigadës 549 të Motorizuar të UJ-së, gjenerali Bozhidar Deliq.⁸⁹

87 Qëndrimi ndaj kriminelëve të luftës në fushatën zgjedhore 2022 (përgatitur nga: Nisma e të rinjve për të drejtat e njeriut - YIHR Serbia), Beograd, mars 2022, f. 15 - 17, 22 - 24, 29 - 30, 33 - 34.

88 Njësoj, 40 - 50.

89 Raport mbi gjyqet për krime të luftës në Serbi, f. 24 - 25.

2019:

- 24 mars: Në Nish është mbajtur ceremonia qendrore me rastin e njëzetëvjetorit të fillimit të bombardimeve të NATO-s ndaj RFJ-së, me titull “Do të falim, nëse mundemi, do harrojmë vetëm nëse nuk do egzistojmë”. Patriarku serb Irinej, flamurtari në pension Sllagjan Vučkoviç, kryetari i Presidencës së Bosnjë-Hercegovinës Millorad Dodik iu drejtuan turmës, i cili e quajti të pamëshirshëm bombardimin e NATO-s, të cilin e kthyen anëtarët e Paktit në një engjëll, duke aluduar në emrin e familjarizuar por të gabuar të operacionit – “Engjëll i mëshirshëm”. Pastaj ai foli për një komplot të ripërtëritur botëror kundër Serbisë dhe popullit serb. Në fund të pranishmëve iu drejtua presidenti i Republikës së Serbisë, Aleksandar Vuçiq, i cili deklaroi se 2500 civilë vdiqën gjatë bombardimeve, nga të cilët 79 ishin fëmijë.⁹⁰ E përbashkëta e të gjithë folësve është prezantimi i bombardimeve të NATO-s si sulm ndaj një vendi të vogël dhe liritar, të cilin NATO-ja donte ta copëtonte, pa përmendur viktimat civile në Kosovë, para fillimit të bombardimeve dhe krizës në Kosovë gjatë viteve të nëntëdhjeta.⁹¹

2020:

- Për shkak të pandemisë së Covid-it dhe gjendjes së shpallur të jashtëzakonshme në Republikën e Serbisë (nga 15 marsi deri më 6 maj), më 24 mars nuk u mbajt asnjë ceremoni për të shënuar përvjetorin e fillimit të bombardimeve të NATO-s.
- 14 tetor: Gjatë shënimit të Ditës së Brigadës së 63-të të Parashutave,

90 Institucionet zyrtare asnjëherë nuk kanë bërë një regjistrim gjithëpërfshirës të viktimave gjatë bombardimeve të NATO-s në RFJ. Ministria e Mbrojtjes e RFJ-së dhe Ushtrisë Jugosllave botuan librin përkujtimor “Heronjtë e Atdheut” (Beograd 2000), në të cilin ishin shënuar vetëm pjesëtarët e rënë të Ushtrisë Jugosllave. Deri më tani, vetëm Fondi për të Drejtën Humanitare ka kryer një regjistrim gjithëpërfshirës të viktimave civile dhe pjesëtarëve të rënë të formacioneve të armatosura. Sipas atij regjistrimi, numri i përgjithshëm i viktimave është 769. Baza e të dhënave të FDH-së: <https://www.hlc-rdc.org/db/nato/index.html>;

91 Ceremonia shtetërore me rastin e 20 vjetorit të fillimit të bombardimeve të NATO-s ndaj RFJ-së: “Do të falim, nëse mundemi, do harrojmë vetëm nëse nuk egzistojmë!”, kanali në YouTube: Faqja RTS - Kanali zyrtar [24. 3. 2019]: <http://youtube.com/watch?v=DP9AHdSRwcl>;

Ditës së Parashutistëve Ushtarak dhe Dita e Pagëzimit të Brigadës së 63-të të Parashutistëve, në aeroportin ushtarak “Rreshter Pilot Mihajlo Petroviq” në Nish, Ministri i Mbrojtjes i Republikës së Serbisë, Aleksandar Vulin, ndër të tjera tha se ushtria serbe “Nuk do të ketë turp as për Llazareviqin, as për Pavkoviqin dhe as për të gjithë ata që e mbrojtën këtë vend”.⁹²

2021:

- 24 mars: Ceremonia qendrore me rastin e përvjetorit të fillimit të bombardimeve të NATO-s u mbajt në Kombank Arena në Beograd. Të pranishmëve iu drejtuan Patriarku serb Porfirije, Kryetari i Presidencës së BeH Millorad Dodik dhe Presidenti i Republikës së Serbisë Aleksandar Vuçiq. Folësit folën ekskluzivisht për ata që vdiqën gjatë 78 ditëve të bombardimeve, pa përmendur viktimat civile, as ushtarake dhe policore që vdiqën para fillimit të bombardimeve. Në këtë mënyrë vazhdoi krijimi dhe përcaktimi i qëndrimit se bombardimet e NATO-s erdhën si një akt i papritur, pjesë e konspiracionit botëror të të fuqishmëve, me qëllim të shkatërrimit të popullit serb dhe shtetit serb.⁹³
- 24 mars: Nikolla Shainoviç dhe Vlladimir Llazareviç, ishin të ftuar në programin e RTS kushtuar përvjetorit të fillimit të bombardimeve të NATO-s, të dy të dënuar për krime të luftës para GJNPJ.⁹⁴
- 11 gusht: Vlladimir Llazareviç, gjeneral i Ushtrisë Jugosllave, i dënuar për krime të luftës, është shpallur qytetar nderi i komunës

92 Raporti vjetor mbi gjyqet për krime të luftës në Serbi - 2020 (përgatitur nga: Fondi për të Drejtën Humanitare), Beograd, maj 2021, f. 14. Raporti është i disponueshëm në faqen e internetit të Fondit për të Drejtën Humanitare: <http://www.hlc-rdc.org/?p=37983>

93 Akademia Ceremoniale me rastin e përvjetorit të bombardimeve të NATO-s, kanali në YouTube: Faqja RTS - Kanali zyrtar [24. 3. 2021]: <https://www.youtube.com/watch?v=SXzma10uBx0&t=12s>

94 Raport për gjyqet për krime të luftës në Serbi gjatë vitit 2021 (përgatiti: Fondi për të Drejtën Humanitare), Beograd, maj 2022, f. 11. Raporti është i disponueshëm në faqen e internetit të Fondit për të Drejtën Humanitare: <http://www.hlc-rdc.org/?p=38451>

së qytetit Pantelej të Nishit.⁹⁵

- 22 shtator: Në Shtëpinë e Forcave të Armatosura të Serbisë u mbajt promovimi i librit “Koshara dhe Pashtriku – termopilet serbe”, me bashkëautor gjeneralin së UJ-së, gjeneralin e UJ-së të dënuar për krime kundër njerëzimit dhe krime të luftës, Nebojsa Pavkoviç.⁹⁶
- 15 nëntor: Më 15 nëntor 2021, Ministria e Punëve të Brendshme dhe Radiotelevizioni i Serbisë prezantoi serinë e re të filmave dokumentarë me metrazh të gjatë “Dosja e Kosovës”, e cila trajton kronologjinë e ngjarjeve dhe fatet e civilëve dhe pjesëtarëve të policisë në Kosovë në periudhën 1998-2001. Ministri i Punëve të Brendshme të Republikës së Serbisë, Aleksandar Vulin, duke paralajmëruar serialin, theksoi se “Ministria ka për detyrë të ruajë të vërtetën për kohën e rebelimit të armatosur shqiptar dhe agresionit të NATO-s kundër vendit tonë” dhe se seriali është “i organizuar, sistematik, i dokumentuar dhe i bazuar në të vërtetën dhe provat për të treguar historinë serbe dhe historinë tonë”.⁹⁷

2022:

- 24 mars: Në Kralevë u mbajt ceremonia qendrore me rastin e përvjetorit të fillimit të bombardimeve të NATO-s. Ceremonia filloi me një shërbim përkujtimor për viktimat, të mbajtur nga patriarku serb Porfirije. Kjo është ceremonia e parë kushtuar përvjetorit të fillimit të bombardimeve, ku u mbajt një ceremoni fetare. Në ceremoni folën edhe anëtarë serbë të Presidencës së BeH, Millorad Dodik dhe presidenti i Serbisë, Aleksandar Vuçiq. Të dy thanë përsëri se NATO synonte të shkatërronte popullin serb, duke i paraqitur bombardimet si një episod të një komploti botëror. Edhe kësaj radhe nuk është four as për viktimat civile e as me uniformë

95 Njësoj.

96 Njësoj, f. 12.

97 Njësoj.

në Kosovë para fillimit të bombardimeve, por vetëm për periudhën nga 24 marsi deri më 10 qershor 1999.⁹⁸

- 27 mars: Vlladimir Llazareviç foli në takimin parazgjedhor të Lëvizjes Socialiste në Beograd.⁹⁹
- gusht: Gjenerali në pension UJ Bozhidar Deliq ishte kryesues i listës përballë koalicionit NADA në zgjedhjet e përgjithshme në Serbi më 3 prill 2022. Në zgjedhje koalicioni NADA fitoi 15 mandate dhe në gusht Deliq u zgjodh një nga nënkryetarët e Kuvendit Popullor të Republikës së Serbisë. Gjatë luftës në Kosovë, Bozhidar Deliq ishte komandant i brigadës 549 të motorizuar të Ushtrisë Jugosllave, në zonën e përgjegjësisë të së cilës u vranë më shumë se 2100 civilë shqiptarë. Fondi për të Drejtën Humanitare ngriti dy kallëzime penale kundër Deliqit, por kundër tij nuk u ngrit asnjë aktakuzë. Deliqi vdiq në gusht 2022.¹⁰⁰
- tetor: Peshkopi Pahomije i Vranjës i dha Vlladimir Llazareviçit Dekoraten e Martirëve të Mëdhenj të Surdulicës.¹⁰¹

2023:

- 24 mars: Në Sombor u mbajt një përkujtim qendror shtetëror me rastin e fillimit të bombardimeve të NATO-s në RFJ. Patriarku Porfirije mbajti një ceremoni përkujtimore për viktimat në fillim të përkujtimit. Pas mbajtjes së ceremonisë, vetë patriarku deklaroi se ndërhyrja e NATO-s ishte “konflikti ushtarak më joproporcional që kur egziston bota. Millorad Dodik ia kushtoi pjesën më të madhe të fjalimit të tij temave të përditshme politike, duke kulmuar me deklaratën se “sytë e Republikës Srpska janë të fokusuar në bashkimin me Serbinë” dhe se kushdo që tenton të marr pronën e

98 Dita e Përkujtimit për të vranët në agresionin e NATO-s në vitin 1999, kanali YouTube: Faqja RTS - Kanali zyrtar [24.03.2022]: <https://www.youtube.com/watch?v=S5QTDae4rKc&t=1s>

99 Raport për gjyqet për krime të luftës në Serbi gjatë vitit 2022, f. 10.

100 Njësoj, f. 11.

101 Njësoj, f. 12.

Republikës Srpska do të thërrasë një seancë të Kuvendit Popullor të Republikës Srpska, në të cilën do të shpallet pavarësia e RS-së. Presidenti i Serbisë, Aleksandar Vuçiq, tha më pas se “e drejta ndërkombëtare vdiq” me ndërhyrjen e NATO-s. Ashtu si folësit para tij, ai vuri në dukje se ndërhyrja ishte e drejtuar kundër popullit serb, i cili donte të “në të tijat” dhe se RF Jugosllavia vetëm “dëshironte të ishte liridashëse”, duke injoruar faktet që çuan në vetë ndërhyrjen. Ashtu si Dodiku, Vuçiq preku temën se populli serb është ende i kërcënuar, por foli edhe për gjeopolitikën, duke e vendosur popullin serb dhe Jugosllavinë në vetë epiqendrën e ngjarjeve botërore në dekadën e fundit të shekullit të 20-të.¹⁰²

- 28 korrik: Kryetari i Komisionit Parlamentar për Kosovë dhe Metohi, Millovan Drecun, tha se gjyqet për serbët në Kosovë janë politike, se atje nuk ka drejtësi dhe gjyqet e serbëve i krahasoi me gjykimet në Tribunalin e Hagës. Me atë rast ai mohoi me vendosmëri se në Reçak ka ndodhur një masakër: “Kjo është e njëjta situatë për ta. Kjo është një gjykatë politike. Gjykoni dikë për një krim verbal, sepse thotë atë që është vërtetuar, se në Reçak nuk ka pasur masakër ndaj civilëve. U vërtetua në mënyrën sepse i ashtuquajturit Tribunali i Hagës nga aktakuza kundër Sllobodan Millosheviqit hoqi atë që ishte gjëja kryesore, pikërisht Reçak. Pra nuk ka asnjë masakër”.¹⁰³
- 6 tetor: Në Meroshinë, ministri i Punës, Punësimit, Veteranëve dhe Çështjeve Sociale, Nikolla Sellaković, ua dorëzoi Dekoratat e Veteranëve luftëtarëve, ushtarëve invalidë të luftës dhe familjeve të pjesëtarëve të rënë të UJ-së. Në këtë ngjarje mori pjesë edhe i

102 Dita e Përkujtimit për të vrarët në agresionin e NATO-s në vitin 1999, kanali YouTube: Faqja RTS - Kanali zyrtar [24. 3. 2023]: <https://www.youtube.com/watch?v=UI2J1T01deE&t=4437s>

103 Drecun: Gjyqet e serbëve të arrestuar në Kosovë dhe Metohi janë politike, si ato në Tribunalin e Hagës, Tanjug [28. 7. 2023]: <https://www.tanjug.rs/srbija/politika/43244/drecun-sudenja-uhapsenim-srbima-na-kim-su-politicka-ka-ona-u-haskom-tribunalu/vest>

dënuari për krime të luftës Vlladimir Llazareviq.¹⁰⁴

- 24 nëntor: Organizuar nga të rinjtë e Partisë Përparimtare Serbe në Nish, u mbajt ligjërata me titull “Ora e patriotizmit – të mos harrohet”. Ligjërues ishte Vlladimir Llazarević.¹⁰⁵

Kronologjia e krizave politike ndërmjet Serbisë dhe Kosovës 2018-2023.

2018.

Janar: Vrasja e Oliver Ivanoviqit

Oliver Ivanović, lideri i Iniciativës Qytetare Liri, Demokraci, Drejtësi, u vra në mëngjesin e hershëm të 16 janarit 2018. Sulmuesi, i cili edhe sot është i panjohur për publikun, ka qëlluar me gjashtë të shtëna në drejtim të tij nga pas shpinës para ndërtesës ku ndodhej zyra e partisë së Ivanoviqit në Mitrovicë. Duke qenë se një nga tekstet në këtë publikim i kushtohet në detaje vrasjes së Ivanoviqit, këtu do të rendisim vetëm disa nga fakte që janë të rëndësishme për të kuptuar marrëdhëniet ndërmjet Kosovës dhe Serbisë në periudhën 2018-2023.

Në muajt para vrasjes, Oliver Ivanović ishte në konflikt të hapur me përfaqësuesit e partisë serbe të Kosovës, Lista Srpska, të cilët kanë zbatuar politikat e Beogradit dhe Partisë Përparimtare të Serbisë në pushtet në Kosovë për vite me radhë. Ivanović u akuzua për tradhti,

104 Ministrat Selaković dorëzuan ceremoninë Memorialin e Veteranëve në Meroshinë, faqen e Ministrisë së Punës, Punësimit, Veteranëve dhe Çështjeve Sociale. [12.10.2023]: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/ministar-selakovic-svecano-urucio-boracke-spomenice-u-merosini>

105 Simbolet e pushtimit rus, kërcënimet dhe glorifikimi i kriminelëve të luftës në fushatën zgjedhore në Serbi, RSE, [6.12.2023]: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izborna-kampanja-srbija-ratni-zlocini-rusija-invazija-pretnje/32718745.html>

antiserbizëm, bashkëpunim me Prishtinën, dhe ai u vu në shënjestër të veçantë në një video të transmetuar në TV Most dhe TV Pink pak para zgjedhjeve në Kosovë në tetor 2017. Makina e tij u dogj dy herë: në vitin 2005 dhe 2017, dhe anëtarët e partisë të frikësuar rregullisht. Në një nga intervistat e tij të fundit, ai e cilësoi Millan Radoiqin - personin që më vonë do të lidhej shpesh me vrasjen e tij - si kreun de facto të pushtetit në Veri të Kosovës.

Gjykata Themelore në Prishtinë së fundi ka dënuar në shkallë të parë katër shtetas të kombësisë serbe për përfshirjen e tyre në vrasjen e Oliver Ivanoviqit, por emrat e autorëve dhe sfondi politik i vrasjes nuk dihen. Në Serbi, politikanët dhe zyrtarët e qeverisë së cilës premtoan se vrasja e Oliver Ivanoviqit do të zbardhet sa më shpejt që të jetë e mundur, hetimi paraprak zhvillohet që nga dita kur u vra Ivanoviqi. Ende nuk ka përparim.

Mars: Arrestimi i Marko Gjuriqit

Më 26 mars, drejtori i zyrës për Kosovë dhe Metohi, Marko Gjuriq dhe sekretari i përgjithshëm i Presidentit të Republikës së Serbisë, Nikolla Sellakoviq, morën pjesë në një takim në Mitrovicë, kur pjesëtarët e Njësisë speciale ROSU hynë në sallën ku u mbajt mbledhja dhe arrestuan Marko Gjuriqin. Po atë ditë, arrestimit i ka paraprirë njoftimi i ministrit të Punëve të Jashtme të Kosovës, Bexhet Pacolli, se Marko Gjuriq nuk është lejuar të hyjë në territorin e Kosovës dhe se do të arrestohet nëse do të tentojë të hyjë, ndërsa anëtarët e Njësisë speciale të Policisë së Kosovës janë vendosur në afërsi të pikës kufitare Jarinje.¹⁰⁶

Gjatë hyrjes së policisë u dëgjuan të shtëna dhe është hedhur gaz lotsjellës dhe bomba shokuese, e më pas Marko Gjuriq është shoqëruar në stacionin policor në Prishtinë. Në aksionin e policisë së Kosovës janë

106 Die Morina and Maja Zivanovic, "Kosovo Deploys Special Police to Stop Serbian Visit", Balkan Insight, 26.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/26/kosovo-special-forces-in-north-due-to-serb-officials-visit-03-26-2018/>

lënduar 32 persona.¹⁰⁷ Sirenat e sulmit ajror u dëgjuan në Mitrovicën e Kosovës dhe Zveçanin dhe serbët bllokuan rrugën Mitrovicë-Prishtinë me kamionë dhe makina ndërtimi.¹⁰⁸ Po atë mbrëmje, Gjuriqi u dëbua nga Kosova.

Me rastin e arrestimit të drejtorit të zyrës për Kosovë e Metohi, presidenti serb Aleksandar Vuçiq ka thirrur mbledhjen e Këshillit të Sigurisë Kombëtare, pas së cilës ka njoftuar se të gjithë ata që kanë marrë pjesë në arrestim do të ndiqen para gjykatave serbe.¹⁰⁹ Kryesia e Listës Serbe ka mbajtur një mbledhje urgjente ku është miratuar iniciativa për largim nga Qeveria e Kosovës.¹¹⁰ Bashkimi Evropian i bëri thirrje Serbisë dhe Kosovës të ushtrojnë përmbajtje, duke theksuar se veprime të tilla janë në kundërshtim me normalizimin e marrëdhënieve.¹¹¹

Nëntor: Vendosja e taksës për mallrat nga Serbia

Në fund të nëntorit 2018, Qeveria e Kosovës vendosi taksën doganore 100 për qind për produktet nga Serbia dhe Bosnja e Hercegovina me qëllim të "forcimit të prodhimit vendor, ekonomisë dhe shtetësisë së Kosovës".¹¹² Propozimi ka ardhur nga ministri i atëhershëm i Tregtisë së Kosovës, Endrit Shala, i cili u ka bërë thirrje prodhuesve vendorë që të fokusohen në cilësi dhe ka kërkuar nga tregtarët që të eksplorojnë

107 Die Morina, "Kosovo Depots Serbian Official for Illegal Entry", Balkan Insight, 26.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/26/kosovo-deports-serbian-official-after-illegal-entry-03-26-2018/>

108 „BLOG UŽIVO: Pas marrjes në pyetje në Prishtinë, Gjuriq dëbohet", N1, 26.03.2018, <https://n1info.rs/vesti/a374729-uhapsen-marko-djuric-u-kosovskoj-mitrovici/>

109 M. Simiq, "Vuçiq: Pjesëmarrësit në arrestimin e Gjuriqit do të përgjigjen para gjykatave serbe", Danas, 26.03.2018, <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-ucenici-u-hapsenju-djurica-ce-odgovarati-pred-srpskim-sudovima/>

110 "Lista serbe njoftoi daljen nga Qeveria e Kosovës", Radio Evropa e Lirë, 26.03.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29125285.html>

111 "Kocijançiq: Parandalimi i përshkallëzimit pas arrestimit të Gjuriqit", Radio Evropa e Lirë, 26.03.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29125181.html>

112 "Kosova vendosi tarifa doganore 100 për qind për Serbinë dhe Bosnjën, Mogherini bëri thirrje për anulimin e vendimit", Radio Evropa e Lirë, 21.11.2018. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-uvelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>

tregje të reja për bashkëpunim. Në një postim në Facebook ai po ashtu ka thënë se prodhuesit kosovarë përballen me shumë barriera në Serbi dhe se produktet e tyre nuk shiten në tregun serb.¹¹³

Ky veprim i Kosovës, i cili ndër të parët u kritikua nga përfaqësuesja e lartë e atëhershme e BE-së për politikë të jashtme dhe siguri, Federika Mogherini, dëmtoi marrëdhëniet edhe ashtu të këqija mes Beogradit dhe Prishtinës. “Vendimi i sotëm i Qeverisë së Kosovës për rritjen e taksës për mallrat nga Serbia dhe Bosnja e Hercegovina në 100 për qind është shkelje e qartë e marrëveshjes CEFTA dhe frymës së Marrëveshjes së Stabilizim Asociimit ndërmjet Bashkimit Evropian dhe Kosovës. Kjo e përkeqëson edhe më shumë situatën pas rritjes fillestare të taksave prej 10 për qind javën e kaluar. Qeveria e Kosovës duhet t’i anulojë menjëherë këto vendime”, ka thënë Mogherini në një deklaratë me shkrim më 21 nëntor 2018. Para rritjes 100 për qind, Qeveria e Kosovës vendosi doganë prej 10 për qind për produktet nga Serbia dhe BeH për të mbrojtur tregun e brendshëm, por edhe për shkak të, siç tha ajo, sjelljes destruktive të Serbisë ndaj Kosovës.

Vuçiq ka komentuar edhe vendimin e autoriteteve të Kosovës, duke thënë se është miratuar ndalimi i qarkullimit të mallrave, i cili, siç tha ai, nuk është një masë civilizuese apo e arsyeshme, por se Serbia nuk do të reagojë me masa të ngjashme sepse dëshiron të mbetet partner i besueshëm për të gjithë. “Ky është de facto një ndalim i plotë informal i tregtisë”, tha Vuçiq dhe shtoi se qëllimet e Prishtinës qëndrojnë pas gjithçkaje – si presioni ndaj Serbisë për të njohur Kosovën, presioni ndaj komunitetit ndërkombëtar në lidhje me liberalizimin e vizave, por edhe synimi “për të marrë pjesë në persekutimin e heshtur por të përshpejtuar të popullatës serbe dhe joshqiptare nga Kosova e Metohia”.¹¹⁴

113 Isto

114 “Vuçiq: Qeveria e Serbisë do t’u drejtohet anëtarëve të BE-së dhe Këshillit të Sigurimit të OKB-së më 22 nëntor lidhur me vendimin e Prishtinës”, Radio Evropa e Lirë, 21.11.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29613678.html>

Ndryshe, rritja e tarifës ndodhi pasi Kosova nuk arriti të anëtarësohej në Interpol pas dy raundeve të votimit në Asamblenë e Përgjithshme të Interpolit në seancën në Dubai në nëntor të po atij viti. 51 shtete votuan kundër pranimit të Kosovës në Interpol, 68 ishin pro dhe 16 abstenuan. Zyrtarët e Kosovës akuzuan Serbinë për një “fushatë të egër”. Për shkak të taksës, dialogu i Brukselit për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë u ndërpre për një kohë dhe kryetarët e katër komunave me shumicë serbe - Zubin Potok, Leposaviq, Zveçan dhe Mitrovica Veriore - dhanë dorëheqje nga postet e tyre më 27 nëntor.¹¹⁵ Vendosja e taksave shkaktoi protesta paqësore të serbëve në Kosovë.

Taksat u hoqën përfundimisht gjatë vitit 2020, gjë që u insistua nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe qeveritë e vendeve të BE-së.¹¹⁶ Derisa qeveria e Ramush Haradinajt qëndronte pas vendimit se taksat do të hiqen kur Serbia të njoh Kosovën ose kur qeveria e tij të merrte garanci me shkrim nga SHBA dhe BE se kjo do të ndodhte, kryeministri i ardhshëm i Kosovës, Albin Kurti, e zëvendësoi taksën me masat reciproke. Por, këto masa reciproke u shfuqizuan në qershor të vitit 2020, pas ardhjes së Adullah Hotit si kryeministër i Kosovës. Hoti ka anuluar masat reciproke tregtare ndaj Serbisë dhe ka thënë se kjo i ka hequr pengesat në procesin e dialogut për normalizimin e marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë.

2019 dhe 2020

Gjatë vitit 2019 dhe një pjesë të vitit 2020, nuk ka pasur dialog ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës dhe viti 2020 është shënuar edhe nga pandemia e virusit Covid-19. Më shumë detaje mbi ngjarjet e

115 “Kryetarët e komunave serbe në Kosovë dhanë dorëheqje”, Al Jazeera, 27.11.2018, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2018/11/27/nacelnici-srpskih-opcina-na-kosovu-podnijeli-ostavke>;

116 “SHBA-ja përsëri i bëri thirrje Kosovës që të heqë taksat: “Në kohë si këto, bashkëpunimi është jetik...”, Nedeljnik, 18.03.2020: <https://www.nedeljnik.rs/sad-ponovo-pozvale-kosovo-da-ukine-takse-u-ovakvim-vremenima-saradnja-je-od-vitalnog-znacaja/>;

këtyre viteve në Dialogun e Brukselit: Marrëveshjet dhe zbatimi i tyre në faqen ____

Sfidat për shkak të Covid-it: Dhjetor

Presidenti Vuçiq tha më 25 dhjetor se vaksinimi kundër virusit korona ka filluar edhe në veri të Kosovës. Ato ditë mediat raportuan se në katër komuna të veriut të Kosovës kishin mbërritur 50 doza të vaksinës së Fajzer, si dhe se rivaksinimi ishte caktuar tre javë pas marrjes së dozës së parë. Në të njëjtën kohë, Prokuroria Themelore në Mitrovicë ka filluar mbledhjen e informatave për hyrjen e vaksinave nga Serbia në komunat në veri të Kosovës.¹¹⁷ Qeveria e Kosovës ka bërë të ditur se në bazë të informacioneve të Doganës dhe Policisë Kufitare, nuk ka asnjë informacion se vaksinat kanë hyrë në veri të Kosovës përmes rrugëve zyrtare, ligjore. “Nëse këto vaksina kanë hyrë në Kosovë përmes rrugëve ilegale, atëherë institucionet e Kosovës do të marrin masat e nevojshme ligjore ndaj personave të përfshirë në këtë veprimtari të paligjshme, kontrabandë me barna”, thuhet në reagimin e Qeverisë së Kosovës. Po ashtu shtohet se institucionet e Kosovës nuk kanë pasur komunikim zyrtar me institucionet serbe për këtë çështje¹¹⁸.

2021.

Qershor: Protesta për shërbimin e liturgjisë në kishën ortodokse të papërfunduar

Një grup studentësh nga Universiteti i Prishtinës protestuan më 11 qershor para një kishe ortodokse të papërfunduar që ndodhet brenda kampusit universitar, një ditë pasi Kisha Ortodokse Serbe (KPS) mbajti

117 Derisa Kosova po nis hetimet, nga Serbia paralajmërohet për akoma më shumë vaksina, Radio Evropa e Lirë, 28.20.2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-vaksinacija-korona-virus-srbija/31023164.html>;

118 Qeveria e Kosovës: Nuk ka informacion se vaksinat kundër virusit korona kanë hyrë në veri të Kosovës nga Serbia përmes rrugëve zyrtare, Radio Evropa e Lirë, 26.12.2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/31020197.html>

një liturgji në atë kishë¹¹⁹ dhe publikoi disa fotografi nga shërbimi në IX.¹²⁰ Ndërtimi i Kishës së Krishtit Shpëtimtar ka filluar në vitin 1992, për këtë arsye lidhet me regjimin e Slllobodan Millosheviqit dhe represionin e popullatës shqiptare në Kosovë. Në vitin 2012, Universiteti i Prishtinës nisi një mosmarrëveshje kundër Kishës Ortodokse Serbe, duke pretenduar se toka në të cilën ndodhet kisha i përket Universitetit.

Gjatë protestës, deputeti i Parlamentit të Studentëve, Erblin Hoxha, u bëri thirrje institucioneve të Kosovës që t’u përgjigjen, siç tha ai, “provokimeve brenda kampusit universitar” dhe të largojnë kishën ose ta kthejnë atë në muze, “ku do të tregohen dhuna dhe gjenocidi kundër popullatës së Kosovës”. Pas liturgjisë, në derën e Kishës së Krishtit Shpëtimtar u shfaq grafiti “Jezusi i urren serbët”, i cili më pas është fshirë dhe pikërisht para protestës, aktivistët e Partisë Socialdemokrate kanë shkruar një mesazh të ri: “Simboli i shovinizmi bëhet i shenjtë me bekimin e Albin Kurtit”.¹²¹

Protestat pak ditë më vonë I ka komentuar edhe Vuçiq, i cili ka thënë se i ka dërguar apel dhe kërkesë komunitetit ndërkombëtar që të kujdeset që të mos ketë incidente dhe asgjë që mund të kërcënojë paqen dhe stabilitetin në rajon.¹²²

Tetor: Policia e Kosovës në veri të Kosovës

Një aksion i gjerë i policisë së Kosovës¹²³ kundër kontrabandës me

119 Përparim Isufi dhe Milica Stojanović, “Protesta kundër liturgjisë në kishën kontroverze në Prishtinë”, Balkan Insight, 11.06.2021, <https://balkaninsight.com/sr/2021/06/11/protesti-zbog-liturgije-u-spornoj-crkvi-u-pristini/>

120 Publikim nga llogaria zyrtare X e Eparkisë së Rashkës-Prizrenit

121 Katarina Marinković, “Prishtina: Protesta për shkak të adhurimit në një kishë, ligjshmëria e së cilës kontestohet”, VoA, 11.06.2021, <https://www.glasamerike.net/a/prishtina-crkva-protest-legalnost/5925429.html>

122 “Vuçiq: Për ta liturgjia është provokim”, Kossev, 16.06.2021, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/vucic-za-njih-je-liturgija-provokacija-16-6-2021>

123 Kosovo Police, A police operation in the whole country is conducted in the fight against smuggling, 13.10.2021: <https://www.kosovopolice.com/en/a-police-operation-in-the-whole-country-is-conducted-in-the-fight-against-smuggling/>;

mallra është zhvilluar më 13 tetor në mbarë Kosovën në katër rajone të Kosovës: Prishtinë, Pejë, Mitrovicë Jugore dhe Veriore. Drejtori i Policisë së Kosovës Samedin Mehmeti tha se këtij aksioni i ka paraprirë një hetim që ka zgjatur rreth një vit dhe se policia është dashur të kontrollojë 26 lokacione të ndryshme, pesë prej të cilave në Mitrovicën Veriore dhe katër në Zveçan. Mirëpo, policia në Mitrovicë dhe Zveçan është përplasur me qytetarët, të cilët kanë vendosur postblloqe në qytet, por edhe në rrugën kryesore Prishtinë – Rashkë në vendbanimin Veliko Rudare në komunën e Zveçanit dhe kanë hedhur sende të forta në drejtim të policies, dhe Mehmeti tha se ka patur përdorim të armëve të zjarrit dhe granata të dorës. Më pas policia është kundërpërgjigjur me gaz lotsjellës. Në konflikt janë plagosur dhjetë policë dhe dhjetë qytetarë të Mitrovicës Veriore, njëri prej tyre në gjendje të rëndë.¹²⁴ Drejtori i Qendrës Shëndetësore në Mitrovicë, Zllatan Elek, tha se të lënduarit më së shumti janë lënduar nga plumbat e gomës, gazi lotsjellës dhe bombat shokuese.

Për ngjarjet në Mitrovicë dhe Zveçan reagan edhe pala kosovare edhe ajo serbe, ndaj Kurti tha se Kosova do të vazhdojë të luftojë kundër kontrabandës dhe u bëri thirrje qytetarëve të Mitrovicë Veriore që “të mos bien pas disa mediave serbe, të cilat mbrojnë krimin, korrupsionin dhe kontrabandë dhe duan ta politizojnë dhe etnizojnë atë”. Presidenti Osmani tha se “kushdo që është kundër këtij aksioni është në anën e kriminit të organizuar dhe kundër vlerës së sundimit të ligjit të promovuar nga BE-ja”. Vuçiq, i cili mbajti një takim me përfaqësuesit politikë të serbëve të Kosovës në Rashkë më 13 tetor, tha: “Kam frikë se kemi dikë që është krejtësisht irracional në Prishtinë, kemi edhe disa keqdashës në bashkësinë ndërkombëtare, të cilët sinqerisht dëshirojnë konfliktet këtu”. Që duan të na fusin në konflikt”.¹²⁵

124 “Të plagosur, të arrestuar dhe barrikada në veri të Kosovës”, Radio Evropa e Lirë, 13.10.2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-sever-protesti-krijumcarenje/31506691.html>

125 Vuçiq në takim me serbët nga Kosova: Jemi me ju, Radio Evropa e Lirë, 13.10.2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbi-kosovo-vucic-raska/31507274.html>

Ndërkohë, SHBA-ja bëri thirrje për qetësi, shefi i diplomacisë së BE-së, Borel, kërkoi që “incidentet e dhunshme në veri të Kosovës të ndalen menjëherë” dhe se veprimet “të njëanshme dhe të pakoordinuara” janë të papranueshme.

Shtator: Riregjistrimi i automjeteve dhe barrikadave në Kosovë

Në fund të shtatorit, Qeveria e Kosovës ka marrë vendim që pronarët e automjeteve me targa të Serbisë duhet të kenë targa speciale testuese derisa janë në territorin e Kosovës. Miratimi i këtij vendimi është një masë tjetër e reciprocitetit: përkatësisht, pronarët e automjeteve me targa RKS (Republika e Kosovës) janë të detyruar që të vendosin targa testuese kur hyjnë në Serbi më shumë se 20 vite. Sipas marrëveshjes për targat të nënshkruar nga Kosova dhe Serbia në vitin 2011, automjetet me shenja status neutrale KS (Kosovë) mund të hynin në territorin e Serbisë, ndërsa ato me targa RKS merrnin targa të përkohshme letre me hyrjen në Serbi. Në anën tjetër, sipas të njëjtës marrëveshje, automjetet me marka SRB mund të hynin në Kosovë pa pengesa, pa asnjë procedurë. Kjo marrëveshje ka skaduar në vitin 2016, pas së cilës është zgjatur edhe për pesë vite të tjera - deri më 15 shtator 2021. Kurti nuk ka pranuar të vazhdojë vlefshmërinë e marrëveshjes, gjë që ka hasur në reagime të ashpra si nga Beogradi ashtu edhe nga serbët e veriut të Kosovës, të cilët më ditën kur u shpall vendimi vendosjen barrikada në vendkalimet kufitare Jarinje dhe Bërnjak. Kurti ka reagu duke dërguar Policinë Speciale të Kosovës në të dyja pikat kufitare.

Pas një bllokade trembëdhjetë ditore, më 4 tetor 2021 hyri në fuqi e ashtuquajtura zgjidhje e përkohshme, që nënkuptonte se shoferët me targa të Kosovës dhe Serbisë vendosin afishte ngjitëse mbi simbolet shtetërore në targat e tyre sa herë që hyjnë në Kosovë ose Serbi.¹²⁶ Ky

126 Xhorxhina Bami, “Kosovo-Serbia License Plates ‘Sticker Regime’ Comes Into Force”, Balkan Insight, 04.10.2021, <https://balkaninsight.com/2021/10/04/kosovo-serbia-license-plates-sticker-regime-comes-into-force/>

vendim ka mbetur në fuqi deri në janar të vitit 2022, kur të dyja vendet – në heshtje dhe pa bujë mediatike – kanë njoftuar se automjetet me targa RKS dhe SRB mund të lëvizin normalisht në Kosovë dhe Serbi.

Viti 2022

Janar: Referendumi për reformat në drejtësi në Serbi

Më 15 janar, Kuvendi i Kosovës miratoi Rezolutën kundër mbajtjes së referendumit të Serbisë në territorin e Kosovës, një ditë pasi komuniteti ndërkombëtar kërkoi nga Qeveria e Kosovës të bëjë pikërisht të kundërtën: “të lejojë serbët në Kosovë të ushtrojnë të drejtën e tyre për të votuar në zgjedhje dhe në procese zgjedhore në përputhje me këtë praktikë të zakonshme.”¹²⁷ Bëhet fjalë për referendumin e mbajtur më 16 janar, në të cilin qytetarët serbë janë deklaruar nëse janë pro ndryshimeve të Kushtetutës në fushën e gjyqësorit. Në Rezolutën e Kosovës thuhet se qëndrimi unik i Kuvendit të Kosovës është se me organizimin e referendumit të Serbisë në Kosovë cenohet sovraniteti dhe rendi kushtetues i Kosovës dhe se votimi është në kundërshtim me Kushtetutën dhe ligjet e Kosovës, por edhe standardet ndërkombëtare. Gjithashtu është konstatuar se pjesëtarët e komunitetit serb mund të votojnë në referendumin serb me postë ose përmes Zyrës për Ndërlidhje të Serbisë me Kosovën në Prishtinë. Kryetari i Grupit Parlamentar të Listës Serbe, Igor Simiq, ka bërë thirrje në Kuvendin e Kosovës që të ndërpritet “fushata antiserbe” dhe të lejohet mbajtja e referendumit dhe pas prezantimit të tij anëtarët e Listës Serbe u larguan nga sesioni. Policia e Kosovës më 14 janar nuk ka lejuar hyrjen në Kosovë kamionë me materiale zgjedhore nga Serbia, ndërsa drejtori i Zyrës për Kosovën të Qeverisë së Serbisë, Petar Petković, ka thënë se ky material është njoftuar në OSBE, por se tani është sekuestruar. Vuçiqi foli edhe për ndalimin e autoriteteve të Kosovës që serbët të votojnë në komunat e tyre në veri

127 “Kuvendi i Kosovës miratoi rezolutën kundër mbajtjes së referendumit të Serbisë”, Radio Evropa e Lirë, 15.01.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/skupstina-kosovo-srpski-referendum/31655756.html>

të Kosovës, duke thënë se do të ketë “pasoja më të mëdha dhe më të gjera se sa supozohet” nëse nuk lejohet hapja e qendrave të votimit në territorin e Kosovës. Banorët e Gorazhdecit protestuan në mënyrë paqësore një ditë para referendumit. Sipas mediave ata janë tërhequr pas një ore për shkak të insistimit të policisë së Kosovës¹²⁸.

Mars dhe Prill: Fushata zgjedhore para zgjedhjeve parlamentare dhe presidenciale në Serbi

Në prill, serbët nga Kosova u penguan sërish të votojnë nga komunat e tyre në zgjedhjet presidenciale dhe parlamentare në Serbi më 3 prill. Ministria e Drejtësisë Albulena Haxhiu¹²⁹ tha se serbët do të mund të votojnë në dy mënyra, me postë ose përmes Zyrës Ndërlidhëse, ndërsa kryeministri Kurti disa herë ka theksuar se ky vendim është marrë për shkak se Serbia nuk ka dashur t'i dërgojë kërkesë të drejtpërdrejtë Kosovës për lejimin e zgjedhjeve në veri. Përpjekjet e bashkësisë ndërkombëtare për të votuar në Kosovë me ndërmjetësimin e OSBE-së nuk dhanë fryte, kështu që serbët nga Kosova votuan në komunat e Bujanocit, Rashkës, Kurshumlisë dhe Tutinit, ndërsa vendet e Quintit kritikuan ashpër autoritetet e Kosovës.¹³⁰

Përfaqësuesit e serbëve nga Kosova janë takuar me Vuçiqin në Beograd¹³¹ më 22 mars për të diskutuar për votimin në zgjedhje dhe atëherë propozuan që në shenjë proteste të largohen nga të gjitha institucionet e Kosovës, gjë që Vuçiq e refuzoi. Për shkak të pjesëmarrjes së saj në takimin me Vuçiqin, Këshilli Gjyqësor i Kosovës ka pezulluar kryetaren e Gjykatës Themelore në Mitrovicë, Lilana Stevanović.

128 “Gorazhdevac: Protesta për vendimin e Qeverisë së Kosovës për referendumin”, Kossev, 16.01.2022, <https://kossev.info/gorazdevac-protesti-zbog-odluke-vlade-kosova-o-referendumu/>;

129 “Haxhiu: Serbët mund të votojnë me postë ose përmes Zyrës Ndërlidhëse”, Gorazhdevac, 23.02.2022, <https://www.gorazdevac.com/2022/02/23/hadziju-srbi-mogu-daglasaju-putem-poste-ili-kancelarije-za-vezu/>;

130 https://xk.usembassy.gov/joint_statement_on_kosovo_2332022/;

131 “Kryetarja e Gjykatës në Mitrovicë u pezullua për shkak të pjesëmarrjes në takimin me Vuçiqin”, Radio Evropa e Lirë, 24.03.2022: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-sud-mitrovica-suspenzija/31769033.html>;

Pezullimi i gjyqtarës Stevanović bëri që tema e protestave të parapara në Graçanicë dhe Mitrovicën Veriore më 25 mars të ishte pikërisht pezullimi i saj, e jo vendimi i autoriteteve të Kosovës për votimin në zgjedhjet në Serbi. Protestat ishin paqësore dhe të grumbulluarit mbanin pankarta me shkrimin “Kurti, prishe marrëveshjen e Brukselit, shkatërrova gjithçka”, “Stop terrorit të Kurtit”, “Kurti nuk do të na largojë nga KeM” etj. Në shenjë mbështetjeje për Lilana Stevanovićin, gjyqtarët dhe punëtorët e tjerë komunal të kombësisë serbe nuk shkuan në punë për një kohë. Lilana Stevanović, përveç pezullimit, i cili i ka skaduar më 10 maj, pas së cilës është kthyer në punë, ka marrë edhe ulje rroge prej 30 për qind për shkak të takimit me Vuçiqin,¹³² dhe në tetor të vitit pasues, ajo u shkarkua përfundimisht nga pozita e saj për shkak të një fjalimi të mbajtur në Mitrovicë më 6 nëntor 2022.¹³³

Maj: Kërkesa e Kosovës për anëtarësim në Këshillin e Evropës

Qeveria e Kosovës më 12 maj i dërgoi Strasburgut një kërkesë për anëtarësim në Këshillin e Evropës dhe të nesërmen Vuçiqi thirri seancën e Këshillit të Sigurisë Kombëtare. “Si Ministër i Punëve të Jashtme, sot ia dorëzova presidentit Vuçiq notat diplomatike të katër vendeve që tërhoqën njohjen e Kosovës dhe Këshilli i Sigurisë Kombëtare autorizoi Vuçiqin që në momentin që e sheh të nevojshme të informojë opinionin e gjerë se për cilat shtete bëhet fjalë”, tha Nikolla Sellaković, atëherë ministër i Punëve të Jashtme, pas seancës¹³⁴. Sellaković shtoi se “të paktën dy vende të mëdha po punojnë aktualisht në ofrimin e mbështetjes serioze logjistike për Prishtinën në fushatën e tyre për të marrë njohje të reja, por edhe në parandalimin e fushatës së tërheqjes

132 “Lilana Stevanović 30 për qind të pagës për pjesëmarrjen në takimin me Vuçiqin”, Kossev, 14.09.2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/liljani-stevanovic-30-odstod-plate-zbog-ucestvovanja-na-sastanku-sa-vucicem-14-9>

133 “Vendimi i SSK-së: Stevanović shkarkohet nga posti i kryetarës së Gjykatës në Mitrovicë për shkak të fjalimit politik në protestën e 6 nëntorit”, Kossev, 26.10.2023, <https://kossev.info/odluka-ssk-a-stevanovic-razresena-funkcije-predsednice-suda-u-mitrovici-zbog-politickog-govora-na-protestu-6-novembra/>

134 Maja Zhivanović dhe Ludmilla Cvetković, Beogradi vazhdon të punojë për tërheqjen e njohjes së Kosovës”, Radio Evropa e Lirë, 13.05.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-savet-sednica/31846576.html>

së njohjeve”. Sellaković dhe Vuçiq iu referuan edhe Marrëveshjes së Uashingtonit, të cilën Serbia dhe Kosova e nënshkruan më 4 shtator 2020, duke pretenduar se Qeveria e Kosovës “e ka shkelur brutalisht” duke aplikuar për anëtarësim në Këshillin e Evropës.¹³⁵ Edhe pse në Marrëveshjen e Uashingtonit, Serbia dhe Kosova morën përsipër të pezullojnë fushatën për tërheqjen e njohjes së pavarësisë së Kosovës, pra të mos aplikojnë për anëtarësim në organizata ndërkombëtare, ai moratorium ka skaduar në shtator të vitit 2021. Zëdhënësi i State Departmentit në përgjigje për Zërin e Amerikës të njëjtën ditë deklaroi se “Kosova dhe Serbia janë vende sovraane që kanë të drejtë të përcaktojnë prioritetet e tyre të politikës së jashtme”.¹³⁶

Dy vjet më vonë, në mesin e prillit 2024, Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës miratoi rekomandimin për pranimin e kërkesës së Kosovës për anëtarësim në atë organizatë, por kjo temë ende nuk është paraqitur në agjendën e seancave të Komitetit të Ministrave të Jashtëm. Anëtarësimi i Kosovës në Këshillin e Evropës është i lidhur me plotësimin e disa kushteve të nevojshme, siç është formimi i Asociacionit të Komunave me shumicë serbe.

Korrik: Çështja e kartave të identitetit dhe barrikadat

Në fund të korrikut 2022, disa përfaqësues të serbëve ngritën barrikada në veri të Kosovës, në qytetet Rudare dhe Zupçë dhe në vendkalimet administrative Jarinje dhe Bërnjak.¹³⁷ Ky veprim është bërë pasi Qeveria e Kosovës ka vendosur që mbajtësit e letërnjoftimit të lëshuar nga Serbia të mos mund të hyjnë në territorin e Kosovës pa dokumente të posaçme hyrje-dalje që duhet të zëvendësojnë dokumentet serbe. Ky vendim i autoriteteve të Prishtinës paraqiste një masë reciproke,

135 “Serbia dhe Kosova i zgjedhin vetë prioritetet e politikës së jashtme”, njoftoi State Department”, Radio Evropa e Lirë, 13.05.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sad-kosovo-savet-evrope-srbija/31847643.html>

136 Njësoj;

137 “Ngrihen barrikada në vendet Rudare dhe Zupçë në veri të Kosovës”, Kosovo Online, 32.07.2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/postavljenje-barikade-u-mestima-rudare-i-zupce-na-severu-kosova-31-7-2022>, aksesuar më datën 24.07.2024.

duke pasur parasysh se autoritetet serbe nuk i njihnin dokumentet e lëshuara nga Kosova, dhe zotëruesve të letërnjoftimit të Kosovës kur hynin në Serbi u lëshonin dokumente identike hyrje-dalje. Po ashtu, autoritetet kosovare kanë bërë të ditur se targat serbe të qyteteve në Kosovë duhet të zëvendësohen me targa me shenjën RKS (Republika e Kosovës).

Situata ka qenë shumë e tensionuar, në Mitrovicën Veriore janë dëgjuar sirena alarmi, në disa vende në veri të Kosovës kanë rënë të shtëna, por nuk ka të lënduar.¹³⁸ Gjatë gushtit të po atij viti, Kosova dhe Serbia shkëmbyen akuza, kështu që në njoftimin e Qeverisë së Kosovës thuhej se bëhej fjalë për tentativa për destabilizimin e Kosovës, ndërsa Albin Kurti vlerësoi se Prishtina po përballet me “nacional-shovinizmin serb”.¹³⁹ Nga ana tjetër, Aleksandar Vuçiq paralajmëroi se qëllimi i Prishtinës është që serbët të largohen nga Kosova dhe i bëri thirrje NATO/KFOR-it që t’i mbrojë serbët ose përndryshe Serbia do të duhet ta bëjë këtë.¹⁴⁰ KFOR-i njoftoi se situata është e tensionuar dhe se është i gatshëm të ndërhyjë nëse është e nevojshme, ndërsa BE-ja bëri thirrje që të gjitha çështjet e hapura të zgjidhen me dialog.¹⁴¹

Pas bisedimeve mes Presidentes së Kosovës Vjosa Osmani dhe kryeministrit të Kosovës, Albin Kurti me ambasadorin e SHBA-së në Prishtinë, Jeffrey Hovenier, autoritetet kosovare ofruan shtyrjen e vendimit për lëshimin e dokumenteve speciale deri më 1 shtator

138 “Serbia dhe Kosova: Prishtina shtynë zbatimin e masave të reja, qarkullimi në vendkalime normalizohet”, BBC, 01.08.2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-62367717>, aksesuar më datën 24.07.2024.

139 “Të gjitha barrikadat në veri të Kosovës janë hequr”, Aljazeera, 01.08.2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/8/1/noc-na-sjeveru-kosova-protekla-mirno-prijelazi-i-dalje-blokirani>, aksesuar më datën 24.07.2024.

140 “Protect Serbs in Kosovo or we’ll do it ourselves, Vucic warns NATO”, Euronews, 22.08.2022, <https://www.euronews.com/2022/08/22/protect-serbs-in-kosovo-or-well-do-it-ourselves-vucic-warns-nato>, aksesuar më datën 23.07.2024.

141 “Të gjitha barrikadat në veri të Kosovës janë hequr”, Al Jazeera, op cit.

për mbajtësit e letërnjoftimeve serbe nëse hiqen barrikadat.¹⁴² Menjëherë pas kësaj, barrikadat u hoqën dhe qarkullimi u normalizua. Me ndërmjetësimin e Bashkimit Evropian, në fund të gushtit u arrit marrëveshja që Serbia të ndalojë praktikën e lëshimit të dokumenteve hyrëse-dalëse për shtetasit e Kosovës dhe Kosova të heqë dorë nga synimi për të lëshuar dokumente të tilla për letërnjoftime serbe.¹⁴³ Në vendkalimet administrative me Kosovën, Serbia ka vendosur diskrejancë ku shkruan se njohja e dokumenteve të lëshuara nga Prishtina nuk mund të interpretohet si njohje e pavarësisë së shpallur në mënyrë të njëanshme të Kosovës. Megjithatë, çështja e targave mbeti e hapur.¹⁴⁴

Nëntor: Dalja e përfaqësuesve/ përfaqësuesve të serbëve nga institucionet e Kosovës

Pas shtyrjes së afatit për reregjistrim të automjeteve nga 1 shtatori deri më 31 tetor 2022, autoritetet e Kosovës refuzuan kërkesat e reja të SHBA-së dhe BE-së për një vonesë shtesë.¹⁴⁵ Kështu, nga 1 nëntori, policia e Kosovës ka filluar të paralajmërojë pronarët e veturave me targa serbe, me qëllim që pas tri javësh të fillojë të shqiptojë gjoba dhe në fazën përfundimtare t’i konfiskojë targat.¹⁴⁶ Menjëherë pas kësaj, drejtori rajonal i policisë në Mitrovicën Veriore, Nenad Gjuriq, u pezullua për shkak të njoftimit se policët serbë nuk

142 Perparim Isufi and Xhorxhina Bami, “Serb Barricades Still up in North Kosovo Despite Govt Climbdown”, Balkan Insight, 01.08.2022, <https://balkaninsight.com/2022/08/01/serb-barricades-still-up-in-north-kosovo-despite-govt-climbdown/>, aksesuar më datën 24.07.2024.

143 “Borel: Beogradi dhe Prishtina arritën marrëveshje”, Danas, 27.08.2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/borelj-beograd-i-pristina-postigli-dogovor/>, aksesuar më datën 24.07.2024.

144 Perparim Isufi, “Serbia Reminds Kosovo: ID Cards Deal Doesn’t Imply Recognition”, Balkan Insight, 31.08.2022, <https://balkaninsight.com/2022/08/31/serbia-reminds-kosovo-id-cards-deal-doesnt-imply-recognition/>, aksesuar më datën 23.07.2024.

145 “Kosovo will not delay Serb car plate rule despite calls by West”, EU Reporter, 27.10.2022, <https://www.eureporter.co/world/kosovo/2022/10/27/kosovo-will-not-delay-serb-car-plate-rule-despite-calls-by-west/>, aksesuar më datën 25.07.2024.

146 Predrag Vujiq, “Serbia dhe Kosova: Serbët u tërhoqën nga të gjitha institucionet, policët hoqën uniformat, BE-ja bën thirrje për kuptim”, BBC, 06.11.2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-63527308>, aksesuar më datën 24.07.2024.

do ta zbatojnë vendimin për paralajmërimet.¹⁴⁷ Si pasojë e pezullimit të Nenad Gjuriqit, më 5 nëntor, serbët largohen nga pozitat e tyre në institucionet e Kosovës në katër komuna në veri të Kosovës me shumicë serbe. Kryetarët e atyre komunave, këshilltarët, deputetët në Kuvendin e Kosovës, gjyqtarët dhe prokurorët, si dhe pjesëtarët e policisë së Kosovës, të cilët në mënyrë simbolike hoqën uniformat, dhanë dorëheqje nga pozitat e tyre.

Në takimin në Zveçan ku është marrë vendimi për largim nga institucionet e Kosovës, kryetari i Listës Serbe, Goran Rakiq, ka thënë se ky vendim është marrë si rezultat i shkeljes së vazhdueshme nga autoritetet e Kosovës të gjithçkaje që është rënë dakord në dialog ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, dhe se ky vendim mbetet në fuqi derisa Prishtina të "shfuqizojë vendimet e njëanshme dhe të paligjshme për riregjistrimin e targave dhe të formojë Asociacionin e Komunave Serbe".¹⁴⁸ Me këtë rast ka folur edhe presidentja e Kosovës, Vjosa Osmani, e cila ka akuzuar Serbinë për një lëvizje të tillë të serbëve nga veriu i Kosovës, duke theksuar se qëllimi është destabilizimi i veriut të vendit.¹⁴⁹ Kryeministri i Kosovës, Albin Kurti, u ka bërë thirrje serbëve që të mos bojkotojnë dhe të largohen nga institucionet dhe të mos jenë viktima të "manipulimeve politike dhe lojërave gjeopolitike".¹⁵⁰

Nga ana tjetër, presidenti i Serbisë, Aleksandar Vuçiq, ka mohuar se i ka bindur serbët që të largohen nga institucionet e Kosovës, duke pretenduar se madje disa herë ka tentuar t'i pengojë, por se i ka kuptuar dhe ka qëndruar pranë tyre.¹⁵¹ Përfaqësuesi i Lartë i BE-së

147 "Pezullohet komandanti i policisë në veri të Kosovës, Nenad Gjuriq", *Danas*, 03.11.2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/suspendovan-komandir-policije-na-severu-kosova-nenad-djuric/>, aksesuar më datën 23.07.2024.

148 Budimir Niçi, "Serbët e veriut u larguan nga Qeveria e Kosovës dhe institucionet e tjera, Kurti u tha: Mos u bëni viktima të manipulimeve", *VoA*, 05.11.2022, <https://www.glasamerike.net/a/kosovo-srbija-srbi-povlacenje-institucije/6821655.html>, aksesuar më datën 24.07.2024.

149 Njësoj;

150 Njësoj;

151 Predrag Vujiq, "Serbia dhe Kosova: Serbët u tërhoqën nga të gjitha institucionet, policët hoqën uniformat, BE-ja bën thirrje për kuptim", op. cit.

për Politikë të Jashtme dhe Siguri, Zhozep Borel, ka reaguar të njëjtën ditë duke u bërë thirrje serbëve që të kthehen në institucione, ndërsa nga autoritetet e Kosovës kërkoi zgjatjen e menjëhershme të afatit për riregjistrim dhe fillimin e formimit të Asociacionit të Komunave Serbe.¹⁵² KFOR-i këtë herë ka bërë të ditur se është duke e monitoruar situatën dhe se do të reagojë nëse rrezikohet stabiliteti.¹⁵³

Zgjedhjet, arrestimet dhe barrkada: Dhjetor

Pas largimit të serbëve nga institucionet e Kosovës, Prishtina u përgjigj duke shpallur zgjedhje të jashtëzakonshme për kryetarët e komunave të Mitrovicës Veriore, Zubin Potokut, Leposaviqit dhe Zveçanit për 18 dhjetor. Por, më 10 dhjetor, Vjosa Osmani njoftoi se zgjedhjet po shtyhen për në prill 2023 për shkak të situatës së sigurisë.¹⁵⁴ Vendimit për shtyrjen e zgjedhjeve i kanë paraprirë incidentet e 6 dhjetorit në Zubina Potok dhe në Mitrovicën Veriore, kur qytetarët tentuan të pengojnë përfaqësues të komisioneve zgjedhore komunale, të shoqëruar nga policia e Kosovës, të hyjnë në objektet e Komisionit Komunal Zgjedhor. U dëgjuan sirena për rrezikun ajror, të shtëna armësh dhe shpërthime, si dhe u shkatërruan ambientet e komisionit zgjedhor. Më vonë, për shkak të incidenteve, Dejan Pantiq, ish-polic i Kosovës, u arrestua për "akte terroriste dhe sulme ndaj rendit kushtetues".¹⁵⁵

Arrestimi i Dejan Pantiqit çoi në bllokada të reja në veri. Disa rrugë janë bllokuar në Zveçan, Leposaviq dhe Zubin Potok, ndërsa policia e Kosovës ka mbyllur pikëkalimet kufitare Jarinje dhe Bërnjak. Përsëri

152 Andrija Lazareviq, "Nova.rs në Kosovë: Sot Kuvendi Popullor, KFOR-i dhe NATO bëjnë thirrje për vetëpërmbytje", *nova.rs*, 05.11.2022, <https://nova.rs/vesti/politika/srbi-napustili-kosovske-institucije-pljuste-ostavke-funkcionera-policaicji-skinuli-uniforme/>, aksesuar më datën 23.07.2024.

153 Njësoj;

154 Zana Cimili, "Vjosa Osmani i shtyu zgjedhjet në veri të Kosovës, e mirëpritën QUINT-i dhe BE", *N1*, 10.12.2022, <https://n1info.rs/vesti/vjosa-osmani-odlozila-izbore-na-severu-kosova/>, aksesuar më datën 23.07.2024.

155 "Sveçla: Ish-oficeri i policisë Dejan Pantiq arrestohet për "sulm terrorist", *N1*, 10.12.2022, <https://n1info.rs/vesti/sveclja-bivsi-policaicac-dejan-pantic-uhapsen-zbog-terroristickog-napada/>, aksesuar më datën 24.07.2024.

janë dëgjuar të shtëna dhe shpërthime, ndërsa policia e Kosovës ka njoftuar se ndaj pjesëtarëve të tyre është qëlluar me armë zjarri.¹⁵⁶ Më vonë është mbyllur edhe vendkalimi në Merdare dhe ka pasur sulm ndaj misionit të EULEX-it dhe patrullës së KFOR-it.¹⁵⁷

Për shkak të tensioneve të shtuara, Qeveria e Serbisë i ka dërguar kërkesë KFOR-it për kthimin e një numri të caktuar të pjesëtarëve të ushtrisë dhe policisë serbe, por kjo kërkesë më vonë është refuzuar. Serbia ka shtuar praninë e saj ushtarake pranë kufirit dhe ushtria është vënë në nivelin më të lartë të gatishmërisë. Vuçiq tha se do të ndërmarë të gjitha masat e nevojshme për të mbrojtur serbët në veri të Kosovës. U shfaqën edhe akuza për përgatitjet e Prishtinës për një sulm ndaj serbëve në veri.¹⁵⁸ Në një deklaratë të përbashkët, BE-ja dhe SHBA-ja shprehën shqetësimin për situatën e tensionuar në Kosovë dhe u bënë thirrje palëve që të përmbahen nga provokimet dhe kërcënimet dhe urgjentisht të deeskalojnë situatën.¹⁵⁹

Pas takimit të presidentit Vuçiq me serbët e Kosovës, më 29 dhjetor filloi heqja e barrikadave në veri të Kosovës dhe u ra dakord që ata që ishin në barrikada të mos ndiqen penalisht dhe as të ndiqen penalisht, ndërsa i arrestuari Dejan Pantiq u lirua në arrest shtëpiak.¹⁶⁰

156 "Tension në postblloqe: Të shtëna në afërsi të Zubin Potokut, rrahin babë e bir", N1, 10.12.2022, <https://n1info.rs/vesti/n1-saznaje-srbi-blokiraju-puteve-nakon-hapsenja-bivseg-policaica/>, aksesuar më datën 24.07.2024.

157 "Mbyllur edhe Merdare, tre vendkalimet ndërmjet Kosovës dhe Serbisë nuk funksionojnë", Radio Evropa e Lirë, 28.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/merdare-granica-kosovo-srbija-zatvorena-/32196886.html>, aksesuar më datën 24.07.2024.

158 Guy De Launey, "Kosovo: Serbia puts troops on high alert over rising tensions", BBC, 27.12.2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-64099388>, aksesuar më datën 30.07.2024.

159 "SHBA dhe BE janë të shqetësuara për tensionin në veri të Kosovës", Radio Evropa e Lirë, 28.12.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sad-eu-kosovo-zabrinutost-/32197388.html>, aksesuar më datën 23.07.2024.

160 "Heqja e barrikadave nga veriu i Kosovës do të fillojë më 29 dhjetor", tha Vuçiq, Radio Evropa e Lirë, 28.12.2024, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kosovo-srbi-barikade/32197712.html>, aksesuar më datën 30.07.2024.

2023.

Shkurt-Mars: Protestat për shkak të shpronësimit të tokës në veri të Kosovës

Banorët e fshatit Dren dhe komunës së Leposaviqit kanë protestuar gjatë muajit shkurt dhe mars, duke kërkuar që Qeveria e Kosovës të heqë dorë nga shpronësimi i tokës në atë zonë. Banorët e mbledhur kanë thënë për media se u është uzurpuar dhe kërcënuar prona, por problemi më i madh është se qëllimi i shpronësimit është ndërtimi i një baze për policinë kufitare të Kosovës.¹⁶¹ Banorët vendas e kaluan natën në çadra në rrugën që të çon në Dren për të penguar ndërtimin e një stacioni policor në atë fshat.¹⁶² Procesi i shpronësimit në veri të Kosovës filloi më 16 janar 2023, kur Qeveria e Kosovës shpalli një pjesë të tokës "pasuri të paluajtshme me interes të veçantë publik, e cila është e nevojshme për realizimin e projekteve infrastrukturore me interes publik". Pas kësaj, Qeveria e Kosovës mori edhe disa vendime dhe zgjidhje të tjera lidhur me shpronësimin në veri, gjë që bëri që një pjesë e vendasve t'u drejtohen gjykatave në Prishtinë. Ndërkohë, kryetari i Listës Serbe, Goran Rakiq, u dërgoi një letër ambasadorëve të SHBA-së, Britanisë së Madhe, Francës, Italisë dhe Gjermanisë, si dhe shefave të misioneve të BE-së, UNMIK-ut, OSBE-së dhe komandantit të KFOR-it. Në letër, Rakiq ka thënë se Qeveria e Kosovës shkel rregullat ligjore që rregullojnë çështjen e shpronësimit, se vetë procedura është e papranueshme për pronarët e patundshmërive dhe serbët nga veriu i Kosovës dhe se "këto lëvizje të njëanshme janë kuptuar si dhunë institucionale dhe marrja e tokave serbe nga serbët."¹⁶³ Reagime kanë ardhur edhe nga zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë, e cila u

161 Sandra Cvetkoviq, "Qeveria vazhdon shpronësimet në veri të Kosovës, banorët protestojnë", Radio Evropa e Lirë, 03.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/eksproprijacija-leposavic-dren-granicna-policija/32254160.html>

162 Adelina Ahmeti, "Kosovo Serb Villagers Stage Camp Protest to Stop Land Expropriation", Balkan Insight, 10.03.2023, <https://balkaninsight.com/2023/03/10/kosovo-serb-villagers-stage-camp-protest-to-stop-land-expropriation/>

163 Shpallja e Listës Serbe nga 2 shkurt 2023: <https://www.facebook.com/srpskalista.net/>

ka bërë thirrje autoriteteve kosovare që “të respektojnë me përpikëri procedurat ligjore për shpronësimin e pronës së paluajtshme” dhe të sigurojnë respektimin e të drejtave pronësore të pronarëve. Në fund të dhjetorit 2023, Gjykata Themelore në Prishtinë e anuloi vendimin e Qeverisë për shpronësimin e tokës dhe e ktheu atë për rishqyrtim.

Në maj të vitit 2024, Qeveria e Kosovës ende ka marrë vendim për shpronësimin e rreth 100 hektarëve tokë në komunat e Leposaviqit dhe Zubin Potokut, përkundër kundërshtimit të vazhdueshëm të vendeve të Quintit.¹⁶⁴

Bojkotimi i zgjedhjeve: Prill

Pas shtyrjes së zgjedhjeve të jashtëzakonshme lokale në veri të Kosovës për më 23 prill 2023, Lista Serbe u bëri thirrje serbëve që të bojkotojnë zgjedhjet, duke deklaruar se këto zgjedhje janë jodemokratike dhe se janë “provokim” nga regjimi i Kurtit.¹⁶⁵ Zyrtarët e Shteteve të Bashkuara theksuan se nuk është koha e duhur që të mbahen zgjedhjet¹⁶⁶, por se do t'i njohin rezultatet pavarësisht se serbët nuk duan të marrin pjesë.¹⁶⁷

Presidenti i Serbisë, Aleksandar Vuçiq, tha se Serbia do të insistojë që zgjedhjet të mbahen vetëm pasi të formohet Asociacioni i Komunave

Serbe.¹⁶⁸ Zgjedhjet prapëseprapë u mbajtën, përkundër faktit se nuk kishte pothuajse asnjë kandidat serb. Për atë rast u vendosën kontejnerë si alternativë ndaj vendeve të zakonshme të votimit, pra shkollave që funksionojnë sipas sistemit serb.¹⁶⁹ Pjesëmarrja ishte vetëm 3.47%, dhe kandidatët shqiptarë fituan në të katër komunat me shumicë serbe.¹⁷⁰ Pas shpalljes së rezultateve të zgjedhjeve, Bashkimi Evropian njoftoi se për shkak të pjesëmarrjes së ulët dhe mospjesëmarrjes së serbëve, këto zgjedhje nuk ofrojnë zgjidhje politike afatgjatë dhe se është e nevojshme që serbët të kthehen në institucionet e Kosovës sa më shpejt të jetë e mundur dhe të formohet Asociacioni i Komunave Serbe.¹⁷¹

Trazirat në veri dhe plagosja e pjesëtarëve të KFOR-it: maj

Protestat në Zveçan, Zubin Potok dhe Leposaviq ndodhën më 26 maj pasi kryetarët e sapozgjedhur të katër komunave serbe në veri të Kosovës u betuan dhe erdhën për të marrë detyrën. Atë ditë serbët e Kosovës u mblodhën para komunave dhe nuk lejuan asnjë nga tre kryetarët e sapoemëruar të hyjë në objekt. Derisa protestat në Zubin Potok dhe Leposaviq kaluan në mënyrë paqësore, një incident ka ndodhur në Zveçanë, ku janë lënduar rreth pesëdhjetë persona dhe rreth 30 pjesëtarë të KFOR-it.¹⁷² KFOR-i u përgjigj me gaz lotsjellës

164 Xhorxhina Bami, “Western Powers Condemn Kosovo Land Expropriation in Serb-Populated North”, Balkan Insight, 06.06.2024, <https://balkaninsight.com/2024/06/06/western-powers-condemn-kosovo-land-expropriation-in-serb-populated-north/>

165 “Lista serbe bëri thirrje për bojkotin e zgjedhjeve lokale në veri të Kosovës, Radio Evropa e Lirë, 21.04.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-izbori-srpska-lista/32373784.html>, aksesuar më datën 31.07.2024.

166 “Hill për zgjedhjet në veri të Kosovës: SHBA dhe shumë vende të tjera besojnë se nuk është koha e duhur për t'i mbajtur ato”, Kosovo Online, 20.04.2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/hil-o-izborima-na-severu-kosova-sad-i-mnoge-druge-zemlje-smatraju-danije-pravo>, aksesuar më datën 30.07.2024.

167 “Escobar: SHBA-ja do të njohë rezultatet e zgjedhjeve në Kosovë pavarësisht bojkotit serb”, Al Jazeera, 19.04.2023, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/4/19/escobar-sad-ce-priznati-rezultate-izbora-na-kosovu-bez-obzira-na-bojkot-srba>, aksesuar më datën 30.07.2024.

168 Perparim Isufi and Milica Stojanovic, “Serbia Conditions Disputed Elections in North on Serb Municipalities Body”, Balkan Insight, 13.04.2023, <https://balkaninsight.com/2023/04/13/serbia-conditions-disputed-elections-in-north-on-serb-municipalities-body/>, aksesuar më datën 30.07.2024.

169 Natasha Angjelković dhe Sandra Maksimović, “Kosova dhe Serbia: Zgjedhjet në veri të Kosovës pothuajse pa serb”, BBC, 21.04.2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65066638>, aksesuar më datën 31.07.2024.

170 “Janë publikuar rezultatet përfundimtare të zgjedhjeve lokale në veri të Kosovës”, Radio Evropa e Lirë, 25.04.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/objavljeni-kona%C4%8Dni-rezultati-lokalnih-izbora-na-severu-kosova/32378797.html>, aksesuar më datën 31.07.2024.

171 “BE: Zgjedhjet në Kosovë nuk ofrojnë zgjidhje afatgjatë politike”, Radio Evropa e Lirë, 24.04.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/eu-izbori-na-kosovu-ne-nude-dugotrajno-politi%C4%8Dko-re%C5%A1enje/32377030.html>, aksesuar më datën 30.07.2024.

172 Perparim Isufi, “Protesters, Peacekeepers, Injured as Violence Erupts in North Kosovo”, Balkan Insight, 29.05.2023, <https://balkaninsight.com/2023/05/29/protesters-peacekeepers-injured-as-violence-erupts-in-north-kosovo/>

dhe bomba tymi rreth ndërtesës së komunës së Zveçanit pasi serbët e Kosovës i shpërfillën kërkesat e tyre për t'u shpërndarë dhe protestuesit hodhën gurë, shishe dhe kokteje molotovi. Në të njëjtën kohë me incidentin, pati edhe një konflikt verbal mes Beogradit dhe Prishtinës, kështu që qeveria e Kosovës akuzoi Beogradin se “udhëheq një turmë ekstremiste” në veri të vendit. Presidentja e Kosovës, Vjosa Osmani, tha se tensionet shkaktohen nga “strukturat ilegale serbe të shndërruara në banda kriminale”. Nga ana tjetër, Vuçiqi tha se përgjegjës për tensionet në veri është Kurti, duke thënë se atij i duhet që të ketë konflikt mes NATO-s dhe serbëve. Vuçiqi ka lëshuar edhe urdhër për ngritjen e gatishmërisë luftarake të ushtrisë serbe në nivelin më të lartë. Reagime erdhën edhe nga komuniteti ndërkombëtar, i cila dënoi vendimin e Qeverisë së Kosovës për të detyruar kryetarët e komunave të hyjnë në objektet komunale dhe i bëri thirrje autoriteteve që të ushtrojnë përmbajtje dhe të tërhiqen. Ata dënuan njëkohësisht dhunën ndaj gazetarëve dhe KFOR-it. Serbët e Kosovës me ditë kanë protestuar duke kërkuar që forcat speciale të Policisë së Kosovës të tërhiqen nga ndërtesat komunale, që kryetarët e zgjedhur në zgjedhjet e 23 prillit të mos vijnë në ndërtesat komunale dhe serbët e arrestuar pas incidentit me KFOR-in të lirohen menjëherë.¹⁷³ Arrestimi i serbëve çoi edhe në protesta të reja të serbëve të Kosovës në qershor 2023, të cilat kësaj radhe kaluan në mënyrë paqësore.¹⁷⁴

Qershor: Arrestimi dhe kidnapimi i pjesëtarëve të policisë së Kosovës

Kjo është një tjetër në serinë e ngjarjeve që autoritetet serbe dhe ato kosovare e interpretuan në mënyra krejtësisht të ndryshme. Drejtori i zyrës për Kosovën në Qeverinë e Serbisë, Petar Petkoviç, ka thënë se më 14 qershor, policia serbe ka arrestuar tre pjesëtarë të policisë së Kosovës në fshatin Gjilicë të komunës së Rashkës, jo larg kufirit

173 “KFOR-i në pesë lokacione të tjera në Zveçan, liderët evropianë diskutojnë për Kosovën”, Al Jazeera, 01.06.2023. <https://balkans.aljazeera.net/news/2023/6/1/kfor-na-jos-pet-lokacija-u-zvecanu-evropski-lideri-razgovaraju-o-kosovu>

174 Sasa Dragojlo and Xhorxhina Bami, “Kosovo Serbs Protest Arrests of Serbs Suspected of Attacking Journalists”, Balkan Insight, 19.06.2023, <https://balkaninsight.com/2023/06/19/kosovo-serbs-protest-arrests-of-serbs-suspected-of-attacking-journalists/>

me Kosovën. Autoritetet e Kosovës, megjithatë, kanë bërë të ditur se policët janë rrëmbyer, jo arrestuar dhe se kjo ka ndodhur në Kosovë e jo në Serbi. Kështu, kryeministri i Kosovës Albin Kurti ka thënë se policët janë rrëmbyer në Leposaviq në vendin e një ish-rruge të kontrabandës ilegale, ndërsa Petkoviç se policia serbe nuk ka shkelur në territorin e Kosovës, si dhe se policët e Kosovës kanë qenë të armatosur me armë automatike dhe me pajisje të plota ushtarake me aparate GPS, harta dhe pajisje të tjera. Kurti tha gjithashtu se rrëmbimi i policëve të Kosovës në fakt ishte hakmarrje për arrestimin e Millun Lluneta Millenkoviçit,¹⁷⁵ vetëm një ditë më parë, më 13 qershor, për shkak të sulmit ndaj forcave të KFOR-it gjatë protestës në Zveçan në fund të majit 2023.

Tre policë të arrestuar u liruan më 26 qershor pas reagimeve dhe nxitjeve të Bashkimit Evropian, SHBA-së dhe kryeministrit hungarez Viktor Orban¹⁷⁶, i cili publikisht i kërkoj Vuçiqit lirim të policëve të Kosovës. Para lirit të tyre, Gjykata e Lartë në Kralëvë konfirmoi aktakuzën kundër policëve, duke i akuzuar ata për veprën penale të prodhimit të paligjshëm, zotërimit, mbajtjes dhe trafikimit të armëve të zjarrit dhe lëndëve plasëse.¹⁷⁷

Protesta e re e serbëve të Kosovës: Qershor

Disa qindra serbë të Kosovës, duke përfshirë liderët e Listës Serbe, Goran Rakiç dhe Igor Simiq, morën pjesë në një marshim protestues më 19 qershor në mbështetje të serbëve të cilët u arrestuan për sulmet ndaj gazetarëve më 29 maj dhe 16 qershor në Leposaviq. Të prirë nga punëtorët mjekësorë, të tubuarit kanë shkuar në këmbë nga Mitrovica në Zveçan, ku u janë bashkuar punëtorët e minierës së Trepçës. Të tubuarit mbanin pankarta “Stop terrorit të Kurtit” dhe

175 Perparim Isufi and Milica Stojanovic, “Arrest in Northern Kosovo Tests De-Escalation Efforts”, Balkan Insight, 13.06.2023, <https://balkaninsight.com/2023/06/13/arrest-in-northern-kosovo-tests-de-escalation-efforts/>

176 <https://x.com/BalkanInsight/status/1671131448227647488>

177 “Serbia dhe Kosova: Policët e arrestuar të Kosovës lirohen për t'u mbrojtur në liri dhe i janë dorëzuar Kosovës”, 14.06.2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65907441>

“Kudo në botë mjekët janë heronj, për Prishtinën janë kriminelë”, duke aluduar se njëri nga serbët e arrestuar është mjek. Po të njëjtën ditë, qytetarët protestuan edhe në Leposaviq. Sipas njoftimit të Asociacionit të Gazetarëve të Kosovës, që nga 26 maji janë sulmuar 30 gazetarë.¹⁷⁸

Një seri e re protestash ndodhi pasi policia e Kosovës në Graçanicë arrestoi Dragisha Millenkoviqin më 21 qershor nën dyshimin se kishte kryer krime të luftës kundër civilëve shqiptarë në periudhën 1998-1999. Policia njoftoi se Millenkoviq, duke punuar si roje në burgun e Lipjanit, ishte përgjegjës për torturat sistematike, “dhunë fizike dhe psikologjike, abuzim dhe keqtrajtim çnjerëzor dhe kërcënues për jetën e të burgosurve shqiptarë”. Lista serbe njoftoi se, “pa asnjë provë, Dragisha Millenkoviq u arrestua në Graçanicë” dhe se “regjimi i Kurtit vazhdon të gjuajë serbët para syve të komunitetit ndërkombëtar, i cili mbetet anemik dhe i jep hapësirë Kurtit për të persekutuar serbët”, ndërsa EULEX-i pretendon se është institut statistikor që në raportet e tij shton një nga një emrin e serbit të ndershëm”. Gjyqi i Millenkoviqit filloi më 10 janar 2024 dhe ai u deklarua i pafajshëm.

Shtator: Sulm terrorist në Banjska

Ngjarja ka ndodhur më 24 shtator 2023, kur një grup sulmuesish të armatosur rëndë (më vonë do të konstatohet se kishin armë me vlerë pesë milionë euro)¹⁷⁹ i udhëhequr nga Millan Radoiçiq, ish-nënkryetari i Listës Serbe, është përplasur me policinë e Kosovës në fshatin Banjskë, jo shumë larg Zveçanit. Me atë rast, një polic i Kosovës u vra dhe dy u plagosën dhe janë vrarë tre sulmues nga grupi i Radoiçiqit. Radoiçiq shpejt mori përgjegjësinë për sulmin, duke pretenduar se ai nuk kishte të bënte me Beogradin zyrtar. Ai u dëgjua në Prokurorinë e Lartë Publike, por u la i lirë menjëherë pas seancës. I është konfiskuar

¹⁷⁸ Sasa Dragojlo and Xhorxhina Bami, “Kosovo Serbs Protest Arrests of Serbs Suspected of Attacking Journalists”, Balkan Insight, op. cit.

¹⁷⁹ Revista javore Vreme, Policia e Kosovës: Sekuestrohen armë në vlerë prej pesë milionë euro, 26.9.2023: <https://vreme.com/vesti/kosovska-policija-zaplenjeno-oruzje-vredno-pet-miliona-evra/> ;

pasaporta, i është ndaluar të largohet nga Serbia dhe të shkojë në Kosovë. Më shumë për rastin Banjska mund të lexoni në tekstin Banjska: speciale në faqen ____

Dhjetor: Heqja e sirenavë paralajmëruese

Më 21 dhjetor 2023, pjesëtarët e Policisë së Kosovës hoqën një sirenë alarmi me gjashtë amplifikatorë nga një prej objekteve në Mitrovicë. Në komunat me shumicë serbe në veri të Kosovës, sirenat prej vitesh thërrasin qytetarët të mblidhen ose i paralajmërojnë për ardhjen e njëjësive speciale të Policisë së Kosovës. Ata u dëgjuan për herë të fundit kur u arrestua Millun Millenkoviq - Llune, i cili u identifikua si një nga organizatorët e sulmit ndaj KFOR-it në fund të majit në Zveçan. Ndryshe, në qershor të vitit 2019, Policia e Kosovës ka nisur hetimet për urdhrin për përdorimin e sirenavë për alarmin në veri të Kosovës. Ministri i atëhershëm i Punëve të Brendshme të Kosovës, Ekrem Mustafa, tha se po mblidheshin informacione për veprën penale të përdorimit të paautorizuar të sirenavë.¹⁸⁰

Qëndrimi i Republikës së Serbisë ndaj pakicës kombëtare shqiptare

Çështja e pozitës së pakicave kombëtare ka një rëndësi të madhe për përfundimin me sukses të negociatave për kapitullin 23 në negociatat me Bashkimin Evropian (gjyqësori dhe të drejtat themelore). Raporti i Komisionit Evropian për vitin 2023 thekson se shumica e rekomandimeve të vitit të kaluar nuk janë zbatuar ende dhe se në vitin e ardhshëm është e nevojshme të krijohet një kornizë e qëndrueshme për mbledhjen e të dhënave për kombësinë dhe të zbatohen

¹⁸⁰ Kosovo Online, Policia e Kosovës ka hequr sirenën e alarmit në veri të Mitrovicës, 21.12.2023: [https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kosovska-policija-uklonila-sirenu-za-uzbunu-u-severnoj-mitrovici-21-12-2023](https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kosovska-policija-uklonila-sirenu-za-uzbunu-u-severnoj-mitrovici-21-12-2023;);

përmirësime konkrete në të gjithë vendin në ushtrimin efektiv të të drejtave të pjesëtarëve të pakicave kombëtare.¹⁸¹

Në Raport theksohet se zbatimi i Planit të Veprimit për realizimin e të drejtave të pakicave kombëtare dhe legjisllacionit përkatës duhet të çojë në një përmirësim konkret në realizimin efektiv të të drejtave të individëve që u përkasin pakicave kombëtare. Gjithashtu, si në raportin e mëparshëm, përsëriten deklaratat të ndryshme që kanë të bëjnë me: shqetësimin e pjesëtarëve të pakicës kombëtare shqiptare për shkak të zbatimit të procesit të pasivizimit të adresave të vendbanimit/vendqëndrimit të tyre në jug të Serbisë; domosdoshmëria e intensifikimit shtesë të progresit në lidhje me shtypjen e teksteve të caktuara në gjuhët e pakicave; futja e më shumë përmbajtjeve mediatike në gjuhët e pakicave kombëtare, etj.¹⁸² Raporti vazhdon të monitorojë rastin e gjuhës së urrejtjes në media nga viti 2021 drejtuar pakicës kombëtare shqiptare. Thuhet se kryetari i Këshillit Kombëtar të Pakicës Kombëtare Shqiptare ka ngritur padi ndaj Aleksandër Vulin për përdorim të gjuhës së urrejtjes dhe se procedura e ankimit është në vijim në Gjykatën Kushtetuese.¹⁸³

Në Novi Sad, në vitin 2018, ka ndodhur një incident ku një grup prej katër personash kanë sulmuar dy djem të nacionalitetit shqiptar, pasi siç raportohet në raporte, ata flisnin në gjuhën shqipe. “Nëntëmbëdhjetë vjeçari G.B. dhe C.M. “Ata janë sulmuar natën e së shtunës dhe të dielës, në stacionin e taksive, nga një grup i panjohur prej katër personash pa ndonjë arsye të dukshme, por për shkak se po flisnin me njëri-tjetrin në gjuhën shqipe”, thuhet në deklaratën e Shoqatës së Shqiptarëve të Serbisë. shteteve.¹⁸⁴

---

181 Raport për progresin e Serbisë KE për vitin 2023, f. 42: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_23.pdf;

182 Njësoj;

183 Njësoj, f. 56;

184 Beta/KoSSev. 2018. Dy shqiptarë janë sulmuar në Novi Sad, njëri prej të cilëve ndodhet në gjendje kritike për jetën. 10 8. Accessed 3 19, 2024. <https://kossev.info/two-ethnic-albanians-assaulted-in-novi-sad-one-of-them-in-critical-condition/>.

Pasoja e asaj rrahje ka qenë se njëri nga djemtë ka marrë lëndime të rënda, si frakturë kafke dhe gjakderdhje kraniale, ndërsa i riu tjetër ka marrë plagë të rënda, por nuk është në rrezik për jetën. Policia po kërkon intensivisht për sulmuesit, konfirmoi Kryetari i Shoqatës së Shqiptarëve, Demo Berisha, shprehu mirënjohjen e tij për shërbimet emergjente të Qendrës Shëndetësore të Novi Sadit dhe Qendrës Klinike të Vojvodinës dhe u bëri thirrje organeve kompetente që autorët t'i nxjerrin para drejtësisë.¹⁸⁵

Edhe pse sistemi politik serb nuk parashikon përfaqësim të garantuar të pakicës shqiptare, një shqiptar është zgjedhur anëtar i Asamblesë Kombëtare në çdo mbledhje që nga viti 2006. Në mbledhjen parlamentare 2020-2022, në një kontekst që interpretohet si një vend i kapur nga partia në pushtet, përfaqësuesi i minoritetit shqiptar u konsiderua si një nga zërat më të rëndësishëm të opozitës në institucionet politike të Serbisë. I njëjti deputet, Shaip Kamberi, u rizgjodh në zgjedhjet parlamentare të vitit 2023. Edhe pse pjesëmarrja e shqiptarëve në zgjedhjet në këtë pjesë të vendit ishte dukshëm më e lartë se në vitin 2022, kjo nuk mjaftoi për të siguruar më shumë se një mandat parlamentar për minoritetin shqiptar.¹⁸⁶

Si një nga pakicat kombëtare të njohura, komuniteti shqiptar zgjedh anëtarët e Këshillit Kombëtar për Pakicat Kombëtare, i cili mund të ushtrojë të drejta në fushën e kulturës, arsimit, informimit dhe përdorimit të gjuhës zyrtare. Këshilli financohet nga buxheti i Republikës së Serbisë, pavarësisht nga buxheti i njësisë së vetëqeverisjes lokale. Si buxheti ashtu edhe numri i anëtarëve bazohen në të dhënat e regjistrimit. Rrjedhimisht, në vitin 2014 numri i anëtarëve ra nga 29 në 15 pasi një pjesë e madhe e komunitetit shqiptar bojkotoi regjistrimin kombëtar të vitit 2011.¹⁸⁷

---

185 Njësoj;

186 Studim i rastit: Shtetësia, integrimi dhe regjistrimi i popullsisë në jug të Serbisë, PCI, shkurt 2024: https://peacefulchange.org/wp-content/uploads/2024/03/CASE-STUDY-Citizenship-integration-and-the-census-in-south-Serbia_Serbian_AC_digital.pdf;

187 Njësoj, f. 10;

Në vitin 2019, Qeveria e Shqipërisë mori një vendim për të mbështetur shqiptarët jashtë kufijve të saj dhe për të financuar Këshillin Kombëtar të Shqiptarëve në Serbi. Që atëherë, Qeveria e Kosovës ka filluar financimin e komunitetit shqiptar, gjë që ka shkaktuar edhe më shumë polemika për shkak të statusit të panjohur të Kosovës. Një nga shembujt më të spikatur të shtypjes së lirisë së shprehjes është ndalimi i shfaqjes së një filmi në Bujanoc, i cili u mbështet financiarisht nga Qeveria e Kosovës.

Në vitin 2000, në përgjigje të krizës në jug të Serbisë, qeveria themeloi Trupin Koordinues për komunat e Preshevës, Bujanocit dhe Medvegjës, me qëllim që t'i kushtojë vëmendje të shtuar politikës, sigurisë dhe ekonomisë së rajonit, me qëllim të përmirësimit të standardeve të jetesës dhe mbrojtjen e të drejtave. Aktivitetet e Trupit Koordinues kanë prioritet çështjet e arsimit, çështjeve sociale, zhvillimit ekonomik dhe forcimit të shoqërisë civile. Edhe pse shumica e të punësuarve vendas janë shqiptarë etnikë, ai është kritikuar për mos emërimin e shqiptarëve në pozita strategjike dhe menaxheriale.¹⁸⁸

Një grup i djathtë u mbledh fillimisht më 27 prill, e më pas më 5 maj 2019, përballë furrës së romëve në Borçë, në pronësi të Mon Gjuraj, duke kërkuar mbylljen e furrës, pasi një foto e një ish-punonjësi të asaj furre është publikuar në rrjetet sociale se si në qendër të Beogradit me duar tregon shqiponjën me dy koka, simbol kombëtar shqiptar. Kanë shëtitur nëpër Borçë, kanë kënduar këngë nacionaliste dhe kanë përhapur gjuhë urrejtjeje ndaj shqiptarëve pa asnjë reagim nga policia dhe kanë lënë kokën e derrit në makinën e pronarit të furrës.

Ministri i Punëve të Brendshme Nebojsa Stefanoviq tha atëherë se policia ka ruajtur qetësinë gjatë tubimit të qytetarëve para furrës së bukës në Borçë dhe se nuk ka pasur asnjë incident. Aktivistja për të drejtat e njeriut Sofija Todoroviq, një nga organizatorët e tubimit të solidaritetit që kundërshtoi grupin e banditëve, më pas u përball me kërcënime të shumta në rrjetet sociale. Ajo iu drejtua Fondit për të

188 Njësoj;

Drejtën Humanitare, i cili, nëpërmjet një avokati, iu drejtua policisë dhe Prokurorisë për Krimet e Teknologjisë së Lartë (VTK) duke paraqitur kallëzime të shumta penale për veprime të menjëhershme, duke kërkuar vlerësimin e rrezikut të sigurisë së Sofjes dhe, nëse e nevojshme, mbrojtje policore. Asnjë organ i vetëm shtetëror nuk i është përgjigjur asnjërës prej kërkesave, ndaj Fondi për të Drejtën Humanitare i është drejtuar Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Siç njofton FDH, "Gjykata Evropiane pranoi kërkesën për shqyrtimin e propozimit për caktimin e masës së përkohshme të iniciuar nga Sofija Todoroviq, për shkak të mosveprimit të organeve shtetërore serbe për kallëzimet e saj penale për shkak të përndjekjes dhe kërcënimeve ndaj të cilave ajo ishte ekspozuar në rrjetet sociale".¹⁸⁹

Në Raportin e Rregullt Vjetor të Avokatit të popullit për vitin 2022, thuhet se gjatë atij viti Avokati ka shqyrtuar 27 raste në fushën e të drejtave të pakicave kombëtare. Rastet nga kjo zonë përbëjnë pothuajse 1% të totalit të rasteve të shqyrtuara. Avokati i popullit ka pranuar një ankesë nga një prind, në të cilën thuhet se Administrata e Qytetit për Organet e Qytetit dhe Gjendje Civile e qytetit të Nishit ka refuzuar dy vjet regjistrimin e emrit të fëmijës së mitur në gjuhën dhe alfabetin shqip. Avokati i popullit i dërgoi një mendim Ministrisë së Administratës Shtetërore dhe Vetëqeverisjes Lokale në të cilin theksonte se refuzimi i kërkesës për shënimin e emrit personal, gjegjësisht mbiemrit të fëmijës së mitur në gjuhën shqipe ka sjellë shkelje e të drejtave të fëmijës dhe ka si pasojë që mbiemri i fëmijës të jetë i ndryshëm nga mbiemri i regjistruar tek prindërit e tij në regjistrin e lindjes. Avokati i popullit shprehu qëndrimin se janë plotësuar kërkesat ligjore që autoriteti i shkallës së dytë (Ministria) të anulojë vendimin e administratës së qytetit për autoritetet e qytetit dhe kushtet civile të qytetit të Nishit dhe të vendosë për çështjen administrative në përputhje me ligjin. Ministria e Administratës

189 Nisma qytetare, SHOQATA E QYTETAREVE: NGUSHTIMI I HAPËSIRËS PËR VEPRIM SERBIA 2019, f. 12: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/02/Udru%C5%BEenja-gra%C4%91ana-Su%C5%BEevanje-prostora-za-delovanje-OCD-2019-.pdf>;

Shtetërore dhe Vetëqeverisjes Lokale e respektoi plotësisht mendimin e Avokatit të popullit.¹⁹⁰

Regjistrimi i vitit 2022 tregoi se më shumë se 61,000 shqiptarë jetojnë në Serbi, kryesisht në tre komuna në jug të Serbisë - Preshevë, Bujanoc dhe Medvegje. Përfaqësuesit politikë të komunitetit shqiptar nga këto tri komuna, të njohura me emrin e lirë Lugina e Preshevës, shpesh theksonin “diskriminimin administrative” nga autoritetet në Serbi. Sipas të dhënave nga Plani i Veprimit, sipas Radios Evropa e Lirë, nga gjithsej 800 anëtarë të Ministrisë së Punëve të Brendshme në tri komuna në jug, 233 vijnë nga komuniteti shqiptar.¹⁹¹

Në raportin e Nismës së të Rinjve për të Drejtat e Njeriut të vitit 2023, ka disa raste të ndalimit të pjesëtarëve të pakicës shqiptare nga Lugina e Preshevës në vendkalimin administrativ me Kosovën. Ndalimet në pikat kufitare janë shumë të shpeshta - disa herë brenda disa muajve, zgjasin deri në disa orë dhe kryhen pa shpjegime të qarta se përse ndodhin.¹⁹²

Në qershor 2023, dokumentarët në gjuhën shqipe u censuruan për shkak të simbolit të shtetit të Kosovës. Me vendim të Gjykatës së Lartë në Vranjë nga 14 gushti 2023, në Serbi është ndaluar shfaqja e filmit “Të pabesë” të autorit shqiptar Gani Veseli. Siç thuhet në përgjigjen që i është dorëzuar Radios Evropa e Lirë (REL) nga ai institucion, trupi gjykues ka vlerësuar se propozimi i Prokurorit Publik se ky akt “advokon dhe nxit diskriminim dhe urrejtjen” është i bazuar. Me të

---

190 “Ministria të marrë vendim për regjistrimin e emrit të fëmijës në gjuhën e pakicës kombëtare”, 23 mars 2023. E disponueshme në faqen e internetit të Avokatit të popullit: <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-11-11-34-45/7698-inis-rs-v-d-d-n-s-r-sh-nj-upisu-i-n-d-n-zi-u-n-ci-n-ln-njin>;

191 RSE, Përfaqësuesit e shqiptarëve në Serbi tregojnë për problemet, qeveria mohon, 13.8.2024: <https://www.slobodnaevropa.org/a/albanci-srbija-problemi-vlast/33077402.html>;

192 YIHR, Pasivizimi i adresave të shqiptarëve në Luginën e Preshevës si praktikë diskriminuese, 23.10.2023, f. 40: <https://yih.rs/wp-content/uploads/2023/10/izvestaj-Pasivizacija-adresa-Albanaca-u-Presevskej-dolini-ka-diskriminatorna-praksa.pdf>;

njëjtin vendim është lejuar edhe shfaqja e një filmi tjetër të Veselit me titull “Heshtja vret”, por me kusht që ndër të tjera të hiqet simboli i Republikës së Kosovës nga titulli i hapjes dhe mbylljes. Producenti i filmit Gani Veseli me atë rast ka thënë se është i zhgënjyer me këtë vendim dhe se nuk do ta heqë simbolin e Kosovës, pasi që qeveria lokale ka financuar filmat. Dy filma të shkurtër të kompanisë së produksionit Colosseum Production nga Presheva arritën në gjykatë pasi policia mori një raport anonim në qershor, në prag të premierës së tyre në Bujanoc, për nxitje urrejtjeje dhe diskriminim, gjë të cilin autorët e mohojnë.¹⁹³

Të dielën, më 1 tetor 2023, portali Insajderët publikoi lajmin se një grup prej 15 të rinjsh të maskuar duke kënduar këngë nacionaliste serbe kanë gjuajtur me gurë dhe sende të tjera të rënda në shtëpinë dhe makinën e Ruhan Muharemit. Policia në Medvegje, Misioni i OSBE-së dhe Ambasada e Shqipërisë janë njoftuar për ngjarjen nga Këshilli Kombëtar i Shqiptarëve. Policia më vonë ka konstatuar se fëmijët e moshës nga 10 deri në 12 vjeç, më 30 shtator pasdite kanë gjuajtur disa gurë në shtëpinë e një familjeje shqiptare tre anëtarëshe në Medvegje në jug të Serbisë dhe rasti është raportuar në polici. Në të njëjtën kohë, prindërit e fëmijëve janë paralajmëruar nga policia që të kujdesen për sjelljen e tyre, por nuk dihet nëse u është shqiptuar ndonjë sanksion nga institucionet shtetërore.

---

193 Radio Evropa e Lirë, “Censura e cultures”: Gjykata në Serbi ka ndaluar filmat e autorëve shqiptarë, 15.8.2023: <https://www.slobodnaevropa.org/a/cenzura-kulture-film-gani-veseli-srbija-sud/32549290.html>;

Qëndrimi i Republikës së Serbisë ndaj komunitetit serb në Kosovë

2018.

Janar

20.01 Vizita e Aleksandër Vuçiqit në Kosovë menjëherë pas vrasjes së Oliver Ivanoviqit.¹⁹⁴ Sipas drejtorit të atëhershëm të zyrës për Kosovë e Metohi, Marko Gjuriq, kjo vizitë kishte për qëllim “kthimin e sigurisë për popullin serb që dëshiron të qëndrojë në vatrat e veta”, pasi ideja e sigurisë u zhduk me vrasjen e Ivanoviqit. Vuçiqi ka vizituar veriun e Kosovës, por edhe serbët në jug të Ibrit. Në oborrin e manastirit të Banjskës, ku u mbajt fjalimi, ai foli për rëndësinë e mbijetesës së serbëve në “tokën e tyre”, dhe se në këtë do të ndihmojë Republika e Serbisë, si në aspektin ekonomik ashtu edhe në atë të sigurisë.

Shkurt

Në fillim të shkurtit, Marko Gjuriq në një konferencë për media tha se nga ky vit, 2018, shteti i Serbisë do të dyfishojë ndihmën për serbët në Kosovë, duke kujtuar atë që është bërë deri më tani, si dhe atë që do të ndodhë në të ardhmen e afërt.¹⁹⁵ Në afërsi të manastirit të Banjskës do të rinovohet një banjë, e cila do të hapë vende të reja pune për vendasit, dhe vetë kompleksi i banjës do të tërheqë turistë nga e gjithë Serbia, gjithçka për mbijetesën e popullit serb në Kosovë. Në muajt e kaluar, gjatë vizitës së tij, Vuçiqi ka biseduar me vendasit, ka dëgjuar nevojat e tyre dhe tani është koha që çdo nevojë dhe kërkesë individuale të plotësohet.

194 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2236.php>

195 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2285.php>

Komunat në Serbi: Sombor, Lluçan dhe Vranje¹⁹⁶ po bashkohen për të ndihmuar komunat në Kosovë me popullatë kryesisht serbe. Plani është që 10 komuna nga zona e Kosovës të mbulohen nga kjo ndihmë, financiare, materiale, këshillimore dhe përmes vizitave të ndërsjella.

Prill

Edhe pse Marrëveshja e Brukselit u miratua në të njëjtin muaj të vitit 2013, zbatimi i saj u vonua dhe pjesa më e rëndësishme e saj për pakicën serbe në Kosovë ishte themelimi i Asociacionit të Komunave Serbe. Ndërtimi i draftit të AKS-së sapo ka filluar, pasi që mandati i Ekipit Menaxhues është konfirmuar. Siç thotë Marko Gjuriq në një nga intervistat e tij, ai nuk sheh se Prishtina ka ndonjë plan për të formuar AKS-në.¹⁹⁷

Po ashtu, në muajin prill, Ministria e Drejtësisë ka marrë vendim që personat fizikë dhe juridikë me vendbanim në Kosovë, me kërkesë personale, mund të marrin vërtetime në gjykatat e Serbisë se ndaj tyre nuk po zhvillohet asnjë procedurë penale dhe se nuk janë dënuar.¹⁹⁸

Siç u tha dy muaj më parë, po punohet për përmirësimin e turizmit dhe vazhdimin e ndërtimit të kompleksit “Rajska Banja”, punimet e të cilit po vizitohen nga drejtori i Zyrës së Kosovës dhe Metohisë.¹⁹⁹

Korrik

Kur bëhet fjalë për stimujt financiarë për të rinjtë e Serbisë në Kosovë, Ministria e Sportit dhe Rinisë iu dha kontrata 21 studentëve/studenteve nga Universiteti i Prishtinës, me seli në Mitrovicë.²⁰⁰ Menjëherë pas kësaj, katër shkolla morën një donacion nga Ministria e Rinisë dhe Sportit në formën e pajisjeve për sallën së fiskulturës.²⁰¹

196 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2298.php>;

197 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2448.php>;

198 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2437.php>;

199 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2460.php>;

200 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2607.php>;

201 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2608.php>;

11.07 Donacionet e mëtejshme janë drejtuar në shëndetësi, ku ndihmësdrejtoresha e Zyrës për Kosovë dhe Metohi, Sllagjana Markoviq-Stojanoviq, ka dorëzuar pajisje dentare në Klinikën Dentare, e cila është pjesë e Fakultetit të Mjekësisë në Mitrovicë.²⁰²

Gusht

Si rezultat i përpjekjeve për të gjetur zgjidhjen më të mirë për të dyja palët, Aleksandar Vuçiq duket se nuk e kupton konceptin e kompromisit në atë që të dyja palët janë të kënaqura: “Për të marrë maksimumin që mundemi dhe për të humbur sa më pak duhet. Kjo është ajo për të cilën ne përpiqemi, në kushte pothuajse të pamundura, po luftojmë kur është fjala për Kosovën dhe Metohinë”²⁰³, që është përgjigja e tij ndaj idesë së shkëmbimit të territoreve me Kosovën, e cila në fakt nuk paraqet një zgjidhje të dakorduar dhe Bashkimi Evropian po kujdeset që diçka e tillë të mos ndodhë.

Shtator

08.09 Në vizitën e tij të dytë në Kosovë këtë vit, Vuçiq vizitoi disa shtëpi²⁰⁴, foli për investimet e ardhshme dhe hapjen e vendeve të reja të punës. Ai vizitoi forumin e biznesit në Leposaviq, ku ekspozuan kompani nga 10 komuna me shumicë serbe.

09.09 Vuçiq e vazhdoi vizitën në Kosovë të nesërmen, duke vizituar QKM Mitrovica dhe QKM Graçanica, me donacione për objekte të reja shëndetësore dhe paralajmërim për investime shtesë.²⁰⁵ Vizitoi edhe vendbanimin në ndërtim “Lugina me diell”, i cili duhet të banohet me serbë, të cilët vitin e ardhshëm do të ktheheshin për të jetuar në Kosovë nga Vidovdani.²⁰⁶ Vizitën e e përfundoi me një fjalim në Mitrovicë të Kosovës.²⁰⁷

202 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2621.php>;

203 Shih: <https://www.slobodnaevropa.org/a/va%25A1ington-i-podela-kosova/29405225.html>;

204 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2713.php>;

205 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2718.php>;

206 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2719.php>;

207 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2720.php>;

Pas vizitës së Vuçiqit në Kosovë, Vuçiq shkruan një artikull të botuar në Blic, në të cilin thotë se avokon për paqen mes shqiptarëve dhe serbëve dhe se si vendet dhe kombet e tjera duan ta portretizojnë atë në rolin kryesor, gjithmonë negativ.²⁰⁸

Dhjetor

Një muaj pasi Prishtina ngriti taksat për mallrat nga Serbia, ndihmësdrejtori i Zyrës për Kosovë dhe Metohi i thotë popullit serb në Kosovë që të mos përgjigjet me dhunë ndaj vendimeve të Prishtinës dhe se dialogu ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës nuk do të vazhdojë derisa Prishtina të tërheqë tarifën.²⁰⁹

30.12. Vuçiq, në prag të festave të ardhshme, fëmijëve nga Kosova u ka dorëzuar pako për Vitin e Ri në ambientet e përfaqësisë dhe ka falënderuar prindërit e tyre për “mbrojtjen e emrit serb në Kosovë dhe Metohi”.²¹⁰

2019

Maj

Zëra të ndryshëm shpesh kanë qenë pengesë për partinë në pushtet në Serbi. Vuçiq gjatë vizitës në mediat gjermane ka folur për mediat serbe në Kosovë. Ai i paraqiti si mercenarë të huaj që marrin para pikërisht për ta njollosur, duke i shtyrë nëpër pozita në organizata joqeveritare.²¹¹

Shtator

Ndryshe nga narrativa se shteti i Serbisë kujdeset për serbët në Kosovë,

208 Shih: <https://kossev.info/vucic-u-autorskom-tekstu-za-srbe-sa-kosova-trazim-prava-a-ne-teritorije/>

209 Shih: <https://www.kim.gov.rs/v2943.php>;

210 Shih: <https://kossev.info/vucic-devojcicama-sa-kim-a-ne-krijete-da-ste-sprkinje-i-borite-se-tv-mostu-kosovski-dodatak-za-izvestavanje-sa-najtejih-terena-na-kim-u/>;

211 Shih: <https://kossev.info/cbs-predsednice-vucicu-izvinito-za-kosovo/>

duket se në fakt i vështirëson të gjitha procedurat byrokratike nën juridiksionin e tij. Janë të njohura raste të përpjekjeve për të ndryshuar vendbanimin nga një vend në Kosovë në Serbi, dhe procedurat e tilla zakonisht zgjidhen brenda pak minutash, për serbët nga Kosova është një luftë mujore, e cila përfshin kontrolle të shpeshta policore, pyetjen në lagje dhe dokumenta shtesë.²¹² Gjithashtu, pasaportat e tyre nuk trajtohen njësoj si qytetarët e tjerë në Serbi. Kosova në atë moment ende pret që qytetarët e saj të mund të udhëtojnë lirshëm në Evropë, pa viza, sikurse vendet e tjera të rajonit, e njëjta gjë vlen edhe për serbët në Kosovë, pavarësisht se dokumentet e tyre janë të regjistruar në Republikën e Serbisë, gjë që shpesh është arsyeja e nevojës për ndryshimin e vendbanimit.

2020

Hulumtimi i bërë nga organizata joqeveritare “Aktiv” për vitin 2020 tregon qartë se serbët në Kosovë nuk u besojnë liderëve politikë që i përfaqësojnë.²¹³ Në vitet e fundit ky rezultat është përsëritur dhe në vitin 2019 dhe 2020, një në 7 të anketuar/a thotë se ka besim te përfaqësuesit politikë në Kosovë. Edhe pse partia më e shquar, Lista Srpska ka vetëm 13% të besimit të të anketuarve.

Kur është fjala për besimin në institucionet zyrtare, serbët në Kosovë kanë besimin më të madh në Qeverinë e Republikës së Serbisë dhe Zyrën për Kosovë e Metohi.²¹⁴

Kur bëhet fjalë për ndjenjën e sigurisë së serbëve të Kosovës, ekziston një dallim mes serbëve në veri dhe në jug të Ibriit, ku banorët e komunave serbe në jug të Ibriit ndihen më të kërcënuar, por në të dyja rastet më shumë se 75% e komunitetit nuk ndjehen të kërcënuar.²¹⁵

212 Shih: <https://balkaninsight.com/sr/2019/09/09/srbija-ogranicava-slobodu-kretanja-srbima-sa-kosova/>

213 “Analiza e trendeve”, NGO Aktiv, Mitrovica Veriore, viti 2020, f.18

214 “Analiza e trendeve”, NGO Aktiv, Mitrovica Veriore, viti 2020, f.21

215 “Analiza e trendeve”, NGO Aktiv, Mitrovica Veriore, viti 2020, f.36

2021

Nga hulumtimi i OJQ-së “Aktiva” për vitin 2021, vërehet një rritje e lehtë në vlerësimin e gjendjes ekonomike për mirë, ndërsa ndjenja e sigurisë tek qytetarët është në rënie.²¹⁶ Si një vit më parë, partia më e ndikuar nga Beogradi, Lista Serbe, merr besimin e vetëm rreth 10% të qytetarëve²¹⁷, ndërsa Qeveria e Serbisë përfaqëson një institucion në të cilin besimi i pakicës serbe në Kosovë rritet nga viti në vit.²¹⁸

Shumica e të anketuarve besojnë se paqëndrueshmëria politike kontribuon në rritjen e pasigurisë së njerëzve.²¹⁹

2022

Tetor

28.10 Qeveria e Republikës së Kosovës njofton kërkesën që të gjitha targat e automjeteve të regjistruara me shenjën RS për personat që jetojnë në territorin e Kosovës të përkthehen në ato të Kosovës, në të kundërtën do të ketë gjoba.²²⁰

Nëntor

Në dy muajt e fundit, pasi vendimi për reregjistrimin e automjeteve erdhi nga Prishtina, për serbët në Kosovë, ndërrimi i targave doli të ishte problemi më i vogël me të cilin duhej të përballëshin. U dogjën makinat me këto targa dhe prona përreth. Për këto veprime dyshohet se përgjegjëse është lista serbe në veri të Kosovës, e cila synon të frikësojë njerëzit e thjeshtë që të mos marrin targa të Kosovës.

02.11 Vendimi i autoriteteve të Kosovës për ndryshimin e targave

216 “Analiza e trendeve”, NGO Aktiv, Mitrovica Veriore, viti 2021, f.18

217 “Analiza e trendeve”, NGO Aktiv, Mitrovica Veriore, viti 2021, f.29

218 “Analiza e trendeve”, NGO Aktiv, Mitrovica Veriore, viti 2021, f.32

219 “Analiza e trendeve”, NGO Aktiv, Mitrovica Veriore, viti 2021, f.52

220 Shih: <https://kryeministri.rks-gov.net/sr/blog/103-sednica-vlade/>

është refuzuar publikisht të zbatohet nga drejtori rajonal i Policisë së Kosovës për Mitrovicën Veriore, Nenad Gjuriq, dhe thotë se kjo nuk do të ndodhë në rajonin nën juridiksionin e tij, pra në veri.

03.11 Nenad Gjuriq është pezulluar nga pozita e Drejtorit Rajonal të Policisë së Kosovës për Mitrovicën Veriore.

05.11 Është marrë vendimi që të gjithë gjyqtarët, prokurorët dhe punonjësit administrativë serbë të Kosovës të largohen nga institucionet ku punojnë në territorin e Mitrovicës së Kosovës. Shkak për braktisjen e institucionit nga serbët ishte vendimi i Prishtinës për ndërrimin e targave, si dhe kërkesa ende e paplotësuar që është pjesë e Marrëveshjes së Brukselit për formimin e Asociacionit të Komunave Serbe. Vitin e kaluar vërehet një ndryshim i dukshëm në punën e këtyre institucioneve, kur zyrtarët e kombësisë serbe dhe shqiptare kanë punuar së bashku, rastet nuk kanë mbetur prapa dhe bashkëpunimi është dukshëm më i mirë. Ky vendim është marrë në një ngjarje të njohur si “Takimi i 5 Nëntorit në Zveçan” dhe është mbajtur nga lideri i Listës Serbe, Goran Rakiq, i cili në atë kohë mbante postin e ministrit për Komunitete dhe Kthim në Qeverinë e Kosovës.²²¹

07.11 Braktisja masive e institucioneve nga serbët që punonin në gjykata, prokurori dhe pozita të tjera administrative në dhe rreth Mitrovicës së Kosovës. Në atë kohë, këto institucione nuk mund të kryenin më detyrat e tyre, për shkak se numri dukshëm i reduktuar i stafit pamundësonte zgjidhjen e rasteve kontestuese. Ajo që mendohej më së paku për momentin ishin njerëzit e thjeshtë që tani nuk mund t'i zgjidhin çështjet e tyre gjyqësore deri në fund.

Mbetet pyetja se si mund të pritet sundimi i ligjit për një komb kur secili prej përfaqësuesve të tij refuzon të merret me të.

Sipas të dhënave që disponon OSBE-ja, pas dorëheqjeve masive, 17

221 Shih: <https://kossev.info/zvecan-poceo-sastanak-srba-sa-severa-ceka-se-odluka-onenapustanju-institucija/>

serbë të Kosovës që mbanin pozitën e gjyqtarit u larguan nga Mitrovica dhe nga dy nga Laposaviqi dhe Zubin Potok. Numri i punëtorëve administrativë gjithashtu ka rënë nga 65 në Mitrovicë, 20 në Laposaviq dhe 26 në Zubin Potok në zero në të tri vendet.²²²

15.11 Filluan të zbatoheshin masat për zgjidhjen e situatës së krijuar rishtazi dhe të gjithë punën e mori përsipër një prokuror me kombësi shqiptare. Një nga masat e reja të vendosura ishte dërgimi i tre prokurorëve nga prokuroritë Themelore të Ferizaj dhe Prishtinës në Mitrovicë. Zbatimi i këtyre masave zgjati për gjashtë muajt e ardhshëm.

2023

Prill

11.04 Prokuroria e Lartë Publike ka pranuar një shkresë nga Shërbimi Kundër Terrorizmit i Ministrisë së Punëve të Brendshme të Serbisë, me të cilin akuzohen ish-policët nga veriu i Kosovës për grumbullimin dhe dorëzimin e informacioneve për serbët në veri të Kosovës në strukturat e sigurisë së Kosovës, që është një kërcënim i drejtpërdrejtë për rendin kushtetues të Republikës së Serbisë. Ata u fajësuan edhe për djegien e veturave të serbëve në veri, shpërndarjen e fletëpalosjeve për serbët me thirrje për mbledhjen e dokumenteve të Kosovës dhe pjesëmarrjen në zgjedhjet lokale.

Njëri nga policët serbë, Dragan Nikoliq, i cili në nëntor të vitit 2022, kur edhe policët tjerë serbë nga veriu i Kosovës hoqën uniformat, u ndalua dhe kaloi një muaj e gjysëm në paraburgim, kur u ndalua nga Policia e Serbisë, dhe si motiv për ofendime që i ka bërë, ka përdorur dokumente dhe targa që janë nga Kosova. Përveç policit të përmendur, janë edhe gjashtë persona të tjerë të arrestuar, për shkak se Republika e Serbisë i ka fajësuar për ndryshimin e dhunshëm të rendit kushtetues. Ajo që

222 “Sistemi gjyqësor në Mitrovicë - statusi para dhe pas dorëheqjes masive të gjyqtarëve, prokurorëve dhe personelit administrativ nga komuniteti serb i Kosovës”, OSBE, shkurt 2024, fq.14

është e rëndësishme në këtë procedurë është se autoritetet në Serbi nuk kanë të drejtë të bëjnë arrestime në territorin e Kosovës, ata e bëjnë këtë pas apo në vendkalimet administrative, në territorin e Serbisë, kur njerëzit duhet të vizitojnë Serbinë.²²³

23.04 U mbajtën zgjedhje të jashtëzakonshme lokale dhe komunale, por në zgjedhje nuk pati parti serbe të Kosovës, të cilat respektuan vendimin e partisë udhëheqëse në ato zona, Listës Serbe.²²⁴

Maj

Në muajin maj, policët që ishin arrestuar në fillim të prillit, përveç njërit prej tyre, u liruan, pasi në territorin e Kosovës nuk kishte dëshmitarë.

15.05 Dita në të cilën u përcaktuan masat e para të marra për rregullimin e numrit të çështjeve në Prokurorinë e Përgjithshme.

23.05 Është marrë vendim për transferimin e dy prokurorëve të tjerë nga Ferizaj në Mitrovicë të Kosovës.

Korrik

28.07 Këshilli Gjyqësor i Kosovës vendos që problemin e lindur nga dorëheqjet e serbëve të Kosovës në nëntor të vitit 2022 ta zgjidhë duke zbatuar masa disiplinore ndaj tre gjyqtarëve, ndërsa arsyeja e procedurës disiplinore është prania në një mbledhje në Zveçan ku është marrë vendim që për largimin nga institucionet me iniciativë të Listës Serbe.

---

223 Shih: <https://birn.rs/hapsenje-srba-sa-kosova/>

224 Shih: <https://www.dw.com/sr/sever-kosova-%C5%A1ta-posle-bojkota/a-65414942>

Abbreviations

ASM – Association/Community of Serb Majority Municipalities

BiH – Bosnia and Herzegovina

BIRN – Balkan Investigative Reporting Network

CEAS – Center for Euro-Atlantic Studies

CeSID -Centre for Free Elections and Democracy

CZKD – Center for Cultural Decontamination

DSS – Democratic Party of Serbia

EU – European Union

EULEX – European Union Rule of Law Mission in Kosovo

FPN – Faculty of Political Sciences

FRY – Federal Republic of Yugoslavia

HLC – Humanitarian Law Center

HRW - Human Rights Watch

ICTY – International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

IOM – International Organization for Migration

IRMCT – International Residual Mechanism for Criminal Tribunals

KFOR – The Kosovo Force, a NATO-led international peacekeeping mission in Kosovo

KLA – Kosovo Liberation Army

KOMS – National Youth Council of Serbia

MP – Member of Parliament

NATO – The North Atlantic Treaty Organization

NDNV – Independent Journalists' Association of Vojvodina

NGO – non-governmental organisation

OSCE – Organization for Security and Co-operation in Europe

POWC – Prosecutor's Office for War Crimes of the Republic of Serbia

RDN – Regional Directorate North

RTS – Radio Television of Serbia

SANU – Serbian Academy of Sciences and Arts

SNV – Serbian National Council

SPC – Serbian Orthodox Church

TOK – Prosecutor's Office for Organised Crime of the Republic of Serbia

UN – United Nations

UNHCR – UN Refugee Agency

UNMIK – United Nations Interim Administration Mission in Kosovo

USA – United States of America

VTK – Special Prosecution Office for High-Tech Crimes of the Republic of Serbia

YA – Yugoslav Army

YIHR – Youth Initiative for Human Rights

Introduction

Since the end of the conflict in Kosovo in 1999, young people from Kosovo and Serbia have worked towards normalising relations, thereby promoting unobstructed exchanges between the two societies at both political and social levels. However, since 2018, relations have significantly deteriorated, with political dialogue reaching new lows. For Serbia, fostering young people who uphold principles of peace, facts-based learning, and active citizenship, is a matter of public interest to counteract the radicalisation of youth, often fuelled by the manipulation of the Kosovo myth. With regard to Kosovo, Belgrade-Pristina relations, and particularly issues affecting Serbs in northern Kosovo, citizens in Serbia are exposed to unchecked and biased information, inflammatory statements from high-ranking state officials, and selective reporting. This has led to a lack of critical thinking about Kosovo-Serbia relations and has contributed to the intensification of nationalist sentiments, particularly among young people. Due to limited knowledge and a lack of understanding of the Kosovo conflict and Serbia's role in decades of discrimination against Albanians within Yugoslavia, young people are often uninformed and lack motivation to actively support democracy and engage in efforts to address past conflicts.

The latest survey by the National Youth Council of Serbia (KOMS) reveals a considerable interest among Serbian youth in the topic of Kosovo. However, it also highlights troubling trends with regard to young people's attitudes toward Kosovo and Albanians. According to this survey, Serbian youth exhibit the highest level of ethnic distance towards Albanians, with a worrying increase in the number of young people (31%) supporting the reintegration of Kosovo into Serbia by military means. This is particularly concerning given the recent terrorist attack by a group gathered around Milan Radoičić in Banjska, Kosovo, which followed a graffiti campaign across Serbia promoting

the militant slogan "When the Army Returns to Kosovo".

To enhance young people's understanding of Kosovo and foster their critical thinking on the complex Serbia-Kosovo relationship, the Youth Initiative for Human Rights (YIHR) organised the "Kosovo Knot" academy in December 2023 as part of the "Youth and Kosovo Knot" project. Twenty-five young participants from across Serbia engaged in discussions covering the history of the Kosovo conflict, the political and legal aspects of the Brussels dialogue, and the state of human rights in both Serbia and Kosovo. Following the Academy, a team of young researchers was selected to compile a chronology of key political and social developments relating to Kosovo from 1 January 2018 till 31 December 2023. The research was conducted between April and September 2024. The "Kosovo Chronology 2.0" is intended to all those interested in the topic of Kosovo, particularly young people. This overview of the main developments and actors represents a continuation of YIHR's effort to broaden the space for constructive, evidence-based debate on Kosovo-related issues, encouraging fact-based dialogue in our society.

The research team members were Bojan Bogišić, Veljko Jovanović, Jovana Đurđević, Veljko Baljević, and Aleksandar Radin. The Kosovo Chronology was produced as part of the "Youth and Kosovo Knot" project, with the support of the US Embassy to Serbia.

The Brussels Dialogue: Agreements and Their Implementation

The Brussels Dialogue is a negotiation process between Serbia and Kosovo, facilitated by the European Union (EU), which began on 8 March 2011. The dialogue aims to achieve a framework for the normalisation

of relations between the two parties and to improve the everyday lives of people in Kosovo.

Initially, the talks centred on technical issues, but they evolved into a political dialogue in 2012. Through the Brussels Dialogue, a series of agreements have been reached, addressing matters such as energy, telecommunications, registries, freedom of movement, and customs. However, many commitments remain unimplemented, including the forming of the Association/Community of Serb-Majority Municipalities (ASM). Although the establishment of the ASM was agreed upon in 2013, it has remained a primary point of contention in relations between the two parties.

Halt in the Dialogue

In 2018 and 2019, the Brussels Dialogue stalled after the Government of Kosovo, led by Ramush Haradinaj, introduced a 100% import tax on goods from Serbia and Bosnia and Herzegovina (BiH) in November 2018.¹ The Kosovo Government justified this measure as a means of bolstering local production, strengthening the economy, and affirming Kosovo's statehood.² Serbia's President, Aleksandar Vučić, responded by declaring that dialogue would not resume until Kosovo revoked the import tax,³ while Haradinaj insisted there would be neither dialogue nor removal of the tax until Serbia recognised the independence of Kosovo.⁴ In July, Haradinaj resigned after being summoned as a

1 "Kosovo uvelo carine od 100 odsto Srbiji i BiH. Mogerini pozvala na ukidanje odluke", Radio Free Europe, 21 November 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-uvelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>

2 Ibid.

3 "Vučić: Nema nastavka dijaloga dok Priština ne ukine takse", Radio Free Europe, 8 February 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29759025.html>

4 "Haradinaj: Rešenje za naše muke je – nema vraćanja unazad, nema podele i nema pripajanja", Kossev, 4 July 2019, <https://kossev.info/haradinaj-u-ekskluzivnom-intervjuu-za-kossev-ako-nemamo-politicke-odnose-necemo-imati-ni-ekonomske-takse-do-priznanja/>

suspect by the Special Court for War Crimes in Kosovo.⁵ With no new governing majority formed, early parliamentary elections were held in October, resulting in Albin Kurti's Vetëvendosje movement winning the majority.⁶ A new government was formed in February of the following year.

Despite the halt in dialogue, a regional agreement on roaming among the Western Balkan Six countries was signed,⁷ and in April, the Presidents of Serbia and Kosovo, Aleksandar Vučić and Hashim Thaçi, met at the Berlin Summit, though this meeting yielded no results.⁸

While formal dialogue remained stalled, the United States expressed optimism, stating that they believed 2019 could be the year for reaching a comprehensive normalisation agreement.⁹ In that spirit, the USA appointed Mathew Palmer as Special Representative for the Western Balkans in August, followed by Richard Grenell as Special Presidential Envoy for Serbia and Kosovo peace negotiations in October, with the aim of reinstating the Belgrade-Pristina dialogue. In 2020, the EU appointed Miroslav Lajčak as Special EU Representative for the Belgrade-Pristina Dialogue, while the USA, under Grenell's leadership as Special Envoy, also adopted a more active role in the process.¹⁰

5 Amra Zejneli Loxha, "Haradinaj podneo ostavku zbog poziva Suda za ratne zločine", Radio Free Europe, 19 July 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30065109.html>;

6 "Kosovski parlamentarni izbori 2019. u brojkama", Kossev, 7 October 2019, <https://kossev.info/izbori-u-brojkama/>

7 "Potpisan regionalni sporazum o roamingu: Od jula znatno niže cijene", Al Jazeera, 4 April 2019, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2019/4/4/potpisan-regionalni-sporazum-o-roamingu-od-jula-znatno-nize-cijene>

8 Aleksandar Miladinović, "Berlinski samit: Šta se promenilo posle susreta lidera regiona", BBC, 30 April 2019, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-48100330>

9 Ognjen Zorić, "SB UN o Kosovu: Prevazići prepreke koje su zaustavile dijalog", Radio Free Europe, 8 February 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/savet-bezbednosti-un-prevazi%C4%87i-prepreke-koje-su-zaustavile-dijalog/29758278.html>

10 "Istorija dijaloga u Briselu: Šta sve treba znati pred susret Kurtija i Vučića?", Danas, 18 August 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/istorija-dijaloga-u-briselu-sta-sve-treba-znati-pred-susret-kurtija-i-vucica/>

Washington Agreement

In 2020, Kosovo lifted its import tax on goods from Serbia and BiH, allowing the Brussels Dialogue to resume.

Without coordinating with the EU, the USA organised a meeting between Serbia's President Vučić, and Kosovo's Prime Minister, Avdullah Hoti, at the White House on 4 September. During this meeting, a document on the normalisation of economic relations was signed, though the document largely addressed international political issues.¹¹ The event was attended by the then-US President Donald Trump. Known as the Washington Agreement, the document lacks the typical elements of the agreement. Serbia and Kosovo did not sign identical document, with the two versions differing on one item.

Several points in the signed document had previously been agreed upon in the Belgrade-Pristina dialogue (the opening and operationalisation of facilities at the joint Merdare crossing and the mutual recognition of diplomas and professional certificates), while certain topics, such as locating and identifying the remains of missing persons, had already been discussed in depth in Brussels.

Some provisions of the document were unrelated to Belgrade-Pristina relations, covering issues such as 5G network deployment, the decriminalisation of homosexuality in other countries, and policies regarding Hezbollah.

One of the key provisions introduced a one-year moratorium on Serbia's campaign to withdraw the recognition of Kosovo's independence, as well as on Kosovo's application for membership in international organisations. A particularly contentious item concerned the mutual

---

11 Analiza dokumenata potpisanih u Beloj kući, Center for Social Dialogue and Regional Initiatives, https://cddri.rs/wp-content/uploads/2020/09/Analiza-dokumenata-potpisanih-u-Beloj-ku%C4%87i_WEB001.pdf

recognition of Kosovo and Israel, and the relocation of both Kosovo and Serbia's embassies from Tel Aviv to Jerusalem. The deadline for relocation was set for 1 July 2021, which Serbia failed to comply with yet.

Franco-German Proposal and Ohrid Agreement

In the following years, Serbia-Kosovo relations were quite tense, marked by numerous incidents, barricades, election boycotts, and the withdrawal of Serbs from Kosovo's institutions. Amid these tensions, a new plan for continuing the dialogue emerged in Brussels – the Agreement on the Path to Normalisation between Kosovo and Serbia, commonly known as the Franco-German Proposal. The EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Josep Borrell, held separate meetings with Serbia's President Vučić and Kosovo's Prime Minister Albin Kurti on 27 February 2023, where a draft for normalisation between Belgrade and Pristina was agreed upon.¹² Shortly afterward, on 18 March, a joint meeting was organised in Ohrid, where the Implementation Annex to the Agreement, known as the Ohrid Agreement, was agreed.

The Agreement outlines, among other things, that both parties shall work to establish good-neighbourly relations and mutually recognise each other's documents and symbols. It also stipulates that Serbia will not oppose Kosovo's membership in international organisations and that both parties will adhere to the aims and principles of the United Nations (UN) Charter, including respect for territorial integrity.¹³

---

12 "Srbija i Kosovo: Beograd i Priština saglasni sa evropskim predlogom za Kosovo, kaže Borelj, Vučić insistira na Zajednici srpskih opština", BBC, 27 February 2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-64771528>

13 "Ovo je tekst sporazuma oko kog su se usaglasili Vučić i Kurti", Radio Free Europe, 28 February 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kurti-srbija-kosovo-sta-stoji-u-sporazumu/32292258.html>

Furthermore, the commitment from the 2013 Brussels Agreement - that neither party would obstruct the other's progress on their EU path - was reaffirmed.

While the Agreement and the Annex were not formally signed, an oral consensus was reached on their content. Speculation arose regarding the binding nature of the agreements reached in Brussels and Ohrid, especially as Vučić maintained that he had neither signed nor accepted any binding obligations.¹⁴ Nonetheless, with the amendments to Negotiating Chapter 35 in Serbia's EU accession negotiations on 22 April 2024, the commitments from the Agreement and Implementation Annex were incorporated into the negotiation framework for Serbia's EU integration.¹⁵ During her visits to Pristina and Belgrade in October 2023, European Commission President Ursula von der Leyen stated that implementing the agreement effectively amounts to de facto recognition of Kosovo's independence.¹⁶

The Demarcation Idea

In 2017, discussions about a possible demarcation between Serbia and Kosovo (specifically between Serbs and Albanians) resurfaced, gaining momentum in 2018. In March 2018, Kosovo's President Thaçi stated that the idea of dividing Kosovo had been raised by the Serbian side since the beginning of the Belgrade-Pristina dialogue in 2011, although

he had not wished to discuss it.¹⁷ Throughout 2018, Thaçi suggested that the dialogue could include talks about "border correction", a term criticised by the opposition in Kosovo as a euphemism for partitioning Kosovo.¹⁸ Ramush Haradinaj, leader of the Alliance for the Future of Kosovo, repeatedly rejected any notion of Kosovo's division or territorial swaps. He noted that, besides Thaçi and Vučić, this idea was also entertained by the Albanian Prime Minister Edi Rama and the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini.¹⁹ Although Thaçi publicly ruled out partition, he expressed a willingness to discuss merging the Preševo Valley with Kosovo.²⁰ The position of Kosovo's authorities on this issue, however remained ambiguous and contradictory - compounded by the fact that Kosovo's Ministry of European Integration engaged a French public relations firm to promote the concept of border changes.²¹ On the Serbian side, President Vučić openly advocated for demarcation.²²

The international community was divided on this issue. US National Security Advisor John Bolton stated that the USA did not oppose a territorial exchange between Serbia and Kosovo, provided both

14 Jelena Jelovac, "Šta ovo bi predsedniče? Vučić „ništa nije potpisao", ali sporazum s Prištinom postao deo poglavlja 35", nova.rs, 20 April 2024, <https://nova.rs/vesti/politika/sta-ovo-bi-predsednice-vucic-nista-nije-potpisao-ali-sporazum-s-pristinom-postao-deo-poglavlja-35/>

15 Nikola Radišić, "Ohridski sporazum i formalno ušao u pregovarački okvir za članstvo Srbije u EU", N1, 22 April 2024, <https://n1info.rs/vesti/ohridski-sporazum-i-formalno-usao-u-pregovaracki-okvir-za-clanstvo-srbije-u-eu/>

16 "Ursula fon der Lajen: Sprovođenje Ohridskog sporazuma je de fakto priznanje Kosova", N1, 31 October 2023, <https://n1info.rs/vesti/ursula-fon-der-lajen-ohridski-sporazum-de-fakto-priznanje/>

17 Die Morina, "Thaci: Serbia Leaders Pushed for Kosovo Division", Balkan Insight, 30 March 2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/30/thaci-claims-serbia-pushed-for-kosovo-division-03-30-2018/>

18 Perparim Isufi and Gordana Andric, "Kosovo President Accused of Planning Land Swap with Serbia", Balkan Insight, 1 August 2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/01/kosovo-president-accused-of-planning-land-swap-with-serbia-08-01-2018/>

19 "Haradinaj: Ideja o podeli Kosova zaustavljena u Berlinu", Kossev, 30 August 2019, <https://kossev.info/haradinaj-ideja-o-podeli-kosova-zaustavljena-u-berlinu/>

20 Die Morina, "Thaci's 'Corrections' Call Raises Spectre of Kosovo's Partition", Balkan Insight, 2 August 2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/02/thaci-s-corrections-call-raises-spectre-of-kosovo-s-partition-08-02-2018/>

21 Jeta Xharra, "Kosovo Taxpayers' Money Was Used to Promote Border Changes", Balkan Insight, 28 May 2020, <https://balkaninsight.com/2020/05/28/kosovo-taxpayers-money-was-used-to-promote-border-changes/>

22 Aleksandra Nenadović, "Predsednik Srbije za razgraničenje sa Albancima", VoA, 9 August 2018, <https://www.glasamerike.net/a/predsednik-srbije-za-razgrani%C4%8Denje-sa-albancima-aleksandar-vucic/4520385.html>

parties agreed.²³ Austrian Chancellor Sebastian Kurz also considered partition a viable solution.²⁴ In contrast, German Chancellor Angela Merkel firmly opposed any border changes in the Western Balkans.²⁵ Russia was also unsupportive of partitioning Kosovo.²⁶

The Serbian Orthodox Church (SPC) rejected any solution involving recognition or partition of Kosovo, arguing that this would inevitably lead to the emigration of the remaining Serb population from Kosovo.²⁷ The President of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SANU), Vladimir Kostić, was also cautious about the idea of demarcation, suggesting that its implications needed to be clearly explained.²⁸ According to a 2020 survey conducted by the Centre for Euro-Atlantic Studies (CEAS), and Centre for Free Elections and Democracy (CeSID), 21% of Serbian citizens supported demarcation between Serbia and Kosovo.

Demarcation has never been an official part of the Brussels negotiations between the two parties, and its exact meaning remains unclear. In the subsequent years, the topic ceased to be discussed.

---

23 Filip Rudic, "US Won't Oppose Serbia-Kosovo Border Changes – Bolton", Balkan Insight, 24 August 2018, <https://balkaninsight.com/2018/08/24/us-will-not-weigh-in-on-serbia-kosovo-partition-08-24-2018/>

24 "Kurz: Rešenje za KiM samo uz velike sile", Danas, 3 April 2019, <https://www.danas.rs/vesti/politika/kurz-resenje-za-kim-samo-uz-velike-sile/>

25 Branka Trivić, "Vučić prelazi 'granicu' Angele Merkel?", Radio Free Europe, 14 August 2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-nemacka-kosovo-vucic-merkel-razgranicenje/29433746.html>

26 "Bocan-Harčenko o Kosovu: Rešenje samo kao kompromis, ne zalažemo se za podelu", Kossev, 15 September 2019, <https://kossev.info/bocan-harcenko-o-kosovu-resenje-samo-ka-kompromis-ne-zalazemo-se-za-podelu/>

27 "Sabor SPC: Kosovo je deo Srbije, priznanje ili podela neprihvatljivi", N1, 17 May 2019, <https://n1info.rs/vesti/a484499-spc-protiv-podele-ili-priznanja-kosova/>

28 "Akademik Kostić: Mi i taj narod na Kosovu smo samo korisni idioti koje koriste veliki u igri svojih moći", Kossev, 11 September 2018, <https://kossev.info/akademik-kostic-mi-i-taj-narod-na-kosovu-predstavljamo-samo-korisne-idiote-koje-koriste-veliki-u-igri-svojih-moci/>

Agreement on the Freedom of Movement and Vehicle Number Plates (2011)

The Technical Agreement on the Freedom of Movement was signed in Brussels in 2011 as part of the technical dialogue, coming into force at the beginning of November that year. This agreement aimed to reduce barriers to the freedom of movement by allowing the citizens of Kosovo and Serbia to travel freely across each other's territories using only ID cards (without passports). Consequently, the right to free movement was extended to all people, regardless of the type of documents they held and without special administrative procedures related to status issues. It is important to note that, prior to this agreement, from 2008 until 2011, citizens of Kosovo without Serbian documents or documents issued by the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) were barred from traveling through Serbia. Similarly, since 2010, vehicles with Republic of Kosovo (RSK) plates were not permitted to travel through Serbia, as Serbia recognised only Kosovo plates designated as "KS", which are status-neutral, rather than RSK plates, which signify the Republic of Kosovo. Vehicles with RSK plates were not prohibited from entering Serbia however, the vehicle owners were required to use temporary Serbian plates while in transit.

The 2011 Agreement allowed for two transit points for Kosovo citizens from Serbia to third countries: Horgoš – Röszke between Serbia and Hungary, and Batrovci-Bajakovo between Serbia and Croatia. In 2024, the agreement was extended to include six additional transit points, including two Serbian airports (Belgrade and Niš) and four additional border crossings: Šid-Tovarnik between Serbia and Croatia, Kelebija-Tompa between Serbia and Hungary, Preševo-Tabanovce between Serbia and North Macedonia, and Gradinje-Kalotina between Serbia and Bulgaria.

In September 2016, Belgrade and Pristina agreed to use stickers to cover RKS plates while travelling in Serbia and Serbian number plates while traveling in Kosovo. However, despite being agreed upon, this measure was never implemented. Additionally, within the technical dialogue, an agreement was reached to extend the validity of KS plates - considered "status neutral" by the Serbian side - for five years, first until 2016 and then, in 2016, for another five years until 2021. However, in 2020, the Kosovo Government cancelled the KS plates, effectively requiring vehicle owners with KS plates to switch to RSK plates.

In September 2021, Kosovo's Prime Minister Kurti implemented a long-announced reciprocity measure, prohibiting vehicles with Serbian plates from entering Kosovo and hinting at possible confiscation of vehicles with Serbian plates from towns in Kosovo. To enforce this decision, the Government of Kosovo deployed special police forces with armoured vehicles to northern Kosovo. In response, Serbs in northern Kosovo, opposed to the decision and the police deployment, blocked roads (using trucks, cars, and their own bodies) leading to two crossings into Serbia – Jarinje and Brnjak. They conditioned the removal of the blockade on the revocation of the decision. After 12 days of blockades and tension, a compromise was reached with the help of EU representatives. Special police forces withdrew from Jarinje and Brnjak, the Kosovo Force (KFOR) was temporarily deployed, and the blockades were lifted. A so-called "sticker regime" (from 2016) was established, requiring both sides to cover certain parts of their number plates as a temporary measure until a final agreement on number plates could be reached, which was expected in 2022. A Working Group was formed to create a lasting solution within six months, with the sticker regime in effect until then.

In April 2022, the deadline had passed without resolution, prompting the Government of Kosovo once again to implement new rules unilaterally. In July 2022, the Government set 1 August as the start date for re-registering vehicles with Serbian plates from towns in

Kosovo to RSK plates. Citizens who re-register their vehicles were offered benefits, such as customs relief for vehicles previously taxed in Serbia, while those who failed to re-register faced potential confiscation of their vehicles. This decision also introduced reciprocity measures with Serbia, requiring the so-called "entry and exit" papers, as it was formulated in the 2011 agreement, or "declaratory paper", as designated by the Kosovo Government, for citizens crossing into Kosovo with Serbia's ID cards. Dissatisfied with the decision, Serbs in northern Kosovo blocked roads once again with barricades and refused to comply. Further escalation was avoided thanks to mediation by the EU and the US Embassy to Kosovo, with the Kosovo Government agreeing to postpone the implementation by one month to 1 September 2022.

On 4 January 2024, the Kosovo Government removed the paper sticker regime for vehicles with Serbian plates, calling it "an act of good neighbourly relations following Serbia's full recognition of Kosovo plates".

On 24 December 2023, the Director of Serbia's Office for Kosovo and Metohija, Petar Petković, announced that the Government of Serbia had taken steps to ensure the freedom of movement for all vehicles from Kosovo, fulfilling an obligation from the 2011 Agreement on the Freedom of Movement.

Petković clarified in a public statement that this decision contained a disclaimer clearly stressing that it did not imply Serbia's recognition of Kosovo, nor did it signify Belgrade's agreement to relinquish its rights under the UN Security Council Resolution 1244. The decision was set to come into effect on 1 January 2024.

Table of Agreements

Date of signing	Title	Status
2 July 2011	Agreement on Civil Registry Books	Fully implemented
2 July 2011	Agreement on the Freedom of Movement	Fully implemented
2 September 2011	Agreement on Cadastre	Not implemented
2 September 2011	Agreement on Customs Stamps	Fully implemented
21 November 2011	Agreement on Mutual Recognition of University Diplomas	Largely implemented
2 December 2011	Agreement on Integrated Crossing Management	Largely implemented
23 February 2012	Technical Protocol for Implementing the Agreement on Integrated Crossing Management	Largely implemented
24 February 2012	Agreement on Regional Representation	Fully implemented
4 December 2012	Agreement on Exchange of Liaison Officers	Fully implemented
9 January 2013	Agreement on the Procedures of Mutual Legal Assistance	Partially implemented

17 January 2013	Agreement on the Collection of Customs Revenues in the North and Development Fund	Fully implemented
19 April 2013	The First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations (so-called Brussels Agreement)	Partially implemented
19 April 2013	Implementation Plan of the First Agreement on the Normalisation of Relations between Belgrade and Pristina	Partially implemented
7 August 2013	Agreement on the Establishment of Permanent Border Crossings	Partially implemented
8 September 2013	Energy Agreement	In the process of implementation
8 September 2013	Telecommunications Agreement	Largely implemented
13 December 2013	Agreements between the Chambers of Commerce	Fully implemented
14 November 2014	Agreement on Official Visits	Largely implemented
9 February 2015	Agreement on the Integration of the Judiciary	Fully implemented

26 March 2015	Agreement on the Integration of Civil Protection	Fully implemented
26 May 2015	Agreement on Mutual Recognition of Vehicle Insurance Policies	Partially implemented
25 August 2015	Agreement on General Principles – Main Elements of the ASM	Not implemented
25 August 2015	Agreement on Revitalisation of the Bridge in Mitrovica	Partially implemented
25 August 2015	Conclusions of the EU Facilitator concerning the Implementation of the Energy Agreement	In the process of implementation
25 August 2015	The Second Energy Agreement	In the process of implementation
26 August 2015	Telecommunications Action Plan	In the process of implementation
29 September 2015	Conclusions on Mutual Recognition of Diplomas	Partially implemented
19 January 2016	Conclusions on the Implementation of the Initial Agreements	Not implemented
19 April 2016	Agreement on Mutual Recognition of ADR Certificates	Fully implemented

13 September 2016	Arrangements concerning the finalisation of implementation of the agreements on the freedom of movement	Fully implemented
13 November 2016	Conclusions of the EU Facilitator Concerning the Implementation of the Telecommunications Agreement	Partially implemented
30 November 2016	Conclusions of the EU Facilitator on Justice	Partially implemented
4 September 2020	Washington Agreement	Partially implemented
30 September 2021	Meeting of the Key Negotiators – Agreement on Vehicles Registration Plates	Fully implemented
21 June 2022	Roadmap on the Implementation of the Energy Agreements	In the process of implementation
27 February 2023	Agreement on the Path to Normalisation between Kosovo and Serbia (so-called Franco-German Proposal)	Not implemented
18 March 2023	Implementation Annex to the Agreement on the Path to Normalisation (so-called Ohrid Agreement)	Not implemented

Perspectives on the War: War Crimes Trials, Commemorations, Missing Persons, and the Right to Return

Missing Persons, Displacement and Right to Return

Between March and June 1999, the Serbian military and police forces expelled approximately 863,000 Kosovo Albanians, committing some of the most severe human rights violations of the Kosovo War. Following the signing of the Kumanovo Agreement on 9 June 1999 and the withdrawal of the Serbian forces, Kosovo Albanians started returning to their homes. By August 1999, more than 90% of Kosovo Albanian refugees had returned to Kosovo, according to UNHCR.²⁹ At the same time, Serbs began leaving Kosovo, largely out of fear of Albanian retaliation for war crimes and persecution. In March 2000, the Commissariat for Refugees and Migration of the Republic of Serbia, along with the UNHCR, registered 187,129 displaced persons from Kosovo in Serbia. Today, nearly 195,000 internally displaced persons from Kosovo reside in Serbia, of whom 68,500 are especially vulnerable and live in harsh conditions. The last remaining collective accommodation centre in Serbia, located in Bujanovac, is currently being closed.³⁰

²⁹ Kosovo Crisis Update, UNHCR, <https://www.unhcr.org/news/kosovo-crisis-update-56>

³⁰ European Commission, Serbia 2023 Report, Brussels, 8 November 2023, p. 57 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/9198cd1a-c8c9-4973-90ac-b6ba6bd72b53_en?filename=SWD_2023_695_Serbia.pdf

Currently, between 90,000 and 100,000 Serbs live in Kosovo, primarily in four northern municipalities, as well as in smaller communities in central and southern Kosovo, such as Grančanica and Štrpce. Since 1999, nearly 30,000 Serbs and other minorities have returned to Kosovo, according to the UNHCR, with 1,778 voluntary returns registered between 2017 and 2021.

With regard to missing persons, 6,065 persons disappeared between 1 January 1998 and 31 December 2000. The International Committee of the Red Cross reports that 1,617 individuals³¹ remain unaccounted for.³² In its latest publication, “Dignity for the Disappeared”, the Humanitarian Law Centre (HLC) and Humanitarian Law Centre Kosovo report that 1,636 people are still considered missing.³³

Limited progress on the issue of missing and displaced persons in Kosovo is attributed to several factors: the lack of political will in Belgrade and Pristina; slow and inconsistent co-operation between Serbian and Kosovo institutions; stalled negotiations; ethnic divides within Kosovo; inflammatory statements by public figures in both countries; attacks on returnees and their property; attacks on the Serbian Orthodox Church religious sites; reluctance from local communities to accept returnees of different ethnicities; the glorification of war criminals; and the denial of accountability.

2018

- January - The Government of Kosovo passed a Regulation on the Return of Displaced Persons, aimed at improving co-operation between municipal offices for return and the Ministry of Communities and Return, streamlining access to Kosovo

³¹ Data from the Government’s Commissions on Missing Persons.

³² Kosovo*, International Commission on Missing Persons, <https://icmp.int/sr/nedostaje/gde-su-nestali/kosovu/>

³³ “Dostojanstvo za nestale”, Humanitarian Law Centre, <http://www.hlc-rdc.org/?p=39902>

institutions for the displaced, with reduced bureaucracy and increased transparency.³⁴

- Early in the year – The municipality of Grančanica signed a Memorandum of Cooperation with the International Organization for Migration (IOM), in collaboration with the Kosovo Ministry for Communities and Return, to provide assistance for the construction and reconstruction of homes for returnee families and internally displaced persons.
- 24 July – During the Berlin Process summit in London, the heads of government from participating states signed a Joint Declaration on Missing Persons.³⁵ In this declaration, the states, including Kosovo and Serbia, committed to co-operation and concerted efforts to locate missing persons and pledged, among other things, to refrain from politicising the issue.
- The 2018 US State Department Report³⁶ noted that the return of displaced persons was often met with incidents and resistance from local communities. The Report stated that the Government of Kosovo had not taken sufficient steps to prevent such incidents and ensure a smooth return process. The arrests of Serbs, viewed by Serbian political representatives as attempts to hinder the return process, were also identified in the Report as an issue requiring urgent resolution.³⁷

---

34 Regulation of the Government of the Republic of Kosovo no. 01/2018 on the Return of Displaced Persons and Durable Solutions, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15942>

35 Joint Declaration on Missing Persons in the framework of the Berlin Process, <https://missingpersons.icrc.org/index.php/library/joint-declaration-missing-persons-framework-berlin-process>

36 Kosovo 2018 Human Rights Report, US Department of State. Full report available at <https://www.state.gov/reports/2018-country-reports-on-human-rights-practices/kosovo/>

37 Ibid.

2019

- 4 September – The German organisation ASB issued a public call for internally displaced persons interested in returning to Kosovo. They could apply for equipment, machinery, and tools to start a business, as well as for business start-up training. It was planned to provide equipment for 54 families and training for 39 families.
- According to the HLC report, 1,669 persons were registered as missing in Kosovo in 2019.³⁸
- The OSCE Mission to Kosovo report indicates that, from July 2015 to December 2019, 1,621 incidents occurred across Kosovo that potentially impacted the sense of safety among numerically smaller communities at the municipal level. The most frequent incidents involved break-ins at the homes of Serb returnees. The report also states that the response from local municipal authorities and the Kosovo police to violence against returnees is weak and insufficient.³⁹
- UNCHR estimates that, by December 2019, 28,302 displaced persons had returned to Kosovo, the majority of whom were Serbs. Additionally, as of December 2019, 16,151 internally displaced persons remained in Kosovo.⁴⁰
- By December 2019, only 32 municipalities in Kosovo had established Municipal Commissions for Return, as stipulated by the January 2018 Regulation.⁴¹

---

38 "REKOM pozvao zemlje bivše Jugoslavije da se pozabave pitanjem nestalih", N1, 29 August 2019, <https://n1info.rs/region/a521502-rekom-pozvao-zemlje-bivse-jugoslavije-da-se-pozabave-pitanjem-nestalih/>

39 "OEBS: Tenzije među zajednicama oko povratka raseljenih – problem koji postoji i ponavlja se", KoSSev, 30 July 2021, <https://kossev.info/oebs-tenzije-medju-zajednicama-okopovratka-raseljenih-problem-koji-postoji-i-ponavlja-se/>

40 Ibid.

41 Ibid.

2020

- The Kosovo Ministry for Communities and Return provided equipment for approximately 50 returnee families as part of the “Return and Reintegration in Kosovo (EU RRR-5)” project, funded by the EU Office to Kosovo and co-funded by MZZP, and implemented by the IOM.⁴²
- 16 November - A mass grave containing the remains of Kosovo Albanians was discovered in the Kiževak Mine near Raška, making the fifth mass grave found in Serbia. The remains were uncovered by experts from the European Union Rule of Law Mission in Kosovo (EULEX), the Kosovo Forensic Medicine Institute, and the Government of Serbia’s Missing Persons Commission. On 20 November, EULEX stated that their experts had been excavating at Kiževak since 2015 and had made progress due to aerial imaging.⁴³ The President of the Government of Serbia’s Missing Persons Commission, Veljko Odalović, noted that it was believed the grave contained between 15 and 17 bodies.
- Four collective centres for internally displaced persons operated by the Republic of Serbia in Kosovo were closed. Five collective centres remain operational – four in Kosovo and one in Bujanovac - with a total of 184 residents: 168 internally displaced persons and 18 refugees.⁴⁴

42 “MZZP: Opremljeno dvanaest kuća povratnika i raseljenih lica”, KoSsev, 12 September 2020, <https://kossev.info/mzzp-opremljeno-dvanaest-kuca-povratnika-i-raseljenih-lica/>

43 “Kizevak explained: EULEX experts describe how they identified the exact location where the human remains were discovered”, EULEX, 20 November 2020, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,10,1267>

44 M. Milosavljević, M. Radovanović, Analysis of obstacles in the process of return of displaced persons from the war in Kosovo in the period from 2017 to 2021, Belgrade, 2022, p. 3.

2021

- 30 September - The remains of nine Albanians discovered in the Kiževak mass grave were returned to Kosovo. These individuals had been registered as missing since the massacre in the Kosovo village of Rezale on 5 April 1999, when the Yugoslav Army and the Serbian Ministry of the Interior expelled the villagers from their homes and subsequently killed at least 41 Albanian civilians, 39 of whom died in one mass execution. Their bodies were buried under earth, and some of the remains were identified years later in the Rudnica mass grave.⁴⁵

2022

- There were still 1,621 persons considered missing in Kosovo. Family associations of the disappeared emphasised their fight for truth and noted that representatives from both Serbia and Kosovo frequently obstruct their efforts.⁴⁶
- The Government of Serbia’s Missing Persons Commission, tasked with drafting the Law on Missing Persons, announced that the law was nearly complete. However, it had not yet entered parliamentary procedure, with no explanation provided for the delay.⁴⁷
- The Kosovo Ombudsman received 77 complaints of human rights violations from members of the Serb ethnic community.⁴⁸

45 Dossier: Rudnica, Humanitarian Law Centre, Belgrade, January 2015, https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2015/01/Dosije_Rudnica_eng.pdf

46 “Udruženje nestalih: Nije nađeno još 1.621 lice s Kosova”, Beta, N1, 26 August 2022, <https://n1info.rs/vesti/udruzenje-nestalih-nije-nadjeno-jos-1-621-lice-s-kosova/>

47 A. Savić, M. Milosavljević, M. Radovanović, Efikasnost mehanizma institucija Srbije i Kosova u pronalaženju nestalih osoba iz rata na Kosovu u periodu od 2016. do 2020. godine, Belgrade, 2021, p. 18.

48 “Ombudsman: Međuetnički incidenti usporavaju povratak raseljenih Srba”, Kosovo Online, 29 January 2024, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/ombudsman-medjuetnicki-incidenti-usporavaju-povratak-raseljenih-srba-29-1-2024>

2023

- 2 May - Kosovo and Serbia adopted a Declaration on Missing Persons in Brussels,⁴⁹ committing, among other things, to cooperate in locating graves and overseeing exhumations, using satellite data and other necessary technology to discover mass graves, and securing the rights and addressing the needs of the families of the disappeared.
- 30 August - On the International Day of the Disappeared, Serbian Minister of Labour, Employment, Veteran and Social Issues, Nikola Selaković, announced that the working group responsible for drafting the law on missing persons would resume its work with full political support, continuing from where it had left off in 2021.⁵⁰

Returnees' Settlement "Sunny Valley"

Construction of the "Sunny Valley"⁵¹ settlement for Serb returnees, located between Mitrovica and Zvečan, began in July 2016. This followed a construction agreement signed a year earlier by the Serbian Government's Office for Kosovo and Metohija, the Eparchy of Raška and Prizren, and Zvečan municipality.⁵² The settlement spans 24 hectares, with plans for 300 residential units intended to accommodate 1,200-

49 Declaration of President Aleksandar Vučić and Prime Minister Albin Kurti on Missing Persons, EEAS, 2 May 2023, https://www.eeas.europa.eu/eeas/declaration-president-aleksandar-vu%C4%8Di%C4%87-and-prime-minister-albin-kurti-missing-persons_en

50 "Porodice nestalih zahtevaju izradu obećanog Zakona o nestalim licima", Insajder, 30 August 2023, <https://insajder.net/prenosimo/porodice-nestalih-zahtevaju-izradu-obecanog-zakona-o-nestalim-licima>

51 Naselje Sunčana dolina u malom Zvečanu u opštini Zvečan, Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia, <https://iaus.ac.rs/naselje-suncana-dolina-u-malom-zvec/>

52 "Predstavljen projekat 'Sunčana dolina'", KoSSEv, 31 May 2016, <https://kossev.info/predstavljen-projekat-suncana-dolina/>

1,500 displaced persons from Kosovo, along with public facilities, including a school, church, kindergarten, green market, and sport fields. The project's value was estimated at EUR 25 million.

However, the settlement's construction faced opposition from Kosovo authorities. In 2019, Deputy Prime Minister Enver Hoxhaj stated that the "Sunny Valley" project represented an attempt at "colonisation" and a shift in the ethnic balance in the north.⁵³ Kosovo authorities also required Zvečan municipality to submit documentation for the project's legalisation. When the municipality did not comply, Kosovo Minister of Environment, Spatial Planning and Infrastructure, Liburn Aliu, filed a lawsuit against Zvečan municipality, but the proceedings were discontinued in 2021 due to the statutes of limitation. Speaking in the Kosovo parliament, Aliu remarked, "What is happening in the North, to our knowledge, does not align with Serbia's urban planning, either. As far as Kosovo institutions are concerned, there is no permit for what is happening at "Sunny Valley", nor any indication that construction complied with a spatial plan."⁵⁴

In 2018, Serbian President Vučić visited the construction site, stating that Serbia was making substantial financial investments to support the survival of its people in Kosovo, and he expressed hope that the houses would be ready for habitation by Vidovdan 2019.⁵⁵

According to media reports, the first residents of Sunny Valley moved in at the beginning of 2024, primarily socially vulnerable individuals and large families. In early August, the Kosovo police halted work on

53 "Hodžaj o povratničkom naselju Sunčana dolina: Kolonizacija Severa", KoSSEv, 24 June 2019, <https://kossev.info/hodzaj-o-povratnickom-naselju-suncana-dolina-kolonizacija-severa/>

54 "Obustavljen sudski postupak oko gradnje naselja raseljenim Srbima u Zvečanu", Radio Free Europe, 16 July 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-zvecan-srbi-suncana-dolina/31362215.html>

55 "Vučić u Sunčanoj dolini: Moramo kao nacija da opstanemo", Office for the Coordination of the Affairs in the Process of Negotiation with the Provisional Institutions of Self-Government in Pristina, 09.09.2018, <https://www.kord-kim.gov.rs/lat/v2719.php>

paving the streets of Sunny Valley, as the contractor did not have a permit.⁵⁶

Return of Dragica Gašić to Đakovica

Dragica Gašić, who fled Kosovo in 1999, returned to Đakovica in June 2021 becoming the first Serb returnee to this town. Ms Gašić's return followed the approval of her request by the Kosovo Property Comparison and Verification Agency, which confirmed her ownership of the flat since 1997. She moved in on 9 June. However, some residents of Đakovica strongly opposed her return, and eleven non-governmental organisations (NGOs) from Đakovica municipality announced plans to petition the Government of Kosovo for her removal from the town.⁵⁷ In early July, Đakovica Municipality filed a lawsuit seeking to terminate her lease agreement for the flat and requested a temporary measure. Ms Gašić had previously left the flat due to safety concerns. On 11 August, the court rejected the lawsuit, allowing Ms Gašić to remain in her flat. The international community welcomed the return of refugees, condemned the threats against Ms Gašić, and deemed the attempts to intimidate a person who wanted to return home unacceptable.⁵⁸ The HLC Kosovo and the YIHR Kosovo called for respect for the Kosovo Constitution and urged measures to facilitate Ms Gašić's return and stay in Kosovo.⁵⁹

In media statements, Ms Gašić described her life in Đakovica since her

---

56 "Kosovska policija zaustavila asfaltiranje ulica u Snčanoj dolini", Kossev, 9 August 2024, <https://kossev.info/kosovska-policija-zaustavila-asfaltiranje-ulica-u-suncanoj-dolini/>

57 Sandra Cvetković, "Kosovski ombudsman traži objašnjenje slučaja srpske povratnice u Đakovicu", Radio Free Europe, 12 September 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-povratnica-dragica-gasic-djakovica/32030202.html>

58 "OEBS: Osuđujemo incidente usmerene protiv Dragice Gašić, proces povratka treba da se nastavi", Kossev, 9 July 2021, <https://kossev.info/oebs-osudjujemo-incidente-usmerene-protiv-dragice-gasic-proces-povratka-treba-da-se-nastavi/>

59 "FHP i YIHR Kosova: Vlasti u Đakovici da povuku tužbu protiv Gašić, u suprotnosti je sa Ustavom", Kossev, 8 July 2021, <https://kossev.info/fhp-i-yirh-kosova-vlasti-u-djakovici-da-povuku-tuzbu-protiv-gasic-u-suprotnosti-je-sa-ustavom/>

return. She said that the first year was challenging, with incidents such as break-ins, night-time banging on her door, continuous pressure to leave, and lack of response from the local administration to her requests, etc. A nearby shop owner had prohibited his employees from selling her basic necessities, forcing her to shop at the far end of town. According to her, conditions have improved, and she appreciates the help from Serbs in nearby towns who visit occasionally, as well as from the Serbian Government's Office for Kosovo and Metohija. Ms Gašić stated that despite the pressures, she had no intention of leaving Đakovica.⁶⁰ However, the Government of Serbia lacks a strategy to systematically encourage the return of displaced citizens to Kosovo. Meanwhile, officials, ministers, and leaders of the ruling parties have used Ms Gašić's case to portray the situation in Kosovo as worse than it is, thereby discouraging return efforts.

War Crimes Trials

For years, reports of local and international organisations on the prosecution of war crimes in Serbia have provided little cause for optimism. Thus, the annual reports of the HLC,⁶¹ an organisation that has actively and thoroughly monitored war crimes trials since 2002, indicate that the work of the Prosecutor's Office for War Crimes (POWC) is inefficient, with limited visibility of trials and a lack of public awareness. The reports also note the protracted nature of proceedings, which have "far-reaching and serious" consequences.⁶²

The most relevant state documents concerning war crimes trials are prosecutorial and national strategies. The current Revised

---

60 "Dragica Gašić: Komšije Albanci neće ni dobar dan da kažu", Kosovo Online (10. 6. 2023): <https://www.kosovo-online.com/vesti/drustvo/dragica-gasic-komsije-albanci-neze-ni-dobar-dan-da-kazu-10-6-2023>

61 Publications, Humanitarian Law Centre, <http://www.hlc-rdc.org/?cat=223>

62 Report on War Crime Trials in Serbia, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2019, <https://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Report-on-War-Crimes-Trials-in-Serbia.pdf>

Prosecutorial Strategy for Investigation and Prosecution of War Crimes in the Republic of Serbia, covering the period 2022-2026⁶³, along with its action plan, was adopted on 27 December 2022. It replaced the previous strategy (2018-2023), which faced harsh criticism for numerous shortcomings.⁶⁴ The Revised Strategy was adopted without consultations with civil society and relevant international organisations. With regard to Kosovo, the Strategy aims to improve co-operation with provisional institutions in Pristina through EULEX, enhance co-operation with International Residual Mechanism for Criminal Tribunals (IRMCT), and make progress in determining the fate of missing persons.

The National Strategy for the Prosecution of War Crimes in Serbia, covering the period 2021-2026,⁶⁵ was adopted on 14 October 2021, replacing the first national strategy from 2016 to 2020. The HLC has assessed that the primary goal of the initial strategy – to improve the efficiency of war crimes proceedings before the authorities of the Republic of Serbia – was not achieved. According to the HLC, “the results of the implementation of the new [...] have been even worse. This is especially evident in relation to the goal of increasing efficiency, given that in 2023, the Public Prosecutor’s Office for War Crimes did not file any confirmed indictments on the basis of its own investigation, and only three in total.”⁶⁶ The European Commission echoed similar concerns in its 2023 report on Serbia’s progress in the EU accession process, stating that “a genuine commitment to address

---

63 Revidirana tužilačka strategija za istragu i gonjenje ratnih zločina u Republici Srbiji, Prosecutor’s Office for War Crimes, 2022, <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/documents/2023-11/revidirana%20strategija.pdf>

64 Report on War Crime Trials in Serbia, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2019.

65 Nacionalna strategija za procesuiranje ratnih zločina u Srbiji za period 2021-2026, Prosecutor’s Office for War Crimes <https://www.tuzilastvorz.org.rs/public/documents/2021-10/Nacionalna%20strategija%20za%20procesuiranje%20ratnih%20zlocina%20od%202021.%20do%202026.%20godine.pdf>

66 Report on War Crimes Trials in Serbia During 2023, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2024, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2024/05/Godisnji_izvestaj_2324_eng_CEO_web.pdf

cases, including those of high-ranking suspects, should be assured”.⁶⁷

In mid-2020, another important document was adopted – the National Strategy on the Rights of Victims and Witnesses of Crime for the period 2020-2025⁶⁸, with the aim of improving the position of victims and witnesses in line with EU standards. This Strategy “marks a step forward towards improving the position of victims and witnesses in Serbia, ensuring that war crimes victims will receive more comprehensive support and assistance in the future”.⁶⁹

Trials for war crimes committed in Kosovo face numerous challenges and obstacles. Firstly, the POWC does not co-operate with institutions in Kosovo. Secondly, there is a notable lack of political support, alongside government-led glorification and rehabilitation of convicted war criminals, their reintroduction to the public sphere, and denial and relativisation of the crimes. Additionally, the Ministry of Defence of Serbia hampers these processes by largely refusing to provide data on whether war crimes suspects remain in active service or information that could aid investigation, while also refusing to remove suspected war criminals from active services.⁷⁰

Lastly, the POWC has been consistently criticised for primarily indicting lower-ranking military and police officers, thereby avoiding prosecution of high-ranking members of the army and police.

---

67 European Commission, Serbia 2023 Report, Brussels, 8 November 2023.

68 Nacionalna strategija za ostvarivanje prava žrtava i svedoka krivičnih dela za period 2020-2025, Government of Serbia, <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/30567/nacionalna-strategija-za-ostvarivanje-prava-zrtava-i-svedoka-krivicnih-dela-u-republici-srbiji-za-period-2020-2025-godine-19082020.php>

69 Report on War Crimes Trials in Serbia During 2020, Humanitarian Law Center, Belgrade, 2021, http://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2021/05/Report_on_War_Crimes_Trials_in_Serbia_during_2020.pdf

70 “Ministry of Defense Withholding Information on Active-Duty Members of Army of Serbia Indicted of War Crimes”, Humanitarian Law Centre, 1 August 2016, <http://www.hlc-rdc.org/?p=32497&lang=de>

Key Developments in War Crimes Prosecution in 2018

In 2018, the POWC raised eleven indictments against 15 individuals. Of this, seven cases involving seven suspects were transferred by the Prosecutor's Office of BiH. Only one indictment concerned war crimes committed in Kosovo: the Gornje Nerodimlje case against Ramadan Maloku⁷¹, filed in December 2018. According to the indictment, Maloku committed a war crime against the civilian population in the village of Gornje Nerodimlje, Uroševac municipality, on 21 June 1999. On 19 March 2019, the court accepted a plea agreement between the accused and the POWC, finding Maloku guilty of torturing two Serb civilians and sentencing him to one year and six months of imprisonment.⁷²

However, the POWC did not raise any indictment for crimes against Albanian civilians in Kosovo that remain unprosecuted (the last indictment was raised in 2014 in the Ljubenić case), despite the HLC submitting nine criminal complaints for crimes committed in Kosovo from 2013 to 2018. Additionally, the POWC did not co-operate with institutions in Kosovo, as they declined co-operation. In response, the HLC proposed that "the vacuum that has been created by the EULEX Mission's gradual withdrawal from Kosovo should be addressed as a matter of priority in the Serbia-Kosovo talks in Brussels in order to facilitate judicial co-operation between the two countries in the prosecution of war crimes".⁷³

One notable event in 2018 was the early release of Saša Cvjetan after serving two-thirds of his sentence. Cvjetan had been sentenced in 2005 by the District Court in Belgrade for participating, as a member of the

71 Ramadan Maloku Indictment (Serbian), Humanitarian Law Center, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Ramadan_Maljoku_-_Optuznica.pdf

72 Ramadan Maloku Judgment (Serbian), Humanitarian Law Center, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2019/05/Ramadan_Maljoku_-_SPK.pdf

73 Report on War Crime Trials in Serbia, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2019.

paramilitary unit "Scorpions", in the shooting of 14 Albanian civilians (including seven children aged 2 to 5, and seven women) in the yard of the Gashi family in Podujevo in 1999. He served his sentence in prisons in Sremska Mitrovica and Belgrade. The HLC condemned the court's decision, arguing that, although legally permissible, it does not demonstrate that the convict has shown genuine remorse for the crime committed (he denied guilt at the trial). Furthermore, the court did not consider the suffering of victims and their families or the manner in which the crime was committed, instead basing its decision solely on the convict's "exemplary behaviour" while serving his sentence.⁷⁴

Key Developments in War Crimes Prosecution in 2019

In 2019, the War Crimes Department of the Higher Court in Belgrade delivered first-instance judgments in eight cases, only one of which pertained to a war crime in Kosovo – the Trnje case. The first instance judgment was issued in April,⁷⁵ and the final judgment in December.⁷⁶ Six years after the indictment was filed, one accused was acquitted, while the other was sentenced to 15 years' imprisonment for war crimes against civilians in the village of Trnje, Kosovo, in March 1999. This case is among the most significant and largest prosecuted in Belgrade, involving a large number of victims, including a 4-year boy. This case also brought attention to medical institutions within the Serbian Army and Ministry of Defence. Namely, the presiding judge of the Higher Court in Belgrade, Mirjana Ilić, raised concerns in 2019

74 "Saša Cvjetan, convicted for murder of women and children in Podujevo, set free before sentence expires", Humanitarian Law Centre, 25 April 2018, <http://www.hlc-rdc.org/?p=35087&lang=de>

75 First-instance judgment for the crime in the village of Trnje (Serbian), Humanitarian Law Center, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2020/05/Prvostepena_presuda,_Trnje,_01.04.2019_anonimizovana.pdf

76 Appellate judgment for the crime in the village of Trnje (Serbian), Humanitarian Law Center, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2020/05/Drugostepena_presuda_12.12.2019_anonimizovana.pdf

that the accused might have deliberately avoided court sessions, citing health issues.⁷⁷ Furthermore, the HLC also alleged that Serbian Army medical institutions facilitated these absences by allowing impaired health to be used as an excuse. The Military Medical Academy denied these allegations.

During the reporting period, the POWC filed three indictments against three individuals. One of the accused, Predrag Vuković, was charged with war crime against civilians in the Kosovo villages of Čuska and Ljubenić in 1999.⁷⁸

The POWC did not co-operate with institutions in Kosovo during this period. Since the EULEX Mission's mandate was modified in June 2018 to focus only on monitoring and advising, The HLC recommended establishing a mechanism to enable communication and co-operation between the POWC and prosecutor's offices in Kosovo.

Key Developments in War Crimes Prosecution in 2020

According to the POWC, seven indictments were filed against seven individuals in 2020, one of which was related to the Kosovo war. This is the Rudice case, in which Nezir Mehmetaj, a member of the Kosovo Liberation Army (KLA), was charged with participating, along with several unidentified members of the same unit, in murders, abductions, persecution, forcible detention, physical abuse of non-Albanian civilians, looting, and arson in the village of Rudice, Klina municipality, in June and July 1999.

Of seven indictments, five were for transferred cases. The HLC remarked, "Account being taken of the fact that POWC has a prosecutor

⁷⁷ Filip Rudić, "Serbian Judge Criticises Yugoslav Officers for Kosovo Trial Absences", Balkan Insight, 7 March 2019, <https://balkaninsight.com/2019/03/07/serbian-judge-criticises-yugoslav-officers-for-kosovo-trial-absences/>

⁷⁸ Predrag Vuković Indictment (Serbian), Humanitarian Law Center, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2022/07/Optuznica_Predrag_Vukovic_03.07.2019..pdf

and nine deputy prosecutors, issuance of just two indictments resulting from its own investigation over the course of a whole year can considered very inefficient indeed".⁷⁹

This Covid-19 pandemic and resulting lockdowns marked this year, leading to the postponement of many trials. The Čuška case, cited by the HLC as an example of "unreasonably and unjustifiably prolonged proceedings", was still at the main trial stage in repeated proceedings in 2020, despite the indictment having been issued in 2020. The pandemic also reduced audience attendance and prevented family members of victims from attending. At one point, due to the worsening epidemiological situation, trials could only be monitored with a special court permit.

The escaped convicted war criminal Rajko Kozlina was highlighted in the annual report of Human Rights Watch (HRW), an international NGO focused on human rights, in the section on accountability for war crimes in Serbia.⁸⁰ The report stated that Kozlina remained at large, despite being convicted in December 2019, with the conviction confirmed by the Court of Appeal in June 2020. In the same section, HRW mentioned the meeting between Serbian President Vučić and then Kosovo Prime Minister Avdullah Hoti, during which Vučić proposed co-operation between the Serbian and Kosovo governments in locating persons who disappeared during and after the Kosovo conflict.

Furthermore, on 23 June, the Supreme Court of Cassation rejected as unfounded the requests for the protection of legality filed by Rajko Kozlina's defence against the Higher Court's final and enforceable judgments.⁸¹

⁷⁹ Report on War Crimes Trials in Serbia During 2020, Humanitarian Law Center, Belgrade, 2021.

⁸⁰ World Report 2021: Events of 2020, Human Rights Watch, https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/01/2021_hrw_world_report.pdf

⁸¹ Supreme Court of Cassation Judgment (Serbian), Humanitarian Law Center, http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/10/%D0%9Azz_RZ_1-20_prekoracenje_optuzbe_nepostojanje_elementa_kvivcnog_dela.pdf

Key Developments in War Crimes Prosecution in 2021

In 2021, seven indictments were issued against nine individuals, none of which pertained to crimes committed in Kosovo. The trial of Nezir Mehmetaj in the Rudice case also began this year.

Due to the severe epidemiological situation, many family members of victims chose not to attend trials, as a number of them were elderly and in poor health, and did not wish to risk exposure. Additionally, trials were frequently postponed due to judges, the accused, and witnesses being ill or in isolation. Consequently, of the 127 scheduled trial sessions, only 62 – less than half – were held.

Key Developments in War Crimes Prosecution in 2022

In late June, the POWC issued an indictment against Petrit Dula, a member of KLA, charging him, along with several unidentified KLA members, with forcibly detaining a civilian in his home in Đakovica in June 1999, where he treated the detainee inhumanely, subjecting him to physical abuse and causing injury. The trial began a few months later, on 9 September.

This year, too, there was a noticeably lower turnout of witnesses in war crimes trials, primarily due to the considerable time that has passed since the crimes were committed.

Key Developments in War Crimes Prosecution in 2023

The War Crimes Department of the Appellate Court in Belgrade delivered five judgments, thereby concluding several proceedings,

including the Đakovica case⁸², in which the accused, Petrit Dula, was acquitted of war crimes against the civilian population. In the Rudice case, the POWC struggled for over two years to secure the appearance of a key prosecution witness, despite insistence on direct questioning.⁸³ Rajko Kozlina, who was sentenced in 2019 to 15 years' imprisonment for crimes against Albanian civilians in Trnje in 1999, remains at large.

Additionally, numerous trials were prolonged this year, too, including those for war crimes committed in Kosovo, due to failures by the High Judicial Council and changes in the composition of the War Crimes Department panel.

Active cases in the period 2018-2023

Ćuška

The indictment was filed on 10 September 2010, and the trial began on 20 December 2010. The indictment was modified year after year, leading to changes in the number of the accused and of protected witnesses. Four years later, on 11 February 2014, nine of the ten accused were finally convicted; however, this judgment was overturned just one year later, and the case returned to the beginning. The HLC assessed that these court proceedings have lasted excessively long. The most recent, unified, and amended indictment was issued on 10 January 2024.

Trnje

The indictment was filed on 4 November 2013, and the trial began two years later. First-instance and appellate judgments were issued in 2019, followed by the judgment of the Supreme Court of Cassation one year later. One of the accused was ultimately acquitted, while

82 Judgment of the Appellate Court in Belgrade (Serbian), Humanitarian Law Center, <http://www.hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/10/Kz1-Po2-1-23.pdf>

83 Report on War Crimes Trials in Serbia During 2023, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2024.

the other received a 15 years' prison sentence, but remains at large. This trial was characterised by frequent postponements due to the accused's reported health issues, prompting presiding judge Mirjana Ilić to comment on the actions of the accused.

Rudice

The indictment against Nezir Mehmetaj was filed on 6 December 2020, and the trial began on 22 April 2021. One of the witnesses reported receiving threats on several occasions from family members of the accused. According to the HLC, a major issue was that for more than two years, the POWC failed to reach the key witness, "who obviously does not want to testify and avoids receiving summons, which is why the proceedings have been unnecessary delayed. Therefore, the right of the defendant to a trial within a reasonable time is violated, especially bearing in mind that he is in detention."⁸⁴

Đakovica

The indictment against Petrit Dula was filed on 28 June, and the trial began on 9 September 2022. The Higher Court in Belgrade delivered a first-instance judgment on 8 November 2022, sentencing Dula to two years' imprisonment. In April 2023, the Court of Appeal acquitted Dula due to the lack of evidence. The HLC states that "this procedure is an example of effectively conducted criminal proceedings, especially because it was a case in which the defendant was remanded in custody".⁸⁵

Gornje Nerodimlje

The indictment against Ramadan Maloku was filed on 24 September 2018. Maloku signed a plea agreement with the POWC for war crimes against the civilian population, which the Higher Court in Belgrade accepted. On 19 March 2019, the court delivered a judgment, sentencing him to one year and six months' imprisonment.

---

84 Ibid.

85 Ibid.

Spider Group

The indictment against five individuals for the criminal offences of espionage, extortion, murder, and unlawful possession or firearms and ammunition was filed on 4 May 2000, with the trial commencing on 4 July 2000. According to the indictment, the accused committed these crimes in Kosovo during the state of war in 1999. They denied all charges except for unlawful possession of firearms. The District Court in Belgrade delivered a judgment on 13 November 2000; however, the Supreme Court later overturned this judgment and ordered a retrial two years later. In the meantime, a conflict of jurisdiction arose, and in 2009, the Higher Court in Belgrade decided to discontinue the proceedings due to the lack of evidence, returning the case to the investigating judge of the Higher Court in Belgrade for further investigation.⁸⁶

On 16 June 2017, the Higher Court in Belgrade acquitted Jugoslav Petrušić, Milorad Pelemiš, Slobodan Orašanić, Rade Petrović, and Branko Vlač of espionage charges. Acting on the Public Prosecutor's appeal of the first-instance judgment in the retrial, the Appellate Court in Belgrade issued a judgment on 21 March 2018, rejecting the appeal in its entirety as unfounded and confirming the first instance judgment.

Commemoration Practices and Public Attitudes towards War and War Criminals

From 2018 to 2023, public life in Serbia saw a significant presence of individuals convicted of war crimes and crimes against humanity committed during the Kosovo conflict. Among these former convicts, retired Yugoslav Army (YA) generals Vladimir Lazarević, Dragoljub Ojdanić (deceased in 2020), and Božidar Delić (deceased in 2022), as well as Nikola Šainović - a former high-ranking member of the

---

86 Report on War Crime Trials in Serbia, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2019.

Socialist Party of Serbia and official of the Republic of Serbia and the Federal Republic of Yugoslavia (FRY) (1989-2000) - were particularly prominent in the public sphere. This also includes other individuals convicted of war crimes, both in Kosovo and in Croatia and BiH, such as Vojislav Šešelj, president of the Serbian Radical Party and a member of Serbian Parliament (MP) from 2016 to 2020. A common feature among all these convicts is their shared narrative, claiming that they were convicted in “staged” trials and are not responsible for the crimes for which they were sentenced.⁸⁷

This narrative has also been echoed by senior state officials (such as Aleksandar Vučić, Nikola Selaković, and Aleksandar Vulin), representatives of ruling political parties, and certain opposition party representatives. Supportive speeches and appearances by convicted war criminals were particularly notable during election campaigns for parliamentary elections in Serbia in 2020, 2022, and 2023.⁸⁸

2018

- 22 October – At the 63th Belgrade Book Fair, a four-volume dairy by the Hague convict, General Nebojsa Pavković, commander of the YA Third Army during the Kosovo conflict, was promoted. The volumes are titled “The Third Army in the Embrace of Merciful Angel for 78 Days”, “A Battle for Paštrik – Memories of the Participants 1999”, “Pristina Corps 1998-1999 – Testimonies of War Commanders”, and “A Battle of Košare – Memories of the Participants 1999”. One of the speakers at the promotion event of “A Battle for Paštrik – Memories of the Participants 1999” was Božidar Delić, a YA general and former commander of the 549th Motorised Brigade.⁸⁹

87 Attitudes Toward War Crimes in the 2022 Election Campaign, Youth Initiative for Human Rights, Belgrade, March 2022, pp. 15-17, 22-24, 29-30, 33- 34.

88 Ibid, p. 40-50.

89 Report on War Crime Trials in Serbia, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2019, pp. 24-25.

2019

- 24 March – A central ceremony marking the 20th anniversary of the NATO bombing of the FRY, titled “We will forgive if we can, but we will forget only if we perish” was held in Niš. Serbian Patriarch Irinej, retired Sergeant Major Slađan Vučković, and the Chairman of the BiH Presidency Milorad Dodik addressed the audience. Dodik described the NATO bombing as merciless, making an ironic reference to the term “Merciful Angel” - an incorrect name for the operation coined in Serbia - to imply a transformation from aggressors into the so-called “angels” that NATO purported to represent. He also spoke of a new global conspiracy against Serbia and Serbs. Serbian President Aleksandar Vučić also addressed the gathering, stating that the bombing resulted in the deaths of 2,500 civilians, including 79 children.⁹⁰ A common theme among all speakers was the portrayal of the NATO bombing as an attack on a small, freedom-loving nation targeted for destruction, with no mention of civilian casualties in Kosovo prior to the bombing or the broader Kosovo crisis during the 1990s.⁹¹

2020

- Due to the Covid-19 pandemic and the declared state of emergency in Serbia (from 15 March to 6 May), no ceremonies were held to mark the anniversary of the NATO bombing.
- 14 October – During the celebration of the Day of the 63th Parachute Brigade, the Day of Military Paratroopers, and the Slava of the 63th

90 Official institutions have never compiled a comprehensive list of those killed during the NATO bombing of the FRY. The FRY Ministry of Defense and the YA published a memory book “Heroes of the Fatherland” (Belgrade, 2000), which lists only YA members who lost their lives. To date, HLC is the only organization to have created a comprehensive record of civilian casualties and military personnel killed. According to that list, the total number of victims is 769. HLC data base, <https://www.hlc-rdc.org/db/nato/index.html>

91 State ceremony commemorating the 20th anniversary of the beginning of the NATO bombing of the FRY: “We will forgive if we can, but we will forget only if we perish”, YouTube channel: RTS website – official channel, 24 March 2019, <http://youtube.com/watch?v=DP9AHdSRwcl>

Parachute Brigade, held at the military airport “Sergeant Pilot Mihajlo Petrovic” in Niš, Defence Minister Aleksandar Vulin stated, among other things, that the Serbian Army would never again “be ashamed of neither Lazarević nor Pavković nor any of those who defended this country”.⁹²

2021

- 24 March – A central ceremony marking the anniversary of the beginning of the NATO bombing was held in Belgrade. Serbian Patriarch Porfirije, Milorad Dodik, Chairman of the BiH Presidency, and Serbian President Aleksandar Vučić addressed the audience. The speakers focused exclusively on the victims of the 78 days of bombing, omitting any mention of civilian, military, or police casualties prior to the bombing. This approach reinforced the narrative that the NATO bombing came out of nowhere, as part of a global conspiracy by powerful forces intent on destroying Serbs and the Serbian states.⁹³
- 24 March – Guests on Radio Television of Serbia’s (RTS) programme dedicated to the anniversary of the start of the NATO bombing were Nikola Šainović and Vladimir Lazarević, both convicted of war crimes by the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia (ICTY).⁹⁴
- 11 August – Vladimir Lazarević, a YA general convicted of war crimes, was declared an Honorary Citizen of the Niš municipality of Pantelejš.⁹⁵
- 22 September – The book “Košare and Paštrik – Serbian

92 Report on War Crimes Trials in Serbia During 2020, Humanitarian Law Center, Belgrade, May 2021, p.14.

93 Ceremony marking the anniversary the NATO bombing, YouTube channel: RTS website – Official channel, 24 March 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=SXzmal0uBx0&t=12s>

94 Report on War Crimes Trials in Serbia During 2020, Humanitarian Law Center, Belgrade, 2021, p. 11.

95 Ibid.

Thermopylae”, co-authored by Nebojsa Pavković, a YA general convicted of crimes against humanity and war crimes, was promoted at the Serbian Army Hall.⁹⁶

- 15 November – The Ministry of the Interior and RTS presented a new series of documentary feature films titled “Kosovo Dossier”, covering the chronology of events and the experiences of civilians and police officers in Kosovo from 1998 to 2001. Interior Minister Aleksandar Vulin, announcing the series, stated that “the Ministry has the obligation to preserve the truth about the time of the Albanian armed uprising and NATO aggression against our country”, describing the series as “an organised, systematic, documented, and truth- and fact-based approach to telling the Serbian story and our history”.⁹⁷

2022

- 24 March – A central ceremony marking the anniversary of the start of the NATO bombing was organised in Kraljevo. The event began with a memorial service for the victims, served by Serbian Patriarch Profirije. This marked the first time a religious ceremony was included in the commemoration of the beginning of the NATO bombing. The speakers at the ceremony included Milorad Dodik, Serbian member of the BiH Presidency, and Serbian President Aleksandar Vučić. Both reiterated that NATO’s goal was to destroy the Serbian people, presenting the bombing as part of a global conspiracy. Once again, they mentioned only the victims from 24 March to 10 June 1999, omitting any reference to either civil or uniformed casualties in Kosovo prior to the bombing.⁹⁸
- 27 March – Vladimir Lazarević spoke at an election gathering of

96 Ibid, p. 12.

97 Ibid.

98 Memorial Day for the victims of the 1999 NATO aggression, YouTube channel: RTS website – Official channel, 24 March 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=S5QTDae4rKc&t=1s>

the Movement of Socialists in Belgrade.⁹⁹

- August – YA General Božidar Delić was the lead candidate for the NADA coalition in the general elections in Serbia on 3 April 2022. The NADA coalition won 15 seats, and in August, Delić was appointed one of the Deputy Chairs of the National Assembly of Serbia. During the Kosovo conflict, Delić served as commander of the YA 549th Motorised Brigade, within whose zone of responsibility more than 2,100 Albanian civilians were killed. HLC filed two criminal complaints against Delić, though he was never indicted. Delić passed away in August 2022.¹⁰⁰
- October – The Bishop of Vranje, Pahomije, awarded Vladimir Lazarević the Order of the Great Martyrs of Surdulica.¹⁰¹

2023

- 24 March – A central state commemoration of the start of the NATO bombing was organised in Sombor. Patriarch Porfirije began the event by serving a memorial service for the victims. After the service, the Patriarch described the NATO intervention as “the most disproportional military conflict since the beginning of time”. Milorad Dodik dedicated much of his speech to current political issues, culminating with the statement that “the eyes of Republika Srpska are directed towards unification with Serbia”, and that if anyone attempted to seize Republika Srpska’s property, he would convene a session of the National Assembly of Republika Srpska to declare independence. Serbian President Aleksandar Vučić asserted that “international law died” with the NATO intervention. Like previous speakers, he argued that the intervention targeted Serbs who wanted to be “on their own”, framing the FRY as simply

⁹⁹ Report on War Crimes Trials in Serbia during 2022, Humanitarian Law Centre, Belgrade, 2023, p. 10, https://hlc-rdc.org/wp-content/uploads/2023/05/Godisnji_izvestaj_2022_en.pdf

¹⁰⁰ Ibid, p. 11.

¹⁰¹ Ibid, p. 12.

“freedom-loving”, while disregarding the circumstances leading to the intervention. In a manner similar to Dodik, Vučić also claimed that Serbs remain endangered and discussed geopolitics, positioning Serbs and Yugoslavia at the centre of global events in the final decade of the 20th century.¹⁰²

- 28 July – President of the Parliamentary Committee for Kosovo and Metohija, Milovan Drecun, argued that trials against Serbs in Kosovo were politically motivated, devoid of justice, and comparable to the ICTY trials. He also denied the Račak massacre, stating, “This is the same situation to them. This is a political court. You prosecute someone for a verbal offence, because they say what was proven, that there had been no massacre of civilians in Račak. This was proven by the fact that the so-called Hague Tribunal removed from the indictment against Slobodan Milošević what was the key element - Račak. Hence, there is no massacre.”¹⁰³
- 6 October – In Merošina, the Minister of Labour, Employment, Veteran and Social Issues, Nikola Selaković, awarded veteran medals to soldiers, disabled war veterans, and families of fallen members of the YA. Convicted war criminal Vladimir Lazarević was also present at this event.¹⁰⁴
- 24 November – The Youth of the Serbian Progressive Party organised a lecture titled “A Lesson of Patriotism – Not to Be Forgotten” in Niš, with Vladimir Lazarević as the lecturer.¹⁰⁵

¹⁰² Memorial Day for the victims of the NATO aggression, YouTube channel: RTS website – Official channel, 24 March 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=UI2J1T01deE&t=4437s>

¹⁰³ “Drecun: Sudeња uhapšenim Srbima na KiM su politička, kao ona u Haškom tribunal”, Tanjug, 28 July 2023, <https://www.tanjug.rs/srbija/politika/43244/drecun-sudenja-uhapšenim-srbima-na-kim-su-politicka-kao-ona-u-haskom-tribunalu/vest>

¹⁰⁴ “Ministar Selaković svečano uručio Boračke spomenice u Merošini”, Ministry of Labour, Employment, Veteran and Social Issues, 12 October 2023, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/ministar-selakovic-svecano-urucio-boracke-spomenice-u-merosini>

¹⁰⁵ “Simboli ruske invazije, pretnje i veličanje ratnih zločinaca u izbornoj kampanji u Srbiji”, Radio Free Europe, 6 December 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/izborna-kampanja-srbija-ratni-zlocini-rusija-invazija-pretnje/32718745.html>

A Chronology of Political Crises between Serbia and Kosovo 2018-2023

2018

January - Murder of Oliver Ivanović

Oliver Ivanović, leader of the Civic Initiative Freedom, Democracy, Justice, was murdered in the early morning of 16 January 2018. The attacker, still unidentified, shot him six times in the back outside the building housing his party's office in Mitrovica. As one section of this publication discusses Ivanović's murder in detail, here we will present only key facts essential for understanding Kosovo-Serbia relations during the period 2018-2023.

In the months leading up to his murder, Ivanović was openly at odds with representatives of the Kosovo Serb party "Serb List", which has long aligned with the policies of Belgrade and the ruling Serbian Progressive Party in Kosovo. Ivanović faced accusations of treason, anti-Serbian actions, and collaboration with Pristina. He was notably targeted in a campaign video aired on TV Most and TV Pink just before the October 2017 elections in Kosovo. His car was set on fire twice, in 2015 and 2017, and members of his party faced intimidation on a regular basis. In one of his final interviews, he identified Milan Radoičić, a man later frequently linked to his murder, as the de facto power holder in northern Kosovo.

The Basic Court in Pristina recently issued a first-instance judgment against four Serbs for their involvement in Ivanović's murder, but those who ordered it and the political motives behind it remain unknown. In Serbia, where politicians and officials promised a swift resolution to

Ivanović's murder, pre-investigation proceedings have been ongoing since the day of the murder, yet no progress has been made.

March - The Arrest of Marko Đurić

On 26 March, Director of the Serbian Government's Office for Kosovo and Metohija, Marko Đurić, and Secretary General to the President of Serbia, Nikola Selaković, attended a meeting in Mitrovica, when members of the ROSU special police unit entered and arrested Đurić. Earlier that day, prior to the arrest, Kosovo's Minister of Foreign Affairs, Behgjet Pacolli, had stated that Đurić was not permitted to enter Kosovo and warned that he would be arrested if he attempted to do so, with ROSU police deployed around the Jarinje crossing.¹⁰⁶

As the police entered, shots were fired and tear gas and stun grenades were used. Đurić was then escorted to the police station in Pristina. The Kosovo police action resulted in 32 injuries.¹⁰⁷ Public warning sirens sounded in Mitrovica and Zvečan, while Serbs blocked the Mitrovica-Pristina road with trucks and construction machinery.¹⁰⁸ Later that evening, Đurić was expelled from Kosovo.

Following Đurić's arrest, Serbian President Aleksandar Vučić convened a session of the National Security Council and subsequently announced that all those involved in the arrest would be prosecuted by the Serbian courts.¹⁰⁹ The leadership of the Serb List held an urgent meeting,

---

106 Die Morina and Maja Zivanovic, "Kosovo Deploys Special Police to Stop Serbian Visit", *Balkan Insight*, 26.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/26/kosovo-special-forces-in-north-due-to-serb-officials-visit-03-26-2018/>

107 Die Morina, "Kosovo Departs Serbian Official for Illegal Entry", *Balkan Insight*, 26.03.2018, <https://balkaninsight.com/2018/03/26/kosovo-deports-serbian-official-after-illegal-entry-03-26-2018/>

108 "BLOG UŽIVO: Nakon ispitivanja u Prištini, Đurić proteran", *N1*, 26.03.2018, <https://n1info.rs/vesti/a374729-uhapsen-marko-djuric-u-kosovskoj-mitrovici/>

109 M. Simić, "Vučić: Učesnici u hapšenju Đurića će odgovarati pred srpskim sudovima", *Danas*, 26.03.2018, <https://www.danas.rs/vesti/politika/vucic-ucesnici-u-hapsenju-djurica-ce-odgovarati-pred-srpskim-sudovima/>

adopting an initiative to leave the Government of Kosovo.¹¹⁰ The EU called on both Serbia and Kosovo to exercise restraint, emphasising that such actions contradict efforts towards normalising relations.¹¹¹

November – Import Tax on Goods from Serbia

In late November 2018, the Government of Kosovo introduced a 100% import tax on products from Serbia and BiH as a means of “bolstering local production, strengthening the economy, and affirming Kosovo’s statehood”.¹¹² The initiative originated with Kosovo’s then Trade Minister, Endrit Sala, who urged domestic manufacturers to focus on quality and encouraged traders to explore new markets for co-operation. In a Facebook post, he also stated that Kosovo’s manufacturers faced numerous barriers in Serbia, which prevented their products from entering the Serbian market.¹¹³

This move by Kosovo further stained already poor relations between Belgrade and Pristina. The EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini, was among the first to criticise it. “Today’s decision of the Government of Kosovo to increase the tax on goods from Serbia and Bosnia and Herzegovina to 100% is a clear violation of the CEFTA Agreement and of the spirit of the Stabilisation and Association Agreement between the EU and Kosovo. It further exacerbates the situation following the initial imposition of 10% tax increase last week. The Kosovo Government has to immediately revoke these decisions”, Mogherini stated in a written statement on 21 November 2018. Previously, the Kosovo Government had imposed a 10% tax on products from Serbia and BiH, ostensibly to protect

---

110 “Srpska lista najavila izlazak iz Vlade Kosova”, Radio Free Europe, 26.03.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29125285.html>

111 “Kocijančić: Sprečiti eskalaciju posle hapšenja Đurića”, Radio Free Europe, 26.03.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29125181.html>

112 “Kosovo uvelo carine od 100 odsto Srbiji i Bosni, Mogherini pozvala na ukidanje odluke”, Radio Free Europe, 21.11.2018. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-uvelo-carine-od-100-odsto-srbiji-i-bih/29613265.html>

113 Ibid.

domestic market, but also in response to what is described as Serbia’s discriminatory treatment of Kosovo.

Serbian President Vučić criticised the decision by the Kosovo authorities, calling it a ban on the movement of goods that was neither civilised nor reasonable. However, he affirmed that Serbia would not reciprocate, aiming to remain a reliable partner. “This is, de facto, an informal full ban on trade”, Vučić stated, adding that Pristina’s objective behind this move included exerting pressure on Serbia to recognise Kosovo, influencing the international community on visa liberalisation, and contributing to the “silent, yet accelerated expulsion of the Serb and non-Albanian population from Kosovo and Metohija”.¹¹⁴

The 100% tax was introduced after Kosovo failed to secure membership in Interpol, following two voting rounds at the Interpol General Assembly in Dubai in November. In the final vote, 51 states opposed Kosovo’s admission, 68 were in favour, and 16 abstained. The Kosovo officials accused Serbia of conducting a “wild campaign” against membership. Due to the import tax, the Brussels dialogue on normalisation between Kosovo and Serbia was temporarily suspended, and on 27 November, the mayors of the four Serb-majority municipalities – Zubin Potok, Leposavić, Zvečan, and Severna Mitrovica – resigned.¹¹⁵ The introduction of the import tax also provoked peaceful protests by Serbs in Kosovo.

The tax was ultimately revoked in 2020, following pressure from the USA and EU Member States governments.¹¹⁶ While the government led by Ramush Haradinaj had insisted on retaining the tax until Serbia

---

114 “Vučić: Vlada Srbije obratiće se 22. novembra članicama EU i SB UN zbog odluke Prištine”, Radio Free Europe, 21.11.2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29613678.html>

115 “Načelnici srpskih općina na Kosovu podnijeli ostavke”, Al Jazeera, 27.11.2018, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2018/11/27/nacelnici-srpskih-opcina-na-kosovu-podnijeli-ostavke>

116 “SAD ponovo pozvale Kosovo da ukine takse: ‘U ovakvim vremenima, saradnja je od vitalnog značaja...’”, Nedeljnik, 18.03.2020: <https://www.nedeljnik.rs/sad-ponovo-pozvale-kosovo-da-ukine-takse-u-ovakvim-vremenima-saradnja-je-od-vitalnog-znacaja/>

recognised Kosovo or provided written guarantees from the USA and the EU to that effect, the subsequent Prime Minister, Albin Kurti, replaced the import tax with reciprocal measures. These measures, however, were also lifted in June 2020 when Avdullah Hoti became Prime Minister. Hoti revoked the reciprocal trade measures towards Serbia, stating that this action would remove obstacles to the dialogue on normalisation between Kosovo and Serbia.

2019 and 2020

In 2019 and part of 2020, there was no dialogue between Belgrade and Pristina, while 2020 was largely marked by the Covid-19 pandemic. Details of events from these years are presented in the section “The Brussels Dialogue: Agreements and Their Implementation” on pages 7 to 13.

December - Challenges Caused by Covid-19 Pandemic

On 25 December, Serbian President Vučić announced that Covid-19 vaccination had commenced in northern Kosovo, as well. During this period, media reports indicated that 50 doses of the Pfizer vaccine had arrived in the four northern municipalities (respectively), with re-vaccination scheduled three weeks after the initial dose. Simultaneously, the Basic Court in Mitrovica began gathering information about the entry of these vaccines from Serbia into the northern Kosovo municipalities.¹¹⁷ The Kosovo Government stated that, based on intelligence from the Customs Administration and Border Police, there was no information indicating that the vaccines had entered northern Kosovo legally. “If the vaccines entered Kosovo illegally, then the Kosovo institutions will take necessary legal measures against those involved in this illegal activity, the smuggling of medications”, the Kosovo Government stated. They added that there

117 “Dok Kosovo pokreće istragu iz Srbije najavljuju još vakcina”, Radio Free Europe, 28.20.2020. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-vakcinacija-korona-virus-srbija/31023164.html>

had been no official communication with Serbian institution on this matter.”¹¹⁸

2021

June – Protests over of the Liturgy in Unfinished Orthodox Church

On 11 July, a group of students from Pristina University protested in front of the unfinished Orthodox church located on the university campus, following a liturgy held there by the Serbian Orthodox Church,¹¹⁹ which shared a few photos from the service on X.¹²⁰ The construction of the Church of Christ the Saviour began in 1992, for which reason it is often associated with the Slobodan Milošević regime and its repression of Albanians in Kosovo. Pristina University initiated a legal dispute against the Serbian Orthodox Church in 2012, claiming that the land on which the church was built belongs to the university.

During the protest, Erblin Hoxha, a member of the Students’ Parliament, called on Kosovo institutions to respond to what he described as, “provocations inside the university campus” and to either remove the church or convert it into a museum “to exhibit violence and genocide against the Kosovo population”. After the liturgy, graffiti reading “Jesus hates Serbs” appeared on the church door, though it was removed shortly thereafter. Just before the protest, activists from the Social Democracy Party added a new message “Symbol of chauvinism becomes a holy object with Albin Kurti’s blessing”.¹²¹

118 “Vlada Kosova: Nema podataka da su vaccine protiv korona virusa ušle na sever Kosova iz Srbije preko zvaničnih puteva”, Radio Free Europe, 26.12.2020, <https://www.slobodnaevropa.org/a/31020197.html>

119 Perparim Isufi i Milica Stojanović, “Protest protiv liturgije u spornoj crkvi u Prištini”, Balkan Insight, 11.06.2021, <https://balkaninsight.com/sr/2021/06/11/protesti-zbog-liturgije-u-spornoj-crkvi-u-pristini/>

120 A post on X from the official account of the Eparchy of Rasika and Prizren

121 Katarina Marinković, “Priština: Protest zbog bogoslužnja u crkvi čija se zakonitost osporava”, VoA, 11.06.2021, <https://www.glasamerike.net/a/pristina-crkva-protest-legalnost/5925429.html>

Serbian President Vučić commented on the protest a few days later, stating that he had called on the international community to ensure that incidents like these do not occur or escalate in ways that might threaten peace and stability in the region.¹²²

October – Kosovo Police in Northern Kosovo

On 13 October, the Kosovo police¹²³ conducted an extensive operation against goods smuggling across Kosovo, covering four regions: Priština, Peć, South and North Mitrovica. The Director of the Kosovo Police, Samedin Mehmeti, stated that this action followed a one-year investigation and that the police had planned to search 26 different locations, including five in North Mitrovica and four in Zvečan. However, in Mitrovica and Zvečan, the police encountered resistance from citizens who set up blockades both within the town and on Pristina-Raška motorway, in the Veliko Rudare settlement in the Zvečan municipality, throwing solid objects at the police. Mehmeti reported that firearms and hand grenades were also used. In response, the police deployed tear gas. Ten police officers and ten citizens of North Mitrovica were injured, with one sustaining serious injuries.¹²⁴ The Director of North Mitrovica Health Centre, Zlatan Elek, said that most injuries were caused by rubber bullets, tear gas and stun grenades.

Both Kosovo and Serbian officials responded to the events in Mitrovica and Zvečan. Thus, Kosovo Prime Minister Kurti affirmed that Kosovo would continue its fight against smuggling and urged the citizens of North Mitrovica “not to fall for certain Serbian media that defend crime, corruption, and smuggling, and seek to politicise and ethnicise these issues”. Kosovo President Osmani stated that “anyone opposing

---

122 “Vučić: Za njih je liturgija provokacija”, *Kossev*, 16.06.2021, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/vucic-za-njih-je-liturgija-provokacija-16-6-2021>

123 “Kosovo Police, A police operation in the whole country is conducted in the fight against smuggling”, 13 October 2021, <https://www.kosovopolice.com/en/a-police-operation-in-the-whole-country-is-conducted-in-the-fight-against-smuggling/>

124 “Povređeni, uhapšeni i barikade na severu Kosova”, *Radio Free Europe*, 13 October 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-sever-protesti-krijumcarenje/31506691.html>

this action is siding with organised crime and against the EU-promoted values of the rule of law”. Serbian President Vučić held a meeting with political representatives of Kosovo Serbs in Raška on 13 October, saying, “I am concerned that there are totally irrational actors in Pristina; we also have certain malicious individuals in the international community who genuinely wish for conflicts here, seeking to drag us into it”.¹²⁵

Meanwhile, the USA called for calm, and the EU Head of Diplomacy Borrell urged that “violent incidents in Kosovo must cease immediately” and stated that “unilateral and uncoordinated actions” are unacceptable.

September – Reregistration of Vehicles and Barricades in Kosovo

In late September, the Kosovo Government passed a decision requiring owners of vehicles with Serbian number plates to use special temporary plates while within the territory of Kosovo. This measure was introduced as another reciprocal response: namely, for over 20 years, owners of vehicle with RSK (Republic of Kosovo) number plates have been required to use temporary plates when entering Serbia. Under the 2011 agreement on number plates between Kosovo and Serbia, vehicles with the status-neutral designation KS (Kosovo) were permitted to enter Serbia freely, while those with the RSK designation were issued temporary paper plates upon entry. In contrast, according to the same agreement, vehicles with the SRB designation were allowed to enter Kosovo without any special procedures. This agreement expired in 2016 and was subsequently extended for another five years, ending on 15 September 2021. Kosovo Prime Minister Kurti declined to renew the agreement, prompting strong reactions from both Belgrade and Serbs in northern Kosovo, who set up barricades at the Jarinje and Brnjak crossings on the day the decision was publicised. In response, Kurti deployed the special police forces to both crossings.

---

125 “Vučić na sastanku Srbima sa Kosova: Uz vas smo”, *Radio Free Europe*, 13 October 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbi-kosovo-vucic-raska/31507274.html>

Following a 13-day blockade, the so-called provisional solution took effect on 4 October 2021, requiring drivers with both Kosovo and Serbian number plates to cover their state symbols with stickers whenever entering Kosovo or Serbia.¹²⁶ This arrangement remained in place until January 2022, when both countries quietly agreed, without extensive media coverage, to allow vehicles with the RSK and SRB plates to move freely within and across Kosovo and Serbia.

2022

January – Serbia’s Referendum on Judicial Reforms

On 15 January, the Parliament of Kosovo adopted a resolution against Serbia’s plan to hold a referendum within Kosovo’s territory. This came a day after the international community urged the Government of Kosovo to take the opposite stance, recommending that it “allow Serbs in Kosovo to exercise their right to vote in elections and electoral process in accordance with the established practice”¹²⁷ The referendum, held on 16 January, asked the citizens of Serbia whether they supported amendments to the Serbian Constitution in the area of the judiciary. The Kosovo Parliament’s resolution stated its unanimous position that Serbia’s referendum in Kosovo would infringe upon Kosovo’s sovereignty and constitutional order, contravening the Kosovo Constitution and laws, as well as international standards. It was also noted that members of the Serb community could participate in Serbia’s referendum by mail or through Serbia’s Liaison Office in Pristina. Igor Simić, President of the Serb List parliamentary group in the Kosovo Parliament, called for an end to the “anti-Serb campaign” and demanded that the referendum be allowed to proceed. Following

126 Xhorxhina Bami, “Kosovo-Serbia License Plates ‘Sticker Regime’ Comes Into Force”, *Balkan Insight*, 04.10.2021, <https://balkaninsight.com/2021/10/04/kosovo-serbia-license-plates-sticker-regime-comes-into-force/>

127 “Skupština Kosova usvojila Rezoluciju protiv održavanja srpskog referenduma”, *Radio Free Europe*, 15 January 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/skupstina-kosovo-srpski-referendum/31655756.html>

his speech, the Serb List MPs left the session. On 14 January, Kosovo police prevented trucks carrying election materials from Serbia from entering Kosovo. Petar Petković, Director of Serbian Government’s Office for Kosovo and Metohija, stated that the materials were announced to the OSCE, but were nevertheless confiscated. Serbian President Vučić also commented on the ban imposed by Kosovo authorities, which prevented Serbs from voting in their northern Kosovo municipalities, warning of “larger and further-reaching consequences than anyone can assume” if polling stations were not permitted in Kosovo. A day before the referendum, the citizens in Goraždevac held a peaceful protest. According to media reports, they dispersed one hour later at the request of the Kosovo Police.¹²⁸

March and April – Election Campaign for Parliamentary and Presidential Elections in Serbia

Serbs from Kosovo were once again prevented from voting in their municipalities in the presidential and parliamentary elections in Serbia, scheduled for 3 April. Kosovo Justice Minister, Albulena Hahxhiu, stated that Serbs could vote in two ways: by mail or through the Liaison Office.¹²⁹ Kosovo Prime Minister Kurti reiterated several times that this decision was due to Serbia’s refusal to make a direct request to Kosovo for permission to hold elections in the north. Despite efforts by the international community to facilitate voting in Kosovo with OSCE assistance, these attempts proved unsuccessful. Consequently, Kosovo Serbs voted in the municipalities of Bujanovac, Rasika, Kuršumlija, and Tutin, while the Quint members strongly criticised Kosovo authorities.¹³⁰

On 22 March, representatives of Kosovo Serbs met with Serbian

128 “Goraždevac: Protesti zbog odluke Vlade Kosova o referendumu”, *KoSSev*, 16 January 2022, <https://kossev.info/gorazdevac-protesti-zbog-odluke-vlade-kosova-o-referendumu/>

129 “Hadžiju: Srbi mogu da glasaju putem pošte ili Kancelarije za vezu”, *Goraždevac*, 23 February.2022, <https://www.gorazdevac.com/2022/02/23/hadziju-srbi-mogu-da-glasaju-putem-poste-ili-kancelarije-za-vezu/>

130 https://xk.usembassy.gov/joint_statement_on_kosovo_2332022/

President Vučić in Belgrade to discuss their voting in the elections, proposing to withdraw from all Kosovo institutions in protest – a suggestion Vučić declined.¹³¹ Following her attendance at the meeting with Vučić, the Kosovo Judicial Council suspended the President of the Basic Court in Mitrovica, Ljiljana Stevanović. This shifted the focus of previously scheduled protests in Grančanica and Mitrovica on 25 March to her suspension rather than Kosovo authorities' decision regarding voting in Serbia's elections. The protests remained peaceful, with protestors carrying banners reading, "Kurti Ruined the Brussels Agreement, He Ruined Everything...", "Stop Kurti's Terror", "Kurti Won't Make Us Leave Kosovo and Metohija", etc. In solidarity with Judge Stevanović, other Serb judges and municipal officers refrained from reporting to work for some time. In addition to her suspension, which ended on 10 May, allowing her to return to office, Judge Stevanović also faced 30% pay reduction for attending the meeting with Vučić.¹³² She was ultimately dismissed from her position in October the following year due to a speech she gave in Mitrovica on 6 November 2022.¹³³

May – Kosovo's Government Applies for Council of Europe Membership

On 12 May, Kosovo's Government submitted an application for membership in the Council of Europe. The following day, Serbian President Vučić convened a session of the National Security Council. "As the Minister of Foreign Affairs, today I presented President Vučić with diplomatic notes from four countries that have withdrawn their recognition of Kosovo. The National Security Council has authorised

131 "Suspendovana predsednica suda u Mitrovici zbog učešća na sastanku sa Vučićem", Radio Free Europe, 24 March 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-sud-mitrovica-suspenzija/31769033.html>

132 "Ljiljani Stevanović 30 odsto od plate zbog učestvovanja na sastanku sa Vučićem", KoSSev, 14 September 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/ljiljani-stevanovic-30-odsto-od-plate-zbog-ucestvovanja-na-sastanku-sa-vucicem-14-9>

133 "Odluka SSK-a: Stevanović razrešena funkcije predsednice Suda u Mitrovici zbog političkog govora na protestu 6. novembra", KoSSev, 26 October 2023, <https://kossev.info/odluka-ssk-a-stevanovic-razresena-funkcije-predsednice-suda-u-mitrovici-zbog-politickog-govora-na-protestu-6-novembra/>

Vučić to disclose the names of these countries at his discretion", stated Nikola Selaković, then Minister of Foreign Affairs, following the session.¹³⁴ Selaković further remarked that "at least two major states are currently providing substantial logistical support to Pristina in its campaign for new recognitions and in obstructing the recognition withdrawal efforts". Both Selaković and Vučić also referenced the Washington Agreement, signed by Serbia and Kosovo on 4 September 2020, asserting that the Kosovo Government had "severely breached"¹³⁵ this agreement by applying for Council of Europe membership. While the Washington Agreement included commitments from both Serbia and Kosovo to halt campaigns for recognition withdrawals and applications to international organisations, this moratorium expired in September 2021. On the same day, a spokesperson for the US State Department informed Voice of America that "Kosovo and Serbia are sovereign states entitled to determine their foreign policy priorities".¹³⁶

Two years later, in mid-April 2024, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe recommended that Kosovo be invited to become a member of the Council of Europe. However, as of now, the Committee of Ministers has not yet included this topic on its agenda. Kosovo's potential membership is linked to fulfilling several requirements, including the establishment of the ASM.

July – ID Cards Issue and Barricades

In late July 2022, certain Serb representatives set up barricades in the villages of Rudare and Zupče in northern Kosovo, as well as at

134 Maja Živanović i Ljudmila Cvetković, "Beograd nastavlja da radi na povlačenju priznanja Kosova", Radio Free Europe, 13 May 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-kosovo-savet-sednica/31846576.html>

135 "Srbija i Kosovo sami biraju spoljnopolitičke prioritete, saopštio State Department", Radio Free Europe, 13 May 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sad-kosovo-savet-evrope-srbija/31847643.html>

136 Ibid.

the Jarinje and Brnjak crossings.¹³⁷ This action was prompted by the Kosovo Government's decision that individuals holding identity documents issued by Serbia would not be permitted to enter Kosovo without special entry-exit documents to replace Serbian documents. This measure by Kosovo authorities was reciprocal, as Serbian authorities did not recognise documents issued by Kosovo and issued identical entry-exit documents to those holding Kosovo identification when entering Serbia. Additionally, the Kosovo authorities announced that Serbian number plates with designations of towns in Kosovo would need to be replaced with RSK (Republic of Kosovo) plates.

The situation grew tense. Public warning sirens sounded in North Mitrovica, and gunshots were heard in several locations in northern Kosovo, although no injuries were reported.¹³⁸ Kosovo and Serbia exchanged accusations throughout August. In the public statement from the Kosovo Government, it was claimed that these actions were attempts to destabilise Kosovo, while Prime Minister Kurti stated that Pristina was confronting "Serbian national-chauvinism".¹³⁹ Conversely, Vučić warned that Pristina's objective was to drive Serbs out of Kosovo and called on NATO/KFOR to protect Serbs, stating that otherwise, Serbia would have to do that.¹⁴⁰ KFOR noted that the situation was tense and expressed readiness to intervene, if necessary, while the EU called for all unresolved issues to be addressed through dialogue.¹⁴¹

Following conversation of the Kosovo President Osmani and Kosovo

137 "Postavljenje barikade u mestima Rudare i Zupče na severu Kosova", Kosovo Online, 31 July 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/postavljene-barikade-u-mestima-rudare-i-zupce-na-severu-kosova-31-7-2022>

138 "Srbija i Kosovo: Priština odložila primenu novih mera, saobraćaj na prelazima normalizovan", BBC, 1 August 2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-62367717>

139 "Uklonjene sve barikade na sjeveru Kosova", Aljazeera, 1 August 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/8/1/noc-na-sjeveru-kosova-protekla-mirno-prijelazi-i-dalje-blokirani>

140 "Protect Serbs in Kosovo or we'll do it ourselves, Vucic warns NATO", Euronews, 22 August 2022, <https://www.euronews.com/2022/08/22/protect-serbs-in-kosovo-or-well-do-it-ourselves-vucic-warns-nato>

141 "Uklonjene sve barikade na sjeveru Kosova", Al Jazeera, op cit.

Prime Minister Kurti with the US Ambassador to Pristina, Geoffrey Hovenier, Kosovo authorities offered the postponement of the decision on issuing special documents for individuals with Serbian IDs until 1 September, providing the removal of the barricades.¹⁴² Soon after, the barricades were removed, and the traffic was normalised. With EU facilitation, in late August, an agreement was reached for Serbia to stop the practice of issuing entry-exit documents for the citizens of Kosovo, while Kosovo would give up the intention to issue such documents for Serbian ID cards.¹⁴³ Serbia posted disclaimers on the crossings with Kosovo, stating that the recognition of documents issued by Pristina could not be interpreted as the recognition of unilaterally declared independence of Kosovo. However, the issue of number plates remained open.¹⁴⁴

November – Serb Representatives Leave Kosovo Institutions

After extending the deadline for vehicle re-registration from 1 September to 31 October 2022, the Kosovo authorities declined new requests from the USA and the EU for further postponement.¹⁴⁵ Consequently, as of 1 November, the Kosovo police began issuing warnings to owners of vehicles with Serbian number plates, with plans to start issuing fines three weeks later and to seize the plates in the final phase.¹⁴⁶ Soon after, the regional police director in North Mitrovica, Nenad Đurić, was suspended for stating that Serb police officers

142 Perparim Isufi and Xhorxhina Bami, "Serb Barricades Still up in North Kosovo Despite Govt Climbdown", Balkan Insight, 1 August 2022, <https://balkaninsight.com/2022/08/01/serb-barricades-still-up-in-north-kosovo-despite-govt-climbdown/>

143 "Borelj: Beograd i Priština postigli dogovor", Danas, 27 August 2022, <https://www.danas.rs/vesti/politika/borelj-beograd-i-pristina-postigli-dogovor/>

144 Perparim Isufi, "Serbia Reminds Kosovo: ID Cards Deal Doesn't Imply Recognition", Balkan Insight, 31 August 2022, <https://balkaninsight.com/2022/08/31/serbia-reminds-kosovo-id-cards-deal-doesnt-imply-recognition/>

145 "Kosovo will not delay Serb car plate rule despite calls by West", EU Reporter, 27 August 2022, <https://www.eureporter.co/world/kosovo/2022/10/27/kosovo-will-not-delay-serb-car-plate-rule-despite-calls-by-west/>

146 Predrag Vujić, "Srbija i Kosovo: Srbi se povukli iz svih institucija, policajci poskidali uniforme, EU poziva na razum", BBC, 6 November 2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-63527308>

would not implement the decision to issue warnings.¹⁴⁷ In response to Đurić's suspension, on 5 November, Serbs vacated their positions in Kosovo institutions across the four Serb-majority municipalities in the north. Those who resigned included municipal presidents, MPs in the Kosovo Parliament, judges, prosecutors, and Kosovo police officers, who symbolically removed their uniforms.

At a meeting in Zvečan where the decision to leave Kosovo institutions was made, the president of the Serb List, Goran Rakić, stated that this decision was a reaction to the continuous violations by Kosovo authorities of agreements reached in the Belgrade–Pristina dialogue. He emphasized that the decision would remain in effect until Pristina “withdraws unilateral and unlawful decisions on re-registration of number plates and establishes the ASM”.¹⁴⁸ In response, Kosovo President Vjosa Osmani accused Serbia of orchestrating this move by Serbs in northern Kosovo, asserting that the aim was to destabilise the north of the country.¹⁴⁹ Kurti called on Serbs not to boycott and leave the institutions, urging them not to fall victim to “political manipulations and geopolitical games”.¹⁵⁰

On the other side, Serbian President Vučić denied persuading Serbs to leave Kosovo institutions, claiming he had tried several times to dissuade them, but understood and supported their decision.¹⁵¹ The EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Josep Borrell, reacted the same day, urging Serbs to return to the institutions and calling on Kosovo authorities to urgently extend the deadline for

---

147 “Suspendovan komandir policije na severu Kosova Nenad Đurić”, *Danas*, 3 November 2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/suspendovan-komandir-policije-na-severu-kosova-nenad-djuric/>

148 Budimir Ničić, “Srbi sa severa napustili Vladu Kosova i ostale institucije, Kurti im poručio: Ne budite žrtva manipulacija”, *VoA*, 5 November 2022, <https://www.glasamerike.net/a/kosovo-srbija-srbi-povlacenje-institucije/6821655.html>

149 Ibid.

150 Ibid.

151 Predrag Vujić, “Srbija i Kosovo: Srbi se povukli iz svih institucija, policajci poskidali uniforme, EU poziva na razum”, *op.cit.*

vehicle re-registration and initiate the formation of the ASM.¹⁵² KFOR reiterated that it was monitoring the situation and was prepared to intervene if security were threatened.¹⁵³

December - Elections, Arrests and Barricades

Following the departure of Serbs from Kosovo institutions, Pristina responded by calling early elections for the presidents of municipalities in North Mitrovica, Zubin Potok, Leposavić, and Zvečan, scheduled for 18 December. However, on 10 December, Kosovo President Osmani announced that the elections would be postponed until April 2023 for safety reasons.¹⁵⁴ This decision followed incidents on 6 December in Zubin Potok and Mitrovica, where citizens attempted to block representatives of municipal electoral committees, who were accompanied by the Kosovo police, from entering the municipal election committee offices. Public warning sirens sounded, gunshots and explosions were heard, and the premises of the electoral committee were vandalised. Later, Dejan Pantić, a former Kosovo police officer, was arrested in connection with the incidents on charges of “terrorist acts and attack on constitutional order”.¹⁵⁵

Pantić's arrest triggered new blockades in the north. Certain streets in Zvečan, Leposavić, and Zubin Potok were blocked, and the Kosovo police closed the Jarinje and Brnjak crossings. Gunshots and explosions were heard again, and the Kosovo police reported that their officers had been fired upon.¹⁵⁶ Later, the Merdare crossing was also

152 Andrija Lazarević, “Nova.rs na Kosovu: Danas narodni skup, Kfor i NATO pozivaju na uzdržanost”, *nova.rs*, 5 November 2022, <https://nova.rs/vesti/politika/srbi-napustili-kosovske-institucije-pljuste-ostavke-funkcionera-policajci-skinuli-uniforme/>

153 Ibid.

154 Zana Cimili, “Vjosa Osmani odložila izbore na severu Kosova, Kvinta i EU pozdravili”, *N1*, 10 December 2022, <https://n1info.rs/vesti/vjosa-osmani-odlozila-izbore-na-severu-kosova/>

155 “Svećlja: Bivši policajac Dejan Pantić uhapšen zbog terorističkog napada”, *N1*, 10 December 2022, <https://n1info.rs/vesti/sveclja-bivsi-policajac-dejan-pantic-uhapsen-zbog-teroristickog-napada/>

156 “Napeto na blokadama: Pucnjava nadomak Zubinog Potoka, pretučeni otac i sin”, *N1*, 10 December 2022, <https://n1info.rs/vesti/n1-saznaje-srbi-blokiraju-puteve-nakon-hapsenja-bivseg-policajca/>

closed, and attacks were reported on the EULEX Mission and KFOR patrols.¹⁵⁷

In response to rising tensions, the Government of Serbia submitted a request to KFOR to allow the return of a contingent of Serbian army and police officers, but the request was denied. Serbia increased its presence near the border, placing its army on the highest state of readiness. Serbian President Vučić stated that he would take all necessary measures to protect Serbs in northern Kosovo, amid reports suggesting that Pristina was preparing an attack on Serbs in the north.¹⁵⁸ In a joint statement, the EU and the USA expressed concern over the escalating tensions in Kosovo and called on all parties to refrain from provocations and threats, urging an immediate de-escalation.¹⁵⁹

Following a meeting between Vučić and Kosovo Serb representatives, the removal of barricades in northern Kosovo began on 29 December. It was agreed that those involved in the barricades would not face prosecution, and Pantić was released to house arrest.¹⁶⁰

2023

February – March – Protests for Land Expropriation in Northern Kosovo

Inhabitants of the village of Dren and the Leposavić municipality held protests in February and March, demanding that the Kosovo

---

157 “Zatvorene i Mardare, tri prelaza između Kosova i Srbije van funkcije”, Radio Free Europe, 28 December 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/mardare-granica-kosovo-srbija-zatvorena-/32196886.html>

158 Guy De Launey, “Kosovo: Serbia puts troops on high alert over rising tensions”, BBC, 27 December 2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-64099388>

159 “SAD i EU zabrinuti zbog napetosti na sjeveru Kosova”, Radio Free Europe, 28 December 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/sad-eu-kosovo-zabrinutost-/32197388.html>

160 “Uklanjanje barikada sa severa Kosova kreće 29. decembra, izjavio Vučić”, Radio Free Europe, 28 December 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/vucic-kosovo-srbi-barikade/32197712.html>

Government abandon plans to expropriate land in the area. Villagers told the media that their property was being usurped and endangered, with their main concern being that the expropriation aimed to build a base for the Kosovo border police.¹⁶¹ They camped in tents along the road to Dren to prevent construction of the police station in their village.¹⁶² The expropriation process in northern Kosovo began on 16 January 2023, when the Government of Kosovo declared portions of land as “immovable property of special public interest, required for implementing infrastructure projects of public interest”. Following this, the Kosovo Government issued several additional expropriation decisions for the north, prompting some villagers to file legal challenges in Pristina courts. Meanwhile, the President of the Serb List, Goran Rakić, sent a letter to the ambassadors of the USA, UK, France, Italy, and Germany, as well as to the EU, UNMIK, OSCE Head of Mission, and KFOR Commander. In his letter, Rakić argued that the Kosovo Government had violated expropriation regulations, describing the process as unacceptable for property owners and Serbs in northern Kosovo, and asserting that “these unilateral moves are perceived as institutional violence and a seizure of Serb land from Serb householders.”¹⁶³ The EU Office in Kosovo responded by urging the Kosovo authorities to “strictly adhere to legal procedures concerning the expropriation of immovable property” and to respect property owners’ rights. In late December, the Basic Court in Pristina annulled the Government’s decision on land expropriation and returned it for reconsideration.

Nevertheless, in May 2024, the Kosovo Government proceeded with a decision to expropriate approximately 100 hectares of land in the

---

161 Sandra Cvetković, “Vlast nastavlja sa eksproprijacijom na severu Kosova, meštani protestuju”, Radio Free Europe, 3 February 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/eksproprijacija-leposavic-dren-granicna-policija/32254160.html>

162 Adelina Ahmeti, “Kosovo Serb Villagers Stage Camp Protest to Stop Land Expropriation”, Balkan Insight, 10 March 2023, <https://balkaninsight.com/2023/03/10/kosovo-serb-villagers-stage-camp-protest-to-stop-land-expropriation/>

163 Public release by the Serb List of 2 February 2023: <https://www.facebook.com/srpskalista.net/>

municipalities of Leposavić and Zubin Potok, despite opposition from the Quint.¹⁶⁴

April – Election Boycott

After the early local elections in northern Kosovo were rescheduled for 23 April 2023, the Serb List called on Serbs to boycott, stating that the elections were undemocratic and labelling them as “a provocation” by Kurti’s regime.¹⁶⁵ US officials noted that it was not an ideal time for elections,¹⁶⁶ but indicated that they would recognise the results, even if Serbs chose not to participate.¹⁶⁷

Serbian President Vučić declared that Serbia would insist on elections taking place only after the ASM was established.¹⁶⁸ Nevertheless, the elections proceeded with almost no Serb candidates. For the occasion, containers were set up as alternatives to regular polling stations, such as schools operating under the Serbian system.¹⁶⁹ Voter turnout was as low as 3.47%, with Albanian candidates winning in all four Serb-majority municipalities.¹⁷⁰ Following the announcement of election results, the EU issued a statement indicating that, due to the low

---

164 Xhorxhina Bami, “Western Powers Condemn Kosovo Land Expropriation in Serb-Populated North”, *Balkan Insight*, 6 June 2024, <https://balkaninsight.com/2024/06/06/western-powers-condemn-kosovo-land-expropriation-in-serb-populated-north/>

165 “Srpska lista pozvala na bojkot lokalnih izbora na severu Kosova”, *Radio Free Europe*, 21 April 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-izbori-srpska-lista/32373784.html>

166 “Hil o izborima na severu Kosova: SAD i mnoge druge zemlje smatraju da nije pravo vreme da se oni održe”, *Kosovo Online*, 20 April 2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/hil-o-izborima-na-severu-kosova-sad-i-mnoge-druge-zemlje-smatraju-da-nije-pravo>

167 “Escobar: SAD će priznati rezultate izbora na Kosovu bez obzira na bojkot Srba”, *Al Jazeera*, 19 April 2023, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/4/19/escobar-sad-ce-priznati-rezultate-izbora-na-kosovu-bez-obzira-na-bojkot-srba>

168 Perparim Isufi and Milica Stojanovic, “Serbia Conditions Disputed Elections in North on Serb Municipalities Body”, *Balkan Insight*, 13 April 2023, <https://balkaninsight.com/2023/04/13/serbia-conditions-disputed-elections-in-north-on-serb-municipalities-body/>

169 Nataša Anđelković i Sandra Maksimović, “Kosovo i Srbija: Izbori na severu Kosova gotovo bez Srba”, *BBC*, 21 April 2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65066638>

170 “Objavljeni konačni rezultati lokalnih izbora na severu Kosova”, *Radio Free Europe*, 25 April 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/objavljeni-kona%C4%8Dni-rezultati-lokalnih-izbora-na-severu-kosova/32378797.html>

turnout and the absence of Serb participation, these elections did not provide a lasting political solution. The EU emphasised the need for Serbs to return to Kosovo institutions and for the formation of the ASM.¹⁷¹

May – Unrest in the North and Wounding of the KFOR Member

Protests in Zvečan, Zubin Potok, and Leposavić began on 26 May, after the newly elected presidents of the four Serb-majority municipalities in northern Kosovo were sworn in and assumed office. On that day, Kosovo Serbs gathered in front of the municipal buildings, blocking the three newly appointed mayors from entering. While protests in Zubin Potok and Leposavić remained peaceful, an incident occurred in Zvečan, where around 50 civilians and 30 KFOR members were injured.¹⁷² KFOR responded with tear spray and stun grenades around the Zvečan municipal building after Kosovo Serbs disregarded their request to disperse. Protesters then threw rocks, bottles, and Molotov cocktails at KFOR personnel. Simultaneously, a verbal clash erupted between Belgrade and Pristina. The Kosovo Government accused Belgrade of “leading an extremist mob” in the north, and Kosovo President Osmani claimed that tensions were caused by “illegal Serb structures turned into criminal gangs.” Conversely, Serbian President Vučić blamed Kurti for the tensions, suggesting that a conflict between NATO and the Serbs aligned with his interests. Vučić also ordered the Serbian Army to raise its military preparedness to the highest level. The international community also reacted, condemning the Kosovo Government’s decision to force the mayors into the municipal buildings and calling for restraint and a withdrawal of authorities. At the same time, they condemned violence against journalists and KFOR. Kosovo

---

171 “EU: Izbori na Kosovu ne nude dugotrajno političko rešenje”, *Radio Free Europe*, 24 April 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/eu-izbori-na-kosovu-ne-nude-dugotrajno-polit%C4%8Dko-re%C5%A1enje/32377030.html>

172 Perparim Isufi, “Protesters, Peacekeepers, Injured as Violence Erupts in North Kosovo”, *Balkan Insight*, 29 May 2023, <https://balkaninsight.com/2023/05/29/protesters-peacekeepers-injured-as-violence-erupts-in-north-kosovo/>

Serbs continued protesting for days, demanding the withdrawal of Kosovo police special units from municipal buildings, the non-entry of the mayors elected in the 23 April elections into municipal facilities, and the immediate release of Serbs arrested following the incident with KFOR.¹⁷³ The arrests further led to renewed protests by Kosovo Serbs in June 2023, which remained peaceful.¹⁷⁴

June: Arrest and Abduction of Kosovo Police Officer

This was one of the events that Serbian and Kosovo authorities interpreted entirely differently. The Director of the Serbian Government's Office for Kosovo and Metohija, Petar Petković, reported that on 14 June, the Serbian police arrested three Kosovo police officers in the village of Gnjilica, Raška municipality, near the border with Kosovo. However, Kosovo authorities claimed that the officers had been abducted rather than arrested and that the incident took place in Kosovo, not Serbia. Thus, Kosovo Prime Minister Kurti stated that the police officers were abducted in Leposavić along a former smuggling route, while Petković maintained that the Serbian police did not enter Kosovo territory. He added that the Kosovo police officers were equipped with automatic weapons, full combat gear, GPS devices, maps, and other equipment. Kurti further alleged that the abduction of the Kosovo police officers was an act of retaliation for the arrest of Milan Lune Milenković the previous day, on 13 June, for his involvement in the attack on KFOR during the protests in Zvečan in late May 2023.¹⁷⁵

The three arrested police officers were released on 26 June following pressure from the EU, the USA, as well as Hungarian Prime Minister

173 "KFOR na još pet lokacija u Zvečanu, evropski lideri razgovaraju o Kosovu", Al Jazeera, 1 June 2023, <https://balkans.aljazeera.net/news/2023/6/1/kfor-na-jos-pet-lokacija-u-zvecanu-evropski-lideri-razgovaraju-o-kosovu>

174 Sasa Dragojlo and Xhorxhina Bami, "Kosovo Serbs Protest Arrests of Serbs Suspected of Attacking Journalists", Balkan Insight, 19 June 2023, <https://balkaninsight.com/2023/06/19/kosovo-serbs-protest-arrests-of-serbs-suspected-of-attacking-journalists/>

175 Perparim Isufi and Milica Stojanovic, "Arrest in Northern Kosovo Tests De-Escalation Efforts", Balkan Insight, 13 June 2023, <https://balkaninsight.com/2023/06/13/arrest-in-northern-kosovo-tests-de-escalation-efforts/>

Viktor Orbán, who publicly called on Serbian President Vučić to release Kosovo police officers.¹⁷⁶ Prior to their release, the Higher Court in Kraljevo upheld an indictment against them, charging them with the illegal production, possession, carrying, and trade of arms and explosive materials.¹⁷⁷

June - New Protest of the Kosovo Serbs

Several hundred Kosovo Serbs, including Serb List leaders Goran Rakić and Igor Simić, participated in a protest march on 19 June in support of Serbs arrested for alleged attacks on journalists on 29 May and 16 June in Leposavić. Led by medical workers, the protesters walked from Mitrovica to Zvečan, where they were joined by workers from the Trepča mine. They carried banners reading "Stop Kurti's Terror" and "Doctors Are Heroes Everywhere in the World, Only in Pristina They Are Criminals", referencing the fact that one of the arrested Serbs was a doctor. On the same day, citizens also held a protest in Leposavić. According to a press statement from the Journalists' Association of Kosovo, 30 journalists had been attacked since 26 May.¹⁷⁸

A new wave of protests began after the Kosovo police arrested Dragiša Milenković in Gračanica on 21 June on suspicion of committing war crimes against Albanian civilians during 1998–1999. The police alleged that, as a guard in the Lipljan prison, Milenković was responsible for systematic torture, "physical and psychological violence, abuse, and inhumane and life-threatening treatment of Albanian prisoners". The Serb List stated that "Dragiša Milenković was arrested in Gračanica without any evidence" and that "Kurti's regime continues its hunt on Serbs before the eyes of an anemically silent international community, which provides space for Kurti to persecute Serbs, while EULEX

176 <https://x.com/BalkanInsight/status/1671131448227647488>

177 "Srbija i Kosovo: Uhapšeni kosovski policajci pušteni da se brane sa slobode i predati Kosovu", BBC, 14 June 2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65907441>

178 Sasa Dragojlo and Xhorxhina Bami, "Kosovo Serbs Protest Arrests of Serbs Suspected of Attacking Journalists", Balkan Insight, op.cit.

merely records names of honourable Serbs one by one in its reports.” Milenković’s trial began on 10 January 2024, where he pleaded not guilty.

September - Terrorist Attack in Banjska

The incident occurred on 24 September 2023, when a group of heavily armed attackers, later found to possess weapons valued at EUR 5 million,¹⁷⁹ led by Milan Radoičić, at that time Vice President of the Serb List, clashed with the Kosovo police in the village of Banjska near Zvečan. During the clash, one Kosovo police officer was killed, and two others were injured. Three attackers from Radoičić’s group also lost their lives. Radoičić subsequently took responsibility for the attack, saying that it was unrelated to official Belgrade. He was questioned by the Higher Prosecutor’s Office in Belgrade, but was released immediately. His passport was confiscated, and he was prohibited from leaving Serbia and travelling to Kosovo. Details of the Banjska case are provided in the article Special: Banjska on page 333.

December – Public Warning Sirens Removed

On 21 December 2023, the Kosovo police removed a public warning siren with six amplifiers from a building in Mitrovica. For years, public warning sirens in the Serb-majority municipalities in northern Kosovo, had been used to summon citizens or alert them to the arrival of Kosovo police special units. The sirens were last heard when Milan Lune Milenković was arrested as one of the organisers of the attack on KFOR in late May in Zvečan. Notably, in June 2019, the Kosovo police launched an investigation into the use of public warning sirens in northern Kosovo. The then Kosovo Interior Minister, Ekrem Mustafa, stated that intelligence was being collected on the criminal offence of unlawful use of public warning sirens.¹⁸⁰

179 “Kosovska policija: Zaplenjeno oružje vredno pet miliona evra”, Vreme, 26 September 2023, <https://vreme.com/vesti/kosovska-policija-zaplenjeno-oruzje-vredno-pet-miliona-evra/>

180 “Kosovska policija uklonila sirenu za uzbunu u Severnoj Mitrovici”, Kosovo Online, 21 December 2023, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/kosovska-policija-uklonila-sirenu-za-uzbunu-u-severnoj-mitrovici-21-12-2023>

Republic of Serbia’s Attitude Towards the Albanian Minority

The position of national minorities holds significant importance for the successful conclusion of negotiations under Chapter 23 (Judiciary and Fundamental Rights) in Serbia’s EU accession process. The European Commission’s 2023 Report noted that most recommendations from the previous year had not yet been implemented, emphasising the need to establish a sustainable framework for collecting data on nationality and to implement specific improvements across the country for the effective exercise of rights of the members of national minorities.¹⁸¹

The Report also stated that the implementation of the Action Plan for the Realisation of the Rights of National Minorities and relevant legislation should lead to tangible improvements in the efficient realisation of national minority rights. As in the previous report, concerns were reiterated regarding the Albanian community’s issues with the process of address passivisation for permanent or temporary residence in southern Serbia, the need to further intensify progress on printing certain school textbooks in minority languages, expanding media content in minority languages, and the like.¹⁸² The Report further monitors the 2021 case of hate speech in media directed at the Albanian minority, noting that the President of the Albanian National Council has filed a lawsuit against Aleksandar Vulin for hate speech, with the appeal process currently pending before the Constitutional Court.¹⁸³

In 2018, an incident occurred in Novi Sad when a group of four individuals attacked two young Albanian men reportedly because

181 European Commission, Serbia 2023 Report, Brussels, op.cit., p. 42.

182 Ibid.

183 Ibid, p. 56.

they were speaking in Albanian. “A 19-year-old, G.B., and C.M. were attacked in the early hours between Saturday and Sunday at a taxi stand by an unidentified group of four individuals, without any apparent reason other than that they were conversing in Albanian,” stated the Albanians’ Association of Serbia in a press release.¹⁸⁴

As a result of the assault, one of the young men sustained serious injuries, including a skull fracture and cranial bleeding, while the other was also seriously injured but not in life-threatening condition. According to the Association, the police launched an intensive search for the attackers. The Association’s President, Demo Berisha, expressed gratitude to the Emergency Service of the Novi Sad Health Centre and the Clinical Centre of Vojvodina and called on authorities to bring the perpetrators to justice.¹⁸⁵

Although Serbia’s political system does not provide guaranteed representation for the Albanian minority, an Albanian has been elected as a Member of Parliament in every parliamentary session since 2006. In the 2020-2022 Parliament, Shaip Kamberi, representing the Albanian minority, was recognized as one of the most significant opposition voices within Serbian political institutions. He was re-elected in the 2023 parliamentary elections. Despite a notably higher turnout among Albanians in this region compared to 2022, it was insufficient to secure more than one seat for the Albanian minority in the National Assembly of Serbia.¹⁸⁶

As one of Serbia’s recognized national minorities, the Albanian community elects members to the National Council of National Minorities, which holds authority over rights related to culture,

---

184 “Dvojica Albanaca napadnuta u Novom Sadu, od kojih je jedan u kritičnom stanju”, Beta/KoSSev, 8 October 2018, <https://kossev.info/two-ethnic-albanians-assaulted-in-novi-sad-one-of-them-in-critical-condition/>

185 Ibid,

186 Studija slučaja: Državljanstvo, integracija i popis stanovništva na jugu Srbije, PCI, February 2024, https://peacefulchange.org/wp-content/uploads/2024/03/CASE-STUDY-Citizenship-integration-and-the-census-in-south-Serbia_Serbian_AC_digital.pdf

education, public information, and official language use. The Council is funded by the budget of the Republic of Serbia, independent of the budgets of the local self-government units, with both the funding and member numbers based on census data. Due to a significant portion of the Albanian community boycotting the 2011 census, the Council’s membership dropped from 29 to 15 in 2014.¹⁸⁷

In 2019, the Government of Albania decided to support Albanians living outside its borders by funding the Albanian National Council in Serbia. Since then, the Government of Kosovo has also begun providing financial support to the Albanian community, which sparked further controversy because of Kosovo’s unrecognized status. A prominent example of suppressing the freedom of expression was the banning of a film screening in Bujanovac, which had received financial support from the Government of Kosovo.

In response to the crisis in southern Serbia, the Government of Serbia established the Coordination Body for the Municipalities of Preševo, Bujanovac, and Medveđa in 2011, with the aim of addressing the region’s political, security, and economic issues to improve living standards and protect rights. The Coordination Body’s activities focus primarily on education, social affairs, economic development, and strengthening civil society. Although the majority of local staff members are ethnic Albanians, the Body has been criticised for not appointing Albanians to strategic and managerial positions.¹⁸⁸

On 27 April and again on 5 May 2019, a right-wing group gathered in front of the Roma bakery in Borča, Belgrade, owned by Mon Djuraj, demanding its closure. This followed the circulation of a photo on social media showing a former bakery employee making the Albanian national symbol, the two-headed eagle hand gesture, in central Belgrade. The group marched through Borča, singing nationalist songs and spreading anti-Albanian hate speech, with no response from the

---

187 Ibid, p. 10.

188 Ibid.

police, and left a pig's head on the vehicle of the bakery owner.

Interior Minister Nebojša Stefanović stated at the time that the police were maintaining order during the gathering in front of the bakery in Borča, noting that no incidents were recorded. Human rights activist Sofija Todorović, one of the organisers of a solidarity gathering that confronted the right-wing group, subsequently received numerous threats on social media. She turned to the HLC, whose lawyer addressed the police and the High-Tech Crime Prosecutor's Office (VTK), filing several criminal complaints and requesting urgent action, including a safety assessment for Sofija Todorović and, if necessary, police protection. Despite these appeals, no response was received from the authorities, prompting the HLC to bring the matter before the European Court of Human Rights. According to the HLC, "The European Court accepted the request to consider the proposal for interim measures submitted by Sofija Todorović, due to the failure of the Serbian state authorities to act on her complaints regarding the persecution and threats she faced on social media".¹⁸⁹

In the Ombudsman's Regular Annual Report for 2022, it was noted that 27 cases related to national minority rights were reviewed that year, representing nearly 1% of all cases considered. Among these, the Ombudsman received a complaint from a parent stating that the City Administration of Authorities and Citizen Affairs of the City of Niš had, for two years, refused to respond to his request to register his child's name in both the Albanian language and alphabet. The Ombudsman forwarded its opinion to the Ministry of State Administration and Local Self-Government, highlighting that the refusal to register the child's name in Albanian constituted a violation of the rights of the child, leading to the child having a different family name than that registered for the parents in the birth registry. The Ombudsman concluded that the legal conditions were met for the second-instance authority (the

¹⁸⁹ Udruženja građana: sužavanje prostora za delovanje - Srbija 2019, Građanske inicijative, Belgrade, January 2020, p. 12, <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2020/02/Udu%C5%BEenja-gra%C4%91ana-Su%C5%BEavanje-prostora-za-delovanje-OCD-2019-.pdf>

Ministry) to annul the City Administration's decision and make a ruling on the matter itself, in accordance with the law. The Ministry of State Administration and Local Self-Government subsequently complied fully with the Ombudsman's position.¹⁹⁰

The 2022 census revealed that over 61,000 Albanians live in Serbia, predominantly in three municipalities in the south — Preševo, Bujanovac, and Medveđa. Political representatives of the Albanian community from these three municipalities, often referred to colloquially as the Preševo Valley, have frequently pointed to "administrative discrimination" by Serbian authorities. According to the Action Plan, as reported by Radio Free Europe, of the 800 members of the Ministry of the Interior in these three southern municipalities, only 233 are from the Albanian community.¹⁹¹

The 2023 YIHR Report highlighted several instances in which Albanian minority individuals from the Preševo Valley were held at the crossings with Kosovo. This occurs quite frequently, sometimes multiple times within a few months, lasting several hours, and lacking clear justification.¹⁹²

In June 2023, Albanian-language documentaries were censored in Serbia due to the presence of symbols of the Republic of Kosovo. By a decision of the Higher Court in Vranje on 14 August 2023, the screening of the film *Unfaithful*, directed by Albanian filmmaker Gani Veseli, was banned. In a response provided to Radio Free Europe, the court explained that it upheld the Public Prosecutor's Office's

¹⁹⁰ „Ministarstvo da donese rešenje o upisu imena deteta na jeziku nacionalne manjine”, 23 march 2023, Available at the Ombudsman website: <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-11-11-34-45/7698-inis-rs-v-d-d-n-s-r-sh-nj-upisu-i-n-d-n-zi-u-n-ci-n-ln-njin>

¹⁹¹ "Predstavnici Albanaca u Srbiji ukazuju na probleme, vlast negira", Radio Free Europe, 13 August 2024, <https://www.slobodnaevropa.org/a/albanici-srbija-problemi-vlast/33077402.html>

¹⁹² Passivisation of Addresses in the Preševo Valley as Discriminatory Practice, YIHR, Belgrade, October 2023, p. 40, https://yih.rs/wp-content/uploads/2023/11/Publikacija_web_ENG-1.pdf

assessment that the film “advocates and incites discrimination and hatred.” In the same decision, the court permitted the screening of another film by Veseli, titled *Silence Kills*, on the condition that, among other requirements, any references to the Republic of Kosovo were removed from the opening and closing credits. Veseli, speaking as the producer, expressed disappointment with such decision and stated that he would not remove the designation of Kosovo, as the Kosovo government had funded the films. Additionally, two short films by the Preševo-based Colosseum Production came before the court following an anonymous report received by the police in June, alleging that these films, premiered in Bujanovac, incited hatred and discrimination—an accusation the authors denied.¹⁹³

On 1 October 2023, the Insajder portal reported that a group of 15 masked young men, chanting Serbian nationalist songs, threw rocks and other heavy objects at the home and vehicle of Ruhan Muharemi. The Albanian National Council informed the police in Medveđa, as well as the OSCE Mission and the Albanian Embassy about this incident. Later, police investigations revealed that children aged between 10 and 12 had thrown several stones at the home of the three-member Albanian family in Medveđa on the evening of 30 September. The police cautioned the children’s parents about their conduct, though it remains unclear whether any sanctions were imposed.

---

¹⁹³ “Cenzura kulture: Sud u Srbiji zabranio filmove albanskog autora”, Radio Free Europe, 15 August 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/cenzura-kulture-film-gani-veseli-srbija-sud/32549290.html>

Serbia’s Approach to the Serb Community in Kosovo

2018

January

On 20 January, following the assassination of Oliver Ivanović, Serbian President Aleksandar Vučić visited Kosovo.¹⁹⁴ Marko Đurić, then Director of the Serbian Government’s Office for Kosovo and Metohija, stated that the purpose of the visit was to “restore a sense of security to Serbs who wish to remain around their hearths”, as perceptions of safety had diminished after Ivanović’s murder. Vučić visited both northern Kosovo and areas south of the Ibar River where Serbs reside. At the Banjska Monastery, where he delivered a speech, Vučić spoke about the importance of the Serbs’ survival on “their own land”, which Serbia would support, both economically and in terms of security.

February

In early February, Marko Đurić stated at the press conference that Serbia would double its assistance to the Serb community in Kosovo in 2018, reminding of what had been done thus far and what would be done in the near future.¹⁹⁵ Near the Banjska Monastery, a spa is to be reconstructed, creating new job opportunities for locals and attracting tourists from across Serbia, all aimed at supporting the survival of Serbs in Kosovo. During his visit, Vučić spoke with locals, listened to their needs, and now was the time for each individual need and request to be fulfilled.

Additionally, three municipalities in Serbia - Sombor, Lučani, and Vranje - joined in providing assistance to Serb-majority municipalities

---

¹⁹⁴ See: <https://www.kim.gov.rs/v2236.php>

¹⁹⁵ See: <https://www.kim.gov.rs/v2285.php>

in Kosovo. The programme aims to include ten municipalities in Kosovo and offer financial, material and advisory assistance, as well as exchanges and visits.¹⁹⁶

April

Although the Brussels Agreement was signed in April 2013, its implementation has been slow. The most significant aspect of the Agreement for the Serb minority in Kosovo is the establishment of the ASM. The drafting of the ASM statute has only just begun, following the confirmation of the Managing Team's mandate. Đurić stated in an interview that he saw no indication that Pristina intended to proceed with establishing the ASM.¹⁹⁷

Additionally, in April, the Ministry of Justice decided to allow individuals and legal entities residing in Kosovo to be issued, at their personal request, the document verifying that they have no criminal record or pending criminal proceedings in Serbia.¹⁹⁸

Further, as announced two months earlier, the activities to enhance tourism and continue construction at the Rajska Banja compound were underway, and Đurić visited the site.¹⁹⁹

July

The Serbian Ministry of Sport and Youth awarded scholarships to 21 students of the University of Pristina University based in Mitrovica, as part of the financial support programme for youth in Kosovo.²⁰⁰ Shortly afterwards, the Ministry donated gym equipment to four schools.²⁰¹

On 11 July, additional support was provided, this time to the healthcare

---

196 See: <https://www.kim.gov.rs/v2298.php>

197 See: <https://www.kim.gov.rs/v2448.php>

198 See: <https://www.kim.gov.rs/v2437.php>

199 See: <https://www.kim.gov.rs/v2460.php>

200 See: <https://www.kim.gov.rs/v2607.php>

201 See: <https://www.kim.gov.rs/v2608.php>

sector. Slađana Marković-Stojanović, Deputy Director of the Serbian Government's Office for Kosovo and Metohija, handed new dental equipment to the Dental Clinic at the Medical Faculty in Mitrovica.²⁰²

August

In attempting to find the best solution for both sides, it appears that Vučić does not understand the concept of compromise as something that satisfies both sides: "To gain as much as possible, and lose as little as necessary, this is what we are fighting for, under nearly impossible conditions, when it comes to Kosovo and Metohija".²⁰³ This was his response to the idea of the territorial exchange with Kosovo, a proposal that lacks consensus and one the EU seeks to prevent from happening.

September

During his second visit to Kosovo on 8 and 9 September, Vučić visited several households²⁰⁴ and discussed future investments and new job opportunities. He attended a business forum in Leposavić, where businesses from ten Serb-majority municipalities presented their work.

Vučić also visited the Clinical Centres in Mitrovica and Grančanica, where he delivered donations for new health centres and announced further investments.²⁰⁵ Additionally, he visited "Sunny Valley", a settlement under construction intended for Serb returnees, scheduled to be ready for occupancy by Vidovdan the following year.²⁰⁶ He concluded his visit with a speech in Mitrovica.²⁰⁷

---

202 See: <https://www.kim.gov.rs/v2621.php>

203 See: <https://www.slobodnaevropa.org/a/va%C5%A1ington-i-podela-kosova/29405225.html>

204 See: <https://www.kim.gov.rs/v2713.php>

205 See: <https://www.kim.gov.rs/v2718.php>

206 See: <https://www.kim.gov.rs/v2719.php>

207 See: <https://www.kim.gov.rs/v2720.php>

Following his visit to Kosovo, Vučić authored an article in the daily Blic, where he stated that he advocated for peace between Albanians and Serbs, while other states and groups continually sought to cast him as the primary villain.²⁰⁸

December

One month after Pristina imposed import fees on goods from Serbia, the Assistant Director of the Serbian Government's Office for Kosovo and Metohija urged Serbs in Kosovo not to respond violently to Pristina's decisions, adding that the Belgrade-Prisitna dialogue would not resume until the fees were lifted.²⁰⁹

On 30 December, just before the New Year holidays, President Vučić distributed Christmas gifts to children from Kosovo at the presidential building, expressing gratitude to their parents for "preserving the Serb name in Kosovo and Metohija".²¹⁰

2019

May

Different perspectives and critical voices have often posed problems for the ruling party in Serbia. President Vučić, speaking to the German media, referred to Serb media in Kosovo, portraying them as foreign mercenaries receiving funding solely to criticise him, under the guise of NGO activism.²¹¹

September

There are documented cases where attempts by Kosovo Serbs to

---

208 See: <https://kossev.info/vucic-u-autorskom-tekstu-za-srbe-sa-kosova-trazim-prava-a-ne-teritorije/>

209 See: <https://www.kim.gov.rs/v2943.php>

210 See: <https://kossev.info/vucic-devojcicama-sa-kim-a-ne-krijete-da-ste-sprkinje-i-borite-se-tv-mostu-kosovski-dodatak-za-izvestavanje-sa-najtezih-terena-na-kim-u/>

211 See: <https://kossev.info/cbs-predsednice-vucicu-izvinite-za-kosovo/>

change residence from towns in Kosovo to towns in Serbia, typically a procedure that takes a few minutes, become prolonged ordeal, taking several months and involving frequent police checks, questioning of neighbours, and requirements for additional documentation.²¹² Moreover, passports held by Kosovo Serbs are not treated the same as the passports of other Serbian citizens. Namely, before visa liberalisation for Kosovo citizens, Kosovo Serbs were also restricted from travelling freely to the EU, despite holding Serbian passports, as Serbia had been part of the EU's visa-free system. For this reason, many Kosovo Serbs felt a need to register their official residence in Serbia, even though they continued to live in Kosovo.

2020

A survey conducted by NGO Aktiv in 2000 indicates that Serbs in Kosovo do not trust the political leaders representing them.²¹³ This trend has been consistent in recent years, with only one in seven respondents in 2019 and 2020 expressing trust in their political representatives in Kosovo. Although being the most prominent party, the Serb List enjoys the support of only 13% of respondents.

With regard to trust in official institutions, Serbs in Kosovo place the greatest trust in the Government of Serbia and its Office for Kosovo and Metohija.²¹⁴

As for the sense of security among Kosovo Serbs, there is a difference between those living north and south of the Ibar River. Serbs in Serb-majority municipalities south of the Ibar feel more threatened, though in both groups, more than 75% of the community report not feeling threatened.²¹⁵

---

212 See: <https://balkaninsight.com/sr/2019/09/09/srbija-ogranicava-slobodu-kretanja-srbima-sa-kosova/>

213 Analiza trendova, NGO Aktiv, Severna Mitrovica, 2020, p.18.

214 Ibid, p. 21.

215 Ibid, p. 36.

2021

According to NGO Aktiv's 2021 survey, there was a slight improvement in the perception of the economic situation, while citizens' sense of security declined.²¹⁶ As in the previous year, the Serb List, party strongly influenced by Belgrade, enjoys the trust of only about 10% of citizens,²¹⁷ while trust in the Government of Serbia among the Serb minority in Kosovo continues to increase year after year.²¹⁸

Most respondents believe that political instability is the primary factor contributing to the growing sense of insecurity.²¹⁹

2022

October

On 28 October, the Government of Kosovo announced a request for all vehicles registered with Serbian number plates in Kosovo to be re-registered with Kosovo plates. Failure to comply would result in fines.²²⁰

November

In the preceding two months, as Pristina demanded the pre-registration of vehicles by Kosovo Serbs, changing number plates turned out to be the least of their concern. Those who complied often had their vehicles and nearby property set on fire. The Serb List was suspected of these actions, which were believed to be intended to intimidate ordinary people into not taking Kosovo number plates.

On 2 November, Nenad Đurić, Regional Director of the Kosovo Police for North Mitrovica, publicly refused to enforce the Kosovo Government's

216 Analiza trendova, NGO Aktiv, Severna Mitrovica, 2021, p.18.

217 Ibid, p.29.

218 Ibid, p. 32.

219 Ibid, p. 52.

220 See: <https://kryeministri.rks-gov.net/sr/blog/103-sednica-vlade/>

decision on number plates, declaring that it would not be implemented in his jurisdiction in the north. The following day, Đurić was suspended.

On 5 November, a decision was made for all Kosovo Serb judges, prosecutors, and administrative clerks in the Mitrovica region to leave their positions. In addition to Pristina's number plate decision, this move was also justified by the unfulfilled obligation under the Brussels Agreement to establish the ASM. Over the previous year, when Albanian and Serb staff worked together, there had been significant improvements in the functioning of these institutions, with no delays in case handling and notably better co-operation.

The decision to leave the institutions was made at a meeting in Zvečan on 5 November, led by Serb List leader Goran Rakić, who was serving as Minister for Communities and Return in the Government of Kosovo at that time.²²¹

On 7 November, Kosovo Serbs working in courts, prosecutor's offices, and other administrative roles in Mitrovica and surrounding areas resigned, significantly impacting the efficiency of these institutions. According to OSCE, following the mass resignations, 17 Kosovo Serb judges left Mitrovica, along with two judges each from Leposavić and Zubin Potok. The number of administrative clerks also dropped from 65 in Mitrovica, 20 in Leposavić, and 26 in Zubin Potok, to zero.²²²

Measures to address this situation began on 15 November, with the entire caseload initially managed by a single Albanian prosecutor. One of the newly introduced measures included assigning three prosecutors from the Basic Prosecutor's Offices in Uroševac and Pristina to Mitrovica. These measures were set to last for the next six months.

221 See: <https://kossev.info/zvecan-poceo-sastanak-srba-sa-severa-ceka-se-odluka-onenapustanju-institucija/>

222 The Mitrovicë/Mitrovica Justice System. Status before and after the mass resignation of Kosovo Serb judges, prosecutors, and administrative staff, OSCE, February 2024, p.14, https://www.osce.org/files/f/documents/a/f/562500_0.pdf

2023

April

On 11 April, the Higher Prosecutor's Office received a report from the Serbian Interior Ministry's Anti-Terrorism Department, accusing former police officers from northern Kosovo of collecting and passing on information about Serbs from northern Kosovo to Kosovo intelligence agencies, actions deemed a direct threat to the constitutional order of the Republic of Serbia. They were also accused of setting vehicles belonging to Serbs from the north on fire and distributing leaflets inviting Serbs to obtain Kosovo documents and participate in elections.

One Serb police officer, Dragan Nikolić, who had resigned in November 2022 along with other police officers from northern Kosovo, was arrested and spent one and a half months in custody. He was stopped by the Serbian police, who insulted him for having Kosovo-issued documents and number plates. Another six police officers were arrested in a similar manner, with the Republic of Serbia accusing them of attempts to violently alter the constitutional order. An important aspect of this action is that Serbian authorities have no jurisdiction to make arrests in Kosovo, so these arrests were conducted at or after the crossings when individuals were entering Serbia.²²³

On 23 April, early local and municipal elections were held, but political parties representing Kosovo Serbs abstained, in line with the decision of the leading party in this region, the Serb List.²²⁴

May

In May, all police officers arrested in early April, with the exception of one, were released due to a lack of witnesses within Kosovo.

On 15 May, the initial measures implemented to address the caseload

223 See: <https://birn.rs/hapsenje-srba-sa-kosova/>

224 See: <https://www.dw.com/sr/sever-kosova-%C5%A1ta-posle-bojkota/a-65414942>

in the general prosecutor's office expired. On 23 May, a decision was made to transfer two additional prosecutors from Uroševac to Mitrovica.

July

On 28 July, the Judicial Council of Kosovo decided to address the issue arising from the resignation of Kosovo Serbs in November 2022 by implementing disciplinary measures against three judges due to their attendance at the meeting in Zvečan, where the decision to leave the institutions under the influence of the Serb List was made.

Diverse Perspectives on Kosovo under Scrutiny by Serbian Authorities: Freedom of Expression and Assembly in the Context of Kosovo Policy

It is unsurprising that the prevailing narrative on the current situation in Kosovo is the one most readily accepted, as Serbian authorities have made consistent efforts to cover up and silence dissenting voices. Media outlets that attempt to present a realistic view of the situation in Kosovo are labelled as foreign mercenaries. Civil society organizations working to ease tensions through cultural and artistic events, and to open avenues for reconciliation and future co-operation, are similarly subjected to this stigma.

This chronology begins with the conclusion of the first attempt at an internal dialogue on the Kosovo issue, which emerged at the initiative of Serbian President Vučić. Although several roundtable discussions

were held as part of this “internal dialogue”, no substantial outcomes were achieved, as participants were not open in expressing their views, and it often resembled a monologue led by its initiator.

The beginning of 2018 in Kosovo was marked by the still unresolved assassination of Oliver Ivanović.

2018

January

On 16 January, Oliver Ivanović, a political representative of Serbs in northern Kosovo, was assassinated. Ivanović had run twice for Mayor of Mitrovica, in 2014 and 2017, but was defeated by the Serb List, a political party supported by Belgrade.

February

A positive example of fostering connections between young people in Kosovo and Serbia is through joint art exhibitions. One such exhibition, “We Have Time”, was held in Belgrade on 14 February, organised by the Helsinki Committee for Human Rights. The exhibition sought to present “the different”, offering a meaningful example of dialogue and affecting the possibility of reconciliation.²²⁵

August

Civil society organisations faced condemnation from governing politicians after sending an open letter to the EU High Commissioner for Foreign Affairs and Security Issues, Federica Mogherini.²²⁶ In the letter, they urged Mogherini to take a stance on the proposed territorial division between Belgrade and Pristina, and expressed

---

225 See: https://www.helsinki.org.rs/srbija%20i%20kosovo/serbian/aktivnosti_mladi_t16.html

226 For content of the letter, see: <https://www.ozonpress.net/drustvo/otvoreno-pismo-federiki-mogherini/>

the Serbian opposition’s disapproval of this approach to resolving the Kosovo issue. Shortly afterwards, Serbian President Vučić made a statement, equating NGOs with extreme far-right political parties. Deputy Prime Minister and Minister of Construction, Transportation and Infrastructure, Zorana Mihajlović, also criticised this action by the opposition.²²⁷

November

Sonja Biserko, President of the Helsinki Committee for Human Rights, spoke about the difficult position of Serbs in Kosovo in an interview. She stated that an agreement involving territorial exchange would directly compromise the lives of people living in these areas, despite being presented to the international community as an ideal solution.²²⁸

2019

April

The 2017 documentary “Albanians Are Our Sisters” remains, two years later, a contentious topic for right-wing parties in Serbia. Produced by the Independent Journalists Association of Vojvodina (IJAV), the film highlights the solidarity of peace activists during times when such solidarity was most needed yet largely absent. Its authors - journalists Sanja Kljajić, Vanja Đurić, and Milena Popović - faced offensive comments and death threats on social networks. From the film release onward, the IJAV and its collaborators have also frequently received similar threats.²²⁹

On 27 April, the “Roma” Bakery in Borča, Belgrade, became a target for right-wing activists. Namely, the previous year, one of the bakery workers posted a photo on social media taken in downtown Belgrade,

---

227 Human Rights in Serbia in 2018, Belgrade Centre for Human Rights, Belgrade, 2019, p.129.

228 See: <https://n1info.rs/vesti/a434456-sonja-biserko-o-kosovu/>

229 See: <https://www.slobodnaevropa.org/a/29886690.html>

where he displayed an Albanian national symbol with his hands.²³⁰ This prompted far-right and xenophobic groups to gather in protest outside the bakery. While no property damage or physical altercations occurred, the incident shows deep-seated intolerance towards the Albanian community in Serbia.

The YIHR was one of the civil society organisations that condemned the group's hate-spreading actions in front of the bakery, urging swift reaction from the prosecutor's office and police. The Civic Vojvodina pointed out that this incident was not isolated when it comes to nationality-based attacks, while the New Party stated that the so-called protest, allegedly inspired by patriotism, was in fact the expression of national hatred towards other nations. Opposition parties, including the Liberal Democratic Party and the Movement of Free Citizens, also issued statements regarding this event.

May

The incident at the bakery in Borča inspired many citizens of Belgrade to show solidarity through the action "Burek of Solidarity", organised by the bakery owner, Mon Djuraj, and civil society organisations, including the YIHR, on 3 May. Djuraj gave away his products to citizens, while those who insisted on paying had the option to make humanitarian donations.²³¹

June

The "Mirëdita, dobar dan" festival seeks to connect Kosovo and Serbian cultures and foster regional co-operation between artists and human rights defenders from Kosovo and Serbia. This festival is supposed to alternate yearly between Belgrade and Pristina, but whenever held in Belgrade, it faces provocations and disruptions from right-wing groups, leading to numerous incidents.

---

230 See: <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-desnicara-u-borci/29908483.html>
231 Videti : <https://www.slobodnaevropa.org/a/burek-solidarnosti-borca/29919325.html>

In 2018, a group of hooligans followed the festival, attempting to disrupt the events at the Centre for Cultural Decontamination (CZKD) and Dorćol Platz. The police intervened twice to suppress hooligans from approaching the audience, but no arrests were made. Hooligan groups were also joined by the right-wing Democratic Party of Serbia (DSS), whose members displayed photos of burned monasteries in Kosovo in front of the CZKD a day before the festival opening.²³² Although from the political point of view it could be argued that this was not an ideal moment to hold such a festival, every moment should be seen as a good moment for peacebuilding and reconciliation.

2020

May

The NGOs Heartfact from Belgrade and Qendra Multimedia from Pristina organised a three-year programme "Reconnection 2.0", aimed at fostering cultural co-operation between Serbia and Kosovo. The focus was on theatre production, providing Belgrade audience with an opportunity to get to know theatre from Kosovo.²³³

2021

March

The President of the SANU, Vladimir Kostić, publicly shared his view that Kosovo is not part of the Republic of Serbia, leading to widespread condemnations. The SANU responded to the criticism from both some academics and the broader public by asserting that everyone has the right to their own opinion and that the President was expressing a

---

232 Videti : <https://balkans.aljazeera.net/teme/2019/6/2/mirdita-dobar-dan-uprkos-navijacima>

233 See: <https://heartefact.org/hartefakt-fond-zapocinje-projekat-saradnje-sa-qendra-multimedia-reconnection-2-0/>

personal political opinion.²³⁴

2022

May

On 24 May, the NADA Coalition called for a ban on the “Mirëdita, dobar dan”, claiming that the festival works in favour of the secession of Kosovo and Metohija, which constitutes a violation of the constitutional order of Serbia.²³⁵ On the day of the festival’s opening the following day, members of the right-wing DSS displayed photos under the title “Kosovo Culture”, showing crimes committed by Albanians, before the beginning of the exhibition “All Our Tears” at Endžio Hab.²³⁶

2023

February

In 2023, graffiti with the slogan “When the Army Returns to Kosovo” appeared widely across Serbia. On 18 February, the YIHR and the Krokodil association painted over one such graffiti. The action was stopped by the Community Police and the Vračar Municipality Police Station. The activists were identified and threatened with misdemeanour charges for allegedly damaging the façade of the Institute for Chemistry, Technology and Metallurgy.²³⁷ The following day, new inscriptions with nationalist content reappeared, and ultimately the only message that remained was “Kosovo is Serbia”.²³⁸

---

234 See: <https://www.slobodnaevropa.org/a/zasto-je-predsednik-sanu-na-meti-kritike-zbog-stava-o-kosovu/31143588.html>

235 See: <https://poks.rs/2022/05/24/zabraniti-festival-mirdita-dobar-dan/>

236 See: <https://www.slobodnaevropa.org/a/beograd-protest-desnicari-mirdita/31867328.html>

237 See: <https://www.danas.rs/vesti/beograd/u-parku-kod-miticeve-rupe-organizovano-ciscenje-prekrecen-mural-sa-natpisom-kad-se-vojska-na-kosovo-vrati/>

238 See: <https://n1info.rs/vesti/prekreceni-novi-nacionalisticki-grafiti-u-parku-miticeva-rupa-na-slaviji/>

March

A gathering of the professors from the Faculty for Political Science (FPN), University of Belgrade, and the Faculty of Philosophy, University of Pristina, scheduled for 16 March, had to be cancelled just a day prior due to posters labelling FPN teaching assistants Stefan Surlić, Jelena Lončar, and Marko Veljović as traitors, which appeared outside the Faculty building.²³⁹ The Faculty expressed support for its staff and reported the incident to the police.

Key Decisions by the President of Serbia, the National Assembly, and the Government on Kosovo (2018-2023)

President of Serbia

Between 2018 and 2023, Aleksandar Vučić served as the President of Serbia, with his second term confirmed in the April 2022 elections. Vučić became President after several years as Prime Minister, cementing his role as a key figure in Serbia’s negotiations with the international community and Pristina authorities on resolving the Kosovo knot. As Prime Minister, holding the highest executive authority in the country, he operated within a legal and constitutional framework for negotiations. However, upon assuming the presidency, his powers changed significantly. Namely, according to the Serbian Constitution, the President of the Republic is responsible for promulgating laws by decree, dissolving the National Assembly, appointing and dismissing

---

239 See: <https://www.slobodnaevropa.org/a/beograd-profesor-politi%C4%8Dke-nauke/32321395.html>

ambassadors of the Republic of Serbia, awarding decorations, appointing, promoting, and dismissing officers of the Serbia Army, and proposing a candidate for Prime Minister to the National Assembly. Acting beyond these constitutional prerogatives, Vučić continued to lead Kosovo negotiations on behalf of Serbia. Recognising Vučić as by far the most influential political figure in the country regardless of his formal role, the international community continued to rely on him, confident that he would be able to implement any agreement by virtue of his authority and influence. Below is a chronology of meetings held by President Vučić with Kosovo and international officials from spring 2018 to autumn 2023.

Chronology of Meetings

- 23 March 2018 – Vučić and Kosovo President Hashim Thaci met in Brussels, facilitated by the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini. This meeting followed a three-day technical-level meeting of the delegations. The main topics were the forming of the ASM and normalisation of Serbia-Kosovo relations, including Serbia's acceptance of Kosovo's membership in the UN. The meeting was unsuccessful.²⁴⁰
- 24 June 2018 - Vučić and Thaci met with facilitation of Federica Mogherini. The negotiations focused on the agreement regarding the formation of the ASM. The EU requested that Pristina draft the ASM Statute by the end of August. Additionally, the need to resolve the status of the Gazivode hydropower plant and Kosovo energy system was emphasised.²⁴¹
- 7 September 2018 - A bilateral meeting between Vučić and Mogherini. The meeting with Kosovo delegation, led by Thaci, did

240 "Završen sastanak Vučića, Tačija i Mogherini u Briselu", N1, 23 March 2018, <https://n1info.rs/vesti/a373896-vucic-i-taci-u-briselu/>

241 "Završeni razgovori Mogherini sa Vučićem i Tačijem u Briselu", N1, 24 June 2018, <https://n1info.rs/vesti/a398710-vucic-i-taci-nova-runda-dijaloga-u-briselu/>

not occur due to disagreement on the directions the negotiations and heightened tensions between Belgrade and Pristina following Vučić's announced visit to Kosovo. The European Commission issued a statement, noting that the dialogue had come to a halt.²⁴²

- 8 November 2018 – Trilateral meeting between Vučić, Thaci, and Mogherini addressing Kosovo's 10% import tax increase on goods from Serbia, the announcement on forming the Kosovo Army and deploying units to the north, and issue surrounding the energy network. Vučić declared that dialogue would not resume until Pristina withdrew its unlawful decisions. Thaci said that the talks with Serbia were intense and that he hoped for a peaceful resolution. Mogherini urged Kosovo and Serbia to resume dialogue and refrain from actions that threaten peace and normalisation.²⁴³
- 12 July 2020 – Video meeting held with the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Josep Borrell, and the Special EU Representative for the Belgrade-Pristina Dialogue and other Western Balkan regional issues, Miroslav Lajčak, after a 20-month halt in the Belgrade-Pristina dialogue, resulting in an agreement to resume negotiations in Brussels.²⁴⁴
- 16 July 2020 – Meeting in Brussels between Vučić and Kosovo Prime Minister Avdullah Hoti, facilitated by Borrell and Lajčak. Dialogue focused on missing persons, with Kosovo requesting the opening of police and army archives, which Serbia agreed to on condition that the KLA archives also be opened. Other topics discussed included the return of displaced persons and economic co-operation.²⁴⁵

242 Jelena Popadić, "Brisel prokockao poverenje Beograda", Politika, 7 September 2018, <https://www.politika.rs/scc/clanak/410749/Brisel-prokockao-poverenje-Beograda>

243 "Nema dijaloga dok Priština ne povuče protivpravne odluke", Politika, 8 November 2018, <https://www.politika.rs/scc/clanak/415328/Završeni-razgovori-u-Briselu>

244 "Vučić: Dogovorene teme za nastavak dijaloga u Briselu", N1, 12 July 2020, <https://n1info.rs/vesti/a618944-vucic-dogovorene-teme-za-nastavak-dijaloga-u-briselu/>

245 "Vučić nakon susreta sa Hotijem: Razgovori nisu bili laki, ali ima napretka", N1, 16 July 2020, <https://n1info.rs/vesti/a620420-vucic-i-hoti-u-briselu/>

- 4 September 2020 – Vučić and Hoti signed an agreement in Washington under the auspices of US President Donald Trump. The agreement included, among other things, a one-year moratorium on Serbia’s campaign to withdraw recognition of Kosovo, and on Kosovo’s application for membership in international organisations. It also addressed economic and energy co-operation, the designation of Hezbollah as a terrorist organisation, and embassy relocation from Tel Aviv to Jerusalem.²⁴⁶
- 25-26 April 2021 – Vučić’s meetings with President of the European Commission, Ursula von der Layen, EU High Representative, Josep Borrell, and EU Commissioner for Enlargement, Oliver Várhelyi, focusing, among other things, on the continuation of the Belgrade-Prisitna dialogue.²⁴⁷
- 15 June 2021 – Meeting between Vučić and Kosovo Prime Minister Albin Kurti, facilitated by Borrell and Lajčak. The dialogue focused on missing persons, and Serbia’s request for access to locations suspected to be mass graves from the 1998-1999 war. Kurti advocated for mutual recognition of Kosovo and Serbia and proposed a peace agreement between the two states. With regard to the ASM, Kurti proposed that Serbs establish a National Council, similar to the Albanian National Council in Serbia. It was agreed to continue the dialogue in July.²⁴⁸
- 19 July 2021 – Meeting between Vučić and Kurti, facilitated by Lajčak. The dialogue focused on missing persons, restraint from the use of force in mutual relations, the role of Serbia in crimes

²⁴⁶ Jack Robinson, “Kosovo and Serbia sign ‘economic normalization’ agreements”, Prishtina Insight, 4 September 2020, <https://prishtinainsight.com/kosovo-and-serbia-sign-economic-normalisation-agreements-with-us>

²⁴⁷ “Vučić u Briselu razgovarao sa Fon der Lajen, Borelom i Varheljijem”, N1, 26 May 2021, <https://n1info.rs/vesti/vucic-sa-ursulom-fon-der-lajen-u-briselu/>

²⁴⁸ “Vučić nakon pregovora s Kurtijem: Apsolutno se ni o čemu nismo dogovorili”, Al Jazeera, 15 June 2021, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/6/15/danas-u-briselu-pregovori-srbije-i-kosova>

against Albanians, and dealing with the past. The meeting ended without agreement.²⁴⁹

- 11 May 2022 – Working dinner held in Brussels for the Western Balkan leaders, during which Kosovo’s application for admission to the Council of Europe was announced. Vučić forewarned of difficult times and pressure on Serbia in light of Russia’s invasion of Ukraine.²⁵⁰
- 19 August 2022 – Meeting between Vučić and Kurti in Brussels, facilitated by Borrell. The meeting aimed at reaching an agreement on the formation of the ASM, but it was unsuccessful. It was agreed to resume negotiations as soon as possible.²⁵¹
- 21 November 2022 – Meeting between Vučić and Kurti, facilitated by Borrell and Lajčak. The meeting focused on forming the ASM and Serbia’s request for the revocation of Pristina’s decision on number plates. The EU representatives requested a 10-month postponement of the decision on number plates, which Pristina rejected. The negotiations concluded without success.²⁵²
- 27 February 2023 – Meeting between Vučić and Kurti, facilitated by Borrell and the US Special Envoy Gabriel Escobar. The negotiations focused on the return of Serbs to Kosovo institutions, the formation of the ASM, and the Franco-German Plan for resolving the Kosovo issue. Both Kurti and Vučić agreed to the plan, although question

²⁴⁹ “Second Vučić-Kurti meeting ends with no agreements”, European Western Balkans, 19 July 2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/07/19/second-vucic-kurti-meeting-ends-without-any-agreement/>

²⁵⁰ “Vučić posle radne večere u Briselu: Složena i kompleksna situacija za Srbiju”, N1, 11 May 2022, <https://n1info.rs/vesti/vucic-posle-radne-vecere-u-briselu-slozena-i-kompleksna-situacija-za-srbiju/>

²⁵¹ “BBC: Kako zaista izgledaju pregovori Srbije i Kosova u Briselu”, Kosovo Online, 19 August 2022, <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/bbc-kako-zaista-izgledaju-pregovori-srbije-i-kosova-u-briselu-19-8-2022>

²⁵² “Vučić se oglasio iz Brisela: Nismo postigli dogovor”, Al Jazeera, 21 November 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/11/21/danas-hitan-sastanak-u-briselu-sprecavanje-eskalacije-i-tenzija-na-kosovu>

regarding its implementation remained open.²⁵³

- 2 May 2023 – Meeting between Vučić and Kurti, facilitated by Lajčak, Borrell, and Escobar. The main topic was the implementation of the Franco-German Plan and the Ohrid Annex. The Declaration on Missing Persons was adopted.²⁵⁴
- 14 September 2023 – Meeting between Vučić and Kurti, facilitated by Lajčak and Borrell. The main topic of the meeting was the sequence of implementing existing agreements, specifically the formation of the ASM and the implementation of the Ohrid Annex. The negotiations concluded without success.²⁵⁵
- 26 October 2023 – Meetings in Brussels between Vučić and Kurti with Borrell and Lajčak, as well as with French President Emanuel Macron, German Chancellor Olaf Scholz, and Italian Prime Minister Giorgia Meloni. Vučić emphasised Serbia's refusal to consent to Kosovo's UN membership and insisted on the formation of the ASM and implementation of previously concluded agreements. Kosovo claimed that it was ready to sign the Basic Agreements on Normalisation, but Serbia requested amendments. Both sides rejected the EU's proposal regarding the conditions for forming the ASM.²⁵⁶

---

253 Sofija Popović, "Sastanak u Briselu: Predlog prihvaćen, pregovori se nastavljaju", *Vreme*, 27 February 2023, <https://vreme.com/vesti/sastanak-u-briselu-predlog-prihvacen-pregovori-se-nastavljaju/>

254 "Usvojena Deklaracija o nestalima: završen sastanak Vučića i Kurtija u Briselu", *Euractiv*, 2 May 2023, <https://euractiv.mondo.rs/politika/a1177/Brisel-pregovori-usvojena-deklaracija-o-nestalima.html>

255 Stefan Miljuš i Rade Ranković, "Vučić i Kurti u Briselu: Još jedna runda neuspešnih pregovora", *VoA*, 14 September 2023, <https://www.glasamerike.net/a/brisel-dijalog-normalizacija-vu%C4%8Di%C4%87-kurti-borelj-nesupeh/7268295.html>

256 Lana Gedošević, "Završeni sastanci u Briselu", *Blic*, 26 October 2023, <https://www.blic.rs/vesti/politika/vucic-u-briselu-završeni-sastanci-dogovor-nije-postignut/3hzwjv4>

National Assembly of Serbia

In the work of the National Assembly of Serbia on the Kosovo issue, the most notable and publicly visible were special sessions attended by members of the Government, the Director of the Serbian Government's Office for Kosovo and Metohija, and President Vučić. Vučić was always the first to speak at these sessions, presenting MPs with a report covering, among other topics, the status of negotiations, international circumstances, and the situation and position of Serbs in Kosovo. Below are summaries of three special sessions of the National Assembly held in 2019, 2022, and 2023, highlighting Vučić's main speeches and reports, along with the statements and positions of other prominent political actors in the Serbian parliament.

The First Special Session

The first special session of the National Assembly dedicated to Kosovo was held on 27 May 2019. Of the three special sessions on Kosovo, Vučić delivered his most comprehensive and lengthy report during this session. A notable aspect of his speech was his shifting of responsibility for all bad moves onto the former government, alleging that all agreements made before 2012-2013 were to the detriment of the Serbian people and Serbian state. In contrast, the Brussels Agreement and subsequent negotiations, including the promised formation of the ASM, are presented in a positive light as an enormous diplomatic success. Throughout his speech, Vučić emphasised several times that Serbia would not permit another pogrom like that of 2004, and asserted that the police and army were strong enough to protect Serbs in Kosovo. Concluding his speech, Vučić stated that he was proud of this report and of everything that had been done in Kosovo.

This parliamentary composition was marked by the dominance of the ruling Serbian Progressive Party and its coalition partners, with a noticeable absence of the opposition, which had boycotted

the work of the parliament since 2018 because of, as they stated, institutional violence by the ruling majority against opposition MPs, lack of opportunity to present their programmes, and conditions that make free and democratic exchange impossible. In this context, the President's report received unanimous support from MPs, with no criticism except from Liberal Democratic Party MP Čedomir Jovanović, who stated that Albanians in Kosovo were striving to establish their own state in much the same way Serbia had done in the 19th century, and argued that we must help this process for the sake of peace and stability in the Balkans. He noted that Vučić would likely be viewed as a traitor by much of the public regardless of his actions on Kosovo.²⁵⁷

The outcome of this special session was the adoption of the report by the Office for Kosovo and Metohija with an overwhelming majority.²⁵⁸

The Second Special Session

The second special session of the National Assembly was held on 13-14 September 2022, with the aim of presenting a report on the status and progress of negotiations between Belgrade and Pristina. As in the first session in 2019, Vučić was the central figure, providing not only the report but also a broad historical and geopolitical overview of the Kosovo knot. He placed particular emphasis on the difficult position of Serbs, who find themselves in an administrative battlefield between the Serbian and Kosovo governments. A notable aspect of his speech was his call for peace between Serbs and Albanians and his statement that Serbia was facing enormous international pressure which would be difficult to resist, the country was strong enough to protect Serbs in Kosovo from any violence.

The session continued with speeches from MPs representing national minority parties, including Shaip Kamberi (Party for Democratic

²⁵⁷ 22nd Special Session, 27 May 2019 (Serbian), Open Parliament, <https://otvoreniparlament.rs/transkript/7658>

²⁵⁸ Decision on accepting the Report on Kosovo and Metohija (Serbian), 28 May 2019, Open Parliament, <https://otvoreniparlament.rs/akt/3998>

Action) and Balint Pastor (Alliance of Vojvodina Hungarians). Kamberi urged Serbian leadership to do everything to normalise relations with Kosovo and highlighted the challenges faced by the Albanian minority in Serbia. He called on the government to ensure that the rights of Albanians in Serbia were equal to those of Serbs in the Republic of Kosovo. In contrast, Pastor offered unreserved support for Vučić's policies and suggested that reconciliation between the two communities could be achieved, using the example of Serbs and Hungarians in Vojvodina.

In contrast to 2019, criticism from opposition MPs representing various parties and ideological backgrounds was voiced during this session. Boško Obradović (Serbian Movement Dveri) criticised the Brussels Agreement, claiming that it was anti-constitutional and detrimental to Serbia's interests in Kosovo. He objected to Vučić use of terms such as "myths", "empty dreams", "stuck in the past", as Obradović considers Kosovo and Metohija to be the cradle of the Serbian people and Serbian state. He highlighted that his proposal, along with that of his party group, was to declare Kosovo and Metohija a territory occupied by NATO and that we would restore it to Serbia's full constitutional and legal jurisdiction eventually.²⁵⁹

Radimir Lazović (Green Left Club – Ne davimo Beograd – Moramo) stated that the then Prime Minister Ana Brnabić had never visited Kosovo during her two terms, while the government's report presented to the MPs was defended by Vučić, who was not authorised to do so under the Constitution. Lazović highlighted the challenges faced by ordinary people in Kosovo, especially Serbs, in accessing medications, school textbooks, recognition of diplomas from the University of Pristina, etc. He noted that it could be observed that Vučić did not mention Oliver Ivanović and his assassination in his speech, while it is still unknown who was responsible for it. Additionally, Lazović accused

²⁵⁹ The First Special Session (Serbian), 13 September 2022, Open Parliament, <https://otvoreniparlament.rs/transkript/7953?page=3>

the Serbian Progressive Party of handing control in Kosovo to criminals Zvonko Veselinović and Milan Radoičić. In conclusion, he proposed on behalf of his parliamentary group that, before normalising relations with Kosovo, efforts should focus on improving the daily lives and living standards of all people in Kosovo, while final agreements on the status of Kosovo should follow thereafter.²⁶⁰

Miroslav Aleksić (People's Party), similar to Lazović, addressed the unresolved murder of Oliver Ivanović, and the influence of Zvonki Veselinović, Milan Radoičić, and the Serb List in northern Kosovo. He questioned with whom the Serb List share power in Kosovo, in whose state system they operate, and whether a provincial committee of the Serbian Progressive Party exists for Kosovo and Metohija. Aleksić pointed out that it does not suit Vučić to pass a resolution on a new negotiating framework with Pristina during the session, as it would require him to operate strictly within that framework, unlike the current, privatised approach to negotiations “where you talk at secret dinners and gatherings about whatever you want, with whomever you want, and then come here and lecture us for two days on how you are struggling, and how difficult it is for you”. He called for an agreement on the next steps in negotiations with Pristina authorities and emphasised that the People's Party would not support the report, as doing so would legitimise Vučić's negotiations over the past ten years.²⁶¹

For each address by MPs from opposition parties, Chairperson Vladimir Orlić, granted Vučić time to respond, with most of his replies focusing on defending the policy pursued in Kosovo since 2012, and personal and political attacks.

The outcome of the second special session was a vote in favour of, and

---

260 Ibid.

261 Ibid.

support for, the report presented by President Vučić and Government of Serbia.²⁶²

The Third Special Session

The third special session of the National Assembly dedicated to Kosovo was held on 2 and 3 February 2023. It was held during the period when the Franco-German Plan for Kosovo was in focus. Certain provisions of this agreement sparked indignation among segments of the public and opposition political parties, particularly those calling for Serbia and Kosovo to develop good neighbourly relations, and mutually recognise documents, number plates, passports, and diplomas, as well as the clause stipulating that Serbia will not oppose Kosovo's membership in international organisations.²⁶³

As in the previous two special sessions on Kosovo, the Government's report and the state of negotiations with Pristina were presented by President Vučić. In his address, he highlighted recent attacks on Serbs in Kosovo just before the session and emphasised Serbia's challenging position due to its refusal to impose sanctions on Russia for its invasion of Ukraine. He noted that Serbia is surrounded by countries either NATO members or hosting NATO troops, as is the case of BiH and Kosovo. He stressed that Serbia must focus on its economic growth, which would be impossible if the country face isolation and sanctions due to irresponsible policies. In his speech, Vučić did not mention the Franco-German Plan and its controversial provisions directly, but instead spoke about the severe economic and political pressures Serbia would encounter unless it made an agreement with Pristina. During Vučić's speech, MPs from right-wing opposition parties displayed banners reading “Traitor”, “No Capitulation” and an image

---

262 Odluka o prihvatanju izveštaja o pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini, od 15. juna 2021. godine do 1. septembra 2022. godine, Open Parliament, <https://otvoreni.parlament.rs/akt/4784>

263 “Francusko-nemački plan o rešavanju pitanja Kosova u 10 tačaka: Šta sve piše u dokumentu o kojem će sutra raspravljati Vučić i Vlada Srbije?”, Danas, 22 January 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/sta-pise-u-francusko-nemackom-dokumentu-o-kosovu/>

of Oliver Ivanović with the caption “You Will Be Held Accountable”.²⁶⁴

Radomir Lazović (Green Left Club – Ne davimo Beograd – Moramo) stated that citizens of Serbia, as well as MPs, are specifically interested in the contents of the Franco-German Plan. He demanded that the agreement is made available for MPs to review. Lazović argued that the President had come to the National Assembly seeking unconditional support for whatever he might agree upon in secret with international representatives concerning Kosovo. Speaking from his seat, Lazović also addressed foreign diplomats, asserting that Serbia is neither a despotic state nor a monarchy, to talk with Vučić only. Rather, Serbia has a Government, a National Assembly, and elected officials, and someone who remains in power through media control and election theft is not the right address for negotiations.²⁶⁵

Boško Obradović (Serbian Movement Dveri) stated in his address that the version of the Franco-German Plan published in the media is entirely at odds with the Constitution, the UN Security Council Resolution 1244, and the oath of the President of the Republic. Accepting and signing it would constitute the betrayal of Kosovo and Metohija, as well as of Serbian national interests. Obradović presented the Saint Sava Proclamation for the Salvation of Kosovo and Metohija, signed by more than 200 public figures, intellectuals and politicians, calling for the rejection of the Franco-German Plan.²⁶⁶

Shortly after Obradović’s speech, an incident occurred, in which MPs from right-wing opposition (Dveri, DSS, POKS and the People’s Party) left their seats and approached the area where President Vučić and Parliament Chairman Orlić were seated. In response, MPs from the Serbian Progressive Party also left their seats, forming a “living wall” between the opposition MPs and Vučić, with a lot of pushing and shoving.

---

264 Third Special Session 2 February 2023 (Serbian), Open Parliament, <https://otvoreni.parlament.rs/transkript/7975>

265 Ibid.

266 Ibid.

This tense situation, on the verge of physical conflict, eventually calmed down half an hour later when opposition MPs returned to their seats.²⁶⁷ Following this, Vučić addressed the right-wing opposition, accusing them of attempting to beat him up, and accusing the DSS and its former president Vojislav Koštunica for releasing Albin Kurti and approximately 1,800 Albanians from Kosovo from prison after coming to power on 5 October 2000.²⁶⁸

Nebojša Zelenović (Moramo - Zajedno) emphasised in his speech that Serbia should initiate an international conference with participation from all six entities of the Western Balkans, the EU, and the Quint states. The purpose of this conference would be to harmonise the foreign and defence policies of the Western Balkan countries and to create their free economic community. Zelenović cited historical examples to argue that Serbia has better prospects for development and survival if it aligns with Western countries rather than Russia. With regard to Kosovo, Zelenović stated that now is the ideal time for an agreement with Pristina to achieve lasting peace in the Balkans. To achieve this, Kosovo must be demilitarised with a new mandate assigned to international forces, and the ASM should be established following the model of autonomies in certain European countries. He stressed that it is necessary to consider what Serbia and Kosovo stand to gain through the agreement, rather than what they stand to lose.²⁶⁹

Zoran Lutovac (Democratic Party) argued that this special session on Kosovo was unnecessary, as President Vučić used it not to discuss the Franco-German Plan, but for self-promotion. He pointed out that MPs were not given access to the Plan, which was not made in consultations with the institutions of the Republic of Serbian, but only presented as an ultimatum. Lutovac stated that the Democratic Party would

---

267 “Skupština o Kosovu: Šta je obeležilo sednicu nakon 11 sati trajanja - nevidene scene, uvrede, incidenti, napeta atmosfera”, *Danas*, 2 February 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/skupstina-o-kosovu-nevidjene-scene-poslanici-desnice-ustali-i-krenuli-na-vucica/>

268 Third Special Session 2 February 2023 (Serbian), Open Parliament, op.cit.

269 Ibid.

not support Vučić or grant legitimacy to secret negotiations with the international community. He emphasised that, from the perspective of the Kosovo side, Vučić is an ideal negotiator, as he is an autocrat who maintains power through media control, electoral theft, and criminal activity, which fail to inspire respect and trust in the international community.²⁷⁰

The outcome of the third special session of the National Assembly on Kosovo was the vote in favour of the decision to accept the Report on the negotiation process with Provisional Institutions of Self Government in Pristina.²⁷¹

Government of Serbia

The work of the Government of Serbia with regard to Kosovo from 2018 to 2023, primarily involved the activities of the Office for Kosovo and Metohija and the Office for the Coordination of the Affairs in the Process of Negotiation with the Provisional Institutions of Self-Government in Pristina. Additionally, various government initiatives were undertaken, such as the campaign to withdraw international recognition of Kosovo and the opposition to Kosovo's admission to the Council of Europe. During this period, Ana Brnabić served as Prime Minister, while Ivica Dačić and Nikola Selaković held the position of Minister of Foreign Affairs, and Marko Žurić and Petar Petković served as Directors of the Office for Kosovo and Metohija.

Reports on the Activities of the Office for Kosovo and Metohija and the Office for the Coordination of the Affairs in the Process of Negotiation with the Provisional Institutions of Self-Government in Pristina

Reports on the activities of the Office for Kosovo and Metohija and the

---

270 Ibid.

271 Odluka o prihvatanju izveštaja o pregovaračkom procesu sa Privremenim institucijama samouprave u Prištini od 1. septembra 2022. do 15. januara 2023. godine, 3 February 2023, Open Parliament, <https://otvoreniparlament.rs/akt/4997>

Office for the Coordination of the Affairs in the Process of Negotiation with the Provisional Institutions of Self-Government in Pristina are produced every six to nine months. Although some of these reports are not available for review and analysis, the available reports reveal how the Government of Serbia monitors developments in Kosovo and the degree of progress made in Belgrade-Pristina negotiations across various sectors. Each report, in its introductory section, analyses the social and political situation in Kosovo, particularly the balance of power among Albanian political parties in the Parliament and Government of Kosovo, or “temporary self-government institutions”, as the reports refer to them. Topics addressed include elections, political campaigns, the stance of Pristina authorities on continuing negotiations and implementing concluded agreements, as well as the position of the Serb minority in Kosovo and any attacks on them and their property during the reporting period.

For instance, the report covering period from January to June 2021 states that the election of a new government in Pristina (Albin Kurti and Vjosa Osmani), marked by strong anti-Serb sentiment and labelling Belgrade as a direct threat to Kosovo's independence, led to 82 ethnically motivated attacks on Serbs, compared to 71 such incidents registered throughout 2020.²⁷² The central part of every report examines the progress of negotiations and the extent to which both sides have fulfilled previously signed agreements.

A consistent feature across these reports is that the Serbian side is portrayed as having fulfilled all commitments, with primary responsibility for stalled dialogue and unimplemented agreements attributed to Kosovo and its officials. For example, the report covering the period from September 2019 to June 2020 notes that Pristina openly violated Article 9 of the Brussels Agreement, which stipulates that a

---

272 Izveštaj o napretku u dijalogu Beograda i Prištine (za period od 01. januara 2021. do 30. juna 2021. godine), <https://www.kord-kim.gov.rs/doc/pregovaracki-proces/Izvestaj%20o%20dijalogu%20jul%202021%20sr%20cir.pdf>

special police directorate for the four Serb-majority municipalities in northern Kosovo would be set up and led by a Serb individual proposed by the mayors of these four municipalities on behalf of the ASM. However, as Pristina refuses to establish the ASM, the Serb appointed as the head of the RDN (Regional Directorate North) holds only acting status. The report also states that, according to the Agreement, only the RDN commander has the authority to call additional police forces from other Kosovo directorates, while Pristina has persistently violated this by deploying special police forces to northern Kosovo without the knowledge or consent of the acting RDN director.²⁷³

The first conclusion that could be drawn from these reports is that the key obstacle remains the establishment of the ASM, which the Serbian side considers a prerequisite for implementing further agreements, while the Kosovo side continues to postpone and resist the establishment of the ASM, seeking recognition of its independence from Serbia as a precondition.

Kosovo Membership in the Council of Europe

The Council of Europe is an international organisation established in 1948, gathering 46 states with the primary aim of preserving democracy and human rights. Often referred to as the “lobby of Europe”, membership in this organisation is one of the obligations the states must fulfil to qualify as candidates for full EU membership.

Since Kosovo declared Euro-Atlantic integration as its goal, its request for admission to the Council of Europe was anticipated. The request was placed on the agenda of the Council of Europe Committee of Ministers on 24 April 2023, where it received 33 votes in favour, seven votes against and five abstentions, after which it was forwarded to the Parliamentary Assembly for further consideration. Alongside Serbia,

---

²⁷³ Izveštaj o napretku u dijalogu Beograda i Prištine (za period od 01. septembra 2019. do 15. juna 2020. godine), <https://www.kord-kim.gov.rs/doc/pregovarački-proces/Izveštaj%20o%20dijalogu%20jun%202020%20sr%20cir.pdf>

Spain, Romania, Hungary, Cyprus, Azerbaijan, and Georgia also voted against Kosovo’s request.

Kosovo authorities protested against Serbia’s actions, invoking Article 4 of the Franco-German Plan and the Ohrid Annexes, under which Serbia committed not to obstruct Kosovo’s membership in international organisation – a claim Vučić refuted, stating that this article had been removed from the implementation plan at Kurti’s initiative.²⁷⁴ Snežana Đurović, Serbia’s Ambassador to the Council of Europe, stated that the Committee of Ministers’ decision was influenced by pressure of the Quint, led by Germany, and Kurti’s threat to withdraw from the meeting on 2 May and halt the establishment of the ZSO unless Kosovo commenced the process of admission to the Council of Europe.²⁷⁵

As of 2024, the issue of Kosovo’s admission to the Council of Europe remains unresolved. It resurfaced following the December 2023 parliamentary elections, with Serbia maintaining its opposition to Kosovo’s aspirations.

Sports Events

“What Happens When Kosovo Appears on the Football Field?” is the title of a piece on the BBC website illustrating the administrative complexities between Kosovo and Serbia. Very complex relations between Serbia and Kosovo are explained on an example of behaviour of Serbian officials - athletes in this case - when they find themselves participating in events with Kosovo representatives.

Official documents and decrees issued by the Government of Serbia and its bodies outline the protocols to follow when interacting with

---

²⁷⁴ Nataša Anđelković i Aleksandar Miladinović, “Kosovo i Savet Evrope: Počela procedura prijema nove članice na osnovu Briselskog sporazuma i Ohridskog aneksa Beograda i Prištine”, BBC, 25 April 2023, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-61425651>

²⁷⁵ “Ambasadorka Srbije u SE o Kosovu: Demonstracija sile Kvinte sa Nemačkom na čelu”, N1, 24 April 2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/ambasadorka-srbije-u-se-o-kosovu-demonstracija-sile-kvinte-sa-nemackom-na-celu/>

Kosovo officials at international gatherings. One such document is the Recommendation for the Conduct of Sports Organisations of the Republic of Serbia with Regard to the Status of Sports Organisations from Kosovo and Metohija under the Authority of Provisional Self-Government Institutions in Pristina.²⁷⁶ This document does not provide explicit instructions on how to proceed when Kosovo's teams and national teams participate in the same international competitions as Serbian teams. Instead, it advises that, in each individual case, regardless of whether the host country recognises Kosovo, the Government and its Office for Kosovo and Metohija should be notified to assess the situation and subsequently provide specific guidance. The Recommendation is explicit only in case where Serbian athletes would share a victory podium with athletes from Kosovo. In such situations, if the coat of arms and flag of the Republic of Kosovo are displayed and the Kosovo anthem is played, Serbian athletes are advised not to stand on the same podium.

An event which attracted public attention occurred in March 2018, when a match between the junior national handball teams of Serbia and Kosovo part of the world championship qualifications, was banned. Initially scheduled to be held in Kragujevac, the match was relocated to Kovilovo, near Belgrade, under heighten police security. This match faced opposition and protests from alt-right organisations, prompting the Interior Minister, Nebojša Stefanović, to ban it on the grounds of security risks. The match was supposed to proceed without spectators or media, and without the Kosovo anthem or state symbols being displayed, a condition previously approved by the European Handball Federation.

---

276 Preporuka za postupanje organizacija u oblasti sporta pod ingerencijom Republike Srbije u vezi sa statusom sportskih organizacija sa KiM pod ingerencijom Privremenih institucija samouprave u Prištini u međunarodnim sportskim organizacijama i slučajevima učestvovanja sportista sa AP KiM u svojstvu sportskih reprezentacija pod ingerencijom Privremenih institucija samouprave u Prištini na međunarodnim takmičenjima, <https://www.serbianshooting.rs/akta/Preporuka%20Vlade%20RS-KiM.pdf>

Recognition Withdrawal Campaign

The period from 2018 to 2023 was also marked by the campaign led by the Government of Serbia aimed at encouraging UN member states to withdraw their recognition of Kosovo. This campaign sought to undermine Kosovo's legitimacy on the international stage and to secure support in the UN for Serbia in voting against Kosovo's admission to international organisations. The primary focus of the campaign was on African and Asian countries that, along with Serbia (SFRY), were members of the Non-Aligned Movement during the Cold War, as well as on countries where Russia has sufficient influence to sway governments to reconsider their position on Kosovo. Pristina did not have strategy to counter this campaign, instead issuing strong condemnations and statements following each announcement of recognition withdrawal. This campaign also benefited Serbian authorities on domestic front, allowing them to present themselves to their electorate as defenders of Kosovo and Metohija within Serbia.²⁷⁷

The campaign was paused for a year after the signing of the Washington Agreement, which provided for a moratorium on Serbia's recognition withdrawal campaign and on Kosovo's activities for admission to international organisations. The first country to withdraw its recognition of Kosovo was Surinam in October 2017, followed by eight countries in 2018, five in 2019, and one in 2020.²⁷⁸

According to statements from President Vučić and the Serbian Ministry of Foreign Affairs, as of May 2023, 26 states had withdrawn their recognition of Kosovo. It could be confirmed with certainty that 15 states have officially withdrawn recognition, while information on the others is either unavailable or contradictory. These 15 countries include Surinam, Guinea Bissau, Burundi, Papua New Guinea, Lesotho, Dominica, Granada, Komori, Solomon Islands, Madagascar,

---

277 Dejan Vukadinović, "Srbija i Kosovo: povlačenje priznanja – da li je moguće i šta znači", BBC, 10 October 2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-62971121>

278 Eugen Čakoli, Kosovo: između univerzalnog nepriznavanja i povlačenja priznanja, Kosova Democratic Institute, Priština, 2020, p. 19.

Togo, Central African Republic, Ghana, Nauru, and Sierra Leone.²⁷⁹

Ivica Dačić, Serbian Minister of Foreign Affairs, became the subject of African media coverage after it was revealed that he had paid USD 300,000 to the Government of the Central African Republic to secure the withdrawal of its recognition of Kosovo. Guinea Bissau withdrew its recognition in late 2017, but already in February 2018 it sent a note to the Government of Kosovo stating that the withdrawal of recognition held no legal effect. During a visit to Belgrade in June 2018, Liberian officials announced their intention to withdraw recognition of Kosovo, but the Liberian government later rejected this and reaffirmed its bilateral relations with Kosovo.²⁸⁰

The Ministry of Foreign Affairs and Diaspora of Kosovo claims that 177 states recognise Kosovo's independence.²⁸¹ However, a 2023 study by the European Western Balkans portal shows that 89 countries support Kosovo's independence, 91 do not recognise it, while the position of 13 countries remains unclear.²⁸²

---

279 "Koliko država je povuklo priznanje nezavisnosti Kosova", European Western Balkans, 17 May 2023, <https://europeanwesternbalkans.rs/koliko-drzava-je-povuklo-priznanje-nezavisnosti-kosova/>

280 Eugen Čakoli, Kosovo: između univerzalnog nepriznavanja i povlačenja priznanja, op.cit, p. 20.

281 Doruntina Baftiu, "Zašto dolazi do povlačenja priznanja Kosova i koje su posledice?", Radio Free Europe, 17 January 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-povlacenje-priznanja-togo-srbija/32227713.html>

282 „Koliko država je povuklo priznanje nezavisnosti Kosova”, European Western Balkans, op. cit.

Special Report: The Assassination of Oliver Ivanović

More than six years ago, on 16 January 2018, Oliver Ivanović, leader of the Civic Initiative Freedom, Democracy, Justice, was assassinated. He was shot in the back outside his party's office in central North Mitrovica. In the months leading up to the murder, Serbian authorities and politicians from the Serb List - the leading Serb party in Kosovo, both then and now, aligned with Belgrade and the Serbian Progressive Party – were not supportive of him. Several of Ivanović's colleagues withdrew from the October 2017 elections in Kosovo due to threats and a negative campaign placed led by the Serb list and Belgrade authorities. Ivanović was accused of receiving support from the Democratic Party, with both being labelled as an "anti-Serb coalition". TV most and TV Pink aired a video seeking to discredit him, calling him an untrustworthy man who should not be voted for because he was supported by Pristina. Despite all of this, Ivanović was laid to rest in the Alley of Distinguished Citizens in Belgrade on 18 January 2018. Those who had previously criticised and targeted him now mourned his loss, offered condolences to his family, and promised that the perpetrators would be swiftly identified and brought to justice.

Six and a half years later, however, little progress has been made. Although the Basic Court in Pristina convicted four Serbs for their involvement in Ivanović's assassination on 28 June 2024, the identity of those who ordered the association, along with its political motives, remains unknown – and may never be fully uncovered. Nedeljko Spasojević received a prison sentence of four years and six months, Dragiša Marković and Žarko Jovanović were each sentenced to four years, and Marko Rosić to ten years. Spasojević and Rosić were convicted as members of the organised criminal group responsible

for planning the assassination. Marković was convicted of the abuse of office, and Jovanović of the abuse of office and illegal possession of weapons. The judgment was met with negative reactions from Belgrade. Serbia's Office for Kosovo and Metohija described the judgment as scandalous and politically motivated, rendered "without concrete evidence, under significant political and media pressure from Pristina", claiming that "Serbs were convicted even before the trial, with the indictment amended three times during the proceedings".²⁸³

On the other hand, Serbian institutions have made little progress in identifying and prosecuting the perpetrators. On the day of the assassination, the Prosecutor's Office for Organised Crime in Belgrade initiated a pre-investigation procedure against unidentified perpetrator, which remains ongoing.²⁸⁴

Who Was Oliver Ivanović?

Oliver Ivanović was born in Peć on 1 April 1953. He graduated from the Faculty of Mechanical Engineering in Mitrovica and later from the School of Economics in Pristina. A lifelong karate practitioner, he was a grandmaster and international referee. Ivanović entered politics in June 1999, "at the request of 'the guys at the bridge' to assist with defence as a karate master".²⁸⁵ The "guys at the bridge" or the bridge watchers were Serbs patrolling the bridge over the Ibar River in Mitrovica, which divided the town into an Albanian-majority southern part and a Serb-majority northern part. They were members of the Serbian National Council (SNV), established in January 1999.

---

283 Sandra Cvetković, "Sud na Kosovu osudio četiri osobe na zatvor zbog umešanosti u ubistvo Ivanovića", Radio Free Europe, 28 June 2024, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-presuda-ubistvo-oliver-ivanovic/33012148.html>

284 "Javno tužilaštvo za organizovani kriminal: I dalje u toku predistražni postupak zbog ubistva Olivera Ivanovića", Danas, 24 June 2024, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/oliver-ivanovic-ubistvo-predistrazni-postupak/>

285 Marija Ristić, "Oliver Ivanović: Majstor karatea poražen na sudu", Balkan Insight, 21 January 2016, <https://balkaninsight.com/sr/2016/01/21/oliver-ivanovic-majstor-karatea-pora%C5%BEen-u-sudu-01-21-2016/>

Ivanović soon became president of the SNV executive board, effectively positioning him as the leader of Kosovo Serbs, especially those in Mitrovica. He was dismissed from this role two years later, as many believed he was too accommodating with the international community and tended to make decisions unilaterally. They opposed his decision to urge Kosovo Serbs to participate in the Kosovo elections.

From 2008 to 2012, Ivanović served as State Secretary at the Ministry for Kosovo and Metohija in the Government of Serbia. He was a member of the Democratic Alternative, and later joined the Social Democratic Party. Ivanović initiated the establishment of the Coordination Body, an official institution of the Serbian Government tasked with fostering peace in southern Serbia and helping the integration of Albanians into political and economic flows. For a period, he was a leader of the Serb List for Kosovo and Metohija, one of the two political parties representing Kosovo Serbs at that time.

In January 2014, Ivanović was arrested on charges of committing war crime against the civilian population in Kosovo in 1999 and 2000. The Prosecutor's Office alleged that, as the leader of a paramilitary police unit, he ordered the murder of Albanians in Mitrovica during the NATO bombing in April 1999, and incited the murder of Albanians in Mitrovica on 3 February 2000, when many were expelled from their homes, resulting in the death of ten Albanians and several of them injured. He was convicted and sentenced to nine years in prison in 2016, but the first-instance judgment was overturned in February 2017, and a retrial was ordered. Ivanović repeatedly claimed that the proceedings against him were politically motivated and undertook several hunger strikes in protest.

He was a leader of the Freedom, Democracy, Justice party, which was perceived as a party independent from Belgrade's official policy on Kosovo. Although long regarded as a nationalist, with the coming into power of the Serbian Progressive Party and the forming of the Serb

List in Kosovo, he became their prominent opponent. In the period leading up to his death, he was an increasingly vocal critic of both.

Political Context Prior to Ivanović's Assassination

In late July 2017, Ivanović's car was set on fire for the second time, an act he believed was politically motivated.²⁸⁶ The first incident had occurred in 2005, when an explosive device was placed under a vehicle parked outside his residence.²⁸⁷ Ivanović said that he and his family had received threats on multiple occasions and had sought assistance from both Serbian and Kosovo institutions, but received no response. In an interview with the Balkan Investigative Reporting Network (BIRN) in October 2017, Ivanović described Milan Radoičić as a key figure and the de facto authority in northern Kosovo: "The centre of power is not in the building of the municipality; rather, the building of the municipality falls under this other, informal centre of power. The President [Aleksandar Vučić] referenced Milan Radoičić, which deeply concerns me. Honestly speaking, I am extremely troubled that he is being presented as an example of a "fighter for the survival of the Serbianhood" in Kosovo".²⁸⁸

A few months before the assassination of Oliver Ivanović, a video was aired on TV Most and TV Pink, describing Ivanović as "a man who does not cry for murdered people, but for his car". This video also labelled Ivanović as someone who should not be supported in the October elections in Kosovo, because he was dishonest and backed

286 "Zapaljen automobil Olivera Ivanovića", RTV, 28 July 2017, https://rtv.rs/hr/hronika/zapaljen-automobil-olivera-ivanovica_843721.html

287 "Zapaljen automobil Olivera Ivanovića u Kosovskoj Mitrovici", N1, 28 July 2017, <https://n1info.rs/vesti/a286854-izgoreo-automobil-olivera-ivanovica-u-kosovskoj-mitrovici/>

288 Milan Radonjić, "Oliver Ivanović: Severom Kosova vlada Milan Radoičić", BIRN, 27 February 2018, <https://birn.rs/oliver-ivanovic-severom-kosova-vlada-milan-radoicic/>

by Prisitna.²⁸⁹ This topic resurfaced in 2022 during a televised debate between Savo Manojlović, Campaign Director of Kreni-promeni Movement, and Željko Mitrović, owner of TV Pink, when Manojlović asked who paid for the video aired on TV Pink. Mitrović claimed he did not know, but promised to find out. This information has yet to be disclosed to the public.²⁹⁰

Four Indictment and One Judgment

The day after the assassination, the Kosovo Ministry of Justice received an official request from the Serbian Justice Minister, Nela Kuburović, to involve Serbia in the investigation. However, Kosovo's Justice Minister, Abelard Tahiri, denied this request, leading both countries to conduct separate investigations.²⁹¹ The public was soon informed that a burned Opel Astra was found near Ivanović's office, suspected to be connected to the assassination. This detail would later be included in one of the indictments of the Kosovo Prosecutor's Office. Two days after the assassination, Serbian police claimed that they had identified the vehicle's owner as a Serb from Austria who had passed away a long time ago and that the vehicle had been resold several times.²⁹² The Kosovo police located the chassis number and identified the last owner of the vehicle, who was residing in Serbia.²⁹³

On 20 January 2018, Serbian President Vučić visited Mitrovica and laid a wrath at the site of the assassination. On that occasion, he

289 "Kakav je čovek Oliver Ivanović?", TV Pink, https://www.youtube.com/watch?v=Uo3W1G-clZk&ab_channel=NSPMNSPM

290 "Mitrović: Ivanović mi je bio drug, pogledaću ko je platio spot protiv njega", N1, 20 June 2022, <https://n1info.rs/vesti/mitrovic-ivanovic-mi-je-bio-drug-pogledacu-ko-je-platio-spot-protiv-njega/>

291 "Srbija zvanično zatražila da se uključi u istragu ubistva Ivanovića", KoSSev, 17 January 2018, <https://kossev.info/srbija-zvanicno-zatrazila-da-se-ukljuci-u-istragu-ubistva-ivanovica/>

292 "Oliver Ivanović: Ja sam svoje srpstvo dokazao", Danas, 20 January 2018, <https://www.danas.rs/vesti/politika/oliver-ivanovic-ja-sam-svoje-srpstvo-dokazao-2/>

293 Amra Zejneli Loxha, "Istraga o ubistvu Ivanovića ide 'dobrim smerom'", Radio Free Europe, 19 January 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/istraga-policija-oliver-ivanovic/28985016.html>

emphasised a need to implement additional mechanisms to combat crime and corruption within their own ranks.²⁹⁴ The assassination of Oliver Ivanović was condemned by the government and opposition in Serbia, representatives of the Serb List from Kosovo, the Government of Kosovo, and then President Hashim Thaci, as well as by the EU, EULEX, and the UNMIK.

Among the first arrests connected to Ivanović's assassination were those of Dragiša Marković and Žarko Jovanović, officers of the Kosovo police, on suspicion of tampering with evidence, specifically removing shell casings from the crime scene.²⁹⁵ Both Marković and Jovanović confessed, with Jovanović claiming he acted out of ignorance and inadequate training, expressing regret for his actions.²⁹⁶ They were released the following day,²⁹⁷ and by mid-July 2018, they had been reinstated in their roles.²⁹⁸ Until 8 March 2018, the Basic Prosecutor's Office in Mitrovica, initially handled the case, but it was transferred to the Special Prosecutor's Office in Pristina due to its "complexity".²⁹⁹ The Prosecutor in charge was Sul Hoxha.

Over the last six years, the Kosovo Prosecutor's Office amended the indictment three times. The latest indictment was filed in 2020 targeting six individuals allegedly part of a "criminal group involved in organising the assassination of Oliver Ivanović". The group included police officers

---

294 "Vučić na Kosovu posle ubistva Ivanovića: Najvažniji mir, ostanak i opstanak na vašim ognjištima", RTV, 20 January 2018, https://rtv.rs/sk/politika/vucic-na-kosovu-posle-ubistva-ivanovica-najvazniji-mir-ostanak-i-opstanak-na-vasim-ognjistima_886970.html

295 "Mediji: Uhapšeni policajci su srpske nacionalnosti", N1, 11 February 2018, <https://n1info.rs/vesti/a363762-mediji-uhapseni-policajci-u-slucaju-ivanovic-su-srpske-nacionalnosti/>

296 "Priznanje pripadnika Policije Kosova oko Ivanovića", Radio Free Europe, 13 February 2018, <https://www.slobodnaevropa.org/a/29037340.html>

297 "Oslobodjeni policajci u slučaju Ivanovića", KoSSev, 12 February 2018, <https://kossev.info/oslobodjeni-policajci-u-slucaju-ivanovica/>

298 "Policajci osumnjičeni za manipulaciju dokazima u istrazi ubistva Ivanovića vraćeni na posao", KoSSev, 18 June 2018, <https://kossev.info/policajci-osumnjiceni-za-manipulaciju-dokazima-u-istrazi-ubistva-ivanovica-vraceni-na-posao/>

299 "Specijalni tužilac preuzima istragu ubistva Olivera Ivanovića", KoSSev, 8 March 2018, <https://kossev.info/specijalni-tuzilac-preuzima-istragu-ubistva-olivera-ivanovica/>

Nedeljko Spasojević, Dragiša Marković, Žarko Jovanović, and Rade Basara, as well as Marko Rosić, a citizen of Mitrovica, and Ivanović's secretary, Silvana Arsović. The trial began in July 2021. In June 2024, all accused were convicted at first instance, except for Silvana Arsović and Rade Basara, against whom the Special Prosecutor's Office in Pristina dropped charges due to the lack of evidence. The indictment also implicated Milan Radoičić, Zvonko Veselinović, a businessman from northern Kosovo close to Radoičić, and Željko Bojić, former head of operations of the Kosovo police for Mitrovica North, as leaders of the criminal group suspected of the murder. Since they were inaccessible to Kosovo authorities from the beginning, they were not prosecuted. Although an arrest notice was issued for Radoičić at first, it was revoked a few weeks before Kurti assumed office as Prime Minister of Kosovo in early 2021. The US Department of the Treasury's Office of Foreign Assets Control sanctioned Radoičić, Veselinović, Bojić, and Rosić on suspicion of involvement in organised crime, specifically "extensive bribery of Kosovo and Serbian security officials".³⁰⁰

In July 2019, a year and a half after the assassination, Vučić stated that Radoičić had no involvement in the crime and that he had successfully passed polygraph. It should be noted that polygraph results do not have evidentiary value in court and that polygraph testing is voluntary.³⁰¹ Specifically, Vučić said: "Milan Radoičić is no angel, but based on everything we received from the Ministry of the Interior and Security Intelligence Agency, we can say with certainty that Radoičić had no part in the liquidation of Oliver Ivanović". At the same press conference, Vučić claimed that he knew the name of the perpetrator, awaiting material evidence to make the final confirmation of his identity.³⁰²

---

300 Milan Nešić i Helena Đorđević, "SAD uvele sankcije Zvonku Veselinoviću i Milanu Radoičiću", VoA, 8 December 2021, <https://www.glasamerike.net/a/sad-sankcije-radojic-i-veselinovic/6344460.html>

301 "Upotrebnost vrednost poligrafa na sudu", Politika, 22.03.2021, <https://www.politika.rs/scc/clanak/475432/Upotrebnost-vrednost-poligrafa-na-sudu>

302 "Vučić: Mislimo da imamo ime ubice Olivera Ivanovića", Radio Slobodna Evropa, 03.07.2019, <https://www.slobodnaevropa.org/a/30034800.html>

A particularly notable moment occurred in June 2023, during the session of the Serbian Parliament, when then-Interior Minister Bratislav Gašić asserted that Serbian authorities “know exactly” who killed Oliver Ivanović. He claimed that the Serbian police had sought that individual from their German counterparts, under whose protection he was, and that the Serbian police had the footage of him at the Tirana airport and photographs from Pristina. Gašić further stated that “the case has been resolved in the manner professionals do it”, yet noted that they had not received satellite images from the crime scene, requested from international partners, who explained the lack of visuals as “due to fog”.³⁰³ The following day, however, the German Embassy refuted Gašić’s claims: “We categorically reject the allegation that the perpetrator is under the protection of German authorities. The Federal Government has not received any request from the Serbian authorities regarding this issue”.³⁰⁴ Gašić subsequently said that his statement had been misinterpreted and reported without a question mark, which altered the meaning of his remarks. Two months later, Vučić publicly apologised to Germany, saying, “For the last 20 days, we have been in discussions with members of the German agency regarding Bratislav Gašić claims that they were sheltering the murderers in the case of Oliver Ivanović. We received assurances and evidence that they do not withhold such information. On my own behalf, I ask them to accept our apology”.³⁰⁵

In late December 2023, the Kosovo Special Prosecutor’s Office issued another indictment against an individual identified by the initials M.M., suspected of being a member of the “organised criminal group” linked

---

303 “Gašić: Tačno znamo ko je ubio Olivera Ivanovića, pod zaštitom je nemačkih organa”, *Danas*, 21.06.2023, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/gasic-tacno-znamo-ko-je-ubio-olivera-ivanovica-pod-zastitom-je-nemackih-organa/>

304 “Ambasada Nemačke odbacuje optužbe Gašića da je ubica Ivanovića pod zaštitom ove zemlje”, *Danas*, 22.06.2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/ambasada-nemacke-odbacuje-optuzbe-gasica-da-je-ubica-ivanovica-pod-njenom-zastitom/>

305 “Vučić se izvinio Nemačkoj zbog Gašićevih tvrdnji o ubici Olivera Ivanovića”, *N1*, 23 August 2023, <https://n1info.rs/vesti/vucic-se-izvinio-nemackoj-zbog-izjave-bratislava-gasica/>

to Ivanović’s assassination. M.M. is also charged with “obstruction of court proceedings”, “intimidation”, and “document forgery”.

As for the Prosecutor’s Office for Organised Crime in Belgrade (TOK), pre-investigative proceedings have been ongoing for six and a half years since Ivanović’s assassination. Serbian investigative authorities were not able to attend the crime scene investigation and, as a result, do not possess concrete evidence related to the case. Oliver Ivanović’s brother, retired attorney Miroslav Ivanović, told Radio Free Europe that it is essential to consider the significant public attention surrounding this murder. “For that reason alone, it warranted at least some level of co-operation, even silent one, between the prosecutor’s office of Kosovo and of Serbia to work towards solving this case”, Ivanović said, adding that politics ultimately took precedence.³⁰⁶

The trial itself was widely regarded as problematic: sessions were frequently postponed due to witnesses failing to appear, while many anonymous witnesses refused to testify, citing concerns that their identities had been revealed and their lives were in danger.³⁰⁷

Special Report: Banjska Attack

Early in the morning on 24 September 2023, the few inhabitants of Banjska village in the Zvečan municipality of northern Kosovo were jolted awake by explosions and automatic gunfire. At that moment, in the night between Saturday and Sunday, an armed conflict broke between the Kosovo police and a group of approximately 30 Serb

---

306 Sandra Cvetković, “Šest godina od ubistva Olivera Ivanovića: Šta se do sada zna?”, *Radio Free Europe*, 16 January 2024, <https://www.slobodnaevropa.org/a/oliver-ivanovic-sest-godina-od-ubistva/32776440.html>

307 Sandra Cvetković, “Povlačenje svedoka u slučaju ubistva Olivera Ivanovića”, *Radio Free Europe*, 22 October 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kosovo-oliver-ivanovic-ubistvo-svedoci/32094580.html>

attackers, led – as was revealed two days later – by Milan Radoičić, then Vice President of the Serb List. Radoičić is a controversial figure frequently linked to criminal activities in both Kosovo and Serbia. He had been banned from entering Kosovo for years. According to the Kosovo Ministry of Foreign Affairs, he and his group entered Kosovo through illegal Izvor crossing, which connects Banjska and Zvečan with Novi Pazar.

How did the conflict occur? The Kosovo Border Police Urgent Interventions Unit observed at 02:34 on 24 September that the bridge at the entrance to Banjska was blocked by two unmarked trucks. They promptly notified the Zvečan police station, which dispatched three patrols to the scene. As the patrols approached the barricade, they “encountered resistance, with shots from various firearms, including hand grenades and “Wasp” anti-tank weapons, from multiple positions”.³⁰⁸ In the exchange, Kosovo Police Sergeant Afrim Bunjaku, originally from Vučitrn, was killed, and two other police officers sustained injuries. On the other side, three attackers lost their lives: Stefan Nedeljković from Zvečan and Bojan Mijailović and Igor Milenković from Leposavić.

According to locals, gunfire and explosions continued until 7 a.m., though the conflict itself was far from over. Radoičić’s armed group forced entry with an armoured vehicle through the gate of the Banjska Serb Medieval Monastery. At the time, besides the Prior, a group of worshippers from Novi Sad, including two children, were present at the monastery. According to a public statement by the Eparchy of Raška and Prizren, when the siege began, they locked themselves in the residence building, while armed men in disguise moved through the monastery courtyard. Kosovo Interior Minister Xhelal Sveçla later confirmed that the situation calmed by evening, when Kosovo police

---

308 “U Mitrovici Sever su vatrenim oružjem napadnute policijske jedinice, gde je u pucnjavi ubijen policajac”, Kosovo Police, 24 September 2023, <https://www.kosovopolice.com/sr/u-mitrovici-sever-su-vatrenim-oruzjem-napadnute-policijske-jedinice-gde-je-u-pucnjavi-ubijen-policajac/>

regained control over the territory of Banjska. Most of the armed group managed to escape back to Serbia, while a few were arrested.

Officials from Kosovo and Serbia offered completely different interpretations of the events in Banjska. On the morning of 24 September, Vladimir Orlić, then-Chairman of the National Assembly of Serbia, remarked that Kosovo Prime Minister Kurti “rushed to blame the Serbs for the events in Banjska, while any serious person would say ‘let us first see what exactly happened before making comments’”. Serbian President Vučić addressed the public for the first time at 8 p.m. that day, stating, “I apologise to the citizens of Serbia for not being able to address you sooner, as we have not had effective control over Kosovo and Metohija since 1999, and we needed considerable time to examine ourselves what happened in the morning, throughout the morning and in the afternoon, so that we could speak the truth”. Vučić condemned the killing of the Kosovo police officer, adding that neither the Serbian army nor police were involved the events in Banjska. He described it as one of the most difficult days for Serbs in Kosovo since 2004 and 2008, stating that “local Kosovo Serbs rebelled because they can no longer endure Kurti’s terror” and adding that the only one to blame for the events was Kosovo Prime Minister Albin Kurti, “who wants to draw Serbia into a conflict with the NATO”. Then-Serbian Prime Minister Ana Brnabić reminded on TV Pink that Vučić had warned of potential conflict in Kosovo during his UN speech, and she expressed her view that Kurti was solely responsible for what happened in Banjska, calling it “his life’s dream”. The Government of Serbia declared Wednesday, 27 September, a Day of Mourning “for the tragic events in Kosovo”. The Day of Mourning was also observed in Republika Srpska, as well as in Serb-majority areas in Kosovo, where the Serb List declared 26, 27, and 28 September as “days of mourning for the loss of fellow citizens in the tragic event in Banjska, Zvečan municipality”.³⁰⁹

---

309 “Dan žalosti proglasila Vlada Srbije, Srpska lista tri dana”, KoSSev, 26 September 2023, <https://kossev.info/srpska-lista-proglasila-trodnevnu-zalost-u-srpskim-sredinama-nakim/>

On the other hand, at the onset of the conflict, Kosovo Prime Minister Kurti stated that the attackers were not ordinary Serbs from Kosovo, but rather organised and well-trained special forces from Serbia. “This is a terrorist and criminal unit, a professional one, which had planned and prepared this action for a long time. This is not a group of smugglers, but a mercenary structure politically, financially, and logistically supported by official Belgrade”, he stated.³¹⁰ Kosovo President Vjosa Osmani declared Monday, 25 September, a Day of Mourning in Kosovo to honour murdered police officer, Afrim Bunjaku. She expressed her support for the Kosovo police in “our noble mission of defending territorial integrity and sovereignty of the Republic of Kosovo. Terrorists cannot break us; they will only strengthen our resolve. I want to thank our heroes in uniform. Kosovo is eternal.”³¹¹ Following the end of the conflict, Kosovo Interior Minister Xhelal Sveçla issued a statement that Kosovo police managed to regain control over the area, seizing a large quantity of weapons, ammunition, and logistical supplies, while six detained attackers were placed on 48-hour remand and charged with criminal offences related to the overthrow of the constitutional order and terrorism.

Western embassies in Kosovo, in particular those of the USA, Germany and the UK, issued statements expressing support for Kosovo authorities and condemning the Banjska attack. Michael Davenport, Head of the OSCE Mission to Kosovo, called for the restoration of peace and bringing all perpetrators to justice. Albanian Prime Minister Edi Rama described the incident as “the loudest alarm bell so far” and called for an extraordinary peace conference, advocating for enhanced KFOR prerogatives in order to restore peace and prevent further

310 “Kurti: Policiju napala ‘profesionalna formacija’”, Radio Free Europe, 24 September 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/kurti-policija-napad-banjska/32607192.html>

311 “U razmeni vatre na Kosovu ubijena trojica Srba, završena drama u manastiru Banjska (Uživo)”, Novi Magazin, 24 September 2023, <https://novimagazin.rs/vesti/304592-u-razmeni-vatre-na-kosovu-ubijena-trojica-napadaca-vucic-se-obraca-u-20h-uzivo>

conflicts and losses.³¹²

Two days following the attack, Kosovo Interior Minister Sveçla posted a video from 24 September on his Facebook page, showing armed, disguised attackers in the courtyard of the Banjska Monastery.³¹³ Sveçla stated that one of them was Radoičić, a claimed that was subsequently reported by media outlets across Kosovo and Serbia. “This individual in the footage below is Milan Radoičić, Vice President of the Serb List, who is also blacklisted by the USA and the UK [...]. This is further proof of his terrorist activities against the Republic of Kosovo. The Vice President of the Serb List is the leader of the terrorist attack and group of terrorists”, the post read. This additionally escalated tensions between Belgrade and Pristina. The day after the footage was released, Vučić said that the event in Banjska had not brought any benefit to Serbia and that Radoičić was in Serbia, uninjured, and would be questioned. “Milan Radoičić has never hidden or been ashamed of his role [...]. He will certainly respond when summoned by the authorities of the Republic of Serbia. I am convinced he will be questioned”, Vučić said³¹⁴

Radoičić addressed the public through a letter read by his attorney Goran Petronijević, on 29 September. In the letter, Radoičić took full responsibility for the attack on Kosovo police in Banjska, resigned from his position as Vice President of the Serb List, and denied any involvement of the Republic of Serbia in the attack. “I personally made all logistical preparations to defend our people from the occupier. This personal act has nothing to do with my previous political roles”, he stated in the letter.³¹⁵

312 “Rama: Ubistvo kosovskog policajca najveće zvono za uzbunu do sada”, Politika, 24 September 2024, <https://www.politika.rs/scc/clanak/573393/Rama-Ubistvo-kosovskog-policajca-najvece-zvono-za-uzbunu-do-sada>

313 Xhelal Sveçla’s FB page, <https://www.facebook.com/watch/?v=165918599893153>

314 “Vučić o Radoičiću: Nije ranjen, odgovoriće pozivu nadležnih organa”, N1, 27 September 2023, <https://n1info.rs/vesti/vucic-o-ubijenim-srbima-i-radoicicu/>

315 “Radoičić priznao odgovornost za napad u Banjskoj”, Radio Free Europe, 29 September 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/radoicic-advokat-kosovo-banjska/32615774.html>

In early October, Radoičić was brought in for questioning under the order of the Higher Prosecutor's Office in Belgrade, where he denied any guilt. The Prosecutor's Office suspects him of obtaining weapons, ammunition and explosives from Tuzla between January to 24 September 2023, which was delivered to him in Belgrade, mainly along the Bubanj Potok – Vrčin route. He then transported and stored those weapons in undisclosed locations in Kosovo, hiding them in abandoned buildings and forests. As the leader of a group that included several unidentified individuals, he is suspected of endangering lives in Banjska on 24 September through joint action deemed to constitute a generally dangerous act. After questioning, Radoičić was released, as the Higher Court rejected the Prosecutor's Office's request for detention. His passport was confiscated, and he was banned from leaving Serbia or travelling to Kosovo. Reporters from BIRN also investigated the origins of the confiscated ammunition and weapons, claiming that some of the ammunition was produced by the Serbian weapons manufacturer Belom in 2022, while mortar shells and "Wasp" munitions were refurbished in Serbian state facilities in 2018 and 2021.³¹⁶

The aftermath of the Banjska attack includes four lost lives, a deterioration in Belgrade-Pristina relations, and heightened tensions and insecurity in northern Kosovo. In an Al Jazeera report filmed less than a month after the conflict, Kosovo Serbs from northern municipalities said that their lives had become significantly harder since the attack, while they feared Kosovo police, which has had no Serb officers since November 2022. Serbs in northern Kosovo believe that only the international community can resolve the Kosovo issue, as the conflicts serve both Belgrade and Pristina to cover up their internal problems, while the local population is "left to their own devices". As for the events in Banjska, they said that nobody knows the whole truth

---

316 Saša Dragojlo i Xhorxhina Bami, "Banjska: Radoičićeva grupa koristila nove metke i remontovane mine iz Srbije", BIRN, 9 October 2023, <https://birn.rs/oruzje-iz-banjske-poreklom-iz-srbije/>

about it: "In Belgrade, they know what happened; maybe they know in Pristina, too. But we don't know anything. And it seems we will never find out".³¹⁷

Special Report: Panda Bar Massacre

On 14 December 1998, six young Serb men were killed in the Panda bar in Peć, shot by two disguised assailants. For many years, it was widely believed within Serbia that the attack was carried out by the KLA,³¹⁸ a claim promoted by the Serbian and Yugoslav authorities under Slobodan Milošević. This belief was reinforced by the arrest of several Albanian youths in Peć shortly after the murder. The massacre was used for anti-Albanian propaganda throughout the country, further intensifying tensions between Serbs and Albanians, not only in Peć, but across Kosovo. While most believed that the Serb youths were killed by Albanian terrorists affiliated with the KLA, some suggested that they might have been killed by the Serbian intelligence agency in order to justify the need for war in Kosovo.³¹⁹

The first to challenge the official narrative that Albanians were responsible for the killings was Aleksandar Vučić in 2013, then serving as Serbia's First Deputy Prime Minister. During a talk show appearance on TV Pink, he stated, "There are many horrible things we will have to confront, such as, for example, the murder of Serbs in the Panda Bar in Kosovo and Metohija in 1998, for which there is no evidence

---

317 Christian Eccher, "Život na sjeveru Kosova: 'Kad Radoičić pozove na akciju, ne možete odbiti'", Al Jazeera, 11 October 2023, <https://balkans.aljazeera.net teme/2023/10/11/zivot-na-sjeveru-kosova-kad-radoicic-pozove-na-akciju-ne-mozete-odbiti>

318 "Ubistvo u kafiću Panda", Istinomer, 14 December 2018, <https://www.istinomer.rs/amnezija/ubistvo-u-kaficu-panda/>

319 "Vuk Drašković, Zašto sam saslušan o slučaju ubistva mladića u kafiću Panda", Danas, 6 April 2023, <https://www.danas.rs/dijalog/licni-stavovi/vuk-draskovic-zasto-sam-saslusavan-o-slucaju-ubistva-mladica-u-kaficu-panda/>

implicating Albanians, as was previously believed”.³²⁰

Two years later, Vučić revisited the topic of the Panda Bar, stating, “We are grappling in the dark. I am almost certain of what happened at the Panda bar, but there is no evidence. I am not sure our authorities can take pride in what they did at that time”.³²¹ Both statements shocked the Serbian public, especially the families of the murdered youths, who have unsuccessfully sought for years to speak with Vučić and learn what truly happened on the night of 14 December 1998.³²² The Prosecutor’s Office for Organised Crime in Belgrade initiated an investigation in 2016, but no indictment has been issued.³²³

On the 25th anniversary of the massacre, on 14 December 2023, the Kosovo Government placed a memorial plaque bearing inscription that suggests the Serbian Intelligence Agency was directly responsible for the event. The plaque reads, “At this bar [...] upon the order of the Serbian Intelligence Agency, six Serb youths were shot”.

The memorial plaque further states: “For this event, staged by the Serbian authorities, six innocent young Albanians were arrested and tortured by the Serbian police. Although they were later found innocent, the lasting damage caused by the torture they endured in prison is irreplaceable”.³²⁴

In early August 2023, a legal representative of the victims’ families submitted a request to the TOK to question Serbian President Vučić as

---

320 Emisija “Teška reč”, TV Pink, 29 December 2013, taken from the Serbian Progressive Party’s YouTube account, <https://www.youtube.com/watch?v=vLAKuBLAiqI>

321 “Vučić gotovo siguran šta se desilo u Pandi, ali nema dokaza”, Beta/N1, 11 December 2015, <https://n1info.rs/vesti/a117172-vucic-o-zlocinu-u-kaficu-panda/>

322 “Porodice: Vučićev odnos prema zločinu u ‘Pandi’ je surov i bezobrazan”, Beta/Danas, 9 March 2023, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/porodice-vucicev-odnos-prema-zlocinu-u-pandi-je-surov-i-bezobrazan/>

323 “Ubistvo u kafiću Panda, Istinomer”, op.cit.

324 Miilica Stojanović, “Kosovo: Natpis na spomen-ploči okrivljuje DB Srbije za masakr u kafiću”, Balkan Insight, 14 December 2023, <https://balkaninsight.com/sr/2023/12/14/kosovo-natpis-na-spomen-ploci-okrivljuje-db-srbije-za-masakr-u-kaficu-panda/>

a witness. As of now, this has not occurred.

Following Vučić’s statement that “Albanian terrorists” were not responsible for the murder of the Serb youths, Serbian media, particularly tabloids, began publishing statements from various public figures about the massacre in Peć. In Kurir, the former head of the State Intelligence Agency, Radomir Marković, and the former commander of the Special Operations Unit, Milorad Ulemek Legija, both serving prison sentences, exchanged accusations. Vuk Drašković also accused the secret service for the crime, specifically Markovic and Legija, claiming that the actions were carried out on Slobodan Milošević’s orders. Then-Interior Minister Nebojša Stefanović asserted that the Interior Ministry had no information linking the state intelligence agency to the massacre in Peć. Vučić similarly commented, saying, “there is no relevant evidence that Rade Marković ordered the killing of the youths”. In 2014, Nedeljnik published an article, citing “well-informed intelligence sources” suggesting that British secret service MI-6 was responsible for the Panda Bar massacre, as a “preparation for the escalation of conflict in Kosovo”. Vučić, then still the First Deputy Prime Minister, denied Nedeljnik’s claims, stating that the massacre at Panda Bar “had nothing to do with British or any other service”.

1998

- 14 December – Around 8 p.m., two disguised men entered the Panda Bar and opened fire, killing Ivan Obradović (14), Vukota Gvozdrenović (16), Svetislav Ristić (18), Zoran Stanojević (17), Dragan Trifović (17), and Ivan Radević (25). Three others - Vlado Lončarević (18), Nikola Rajović (18), and Mirsad Šabović (35), the owner of the bar - were injured.
- 16 December –Serbian Patriarch Pavle officiated the funeral service for the murdered youths. Media sources reported an attendance of 15,000 people.

- 17 December – Over 30 Kosovo Albanians were arrested, with media alleging that Ramush Haradinaj had ordered the massacre. Among those detained were six young men aged 17 to 22: Agron Kollaçaku, Vllaznim Përgjegjaj, Beqir Loxha, Bahir Bajri, Xhevdet Bajrami, and Gazmend Bajrami. From January to June 1999, they were held in a prison in Peć, before being transferred by bus to Leskovac prison. Gazmend Bajrami later explained that he confessed to the murders under severe police torture. However, all six were released in November 1999, due to a lack of evidence. They received one-year sentences for public peace violation and were subsequently released.³²⁵
- Following the arrests of Kosovo Albanians, Nikola Šainović, then-Federal Deputy Prime Minister responsible for Kosovo and Metohija, stated that the Panda “case” had been resolved.

1999

- February – Families of the murdered youths were promised a meeting with the President of the Federal Republic of Yugoslavia, Slobodan Milošević, and Federal Deputy Prime Minister Nikola Šainović to discuss the details of the case. However, the meeting never took place.

2001

- The parents of the murdered youths called on Yugoslav authorities and the international community to bring the perpetrators to justice, urging that they be prosecuted either in the country or before the ICTY.

³²⁵ Filip Rudić, Serbeze Hadžiaj, “Masakr u kafiću Panda na Kosovu nije razjašnjen ni nakon 20 godina”, Balkan Insight, 14 December 2018, <https://balkaninsight.com/2018/12/14/kosovo-s-panda-caf%C3%A9-massacre-mystery-unsolved-20-years-on-12-13-2018/>

2005

- Zvonimir Gvozdenović, the father of Vukota Gvozdenović. one of the victims, appeared as a defence witness at Slobodan Milošević’s trial before the ICTY. In April, he testified about the murder of the children at the Panda Bar. Milošević questioned several witnesses, including Gvozdenović, to corroborate his claims about “the extent of the KLA’s brutality, heartlessness, and barbarity.”³²⁶

2013

- 14 December - On the anniversary of the massacre, Ljubiša Ristić, the father of Svetislav, one of the victims, said, “Everybody has turned a deaf ear. Nobody has shown the slightest willingness to take concrete steps to find the killers of our children and bring them to justice. And it feels as though our children are being murdered all over again”.³²⁷
- 29 December – Vučić appeared on a talk show on TV Pink, where he discussed the case.³²⁸

2014

- 7 January – During the Christmas liturgy in Gračanica, Vučić reiterated that he did not know who had killed the Serb youths, but that he knew who had not committed the crime.³²⁹
- 20 January – Vučić stated that the initial investigation had not been conducted professionally.
- 21 January – Then-War Crimes Prosecutor Vladimir Vukčević remarked that the War Crimes Prosecutor’s Office had no

³²⁶ YIHR archive. Available also on the ICTY website.

³²⁷ “Ubistvo u kafiću Panda”, Istinomer, op.cit.

³²⁸ Emisija “Teška reč”, TV Pink, 29 December 2013, op.cit.

³²⁹ Budimir Ničić, “Vučić na Božićnoj liturgiji u Gračanici”, VOA, 7 January 2014, <https://www.glasamerike.net/a/serbia-vice-president-vucic-in-kosovo-celebrates-christmas/1825207.html>

jurisdiction to investigate the massacre in Peć, though he had met with the victims' families on several occasions.

- 22 January - Lazar Obradović, the father of Ivan, one of the victims, stated in an interview with B92 that both the state and media had remained silent for 15 years, with the massacre only in the recent month and a half receiving extensive coverage. He said, "From the very beginning, it has been strange that there was a wall of silence the entire time. In the end, I can claim that no investigation had ever been conducted - neither a good one nor a bad one - because no investigation has been carried out at all".

2015

- 11 June – The victims' families sent an open letter to government representatives, organisations working on issues related to the murdered and disappeared, human rights organisations, and the general public "requesting support in finally uncovering the truth about the murder of our sons [...] No government has ever shown a serious intent to resolve the case of the murdered youths".
- 18 November – The POWC transferred the Panda Bar massacre case file to the jurisdiction of the TOK.
- 11 December – Vučić, then serving as Serbian Prime Minister, stated that he was certain of what had happened at the Panda Bar, but he lacked evidence.
- 14 December – The victims' families requested a meeting with Vučić, urging him to share the information he possessed.

2016

- 12 May – The TOK began investigation on the Panda Bar massacre.
- 29 December – Vučić made the following statement: "We know what happened, we have names, we are close".

2017

- 12 September – Vučić stated "I know what might have happened, but I can't discuss it".

2018

- 10 October – In a statement to B92, Lazar Obradović, the father of Ivan, one of the victims, expressed his belief that the case could now be solved and that the relevant state authorities were showing interest. Ivan's mother, Milena Radević stated that she was advised "from an influential place that it would be best to put an end to the whole case". The parents also mentioned that, following the war, they had reached out to Serbian President Milan Milutinović, Interior Minister Vojislav Koštunica, Zoran Đinđić, and Boris Tadić, but none had assisted them.
- 1 November – Vučić, now President of Serbia, stated that he had information about the Panda case, but provided no new details. "Our competent authorities are seeking conclusive evidence to finally resolve this horrific crime".

2022

- 26 December – Attorney Božo Prelević stated that information Vučić possessed came from the state intelligence agency, as he had himself received similar information unofficially from an intelligence officer while serving as a member of the Coordination Body for Southern Serbia. He claimed that it was known as early as in the early 2000s that the KLA was not behind the Peć massacre; rather, it was carried out to escalate inter-ethnic tensions in the Autonomous Province of Kosovo and Metohija and to present the KLA and Albanian political leaders as a permanent source of instability in Kosovo to both domestic and international audiences.

2023

- 11 January – Vučić promised to meet with the parents of the murdered Serb youths to share the information he possessed. However, this meeting has not yet occurred.
- 9 February – The victims’ parents sent a letter to the President’s office, asking when the promised meeting would take place. On the same day, the TOK issued a statement confirming that the investigation into the Panda Bar case was still ongoing.³³⁰
- 10 August – The victims’ families submitted a request to the TOK, asking that Vučić be questioned regarding the statements he had made in previous years.
- 6 December - Ivan Ninić, the legal representative of the victims’ families, stated that the prosecutor’s work was largely constrained and that all proposed witnesses, except Vučić, had been questioned. He noted that the TOK persistently avoided summoning Vučić to testify, citing concerns that this could harm the reputation of the President of the Republic, despite the fact that Vučić would be summoned in the capacity of a citizen, not as President.³³¹
- From March 2017 to February 2023 - The victims’ parents requested a meeting with Vučić more than ten times. This meeting has never taken place.
- 14 December – On the anniversary of the massacre, the Government of Kosovo placed a memorial plaque with an inscription stating

---

330 “Slučaj Panda: Roditelji još čekaju poziv iz Predsedništva, Tužilaštvo navodi da istraga nije završena”, Insajder, 9 February 2023, <https://insajder.net teme/slucaj-panda-roditelji-jos-cekaju-poziv-iz-predsednistva-tuzilastvo-navodi-da-istraga-nije-završena-video>

331 “Ninić: Tužilac u predmetu „Panda” nema samostalnost, Vučić još nije saslušan”, N1, 6 December 2023, <https://n1info.rs/vesti/ninic-tuzilac-u-predmetu-panda-nema-samostalnost-vucic-jos-nije-saslušan/>

that the Serbian Intelligence Agency was directly responsible for this crime.³³²

Closing Remarks

Kosovo Chronology 2.0 is a publication intended for a broad audience, aiming to document, compile and analyse the events, processes, and outcomes of the Republic of Serbia’s policy toward Kosovo over the past six years. Having in mind the complexity of the issue, young researchers from the Youth Initiative for Human Rights have sought to highlight key commitments, as well as various unfulfilled obligations and steps necessary for achieving sustainable peace and prosperity in both Serbia and Kosovo, which should be an ultimate goal of the EU-facilitated normalisation process.

In light of this, and considering the fact that period between 2018 and 2023 was marked more by consecutive crises than by progress in the Belgrade-Prisitna normalisation process, this publication opens with an article by Veljko Jovanović summarising the Brussels dialogue during this period. Examining Serbia-Kosovo relations through the lens of unresolved issues from a violent past, particularly the 1990s, a decade that culminated in war and mass atrocities, Jovanović provides a chronological overview of the lack of dealing with the past and highlights a period characterised more by the glorification of war criminals than by a joint search for missing persons or Serbia’s attempts for more sustainable return of displaced persons.

In the article “A Chronology of Political Crises between Serbia and Kosovo 2018-2023”, Bojan Bogišić examines key episodes in Serbia-Kosovo relations that threatened to further escalate tensions, including military movement along the Kosovo border, the abduction of Kosovo police officers and, most recently, the terrorist attack in Banjska.

---

332 Miilica Stojanović, “Kosovo: Natpis na spomen-ploči otkriva DB Srbije za masakr u kafiću „Panda””, Balkan Insight, op.cit.

Those who bear the heaviest burden of both the “normalisation” process and the policies of hostility are ethnic minorities, not only the Serb community in Kosovo and the Albanian community in Serbia, but also other marginalised groups, such as Roma, Ashkali, Egyptians, as well as socially disadvantaged groups and individuals. For this reason, a section of the Chronology focuses on the treatment of minorities, which reflects in ethnic distance, hate speech, and various forms of discrimination against Albanians in Serbia, as analysed by Jovana Đurđević.

According to various reports, the period from 2018 to 2023 saw a government-driven increase in authoritarianism and the suppression of rights and freedoms, with fact-based public discourse on Kosovo actively suppressed and marginalised. For this reason, in the article “Diverse Perspectives on Kosovo”, we sought to highlight the obstacles faced by those advocating for co-operation and reconciliation between Serbia and Kosovo. The article also provides an overview of political parties’ stances on the “Kosovo knot”, aimed at finding alternatives to the dominant ethno-nationalist narratives promoted by Serbia’s ruling elites. Additionally, through Aleksandar Radin’s chronology and analysis of the actions and decisions of executive authorities in Belgrade, we aim to illustrate how official institutions have shaped and (non)implemented policies toward Kosovo over the past six years.

Given that political assassinations, war crimes, and terrorist acts often go unprosecuted, we have presented, as case studies, the stance of Serbia’s institution toward the 1998 Panda Bar massacre, along with two more recent cases – the assassination of Oliver Ivanović and the Banjska attack - which also round the timeline of Kosovo Chronology 2.0.

This publication was created to encourage as many people in Serbia as possible to reconsider and discuss the fundamental societal interest in resolving the Kosovo issue. This modest study, prepared by young

people, serves as a call to responsibility and a reminder of the need to re-establish not just one, but multiple dialogues on different levels regarding the complex issue of Kosovo. Achieving this requires greater freedom in society, resistance to policies that advocate for war rhetoric or new ethnic divisions, and increased debate that could foster joint activities between the citizens of Serbia and Kosovo. The ultimate goal is to build prosperous societies with clear EU membership prospects and democratic institutions that promote co-operation between two multi-ethnic societies united by history rather than divided by it.

To achieve this goal, we need dialogue guided by the principle that the key actors in the Brussels negotiations inform citizens about the agreements, timelines, and the sources of implementation funding. This means a transparent relationship, as well as constructive dialogue, enabling citizens to enjoy greater freedom of movement, as well as co-operation in arts and economics, instead of, as has often been the case, offering prohibitions and barricades as policy responses. Also, lasting peace requires accountability for the past conflict and adherence to the highest standards of human rights. For this reason, this publication represents YIHR’s latest effort to create a platform for debate and learning about Kosovo.

